

José Sánchez Adell
Elena Sánchez Almela



Defensa y seguridad de una
villa medieval:
Castellón de la Plana

SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA

SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA
OBRAS DE INVESTIGACIÓN HISTÓRICA LXXII

**Defensa y seguridad de una
villa medieval:
Castellón de la Plana**

JOSÉ SÁNCHEZ ADELL
C. de la Real Academia de la Historia

ELENA SÁNCHEZ ALMELA
C. de la Real Academia de la Historia

**Defensa y seguridad de una
villa medieval:
Castellón de la Plana**

CASTELLÓN DE LA PLANA
M.M.III

© COPYRIGHT:

SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA
C/. Mayor, 87 - Apartado 16 - 12008 Castellón de la Plana

ISBN: 84-86113-31-8

Depòsit legal: CS-320-03

Imprime: GRAMON IMPRENTA HNOS. S.L.
C/. Jorge Juan 40 - Castellón

ÍNDICE

UNAS PALABRAS PREVIAS	7
1. EVOLUCIÓN DE UNA VILLA AMURALLADA	9
Fundación de la villa	9
Las medidas de la muralla de 1374	13
La fortificación de Antonelli	15
La villa amurallada, nudo de todos los caminos	17
Desbordamiento del casco urbano y derribo de las murallas medievales.....	18
- De las Germanías al final de la Casa de Austria	18
- El Castellón de la Nueva Planta	21
- Bermúdez de Castro	23
2. EL ESPACIO DE EXTRAMUROS	25
<i>Antuxans i Plans</i>	25
Los Clots	26
<i>Boteres y Escorredors</i>	27
<i>La bassa de la vila</i>	29
Las aguas que se escurrían de la villa	30
3. LA ARQUITECTURA MILITAR EN LA EDAD MEDIA	33
Principios generales de fortificación	34
Las puertas: los portales de la villa medieval	36
Puentes levadizos	47
Los fosos: <i>el vall</i> y <i>Retall</i> de Castellón	48
Torres	51
Torre de l'Esperò	53
Torre de Sant Pere	54

Mantenimiento de las murallas y ejecución de obras	61
– Las parroquias	68
– Manobrer	72
– Maestros de obras	74
– <i>Deenes i cinquantenes</i>	76
– Requerimientos	77
– Los materiales	78
– Una interesante referencia documental	80
 4. EL ARMAMENTO MEDIEVAL	83
La ballesta y los ballesteros	83
– La ballesta, arma eficaz	83
– El consell estimula el juego de la ballesta	84
– La ballesteria	85
– Fabricación y reparación de ballestas	85
La artillería mecánica	87
Torres de asalto	90
Ingenios de guerra en la conquista de Burriana	90
Artillería de fuego	93
 5. ORGANIZACIÓN DE LA DEFENSA	99
La <i>Host</i>	99
<i>Bandositats</i>	106
Defensa de la costa	117
<i>Guaites</i>	119
Vocabulario	123
Bibliografía	133
Apéndice documental	137
Grabados	281

UNAS PALABRAS PREVIAS

En el acta correspondiente a la sesión del 12 de octubre de 1404, el *consell* castellonense hace constar esta reflexión acerca de las murallas de la villa: *Com per experiència sie mostrat que és maestra en moltes e en diverses parts et signanter en aquest Regne, que per los murs e valls les ciutats e viles són restaurades e defeses de subjugació de la força del enemich de aquelles. E per ço los bons regidors no deuen haver més cura de altres coses que de tenir en condret e de fer, reparar e adobar los murs e valls, com per aquells en cars de necessitat les persones e bens són restaurats e guardats.*

Por su parte, Nilda Guglielmi, en un estudio sobre muros y puertas, describe a la ciudad medieval como una entidad política y un complejo urbanístico definido por las murallas que significaban no sólo un límite material sino también un hito político, jurídico y espiritual. A la condición de elementos de defensa que tienen los muros y puertas hay que añadir la naturaleza de símbolos que los caracteriza. Por los portales entra quien es aceptado por la villa, o es expulsado aquel a quien la comunidad rechaza.

Sin duda alguna, las murallas constituyen el signo más visible y significativo de una villa medieval. Sus lienzos, torres y puertas marcan el dentro y el fuera de un mundo de libertades en el que se hace cierto el conocido principio de que "el aire de la ciudad hace libres a los hombres". Los vecinos de la villa, organizados en municipio, tienen establecida su vida al amparo de un sistema de privilegios otorgados por la monarquía, que garantiza seguridad. La muralla no sólo es un medio material de defensa sino que simboliza además toda una constitución política.

Las murallas medievales de Castellón hace siglos que fueron abatidas por las exigencias del desarrollo urbano, al socaire del progreso demográfico. Solamente de vez en cuando aparecen algunos esporádicos restos incrustados en paredes que fueron en su momento cortinas exteriores de la muralla, conver-

tidas en medianeras a causa de las construcciones que surgieron en la cara exterior del recinto defensivo medieval. Solamente la base de la *torre de Sant Pere* ha ofrecido un poco más de entidad arqueológica, que la ha hecho merecedora de ser conservados sus restos en el subsuelo de la plaza de las Aulas.

El presente libro, basado en fuentes documentales, presta atención preferente a los aspectos materiales de las murallas medievales de Castellón (trazado, construcción, mantenimiento), en cuanto elemento esencial de la defensa, al hilo de la cual surgen otros aspectos (orden público, seguridad ciudadana, colaboración de la villa en la defensa de los intereses de la monarquía), algunos de ellos simplemente insinuados pero merecedores de más amplios y completos desarrollos, como pueden ser los temas de la *host* de la villa, los bandos, defensa de la costa, etc. Sin renunciar al rigor científico que pueda representar la abundante aportación documental que aquí se hace, este libro nace también con la voluntad de interesar al castellonense medio, en tono de divulgación, por el tema de las murallas medievales que un día constituyeron elemento esencial del paisaje urbano de la villa, y que hoy ve reducida su presencia al modesto testimonio de los restos de una torre.

1. EVOLUCIÓN DE UNA VILLA AMURALLADA

FUNDACIÓN DE LA VILLA

Es sabido que con el nombre de Castelló hubo, sucesivamente, dos núcleos de población. Uno, primitivo, se hallaba anejo al castillo de la Magdalena (el que mucho después será conocido como *Castell Vell*), que aparece citado como *Castilgone ripa de mare* a finales del siglo XI. El segundo Castellón es el nuevo que se creará en la Plana, dentro de los términos generales del viejo castillo. Nada sabemos -porque es muy escasa la información arqueológica sobre el particular- de las trazas que pudo tener el primitivo poblado, tal vez desprovisto de murallas propias por hallarse al abrigo de una fortaleza encumbrada sobre la colina, o encerrado dentro del amurallamiento general del castillo. Ciertamente, tampoco cabe olvidar el interrogante de si ese Castellón primitivo se hallaba inmediato al castillo o un poco más alejado, en las proximidades de la Font de la Reina.

La primera vez que en la historia de Castellón encontramos una mención a un recinto amurallado para la villa es en la carta puebla que en 8 de marzo de 1239 concede el conde Nuño Sancho del Rosellón, mediante la cual se autoriza la construcción de una villa en la alquería musulmana de Benimahomet, en la llanura, dentro de los términos generales del castillo de Castelló. En el documento se autoriza la construcción de las correspondientes defensas (*forcia*, es decir, murallas) y casas para formar dicho nuevo núcleo. Parece ser, sin embargo, que esta fundación no se llevó a efecto.

Item volumus et mandamus quod vos possitis insimul populari et villam construere in villa vel alcharia prenominata in quocumque loco vobis in ipsa vel terminis suis magis visum fuerit expediri, et quod possitis ibi *forciam* et *domos* construere et de dicta *forcia* et villa sitis nobis et nostris fideles et lega-

les in omnibus et per omnis; domos itaque habeatis in dicta villa franchas et sine aliquo censu.

(Sánchez Adell, J.-Guichard, P.: «La Carta-Puebla de Benimahomet y el poblamiento de Castellón en el siglo XIII», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, t. XLII, 1984, 349-370).

El nuevo y definitivo Castellón es el que nace en la llanura como consecuencia de la autorización dada por Jaime I en 8 de septiembre de 1251, para trasladar el poblado de la montaña a este nuevo emplazamiento. La expresión *quod possitis mutare villam Castilionis de Borriana in quocumque loco videbitur vobis infra terminum ipsius castri Castilionis* que figura en este documento se refiere a una *mutatio villae* en la que se supone iba implícito el permiso -e interés- real para dotarse de una defensa de murallas por el simple hecho de tener la condición de «villa».

Juan A. Balbás, en su libro «Casos y cosas de Castellón» (1884) relata que «estaba rodeado el nuevo Castellón de un muro que tenía 845 brazas de contorno con magníficas torres de trecho en trecho, y D. Pedro IV tuvo gran empeño en que estuviese bien fortificado; pues en un privilegio fechado en Barcelona en octubre de 1349, estableció en esta villa una contribución especial para la recomposición y engrandecimiento de sus murallas.»

La nueva fundación se hizo, como es sabido, sobre el emplazamiento de la alquería musulmana de Benirabe. Y en relación con este hecho, son de forzosa cita las trobas de Mossén Febrer, la LVII de las cuales, dedicada al caballero Alonso de Arrufat, se refiere a éste como autor de las trazas y disposiciones del terreno para la fundación de Castelló de la Plana:

Lo lleó rapant, que és de dos colors,
La mitat de groch, la mitat bermell,
Los camps trastocats, són los pundonors
De Alfonso Arrufat, e en los grans favors,
De Jaume rebuts manifesta ell
Ser de bon ingeni; lo cuidado e traza
Pera edificar de Castelló el lloch
Se li aconanà: ell desembarazà
Tota aquella Plana de molta pinaza;
E escorrent les aygües que crien renochs,
Les llansà a la mar, donant-les desbochs.

Aunque se trata de una obra apócrifa, las *Trobes* de Mossén Febrer reflejan con cierta aproximación el paisaje natural sobre el que se edificó el nuevo Castellón de la Plana.

Es verosímil suponer que el núcleo inicial de la villa trasladada al llano adoptaría la planta de una pequeña bastida, a partir de la cual la evolución y crecimiento se realiza por sucesivas ampliaciones con añadidos que tienden

siempre a mantener la forma rectangular cercana a la planta hipodámica. El resultado final de este proceso es el recinto casi cuadrado que queda configurado en el siglo XIV y que conocemos gráficamente por la tan divulgada perspectiva de Viciana, ya en el siglo XVI. La documentación de finales del XIV (conviene recordar que la serie de *llibres de consells* comienza en el de 1374) describe ya este aspecto de la villa, pero no existen datos documentales que permitan establecer por ahora la cronología de aquella evolución, que tal vez un atento estudio del plano actual y de la relación existente entre éste y la red de caminos rurales podría ayudar a establecer.

En relación con las ampliaciones, particular interés ofrece el documento fechado en Valencia a 17 de febrero del año 1272, por el que el procurador de la iglesia de San Vicente de Valencia (poseedora del señorío de la villa en ese momento) concede varias gracias a los habitantes del *arrabal* de Castellón. Este *arrabal* era la ampliación del núcleo urbano por la parte oeste, lo cual originó la creación de las calles de Enmedio y de Arriba (hoy de Alloza). En la concesión se hace mención explícita a las tres puertas que se creaban en el recinto amurallado, y a la muralla y fosos que por tres lados habían de defender este *arrabal*.

Noverint universi quod nos Jacobus de Rocha, Sacrista Ilerdensis decanus Valencie el notarius Domini Regis Aragonum, et procurator Domus sive Monasterii beati Vincencii Valencie. Videntes et intelligentes magnum profituum et utilitatem et eciam aucrementum maximum reddituum et eciam hominum ipsius Monasterii, per nos et per omnes priores dicti Monasterii ac successores nostros presentes et futuros, cum hoc presenti publico instrumento perpetuo valituro. Damus, tradimus et concedimus imperpetuum vobis universis et singulis populatioribus et habitatoribus presentibus et futuris arraphali de Castillione, quod est ad januam miganam de Sasso de Castillione, vobis de mandato nostro per Robaldum de Voltorasch, baiulum de Muro veteri assignatum, omnes domos vestras et staticas franchas, liberas et quietas, quas habetis vel habebitis seu eciam construxeritis in dicto arraphali. Dictas vero domos et staticas quas in dicto arraphali habetis vel habebitis seu eciam construxeritis, damus, laudamus et concedimus vobis et vestris perpetuo franchas et liberas et immunes cum viis, exitibus et introitibus, januis et portallibus, solis, fundamentis, parietibus, lignis et supra positis ac cohoperimentis, gutis ac stillidiis, albellonis, clavegeriis et cum omnibus suis pertinenciis et melioramentis factis et faciendis a celo in abissum per secula cuncta, ad habendum, tenendum, possidendum, dandum, alienandum, stabiendum seu eciam permutandum. ad omnes vestras vestrorumque voluntates facere libere perpetuo faciendas ut de rem vestram sine omni retentu, quod in predictis non facimus, ut melius dici scribi vel intelligi potest vestro bono intellectum et vestrorum, exceptis tamen militibus et sanctis et personis religiosis. Damus eciam et concedimus vobis ad dictum arraphale III januas et portales, unam ad Sassum, alteram versus Civitatis Valencie, alteram versus

Civitatis Dertuse, sicut vobis sunt assignate per dictum Robaldum de Voltorasch. Damus insuper et concedimus murum et vallum ad dictum arraphale ex omnibus partibus sicut per ipsum Robaldum de Voltorasch de mandato nostro vobis est assignatum. Promittentes quod nos nec Prior domus seu monasterii predicti sancti Vincencii, vel Rector seu senior ipsius monasterii contra predicta in aliquo non veniemus nec venire faciemus modo velim posterum aliqua ratione, vel juris casu aliquo tempore. El ut predicta omnia universa et singula maioris gaudeant firmitatem munimine nostri sigilli dictum instrumentum fecimus roborari.

Datis Valencie XIII Kalendas Marcii anno Domini M^o CC^o septuagesimo primo. Ego Jacobus de Rocha procurator sancti Vincencii hoc firmo.

Parece claro que a partir del año 1296, en que cesa el señorío de Poblet sobre la villa, las circunstancias se presentan favorables a una nueva fase de desarrollo y crecimiento de Castellón. En 6 de mayo de 1306 un documento otorgado por el rey Jaime II por el que confirma varias donaciones a la villa, hace alusión a las puertas de la muralla y a los *plans* situados extra muros, con mención expresa del llano en que se celebraba la feria. En un documento de 1336, cuando Pedro IV ordena la residencia del gobernador en Castellón asegura que es *villam notabilem et insignem et in aptieri loco constructam seu edificatam ad regimen officii supradicti*. En 1337 se dice que *el loch se pertanyia mill a princep que a orde de qui era*, al tiempo que se alude al *creiximent e millorament del loch*, y se afirma que *lo loch de Castelló... és loch notable e una de les cinch viles majors del dit regne*. Y dos años después, en 1339, Pedro IV/ afirmaba en otro documento: *...dicte ville Castellonis que in Regno Valencie est locus notabilem et insignis*.

Viciana, en su «Crónica» (1563) hablaba así de la fundación de la villa:

Los apellidos de Castelló de la Plana proceden de una villa y castillo que estaban en las vertientes de la sierra junto a una fuente de la qual nasce mucha agua clara y limpia. Antiguamente fue nombrada la fuente Castula o Castalla, a la qual agora le nombramos la fuente de la reyna: en el contorno de la qual fuente ay mucha parte de edificios aruynados que en otro tiempo fueron de harta importancia: tanta que los Cartagineses con un poderoso ejército invernaron junto a esta fuente, porque el ejército de los Romanos estava alojado a las cuevas de Vinromá. De manera que de Castula o Castalla o por haver en la población castillo se dixo la nueva población Castelló. La población antigua y su castillo aún permanescen los edificios aruynados, donde de presente ay un hermitorio so título de sancta Magdalena, al qual agora le nombran el castillo viejo.

Ya allí aunque su término era muy espacioso, don Ximén Pérez de Arenós lo mudó y fundó en un hermoso campo llano no muy lexos de la población antigua ni de la fuente notable que antes diximos y abrigado de la sierra por guardarle del cierço enojoso, dándole de límites figura quadrangular circuyda de muro con ochocientas quarenta cinco braçadas de contorno con muchas torres

que edificó en el muro, y por ende la nueva villa tomó por insignias y armas en sus sellos y escudos un hermoso castillo con tres torres. Este muro que diximos ha sido después por los moradores de la villa con grandes gastos reparado y fortalecido con muchos baluartes y otros reparos.

Y Gaspar Escolano, en sus «*Décadas*» (1611) daba esta explicación:

El Viciana siente con nosotros y parece inclinarse a que tomó el pueblo el nombre de la Fuente que le nace al lado, que se llamó Castalia, a imitación de aquella tan celebrada de Grecia, a raíz del monte Parnaso, dedicada a las nueve Musas, por haverse convertido en ella la Ninfa Castalia, que yva huyendo de Apolo, cuyo Templo estava labrado por allí cerca, en la ciudad de Delphos: como filosofando y fabulando, lo contaron los Poetas Gentiles. De haver sido todo este parage habitado de griegos en tiempos antiguos, se dexa presumir que ellos dieron el nombre a la Fuente, y ella al pueblo viejo, y el viejo al nuevo. Otros (a lo llano) sienten que a la nueva Castellón se le dio el mismo Castillo de la vieja, donde vemos agora una Hermita de la Magdalena; y otro castillejo llamado de Nadal, que le viene cerca.

Llorens de Clavell, en el siglo XVIII, en la narración de la fundación del nuevo Castellón que hace en su «*Crónica*» alude al recinto amurallado de la nueva villa con estas palabras:

Edificóse la Villa grande y espaciosa, no muy lejos de la población antigua y abrigado de la sierra por guardarse del cierzo enojoso, dándole limites y figura quadrangular circuida de muro, con 845 brazas de contorno, con muchas torres que se edificaron en el muro, y por eso la Nueva Villa tomó por Insignias y Armas en sus sellos y escudos, un hermoso castillo con tres torres.

LAS MEDIDAS DE LA MURALLA DE 1374

Es en 1374 cuando empieza ya la serie de *Llibres de consell* del Archivo Municipal de Castellón. Al principio del primero de ellos, el correspondiente al citado año, encontramos una hoja suelta (por las trazas: tipo de letra, clase de papel, etc., parece indudable que pertenece a este cuaderno, ya que no lleva indicación alguna de fecha) que ofrece gran interés. Se trata de una medición del perímetro de la villa que nos proporciona valiosas referencias topográficas.

Primerament ha de la torre de (roto) a la torre Jussana de (roto)
Item de la torre jussana a la torre del cap de la vila...
Item de la dita torre tro al portal de la fira...
Item de la torre de la fira tro a la torre ves Alcalaten, X cordes V braces
Item de la dita torre tro a la porta den Guardiola, VI cordes V braces

Item de la porta den Guardiola tro a la porta den Passanant, VI cordes V brases
 Item de la porta den Passanant tro al molí roder, VII cordes V brases
 Item del molí roder tro a la porta de sent Agostí, IX cordes III brases
 Item de sent Agostí tro a la porta den R. de Pauls, X cordes VIII brases
 Item de la dita porta tro a la torre dels alçaments, IIII cordes I braça
 Suma per tot DCC XXXII brases.

Según este documento, se extendía la muralla a través de distintos puntos de la misma que pueden ser perfectamente identificables. Partiendo de la *torre dels alçaments* (que luego conoceremos más comúnmente como torre de Sant Pere), se dirigía hacia el oeste pasando por la *torre iussana*, es decir, de abajo, hasta la del *cap* de la *Vila*. De aquí torcía hacia el sur, a buscar el *portal de la fira* (en el cruce con la actual calle de Colón), prolongándose hasta formar otra esquina en la llamada *torre ves Alcatén*, cerca del camino de Alcora. En el extremo meridional de la calle de Enmedio se alzaba la puerta *den Guardiola*, así llamada por vivir en sus inmediaciones un vecino de este nombre, y la *den Passanant* en la calle Mayor, denominada también de esta manera por el mismo motivo. Venía luego el molí *roder* sobre la acequia mayor y la puerta de *Sent Agostí* a espaldas de este convento.

Hacia la muralla un ángulo en lo que hoy es plaza de María Agustina, abriéndose inmediatamente otra puerta en la calle Mayor, la *den Ramon de Pauls*, otras veces llamada *den Favara*. De aquí iba a buscar finalmente el punto de partida en la *torre dels alçaments*. Tenía este circuito una longitud total de 732 brazas.

¿Con qué finalidad se verificaron estas medidas? En la fuente citada que las contiene no hay ninguna aclaración a este respecto, pero cabe suponer que fueron realizadas como una labor previa para llevar a cabo reparaciones en las murallas, a causa de peligros acuciantes; tanto por posibles amenazas exteriores como por el deteriorado estado de conservación de aquéllas. Conviene recordar que en este periodo del reinado de Pedro el Ceremonioso son generales las órdenes de la corona apremiando a la construcción o reparación de murallas urbanas, tanto en Castellón como en otros muchos lugares.

Vicente Traver, en sus «Antigüedades», hace estos comentarios acerca de la medición del circuito amurallado:

Las distancias que señala desde el portal de la Fira en la parte de poniente y siguiendo por el sur y levante hasta el portal de San Agustín en el extremo de la calle del Agua, suman 402 brazas, medida que coincide exactamente con la tomada sobre el terreno.

Quedan de la longitud total 330 brazas como distancia del portal de San Agustín al de la Fira, rodeando por la parte norte de la villa. Pero esta distancia, medida sobre el terreno, siguiendo las murallas antiguas conocidas, mide 443 brazas, con una diferencia en más de 113 brazas sobre la anterior.

Viciana, en su Crónica, casi dos siglos después, dice que el perímetro de la muralla era de 845 brazas, medida ésta que coincide sobre el terreno con la del perímetro de la muralla conocida.

La diferencia de 113 brazas que acusa este documento de 1374 viene a probar que entonces debía ir la muralla unas 56 brazas (mitad de la diferencia de 113) más al interior de la villa que la que después se hizo por la calle de San Luis. Esta distancia es, con poca diferencia, la que hay desde la puerta de la iglesia de San Agustín al final de la calle Mayor.

La superficie interior del recinto amurallado se acercaba a los 900.000 m², de los que unos 62.000 estaban ocupados por las vías públicas. La restante superficie no estaba totalmente ocupada por viviendas sino que dejaba amplios espacios vacíos destinados a corrales y solares que los vecinos dedicaban a almacenar leñas y estiércol y a otras necesidades de la vida agrícola o artesana. En 1404 los jurado se lamentan de que algunos vecinos tienen *patis de corral* dentro de la villa con estercoleros a la vista *dels passants per la carretera*, lo que, aparte el peligro de las infecciones que podían provocar, sirve de *diffamació dels homes strany* qui *vehen les dites coses*.

LA FORTIFICACIÓN DE ANTONELLI

A mediados del siglo XVI es forzoso recordar el hecho de que nuestro litoral castellonense conserva varios testimonios arquitectónicos -torres y murallas- de la permanente defensa contra piratas que hubo que mantener durante siglos. La especial gravedad del peligro otomano en el periodo 1559-65 obligó a Felipe II a trazar un amplio plan de fortificaciones en todo el reino, que encomendó a su famoso ingeniero Juan Bautista Antonelli. El rey anunció al consejo de Castellón, en 1562, la visita del técnico, y fruto de la misma fue un proyecto de fortificación de la villa.

-1562, agosto, 27. LC.

El Rey. Amados y fieles míos los jurados de la nuestra villa de Castellon de la Plana. Por relación de muchas personas y agora últimamente por la de Juan Baptista Antonelli, maestro yngeniero tenemos entendido la mucha neccessidad que toda la marina dese Reyno en general y en particular esa villa tienen de ser fortificada para obviar los daños y robos que (roto) corsarios enemigos de nuestra santa fee cathólica y nuestros podían hazer si viniesen a ella Vis(roto) lo qual por lo que deseamos vuestro bien y defensa y para que se haga mucho mejor y el dinero (roto) en ello se gastare se emplee con todo miramiento, havemos mandado servir al duque de Segorbe (roto) Visrrey y lugarteniente y capitan general en esse reyno que ordene al maestro racional (roto) Juan Baptista Antoneli que visiten essa villa y vean y traizen toda la fortificación (roto) les parecerá (roto) que (roto) y ser necesaria para que podáis vivir y es-

tar cont (roto) encargamos (roto) os que conforme a lo que el dicho duque os (roto) mestre racional (roto) su parte es dixere y a la traça y orden que el dicho yngeniero (roto) luego la (roto) en la fortificación desa villa y la acabéis con la mayor brevedad (roto) demás que en ello haréis lo que os cumple rresabiremos de Vos(roto) XXVII de agosto de Mil y quinientos y sesenta y dos años (roto).

Aún han de transcurrir varios meses para que el maestre racional de Valencia comunique al consejo de Castellón, con fecha 1 de marzo de 1563, la próxima visita a esta villa de Juan Bautista Antonelli para *ver que se ha de fer a la part de levant per a la fortificacio de les terres maritimes*, y requiriendo a los jurados para que le busquen alojamiento adecuado.

El dibujo que Antonelli trazó para cumplir el encargo real ignoraba totalmente la realidad local, dando la impresión de que salía simplemente del paso ante un utópico plan de diez años, de costosa realización y que no contaba con la adhesión de las gentes, temerosas del alto sacrificio económico que para ellas iban a suponer aquellas obras.

Dice Traver en su libro de las «Antigüedades de Castellón» que Antonelli «redactó un proyecto de fortificación de la villa por el cual convertía ésta en una verdadera plaza fuerte, reflejo todo ello del interés que el rey sentía por estas defensas y el temor que abrigaba de algún ataque importante».

El proyecto comprendía un plano de planta general y la sección de la muralla más un memorial con cerca de cinco pliegos, que comienza diciendo: *La primera cosa que harán en esta fortificación será el baluarte de San Felipe de la forma y grandeza que está señalado en la traza...*, y termina todo él, después de referirse a los baluartes y puertas, diciendo: *De esta manera harán su fortificación con mucha comodidad suya sin empeñarse y sin dejar sus haciendas, pues no hay ninguno que no tenga veinte días y más de huelga en todo el año sin los días de fiesta, y al cabo de diez años tendrán su fortificación y quedarán aseguradas sus personas, mujeres y hijos para siempre jamás hecho. En Castellón, a los XXII de Marzo de 1563.* Y sigue Traver: *Como se ve, la obra que se proyectaba acometer era de gran importancia, calculando su duración en diez años. La muralla tenía adarve, parapeto y foso, cuatro baluartes en las esquinas del recinto y otras tantas puertas con toda su complicada traza en zigzag. La mayor parte se haría con obra de tierra-tapia. Por la traza se deduce que no se ajustó mucho Antonelli a las condiciones particulares del trazado urbano de la villa. Dio al recinto forma casi cuadrada, poniendo las puertas en los centros de los cuatro lados. Y todo ello designado con nombres de santos, sin recuerdo alguno de la toponimia local, salvo el portal del agua*

La falta de popularidad de que gozó la proyectada obra motivó que en las Cortes de 1564 fuese expuesto al rey que *la tal fortificació, si's fes, seria total destrucció e ruyna del dit regne...*, de sort que no valen tant les mateixes ciutats e viles quant pujarien les dites despeses. A cambio, se optaba por dotar mejor de medios

y hombres a las defensas que ya había. Antonelli sí que dejaría finalmente, en la parte más monumental de la muralla de Peñíscola, una muestra de su técnica; pero esto sería más tarde, hacia 1578, correspondiendo a la nueva etapa de peligro representada por los ataques de los piratas berberiscos. El acto de Cortes en que se solicitaba al rey la suspensión de la obra decía así:

Item Senyor, per quant en lo corrent any M.D. LXIII. Lo Mestre racional de València ensemps ab Ioan Baptiste Antonelli, ingenier, visitaren les ciutats, viles y lochs marítimes del regne de València, e conforme a la traça feta per lo dit Ioan Baptiste Antonelli fonch manat a les dites ciutats, viles Reals y lochs se fortificassen his fessen les obres en dita traça contengudes, la qual fortificació sis fes seria total destrucció e ruyna de dit regne, y en special de dites ciutats y viles Reals marítimes. Com aquelles no tinguen possibilitat ne forces pera supportar les excessives e grandíssimes despeses que necessariament se haurien de fer en les dites fortificacions, de sort que no valen tant les mateixes ciutats e viles quant pujarien les dites despeses. De manera que en loch de fortificar aquelles, seria totalment arruinarles en special que no sols en les dites ciutats y viles se han manat fer obres costosíssimes, e les quals nos porien acabar en infinitut de anys; pero encara han designat e senyalat que se hagen de derrocar moltes carreres de dites ciutats, e viles, arravals de aquelles, totes les quals coses son molt perjudicials: axí al benefici públich de dites ciutats e viles com encara als particulars poblats en aquelles.

Supliquen per ço los dits tres braços a V. Magestat, sia sa mercé provehir y manar que los dits manaments, fets a les dites ciutats e viles del dit regne marítimes, de fortificar aquelles a ses propries despeses, conforme a la dita traça de Ioan Baptiste Antonelli, sien revocats per la impossibilitat que tenen de pagarles, de manera que per no fer se dites obres conforme a dits manament, no puixa esser procehit en manera alguna contra les dites ciutats, viles e lochs o particulars de aquelles, a execució de algunes penes, ne de altra cosa alguna. Ques sobresegua fins que altra cosa sia provehida per sa Magestat. Don Bernardus Vicecancell. Ques guarde lo acte de Cort del any M.D. XLVII del bandeig dels bomians. (Cortes valencianas del reinado de Felipe II, 1563-1564).

LA VILLA AMURALLADA, NUDO DE TODOS LOS CAMINOS

El término municipal de Castellón se halla ocupado por una espesa red de caminos rurales que se integra, enlazándose con ella, en otra trama caminera mas amplia, de carácter comarcal. Y todo el sistema, a su vez, se enlaza con una vía principal, la antigua vía romana, en la Edad Media conocida como *camí real*.

La mayor parte de los caminos de la red local, obviamente, adopta una disposición radial de vías que parten de los portales de la villa amurallada en todas direcciones, lo que induce a pensar que el desarrollo de esta red se hizo a partir del hecho urbano de la existencia de la villa, o tal vez ya de la alque-

ría musulmana que le sirvió de precedente y núcleo fundacional. Ahora bien, dado que Castellón tuvo un emplazamiento anterior en el castillo de la Magdalena, un problema a dilucidar sería el de determinar cuáles de dichos caminos responden a una situación anterior en la que el centro organizador de la vida en el término y de la defensa se hallaba en el Castell Vell.

Uno de esos caminos de mayor antigüedad es el Caminás, a lo largo del cual tuvieron su asiento un número importante de las alquerías en la época musulmana. No cabe duda de que se se refiere al Caminás la *via qui ducit hominem apud Burrianam*, citada como límite de la propiedad que en 1246 vende Jaime I a Pedro Viel y su mujer María Layn.

Otra consideración que habría que tener en cuenta es el desarrollo cronológico de la red de caminos y su conexión con el proceso de conquista del suelo agrícola, y con la sucesiva ampliación del sistema de riegos de la huerta.

Un camino también documentado en fecha temprana es el del Mar, cuya apertura autoriza Jaime I en 1260.

El «Llibre de ordinacions de la vila de Castelló» publicado por Revest ofrece abundantes noticias sobre los caminos rurales del término en la Edad Media, pero también constituyen fuentes imprescindibles para este tema los *llibres de vâlues de la peyta*, los *llibres de consells* y toda la documentación de la *cort* de la justicia.

Establecido sobre el precedente de la vía romana, el camino real de Valencia a Barcelona eludía el contacto con la villa a su paso por el término de Castellón. Los castellonenses intentaron modificar el trazado para hacerlo pasar por Castellón, Almazora y Burriana, poniendo obstáculos en el camino y roturando el suelo del mismo. El inevitable enfrentamiento con Vila-real terminó con una sentencia de Pedro IV, en 1337, por la que ordenó la restitución del camino a la situación anterior.

DESBORDAMIENTO DEL CASCO URBANO Y DERRIBO DE LAS MURALLAS MEDIEVALES

DE LAS GERMANÍAS AL FINAL DE LA CASA DE AUSTRIA

Pasada la guerra de las Germanías, Castellón rebosa más allá de sus murallas y se desparra por los arrabales. Y es que el aumento de la población que se produce durante este siglo (en 1588 se contabilizan 3.500 habitantes) implica indudablemente una necesidad de hábitat humano que no sólo agota el espacio edificable que había dentro de los muros, sino que muestra que la ciudad necesita orientar su desarrollo extramuros de lo que había sido su recinto medieval.

En 1572 el consejo faculta a los jurados para autorizar la construcción de casas *fora el portal dels Gascons* (el medieval portal den Guardiola). Hay que hacer notar que esta noticia sitúa el momento en que la villa empieza a desbordar el recinto amurallado interior para salirse del mismo e iniciar la creación de los arrabales, en este caso el arrabal de la Trinidad.

Poco a poco se van definiendo los arrabales. En el de Santa Bárbara existía el convento de Menores Observantes de San Francisco, fundado en 1502. Mientras que en el del Roser, cerca del *molí Roder*, a la vera de la acequia Mayor se fundaba en 1579 el convento de Predicadores de Santo Tomás de Aquino. Es decir, será al socaire de los conventos instalados extramuros donde se formarán algunos de los arrabales de la villa.

También en las cercanías del portal d'en Rubio (extremo norte de la calle de Enmedio), en lo que después será arrabal de *les Forques*, comienzan a edificarse corrales y casas, concediendo los jurados solares en el *carrer que va del portal den Rovio al pont de Coscollosa*, en el que *va del portal den Ruvio a les pedres grosses*, iniciándose las calles actuales de San Félix, San Roque, Conde de Pestagua y plaza de Clavé, así como también se inicia la calle paralela a la muralla hoy llamada de San Luís al conceder

uns patis pera edificar cases situats fora los murs de la present vila en lo arraval de Sant Nicolau eo de les forques, afrontant de una part ab lo molí de fer oli de dita viuda, de altra part ab lo camí que va per lo costat del vall, del portal den Ruvio al portal del Spital y de altra part ab lo carrer que va de dit portal al pont de la cequia de Coscollosa.

Y más allá de la plaza de María Agustina se dibuja ya la actual calle de Moreres, así conocida por los árboles allí plantados, concediendo los jurados terrenos a cantareros y alfareros.

El siglo XVII supone para Castellón el tránsito de la villa medieval a la ciudad moderna. Al aumento de población -contaba a principios de siglo con 5.200 habitantes, para finalizar la centuria con unos 7.000- acompaña un cierto auge económico que si bien se verá afectado por las pestes y guerras, no minarán su continuado engrandecimiento.

Que no era una villa en postración lo prueba, por ejemplo, Escolano cuando, a principios del seiscientos, se complace en describir «la preñez de la tierra, el rico estado que hoy tienen a Castellón». Y es que había los recursos suficientes para que tanto los ciudadanos como el concejo municipal renovaran el aspecto urbano de la villa, dando lugar a una fiebre constructora que condicionó de forma marcada la arquitectura castellonense de la época barroca, dado que casi siempre se construyó con prisas y con materiales de regular calidad, lo que no impidió ni su elegancia ni su calidad artística, pero, eso sí, sin grandes proporciones de originalidad.

Con retraso respecto a otras ciudades, el *Consell* castellonense se embarcará en un ambicioso proyecto de construcciones que tal vez trataban de hacer desaparecer el Castellón medieval y levantar en su lugar una ciudad moderna.

Así, la consolidación de los arrabales surgidos en la centuria anterior obligará al trazado de nuevas calles, a abrir y reformar los portales, construir pozos, levantar puentes, lavaderos, abrevaderos, hornos, canalizaciones de agua, reformar el Hospital, las Aulas de Gramática, etc., e incluso se reformará todo el centro urbano con la finalización del campanario, la construcción de la Lonja, el levantamiento de la nueva capilla de la Comunión en Santa María, y el inicio de las obras del nuevo Ayuntamiento, con la consiguiente transformación de la Plaza Mayor.

Como se ha dicho, la población aumenta y las vías adosadas a la vieja muralla, en los arrabales de *fora dels portals dels Gascons y del Olm*, van siendo edificadas y habitadas con corrales y casas. El *carrer ample*, la vía que conduce hasta el convento de Franciscanos de Santa Bárbara que dará origen a la actual calle de la Trinidad, empieza a poblarse a uno y otro lado de la calzada.

En torno al convento de Dominicos, en el *raval del Roser*, se dibujan ya otras calles, al lado de la acequia Mayor, rota ya la muralla por la plaza del Roser, al final de la calle de Villamargo.

En el portal de l'Om, que siempre había tenido una disposición irregular respecto a la calle Mayor, se autoriza en 1699 hacer una modificación de la puerta, lo que permite iniciar nuevas actuaciones fuera muros en aquella zona de la cara este de las murallas. Desde el *portal del Om*, bordeando el huerto de micer Gaspar Mascarós, se empieza a trazar otra calle que seguirá el camino que conduce a Fadrell y que con el tiempo llevará el nombre de Escultor Viciano. Una hilera de casas se adosará al *vallàs* o foso de la muralla primitiva y enfrente se edificará otra hilera de casas sobre el predio de los Mascarós, que con el tiempo pasará a manos de los Temprado, circunstancia que origina el nombre de una de las calles perpendiculares de la zona.

Fuera del portal del Hospital, cerca del *molí del Toll*, se funda en 1608 el convento de Capuchinos, y la zona empieza a poblarse.

Y en el arrabal del *Pla de les Forques*, configuradas ya las calles de Moreres, la actual de Sant Félix que desde el portal d'en Rubió buscaba el camino hacia Borriol, con motivo de las pestes de 1650 se levantará la ermita de Sant Roc del Pla, en el mismo lugar donde estuvo el lazareto y el cementerio de apesados.

En 1686 el consejo de Castellón escribe al capitán general de la ciudad y reino de Valencia pidiendo permiso para modificar la situación del portal de la Fira, con estos argumentos:

Exm. Señor: Por haver experimentado la villa el perjuicio que padecen sus vecinos de estar la puerta nombrada de la feria en un rincón de un baluarte del muro de suerte que las cavalgaduras tienen algun riesgo resolvió en dias pasados se serrase aquella de paret de cal y canto y se abriere otra en el mismo baluarte enfrente de la calle con lo qual se evitará lo susodicho y quedará muy hermoçada aquella parte del muro, correrán mas los ayres y se espera que a la parte de fuera se fabricarán algunas casas.

Autorizado el cambio que se solicitaba, aquella modificación abrió nuevas perspectivas para la ampliación urbana por la parte oeste de la villa, donde, a partir de 1693, en que el consejo estudia el proyecto de un particular para la construcción de un arrabal con una plaza *fora el portal dit de la Fira*, empieza a configurarse el Ravalet en torno a la que espúes se denominará plaza de Tetuán.

EL CASTELLÓN DE LA NUEVA PLANTA

Después de entrar victorioso en Castellón el 14 de mayo de 1707, tras la victoria de Almansa, el Duque de Berwick y de Liria decreta el derribo de las viejas murallas, que habrán de ser reconstruidas pocos años después, en 1710, y hacer en ellas reparaciones en 1748 y 1752, para ser definitivamente demolidas en 1794, año del derribo del portal de la Purísima.

Dice Gimeno Michavila (*Del Castellón viejo*, p. 127):

En 10 de febrero de 1748, «se hizo presente por el Sr. Alcalde mayor, que algunos pedazos de las murallas de esta villa se hallavan derribadas y que se hacía preciso el componerles, para que por ellos no se entrase y saliese y mayormen- te en la urgencia presente que se hallan consternadas algunas villas de algunos sujetos que van foragidos y que sin temor a la justicia se arrojan a cualquiera parte causando algunos daños desto y reclamándose el mayor en esta villa. parecía razón el que se evite este inconveniente a lo menos cerrándoseles el paso de dichas murallas, lo que se hace preciso el que se executen con la mayor brevedad dichos reparos ya sean de efectos de la Administración de Muros y Valles o de lo que se hallase más pronto para acudir a semejante diligencia y acordaron, se nombrasen dos capitulares para pasar al Sr. D. Joseph Bermudo, Gobernador y Corregidor de esta plaza, para que hiciesen representación de lo propuesto por dicho señor Alcalde mayor y conferidos en dicho Señor, executasen lo más conveniente para el referido reparo de dichas obras de Muros y Valles y nombróse a D. Carlos Vallés y al Dr. Juan Albiol y a los Albañiles Maestros de este Cabildo, para el reconocimiento del Muro, obras e importe».

En 14 de septiembre de 1748, «se hizo relación del estado de los muros en algunos parajes que necesitaban reparos, acordándose se compongan y su fabri-

ca sea de tapia y la carena o cavallette de su remate de mortero, con tal sea dicha tapia bien acondicionada y se llame a los sujetos que cargaron sus casas en el muro y se les mande que a sus costas lo recompongan de su frente y que se hallase derruido o se hiciera a sus costas».

En 9 de noviembre del propio año se acordó «que los muros que se hallasen derruidos, se hace preciso el componerles, a los efectos de la Administración de muros que va anexa en los Libros de los Pecheros de las ocho Parroquias y que ante todo se informase a su excelencia para poder executar dicha obra».

Finalmente en 2 de septiembre de 1752, «se hizo presente por el Sr. Corregidor, que las entradas y salidas de las Puertas de esta villa, se hallan muy malas y que con dificultad salen y entran los carruajes, expuestos cada día a muchas desgracias y por cuyo motivo se hace preciso que a costas de esta villa se manden enterrar y componer y de no resolverlo así, el Ayuntamiento lo mandará de oficio, por ser causa pública y acordaron se execute, dando comisión a Joseph Figuerola, ciudadano, quien formará un memorial del total importe, para en su vista ordenar libramiento».

En 16 del propio mes, se da cuenta de haber importado aquellos reparos, cinco libras, doce sueldos y ocho dineros, acordándose se paguen de propios, por el actual Mayordomo.

En este siglo se opera una profunda transformación urbana de Castellón, iniciada en las postrimerías del siglo anterior. En el aspecto demográfico, los 1.272 vecinos de 1733 se transforman en las 13.000 almas de 1795 de que habla Cavanilles. También hay cambios administrativos, por ejemplo el refuerzo de la autoridad del corregidor y de los alcaldes mayores con la creación de los alcaldes de barrio, en tiempos de Carlos III.

El crecimiento humano y económico tiene una consecuencia urbana evidente: la expansión extramuros. Lo que a finales del XVII sólo eran unas pocas casas junto a los caminos principales se transforma en unos arrabales importantes. Así, en 1769 los arrabales contienen nada menos que 4.316 habitantes, es decir, un 40'7 % de la población. La ciudad no podría resistir por mucho tiempo el corsé de las murallas, que serán demolidas a finales de siglo.

El aumento de población exige también más tierras de cultivo, lo cual trae consigo una nueva etapa en la roturación de terrenos en los marjales.

El cáñamo es la producción más estimada, objeto de intenso comercio, especialmente con destino a la Marina española. La expansión de la artesanía de esta fibra dará lugar a la concentración de la actividad en el Huerto de Sogueros.

Se aboveda el foso que circuía la parte este de la muralla en 1792, desde el portal del Om hasta el de la Illeta o Capuchinas, y se edifican casas contra el muro, dando lugar a la actual calle del Gobernador Bermúdez de Castro, por donde discurre la acequia Mayor, con trazado nuevo desde 1796 y que comienza a cubrirse.

El obispo de Tortosa fray José Salinas manda construir en 1792, en el ala izquierda de la nueva calle, frente a las casas recién construidas y entestadas en la vieja muralla, el palacio episcopal, que dará pie a la urbanización de toda la zona.

En 1736 se terminan las obras del cuartel que se edifica en la calle de Enmedio, junto al muro y portal de Valencia, antiguo portal den Guardiola. En la punta meridional de la calle Mayor, en 1756, el ayuntamiento concede a Félix Tirado un solar junto al portal de l'Om, para construir un almacén destinado al cáñamo que adquieren las reales fábricas y que se envía a Cartagena. En este almacén tuvo lugar en 1760 un sonado robo que dio lugar a un bando del gobernador Conde de Noroña. Fuera del portal, en lo que ahora es plaza de la Paz, había por estos años un lavadero de cuya suciedad se quejaban con frecuencia los vecinos.

En la calle de Enmedio, en 1780 los vecinos pedían el arreglo del portal llamado por entonces de la Purísima, al que ya quedaba poco para que fuera derribado. En 1790 varios vecinos pedían al Ayuntamiento que determinase dónde había de ser colocado *un quadro con la invocación de dicha imagen* que hasta hacía poco había decorado el portal.

En 1791 el Padre Rocafort cita una «Casa de Comedias» junto al portal del Olmo, a la entrada de la calle Mayor.

BERMÚDEZ DE CASTRO

La figura de un personaje capital para la historia del desarrollo urbanístico de Castellón marca los últimos años del siglo XVIII en nuestro pueblo: el gobernador Antonio Bermúdez de Castro, quien con gran celo y tenacidad impulsa la gran transformación de la villa, en el periodo de 1791 a 1807 en que regenta la gobernación de Castellón. Su política urbanística tiene como elemento fundamental la supresión de las murallas, que ya habían sido en realidad desbordadas desde hacía siglos, para abrir espacios a un desarrollo que ya iba demandando el crecimiento demográfico.

Gracias a él se deseca la laguna existente más allá del portal de la Fira, cercana al Calvario, transformándola en plaza. Por su iniciativa se arrancan los olivos y se terraplenan tierras en 1799, más allá de la muralla oeste, en las heredades vecinas de los alfares o cantería propiedad del Obispo Climent, dando origen a la llamada Plaza Nueva, donde el 28 de octubre de 1800 se celebra el primer mercado de los lunes.

Se aboveda el foso que circuía la parte este de la muralla en 1792, desde el *portal del Om* hasta el de la Illeta o Capuchinas, y se edifican casas contra el muro, dando lugar a la actual calle del Gobernador Bermúdez de Castro, por

donde discurre la acequia Mayor, con trazado nuevo desde 1796 y que comienza a cubrirse.

En enero de 1792 son concedidos a varios particulares los patios que *avía entre el muro y el valle, desde el portal del Olmo hasta el de Capuchinas* para que edificquen casas, con la condición de cubrir con bóveda el *vall* cada uno frente a su casa.

En 1794, cuando Castellón contaba con unos 3.400 vecinos (equivalente a unos 11.900 habitantes), se derriban los portales de Valencia y de la Purísima, éste en el extremo norte de la calle de Enmedio.

En 17 de marzo de 1792 varios vecinos de la calle de Villamargo presentan un memorial solicitando permiso para establecer el terreno que hay entre muro y valle, sometiéndose a dejar el riego por fuera de la pared de los huertos y corrales que formen las casas para que todos participen del riego. Si se les concede, prometen dar 50 libras para obras públicas. Piden también que se nombre un prohombre para que reparta las aguas. Accede el Ayuntamiento y acuerda que se den las 50 libras al gobernador para las obras públicas que se están haciendo en el *vall*.

En 16 de junio del mismo año, don Juan Fernández Cienfuegos presenta un memorial suplicando sea preferido en el establecimiento de los patios para construir casas en el arrabal del Calvario, lo que ya se concedió a su padre, pero no ha conseguido aún la escritura. Se acuerda que le sea hecha ésta. Y en 1º de septiembre del propio año se comisiona a D. Salvador Catalá para que cuide de la reparación de los caminos del mar, entradas y salidas de la villa y sus arrabales. También de septiembre de este año es la petición que presenta don Miguel Tirado pidiendo se le deje cubrir con bóveda el trozo de la acequia mayor de delante de la casa del obispo que él está construyendo, y que se le permita también cortar el olmo negro que hay delante de la fachada.

Cuando en 1807 muere el gobernador Bermúdez de Castro, verdadero impulsor de la evolución urbana de la villa, puede decirse que están ya puestos los cimientos de una evolución que llevará a Castellón (capital de la provincia desde 1833) a un nuevo impulso de modernidad. Sí que es cierto que durante el siglo XIX la ciudad habrá de volverse a defender con un nuevo cerco de murallas en las sucesivas fases de las guerras carlistas, pero eso forma parte ya de otra historia que no entra en los propósitos de este libro.

2.- EL ESPACIO DE EXTRAMUROS

ANTUXANS I PLANS

Casi en todas las cartas de población otorgadas a nuestros pueblos puede encontrarse entre las donaciones hechas a los nuevos pobladores las concesiones que se entienden bajo la expresión *introitibus et exitibus*. Es decir, las entradas y salidas de los núcleos de población.

En el documento fechado en Valencia a 6 de mayo de 1306 por el que el rey Jaime II hace diversas donaciones y concesiones a la villa de Castellón se incluyen las plazas y las salidas de la villa, así como el espacio en que era costumbre celebrar la feria:

Item damus et concedimus vobis et singulis hominibus supradictis habitantibus et habitaturis ac populatoribus dicti loci presentibus et futuris ad usum publicum omnes plateas et exitibus dicte ville Castellonis et totum spacio in qua assueta est teneri fira eiusdem loci sic quod in ipsis plateis, exitibus atque spacio nullus possit hedificare seu construhere aliquid seu etiam operari nec plantare seu laborare set semper sint ad servicium et usum publicum deputata.

En este caso la donación es más explícita porque se refiere expresamente no sólo a las salidas de la villa sino a todos los espacios situados fuera de las murallas, en uno de los cuales se celebraba la feria, y sobre los cuales no se podía construir ni realizar cultivo de ninguna clase. Y se ordena que habrán de estar dedicados siempre al servicio y uso público.

Ese mundo extramuros recibía el nombre de *antuxans* (del latín *ante ostium*= delante de la puerta; en castellano *antuzano*) y estaba constituido por llanos incultos donde los vecinos encontraban un espacio comunal apropiado para algunas actividades que no podían ser desarrolladas en el interior del recinto amurallado: apilar la leña de los hornos, adecuar las eras para la trilla

de cereales, depositar paja y estiércol (a pesar de que esto a veces se prohibía), excavar hoyos para sacar tierra destinada a diversos usos, recoger agua en balsas, etc. El *Llibre de ordinacions* de Castellón recoge multitud de rúbricas donde se autorizan o se prohíben diversas actividades en los *antuxans* de la villa. Los espacios más inmediatos a las puertas de la muralla se denominaban *plans*, y se individualizaban con el nombre de la correspondiente puerta: *pla d'en Guardiola*, *pla d'en Passanant*, etc.

Son frecuentes las alusiones a los *plans* en los *establiments* municipales, sobre todo cuando éstos hablan del robo de leña que allí se hallaba apilada para los hornos, así como de la prohibición de dejar entrar cerdos en las eras inmediatas. En estos llanos se hallaban los estercoleros donde los vecinos acumulaban el producto que tenía por destino la fertilización de sus tierras y cultivos.

Desde un punto de vista de la defensa militar de la villa en el caso de un ataque, un principio general aconsejaba que en este espacio exterior que rodeaba al recinto amurallado no hubiera construcciones que facilitaran al posible enemigo acercarse y hacerse fuerte en las proximidades de la muralla. Esta norma era observada en Castellón, puesto que en los *antuxans* no existía ninguna clase de construcciones.

LOS CLOTS

Fuera de las murallas, en los alrededores de la villa, existían numerosos hoyos (*clots*) originados por la extracción de tierra que los vecinos hacían para distintos usos, entre ellos la construcción de las viviendas. Aparte las referencias genéricas, hay citas concretas a algunos de estos hoyos. Así, los *clots dels plans de senta Bàrbera*, situados junto al camino de Valencia, donde se hallaba la ermita de la citada devoción, y donde en el siglo XVI se situará el convento de Franciscanos, o los hoyos que había en el camino del *fossar dels jueus*:

E per semblant lo dit honorable mustaçaf manà que no sia denguna persona que gos llançar ni metre terra, manobra ni altres coses vedades e prohibides en los plans ni antuxans de la dita vila ni dins aquella en carreres ni altres parts de la dita vila, ans la dita terra e manobra haien a llançar e fer llançar dins los **clots dels plans de Senta Bàrbera** e a los **clots qui va al fossar dels jueus** e no fora aquells, sots la dita pena axí de aquells qui serà la dita manobra, terra o sutzura com encara los que la y portaran. (Roca, Mustaçaf, p. 136-137)

Estos últimos hoyos son citados también alguna vez tomando como referencia la *torre cantonera* de la esquina noroeste del recinto amurallado, en las proximidades del cementerio de los judíos:

E por lo senblant, lo dit honorable mudaçaf manà que no sin alguna persona que guos ho presomesca llançar ni metre terra, manobra ni altres coses vedados ho proybides en los plans ni en antoysans de la dita vila ni dins la dita vila en carreres ni en altres parts de la dita vila, ans la dita terra e manobra ajen ha llançar e fer llançar e llancen e meten dins los clots del Pla de Senta Barbera he dins los clots de la **tora qantonera** [torre cantonera] **que està vers lo focar dels jueus** e no defora aquells, sots la dita pena de quatre sous e ayxi aquells de qui serà la manobra he terra e sutzura com encara ha aquells qui la y carregaran.

O los clots hon caven la terra **apellat del Spital**, situados muy probablemente en el espacio que actualmente forma la plaza de las Aulas, en los cuales estaba permitido enterrar animales muertos, lo cual explica la abundancia de huesos aparecidos en las excavaciones allí realizadas. La rúbrica que contiene el precepto dice así:

Encara manà lo dit honorable mustaçaf que no sia denguna persona que gos metre ni lançar ni posar algunes bèsties mortes ni carns ni porchs morts ni altres coses mortes sinó en los clots hon caven la terra appellat del Spital per no causar infecció, sots la dita pena partidora ut supra. Et que ultra la dita pena sien tenguts portar les dites coses als dits clots sino que lo dit mustaçaf a despesa de aquells ho faça.

BOTERES Y ESCORREDORS

Cuando en Valencia a 17 de febrero de 1272, Jaime de Roca, procurador del monasterio de San Vicente de Valencia que ejercía en ese momento el señorío de la villa, concede el privilegio al que se ha hecho mención más arriba, con varias gracias a los habitantes del arrabal de Castellón (AMC, perg.; Publ. por Betí, en «Orígenes de Castellón», p. 74, y por J. Sánchez Adell en el «Llibre de Privilegis», doc. 53), consistentes en ampliar la villa con un nuevo arrabal que se añadía al casco urbano viejo en la parte del oeste, no se olvida de mencionar unos elementos urbanísticos esenciales para la vida en el interior del casco urbano: los desagües por medio de alcantarillas:

Dictas vero domos et staticas quas in dicto arrafalli habetis vel habebitis seu etiam construxeritis damus, laudamus et concedimus vobis et vestros perpetuo franchas et liberas et immunes cum viis, exitibus et introhitibus, januis et portalibus, solis, fundamentis, parietibus, lignis et suprapositis et cohoperimentis, gutis et stilicidiis, **albolonis**, **clavegueris** et cum omnibus suis pertinenciis et melioramentis factis et faciendis...

El Castellón medieval, como todo núcleo urbano, situado en un suelo con suave inclinación hacia el mar, tenía el problema de encauzar las aguas de los barrancos que discurrían en sus vecindades, y dar salida a las aguas de lluvia que caían dentro del recinto amurallado.

Esto último se hacía por medio de alcantarillas o boquetes practicados en las propias murallas (*botes*) a fin de que las aguas interiores tuviesen salida al foso. El posterior escurrimiento de las aguas desde el foso se efectuaba por mediación de los *escorredors* por los que el agua fluía hacia la huerta y posteriormente hacia los marjales. Frecuentemente, estos *escorredors* coincidían con los caminos de la huerta.

El problema frecuente de las *botes* era el del tamaño de su orificio. Si se ensanchaban, se perjudicaba la seguridad de la muralla porque por allí podía penetrar el cuerpo de un hombre, posible enemigo. Si se estrechaban, el boquete no daba facilidad para el drenaje de las aguas interiores.

El 18 de octubre de 1391, el vecino en Pere Miquel expone al consejo los daños que las aguas producían en las torres de las murallas, ya

...que com la parròquia en la qual ell habitave e stave hagués a rebre los descorriments de les més aygues que cahien en la dita vila que no les altres, e per les aygues que entraren en lo vayll de la dita vila per les botes les torres de la dita parròquia leument se poguesen destruir e descalçar, por tal intimà e notificà al dit honrat consell ans del dan donador quen degués fer alguna bona proveisió en les dites coses en manera que los botes fossen stretes por manera que solament poguessen per aquelles discorrer les aygues que si deuen discorrer e que per aquelles alguna persona no pogués pasar, e los fonaments de les dites torres fossen preservats e conservats, en altra manera protestà que no fos imputat a la dita parròquia. Lo consell acordà que les dites botes sien stretes en manera que solament ne pusche passar una filla de aygua e no persona alguna e que allí hon han romput sie adobat o feyt adobar per lo síndich e que sien regonegudes les torres e que hi provehisque en manera que les dites torres no puschen venir a menys per los descalçaments que fa la dita aygua que entre en lo vayll.

En 16 de julio de 1403, la queja proviene de que a causa de las piedras puestas para estrechar las alcantarillas,

...fos murmuració en la vila que per les pedres que de nou eren estades ficades e meces en les dites botes los alberchs per les grans plujes que fehie com les aygues pluvials no poguesen discorrer per les dites botes ne poden pendre gran deterioració e peyorament, provehí e ordenà que les dites pedres les quals de nou eren edificades en les dites botes sien levades e amogudes de les dites botes per ço quels edificis de la dita vila sien preservats del dit dan e que les dites botes sien tornades al temps antich.

Y en 1409 se paga salario a Anthoni Latzer lo qual ab son rocí treballe en tirar manobra als dits maestres pedres per al tanquar de le botes.

Un caso muy especial es el que en este mismo año 1409 planteaban los vecinos que tenían corrales adosados a las murallas -en especial los *del carrer*

appellat de Vinamargo (hoy Campoamor)-, los cuales solicitaban permiso para perforar la muralla de forma que se diera a las aguas de sus corrales salida libre hacia el foso (*vall*).

LA BASSA DE LA VILA

En el espacio que actualmente forma la plaza de María Agustina estaba situada la balsa de la villa, medio de aprovisionamiento de agua que en casi todos los pueblos existía, destinado principalmente a abreviar los animales de labor y los rebaños. Esta balsa, alimentada por las aguas de arrastre que venían por el foso septentrional de la muralla, es la que andando el tiempo será conocida como «el Toll», topónimo del que todavía sigue existiendo su recuerdo.

En 1443 el consell dictó un *establiment* que regulaba el uso del agua de esta balsa y prohibía la extracción de tierra y légamo de sus orillas. En lo que se refiere a la tierra, el destino de la misma era el de *terrar llurs terrats*, es decir, impermeabilizar las cubiertas de las casas. En cuanto al légamo, el de fertilizar las tierras de cultivo.

Destinada aquella agua, (recogida principalmente de la que procedía del arrastre de lluvia), a abreviar los animales, el consejo cuidaba con esta ordenanza de que se mantuviese limpia, prohibiendo utilizar la balsa para amerar flejes de *lledoner* destinados a la confección de toneles. He aquí el texto completo de la disposición:

Que algú no gos amerar cercols en la bassa ni cavar terra en la hora de aquella. A XX dies del mes de juny any M^o CCCC^o XLIII^o.

Lo honorable consell de la vila de Castelló stablí e hordenà, per profit e utilitat de la cosa pública, que no sie algun hom strany o privat que gos cavar ni fer cavar terra de la orera de la bassa de la dita vila per obs de terrar llurs terrats, ni per altre usos propis de algú com per lo dit derruhiment de la terra o tarquim de la dita bassa l'augment se poria seguir de la aygua qui és allí ajustada per abeurar les bèsties de cascú, sia a huus públich e per lo cavament de la dita terra o tarquim l'aygua de la dita bassa s'en poria trespossar e anar al vall, en tal manera que en la dita bassa no y romandria gens d'aygua si la hora de la dita bassa no era, com sia, tanqua de la dita aygua e closa per aquella dita orera de terra. Per tal lo dit honorable consell statuhex e ordena que si algú o alguns seran atrobats en cavar o aportar-s'en la dita terra o tarquim per a llur propi us o per altri, que aquell aytal sie encorreggut en pena de LX sous, pagadors en aquesta forma, ço és, lo terç al acusador e l'altre terç al mustaçaff e l'altre terç a la vila per a obs de mundar e escurar la dita bassa, e que lo terç del acusador non n puxa ésser feta gràcia.

Item encara vol e hordenà lo dit honorable consell que no sia algun hom strany o privat que gos amerar cercols ni vimens en la dita bassa, e qui contrafarà pach

la desús dita pena, segons que dessús, partidora e dividora ut supra, e açó per tal com los dits cercols e vimens engendren gran enfecció en la dita aygua de la dita bassa. E les besties que beuen de aquella ne porien morir per causa del enfeccionament de la dita aygua.

Femia d'en Pascual Ferrando, batle de la dita vila de Catselló, salvu dret del senyor. («Llibre del Mustaçaf», ed. F. Roca, pág. 104).

Sin fecha, hay otra rúbrica del mismo «Llibre del Mustaçaf» (Roca, pág. 83) sobre una disposición semejante:

Item que negú no gos cavar terra entre lo vall e lo revall de la dita vila, en los antuixans, plans e bassa de la dita vila, sots pena de XX sous partidos segons que desús.

LAS AGUAS QUE SE ESCURRIÁN DE LA VILLA

De dos maneras hacían daños las aguas que desde el interior de la villa se escurrián al *vall* por *les boteres*, y luego por los *escorredors* se abrían paso hacia la huerta.

Item acordà lo consell quela honrats jurats e síndich vagen a veure l'escorredor en que discorren les aygues del val, e vist, vegem si s'obria sí seria molta misiò e quen facen relació en consell.

acordaba éste en 28 de septiembre de 1400. Y en 17 de octubre de ese mismo año:

L'onrat consell manà e comanà als jurats que tracten ab los herents de les terres hon discorren les aygues del val e que meten en estament, empero que no fermen res tro hojen feta relació al consell.

En el foso, el estancamiento de agua roía el pie de las torres hasta poner en peligro su estabilidad. En 1391 se expone al consejo que como el foso

...hagués a rebre los descorriments de les més aygues que cahien en la dita vila que no les altres, e per les aygues que entraren en lo vayll de la dita vila per les boteres les torres de la dita parròquia leument se pogueseen destruir e descalcar. La propuesta que se hacía era estrechar las alcantarillas (boteres), ante lo cual el consejo acordó que sien regonegudes les torres e que hi provechisque en manera que les dites torres no puschen venir a menys per los descalçaments que fa la dita aygua que entre en lo vayll.

Añadamos aún este otro acuerdo de 22 de agosto de 1400:

Item lo dit honrat consell acordà que fosen adobats ab argamasa los portals lla hon es graven les aygues.

A veces eran las propias deficiencias de la obra las causantes de la ruina de algunas partes de las murallas. Puede servir de ejemplo lo que ocurrió en 1391 con una torre (seguramente se refiere al portal d'en Passanant), caída por culpa del maestro de obras que se olvidó de cubrirla y de dotarla de canales de desagüe:

Item fon proposat en lo dit consell per los dits honrats jurats que com la torre la qual havie feta fer la vila fos cayguda e derrocada e stigue fort dolentament, e uns dien que és culpa del mestre que la feu, altres que és culpa den Bernat Maurell, manobrer de aquella, per ço que si ell la hagués feta cubrir e fetes fer canals que no fore cayguda, per ço los dits honrats jurats notificaren e intimaren les dites coses al dit honrat consell e que ço que provehirie eren appellats de ensequir. Lo consell acordà que fos vist lo compte del dit en Bernat Maurell, manobrer desús dit. (1391, diciembre, 4)

Incluso los *plans* existentes fuera de las murallas se veían afectados por las aguas, como en esta ocasión el pla d'en Passanant:

Item acordà lo consell que lo sindich façe adobar lo rohiment que l'aygua ha feyt en lo reval en lo pla den Passanant. (1389, julio, 24)

Otro aspecto del daño ocasionado era el que afectaba a los caminos de la huerta, receptores de las aguas rebosadas de la villa porque los propios caminos tenían su trazado por las vaguadas del terreno. Esta circunstancia y la acción de las aguas que corrían por ellos es la que explica la frecuencia del topónimo *camí fondo* en la huerta castellonense. Veamos unos ejemplos:

En 16 de julio de 1403 los daños hechos por el agua en el camino de Rafalafena dan lugar a este acuerdo conciliar:

Item lo dit honorable consell sobre lo feyt del camí appellat de Raffallaafenna, com fos murmuració en la vila que lo dit camí per ocasió del escorredor de la dita vila se ere cavat e feyt baix per manera que les jents ne les bésties non podien passar sens gran afany e perill dells e de llurs bésties, provehí e acordà que per los honrats justícia e jurats ensemps ab alguns prohomens que vejen lo dit feyt e quey facen ço que si pertanyerà.

Unos meses después, en 16 de octubre del mismo año, un acuerdo del consell sobre reparación del *camí del molí Roder* dice así:

Item lo dit honrat consell sobre la proposició feta per lo dit en Pere Miquel, maior, del feyt del camí qui va al molí roder qui es atinent del reval e de la terra den Pere Moster, notari, qui es fort sotil e la aygua qui ve per lo dit camí ha cavat molt vers la part del reval que a gran perill ne pasen les bésties, que fos adobat. Lo honrat consell acordà quel honrat mustaçaf ensemps ab los honrats justícia e iurats ab alguns prohomens veien a ull lo dit feyt e vis que sich face ço que sich pertangue de fer en lo dit camí.

Y el mismo día, otro acuerdo sobre el *camí de la mar* y su mantenimiento se expresa de esta manera:

Item lo dit honrat consell sobre lo proposició feta per lo dit en Pere Miquel, major de dies, del feyt del escorredor del camí de la mar, delliberà e acordà que a present lo dit síndich face erbar aquell.

En el *Llibre de la Mustaçafia* hay una rúbrica con interesantes datos acerca de la acequia de la que eran regados los huertos existentes en el interior de la villa, y de cuyo descuido por parte de los regantes podían inferirse daños a las torres y muralla, e incluso a las calles.

Notificà e manà més avant lo dit honorable mudaçaf a tots los desús nomenats que no guosen llavar ne fer llavar en lo cequiol e abeurador ne céquia migana draps alguns ne llançar sutzures algunes ne en la séquia que va als horts dins la dita vila, e los que tenen orts dins la dita villa no guosen girar aygua desmoderadament per a reguar llurs orts per ço que de aquella aygua non jaygua en lo vall e reblescua aquell non sobresca en les carreres dins la dita villa ne sea cosa als murs e torres de aquella e quant auran reguat la tornen a céquia mare sots pena de deus sous partidors seguons desús. (Roca, Mustaçaf, p. 140)

Un caso de especial interés histórico que ha afectado al comportamiento de las aguas de lluvia, en relación con la ciudad, desde la Edad Media hasta nuestros días, es el que se refiere a las aguas que venían de la parte alta del término por el camino de Alcora, llegaban al foso de la cara occidental de las murallas, y desembocaban finalmente en el *clot de l'hospital* que siglos después conoceremos como *Toll* de la plaza de María Agustina. Esas aguas bajaban por el *camí de l'Enramada*, y se escurrían por terrenos sobre los que siglos después se construyó el parque de Ribalta. Los daños que ocasionaban fueron los que obligaron a interponer en su camino un canal receptor constituido por la *Sequiota*, por medio de la cual las aguas vertieron a partir de entonces en el río Seco. Este acuerdo de 26 de abril de 1405 es muy descriptivo en relación con esta cuestión:

Item fon proposat per Narnau Agramunt e per en Berthomeu Marquo que com Laygua qui devalle del camí de l'Alcora que discorre al clot del spital e traverse lo camí Real qui va ves Vilareal e salte en lurs possessions e daltres herents els fa gran dan, que fos mercé del consell que li fos dat loch hon discorreguen en manera que ells no n'aguessen dan. Lo consell acordà que vagen los jurats ab alguns prohomens e ab lo mustaçaf e vegen e regoneguen per qual loch porà discorrer que aie menys dan de la vila e que facen relació en consell e la donchs lo consell farà ço que li apparà que sie fahedor en lo dit fet.

3.- LA ARQUITECTURA MILITAR EN LA EDAD MEDIA

A lo largo de la historia, el fin primordial de la actividad militar ha consistido en la captura y defensa de plazas fortificadas. El primer objetivo de un invasor que iba a anexionar un territorio era tomar sus puntos fortificados.

La arquitectura militar es aquella parte de la ciencia de la construcción que comprende el conjunto de las obras levantadas con una finalidad de defensa. Basada en necesidades imperiosas, puede decirse que es la arquitectura cuyos principios han variado menos a lo largo de los siglos. Las variaciones que han podido registrarse han dependido, ciertamente, de los adelantos técnicos, pero sobre todo del grado de inseguridad de cada época.

Una fortificación es cualquier tipo de obra que se lleva a cabo con el fin de reforzar una posición ante el ataque de un enemigo y ofrecerle la mayor resistencia posible. Hay fortificaciones permanentes y de campo. Las primeras (castillos y murallas) son aquellas que se levantan en tiempos de paz en previsión de una situación de peligro posible o futuro. Unas y otras tratan de aprovechar los accidentes del terreno (montañas, ríos) a fin de dar mayor ventaja a las fuerzas propias. A falta del obstáculo natural de un río, las murallas se rodean de fosos artificiales, mediante los cuales el defensor se encuentra protegido por la fortificación que protege, mientras que el atacante ve frenado su impulso por los obstáculos de la fortificación.

En todos los tiempos, las fortificaciones se han erigido para defender las ciudades y los centros comerciales, así como los puntos estratégicos de las grandes rutas de comunicación. El castillo medieval era casi inexpugnable hasta que la utilización de la pólvora y su aplicación a la artillería mermó mucho su antiguo poder. También han tenido importancia a lo largo de los siglos las fortificaciones costeras frente a los peligros que podían venir por el mar.

Las ciudades tardorromanas que se habían extendido ampliamente, sin peligros militares, sobre el campo circundante, tuvieron que fortificarse rápi-

damente y urgentemente cuando se produjeron las invasiones de los bárbaros, sacrificando la generosa superficie urbana a las necesidades de la defensa. La Edad Media, época de continuos peligros que acechaban sin cesar a los pueblos, hizo avanzar el arte de construir murallas, recogiendo la tradición de las artes militares romanas, tanto en lo que se refiere a las fortificaciones como al arte de sitiar castillos y ciudades fortificadas. Esta arte recibe el nombre de *Poliorcética*. Esta tradición romana está tomada en muchos aspectos del Imperio de Oriente, y éste a su vez toma modelos de los persas.

PRINCIPIOS GENERALES DE FORTIFICACIÓN

La arquitectura militar se compone de obras de defensa cuyo sistema varía según las épocas. Pero en el fondo obedecen a principios invariables que son de aplicación tanto en grandes como pequeñas ciudades. Las obras de defensa se componen de:

- cortinas o murallas continuas;
- flanqueamientos o salientes que permitan «flanquear» el tiro, cuyo espaciamiento depende del alcance de las armas. El flanqueo debe cubrir todo el perímetro de las defensas.
- barbacanas
- bastiones: éstos ya son del s. XVI.
- puertas fortificadas

Las antiguas fortalezas se diseñaban de forma que dificultasen la escalada y fueron dotadas de una cubierta desde la que podía hacer el lanzamiento de flechas y otros proyectiles, y efectuar la enfilada de los muros. Los griegos perfeccionaron el diseño en lo que se refiere a la altura y al contorno de las paredes. La fortificación no debe solamente ofrecer a los defensores de una plaza la defensa pasiva, por medio de muros suficientemente altos que eviten la escalada, y sólidos para que puedan resistir el choque de los proyectiles o la zapa y la mina. Las murallas deben proporcionar a los proyectiles de la defensa el mayor rendimiento y utilidad.

Generalmente el tiro del defensor se proyecta perpendicularmente al tramo de muro en que aquel se apoya. El tiro oblicuo, por el contrario, es poco eficaz. Por eso los ingenieros militares proyectan las murallas de forma que mediante el tiro normal se cubran todos los accesos de la fortaleza.

En cualquier caso, el tiro no puede cubrir el pie mismo de la muralla, que queda así completamente indefenso. Para ello se reparten a lo largo de los lienzos de muralla unos salientes suficientemente próximos como para poder ayudarse unos a otros, y tratando de cubrir los ángulos muertos así como coger

de flanco al asaltante que ataca las murallas entre los citados salientes. Esto es lo que se llama *flanqueamiento*.

El flanqueamiento puede obtenerse por medio de un trazado de líneas quebradas, o por medio de torres que, además, se elevan por encima de las murallas, dominándolas. Los tramos entre torres se denominan *cortinas*.

Las torres pueden sobresalir completamente de la muralla, o estar empujadas en ésta. La planta de las torres puede ser redonda, rectangular o cuadrada. La rectangular o cuadrada tiene el inconveniente de que deja ángulos muertos en las esquinas y en su frente. Esto queda aminorado con la torre redonda, la cual aún puede mejorar el tiro si se le añade una especie de proa o pico en forma de almendra en su frente. En el sistema defensivo de la plaza, la torre viene a constituirse en una especie de pequeña fortaleza. La defensa se completa mediante torres avanzadas (barbacanas) y atalayas. Nuestra torre de Sant Pere pertenece, como es sabido, al grupo de las torres redondas.

Como dice Brutails, la fortificación no debe solamente ofrecer a los defensores de una plaza la defensa pasiva, por medio de muros suficientemente altos que eviten la escalada, y sólidos para que puedan resistir el choque de los proyectiles o la zapa y la mina. Las murallas deben proporcionar a los proyectiles de la defensa el mayor rendimiento y utilidad.

Un recinto se compone de **murallas flanqueadas**, foso (con o sin agua), y el talud o escarpa (está también la contraescarpa).

Las **torres** pueden tener varios pisos, a veces con bóvedas. Suelen estar abiertas hacia la parte interior de la plaza; pueden tener una plataforma en la parte superior, o estar cubiertas de forma cónica (Carcasona).

La tradición romana se basa en que las torres sean semicirculares (éstas flanquean mejor), pero en la Edad Media las hay también cuadradas o poligonales. Así mismo las hay en semielipse aguda hacia el exterior. Pero son redondas por la parte interior. Esta forma en espuela (*esperô*) suprime el ángulo muerto más que la forma circular, y tiene la ventaja de reforzar de mampostería espesa el frente más expuesto. Estas torres en espuela se encuentran, sobre todo en el siglo XIII, en lienzos cortados como en Antioquía, en la Puerta de San Juan de Provins, la puerta de Chateau-Thierry, etc.

En los sistemas defensivos de las ciudades importantes las torres eran objeto de especial atención en cuanto a la concentración de medios defensivos y a sus características arquitectónicas. En el caso de Castellón, tanto las murallas como las torres se situaban a niveles de gran modestia constructiva.

Por lo que ilustra en relación a la construcción de murallas, es interesante recoger lo que dice un documento de 1289 sobre las murallas que se habían de construir en Albocàsser, cuyas características habían de ser éstas: «Los

muros habrán de tener 30 palmos de altura, cuando estén terminados, y 4 palmos de grosor. Al mismo tiempo estarán provistos de las necesarias defensas, andadores y disparadores para los ballesteros, con el fin de que los defensores de la ciudad puedan circular por ellas del modo más eficaz posible. Por el lado que mira en dirección a Culla deberá construirse en cada extremo una torre cuyas medidas se señalan igualmente: 50 palmos de altura, 16 de espesor y 12 de anchura. Cada torre deberá tener tres cubiertas (pisos) de vigas de madera, y a partir de la 1ª cubierta hacia arriba, las torres estarán destapadas por el lado que da al interior de la población. Los ángulos de las torres deberán estar hechos con piedra labrada y el resto con piedra y argamasa».

La muralla está compuesta por un muro grueso en cuya parte superior hay un camino de ronda en que se sitúan los defensores, a su vez defendido por un parapeto generalmente almenado. El empleo generalizado a partir del siglo XIII de torres de madera rodantes trajo como consecuencia el que las murallas fueran ganando en altura.

La primitiva artillería de proyectiles de piedra hacía poca mella en las murallas, pero a partir de la guerra de los Cien Años los ingenios artilleros fueron mejorando en eficacia, obligando a fortalecer los muros.

Desde el siglo XII se fue generalizando la práctica de disponer la parte baja de las murallas en forma de talud, cuya eficacia se completaba con la construcción de matacanes en la parte alta del muro. La forma entrecortada del coronamiento de la muralla mediante almenas (*merlets*) fue práctica usada desde muy antiguo.

LAS PUERTAS: LOS PORTALES DE LA VILLA MEDIEVAL

Las puertas son el punto hacia el que se dirige preferentemente el esfuerzo del atacante; por eso se fortifican de manera especial. Los romanos flanqueaban las puertas de ciudad con torres coronadas por galerías desde las cuales podían efectuarse lanzamientos. A veces tienen aspecto de arcos de triunfo. En la Edad Media se sigue esta tradición, pero también se practican puertas por la parte baja de una torre. En ocasiones, al lado de la puerta principal hay una puerta pequeña para los peatones. *Poternas* son las pequeñas puertas en la muralla que dan al foso; son como escapatorias.

Las hojas de las puertas eran de madera reforzada con hierro. Se solían poner también rastrillos, ya conocidos por los romanos. En Castellón no hay noticia de que las puertas dispusieran de rastrillo o reja de hierro que se deslizaba desde arriba para tapar el vano de entrada. Encima de la puerta había a veces un matacán.

Aunque el núcleo urbano va a experimentar una ampliación aún dentro del siglo XIII, el primer recinto amurallado ofrece una disposición rectangular trazada (no espontánea), al estilo de las «bastidas», cuya autoría atribuyen las apócrifas «Cobles» de Mossén Febrer, como ya se ha dicho, a un personaje llamado Alonso Arrufat.

Cuando en 17 de febrero de 1272 Jaime I confirma las concesiones y donaciones hechas por el procurador de la iglesia de San Vicente de Valencia, la consecuencia urbanística consiste en la construcción de un arrabal que se añade a la villa por la parte oeste de la misma, así como las murallas y tres puertas resultantes de esta nueva ampliación. García Sanz (1952) opinaba que se trataría de la formación de un arrabal junto al Castellón viejo o de la Magdalena. Burriel (1971), por su parte, pensaba que el arrabal era la propia villa de la Plana. Vicente Traver Tomás, en su libro «Antigüedades de Castellón», dio la interpretación más exacta de que se trataba de un arrabal añadido como ampliación de la villa fundada en la Plana veinte años antes. Opinión a la que, obviamente, nos adherimos.

Tras la ampliación de 1272, aparece ya articulada una villa medieval (con municipio propio desde 1284), que va a mantenerse encerrada en sus murallas hasta que éstas sean derribadas en el siglo XVIII. Murallas altas y gruesas realizadas con tapial, cuya labra corría a cargo de *manobrers* designados por el consejo y con la ayuda de los vecinos organizados en *denes*. Disponían de foso, o foso doble en casi todo su perímetro, donde se recogían las aguas de lluvia y las aguas sucias de la villa. Las murallas contaban con torres en los flancos, más sólidas que las murallas puesto que estaban hechas con piedra trabajada a pico, y varias puertas en la parte central de cada lado del rectángulo de las murallas. Estos portales, cuyos nombres irán variando con el tiempo, eran: al norte, en la calle Mayor, **portal d'en Ramon de Pauls o del Hospital**; al norte, en la calle de Enmedio, **porta Iussana o d'en Ruvio**; al sur, calle Mayor, **portal d'en Passanant o de l'Om**; al sur, calle de Enmedio, **portal d'en Guardiola o dels Gascons**; al oeste, **portal de la Fira**; al este, **portal de Sant Agustí o de l'Aigua**. Hubo además pequeñas puertas como la **del Molí Roder o del Roser** y la **de la Illeta o d'en Ponç**. Esta disposición de los portales que refleja la documentación, así como la de las torres de las que más abajo se hablará, está fielmente reflejada gráficamente en la conocida ilustración del conjunto urbano de Castellón que Viciano incluyó en la edición de su «Crónica».

De la anterior muralla oeste han aparecido vestigios, que indican su trazado, en varios puntos de la parte trasera de las casas de la actual calle de Enmedio: esquina a la calle de Balaguer, pasaje de José García y Cuatro Esquinas. En este último lugar (edificio Hucha) aparecieron restos a un nivel sensi-

blemente inferior al que hoy tiene la calle, que parecen pertenecer al portal de la muralla que se abría en la bocacalle de la actual calle de Colón antes de la ampliación de 1272. Estos restos, estudiados en un trabajo inédito por Manuel Guía, que trabajó como aparejador de la obra, se conservan en el sótano del citado edificio.

La ampliación de la villa otorgada por el referido documento supuso la aparición de las calles de Enmedio y de Arriba, la construcción de un nuevo lienzo de muralla en lo que más adelante será plaza del Rey, y la apertura de tres nuevos portales del recinto amurallado: uno hacia el Sas (es decir, hacia el secano, al oeste), otro hacia Tortosa y otro hacia Valencia. Otras ampliaciones llevadas a cabo en la parte norte y en la parte sur completaron la configuración de un recinto de forma rectangular casi cuadrada. Una consecuencia de esta ampliación será que los límites de las parroquias de Sant Joan y Sant Nicolau son los únicos que van por dentro de las manzanas de casas, mientras que los restantes de la villa lo hacen por enmedio de las calles.

Evidentemente, en esos primeros momentos la importancia demográfica es escasa y todo hace pensar que en principio la villa abarcaba un perímetro que iba por el lado este por la actual calle del Gobernador; al norte por las de Núñez de Arce y Antonio Maura; al oeste por la de Enmedio, y al sur por las de Campoamor y Pascual Tirado (nombres actuales). Este recinto se abría por varios portales: dos a los extremos de la calle Mayor (el de Tortosa al norte, y el Valencia, al sur), otro en las actuales Cuatro Esquinas (la «**porta mijana**»), y otro más al final de la antigua calle del Agua (el «**portal de Sant Agustí**» o «del Agua» en denominación posterior).

En 1280 hay noticia de la existencia de judíos en Castellón, y el **llibre de peyta** de 1371 (el más antiguo de los que conserva el Archivo Municipal) recoge unas veinte familias de judíos. La Judería estaba situada en la parte alta de la calle de Caballeros, y su centro estaba en el cruce de esta calle con la de la Enseñanza. Tenía una puerta (el **portal del Rey Davin**), lo que indica que debía de constituir un recinto propio dentro del perímetro amurallado de la villa. Cabe señalar que los judíos de Castellón no sufrieron persecución alguna cuando la matanza que hubo en Valencia en 1392. Su expulsión, como en toda España, tuvo lugar en 1492.

En las ordenaciones municipales promulgadas en 1341 son fijados los puntos del casco urbano y de sus alrededores donde deben hacerse las *crides* (bandos). La relación de dichos puntos se hace en forma de itinerario que empieza, siguiendo la calle Mayor,

al cantó del carrer appellat Vinamargo et al cantó appellat d'en (borrado) et al cap del carrer appellat de Sent Agostí et al cantó del forn de la plaça et al cantó

del hostal apellat del senyor Rey et al cantó apellat de la Juhiria... Et de fora los murs, en lo pla que és fora la **porta apellada de na Alariga** et en lo pla denant lo portal apellat de la Fira, et en lo pla denant los portals apellats la un d'en Guardiola et l'altre d'en Passanant.

En la ya citada carta del infante don Juan a su padre el rey Pedro IV, de fecha 5 de mayo de 1368, sobre la resistencia a él hecha por la villa de Castellón se dan algunos detalles descriptivos que ayudan a comprender la disposición de los portales del recinto amurallado:

...sens aturar anemen dret camí al **portal de la damunt dita vila appellat den Passanant, qui és devers Borriana**, e trobé les portes d'aquell paredades e los ponts per on hom hi entrave trencats... En après, senyor, per trobar mellor aculliment cavalgué a la part dels **altres portals intre terra** e cor trobats tots aquells axí mateix paredats e los ponts trencats o lexats, circuín senyor tota la vila a la redor ané al **portal d'aquella appellat dels Agostins** qui no ere paredat e cor hagués feyt aquí manar per la manera davant dita que obrissen e fer no u volguessen fiu asseiar de metre foch a les portes a la donchs senyor aquells qui guardaven lo dit portal gitaren pedres no solament contra aquells qui metien los foch los quals eren passats per dues bigues descubertes del pont qui era d'abans senyor ne lançaren moltes devers mi qui estava après de vall en dret del portal dessús dit... E per ço senyor com la dita vila ha dos valls e ha moltes gentis en aquella...

Naturalmente, de cada una de las puertas arrancaban uno o varios caminos por medio de los cuales se insertaba la villa en el denso sistema viario del propio término municipal, de la comarca, o con la vía de gran recorrido constituida por la antigua vía romana, conocida en la Edad Media como *camí real* o en alguna ocasión como *camí francés*.

Las denominaciones de los portales fueron variando a lo largo de los tiempos. Recogemos a continuación la relación de los portales castellonenses tal como aparecen en la documentación del periodo que abarca el presente estudio, con las noticias que sobre ellos da tal documentación:

PORTA APELLADA DE NA ALARIGA

1341, setiembre, 4

Se citan los puntos donde deben ser realizados los pregones o *crides*: *Et de fora los murs, en lo pla que és fora la porta apellada de na Alariga, et en lo pla denant lo portal apellat de la Fira et en lo pla denant los portals apellats la un den Guardiola et l'altre den Passanant.*

No encontramos más referencia a esta puerta que la que se reproduce de 1341. Por el orden en que se citan los portales, parece deducirse que en esa fecha se da la referi-

da denominación a la puerta del extremo norte de la calle de Enmedio, que luego aparecerá demonimado d'en Rubio.

PORTAL DE LA FIRA

1306, mayo, 6

Valencia. Llibre de Privilegis, XV. Jaime II confirma la franquicia concedida a Castellón la posesión de huertos, casas, viñas, plazas, puertas, etc., así como el sitio donde es costumbre celebrar la feria.

1341, setiembre, 4

Se citan los puntos donde deben ser realizados los pregones o *crides*: *Et de fora los murs, en lo pla que és fora la porta apellada de na Alariga, et en lo pla denant lo portal apellat de la Fira et en lo pla denant los portals apellats la un den Guardiola et l'altre den Passanant.*

1374.

Citado en la medición del perímetro de la villa

Item de la dita torre (del cap de la vila) tro al portal de la fira... XI...

1410, enero, 22.

Se pagan unas piedras utilizadas para hacer el umbral del portal de la Fira: Item an Pere Miquel, laurador, per moltes pedres que de aquell prengueren per a obs de fer los lindars dels portals den Pomar, de la fira e den Trulols com en... qui aquelles vos dixes que valien quinze sous e plus, quinze sous.

En la misma fecha se paga al *manyà* la reparación de la cadena y la *anssa* que entre en lo pany del portal de la fira.

1686, abril, 7

Carta que escrigué la Vila a su Exca. el Sr. Conde de Sifuentes Virrey y Capitán General de la ciutat y Regne de Valencia demanant lisenia pera obrir lo portal de la fira en front del carrer, en lo baluart, en 7 de Abril de 1686

1686, abril, 10

Carta que escrigué su Ex. el señor Conde de Sifuentes Virrey y Capitan general de la ciutat y Regne de Valencia a D. Jaume Borrás Gobernador de la present vila enviand carta antedent de la vila pera que donara lisenia pera obrir lo portal de la fira.

PORTAL D'EN GUARDIOLA (DELS GASCONS)

1341, setiembre, 4

Se citan los puntos donde deben ser realizados los pregones o *crides*: *Et de fora los murs, en lo pla que és fora la porta apellada de na Alariga, et en lo pla denant lo portal apellat*

de la Fira et en lo pla denant los portals apellats la un den Guardiola et l'altre den Passanant.

1374.

Medición del perímetro de la villa de Castellón

Item de la dita torre (ves Alcatén) tro a la porta den Guardiola, VI cordes V brasses.

1409, diciembre, 26

Obras en este portal: se ha reparado el umbral y se pagan unas piedras utilizadas para la reparación.

Pagos por vigilancias (*guaites*) realizadas en este portal.

1414, octubre, 30

Que nadie ose cavar o fer cavar ni pendre arena del pla appellat den Guardiola.

PORTAL DELS MIQUELS

1501, junio, 17

...fonch clos e deliberat per lo magnífich consell que los portals e boteres de la dita vila sien tancats e que sols hi sien uberts lo portal dels Miquels que és de sant Agosti e lo portal de la Fira, e que hi sien posades bones guardes, e que per lo portal de la Fira no y sia acollit nengun stranger...

1504, junio, 17

Quant al tancar dels portals fonch delliberat que com a present no acòrega tal necessitat que aquells no sien tancats ab paret emperò que de nit sien tanquats ab clau e que en la vila hi haja guardes e que al portal dels Miquels sien posades de nit dos guardes. E com la torre nomenada del portal den Pons fos ja principiada de obrar en lo any propassat e no fos acabada e sia necessari d.obrar-se, per çó lo dit magnífich consell provehy que aquella sia ab tot effecte acabada...

1507, marzo, 7

... que tots los portals sien tanquats exceptat lo del carrer dels Miquels, segons se acostuma e que de dia sia guardat per los justícia, jurats e altres officials de la vila e vehins de aquella e de nit per cases, segons se acostuma.

1538, agosto, 4

Provehiren que per bona custòdia de la vila se tanque lo portal dels Miquells lexant la portella uberta per a pendre aygua e ques tàpie e los dos largues ques dixen uberts...

PORTAL D'EN PASSANANT (DE L'OM)

1341, septiembre, 4

Se citan los puntos donde deben ser realizados los pregones o crides: *Et de fora los murs, en lo pla que és fora la porta apellada de na Alariga, et en lo pla denant lo portal apellat de la Fira et en lo pla denant los portals apellats la un den Guardiola et l'altre den Passanant.*

1368

-En 1368, en la carta que escribe el infante don Juan a su padre, donde describe la resistencia de los castellonense, dice textualmente:

anemen dret camí al portal de la damunt dita vila appellat **d'en Passanant**, qui és devers Borriana. e trobe les portes d'aquell paredades e los ponts per on hom tal entrave trencats

Hay que observar que habla de los puentes en plural, lo cual cabe interpretar que se está refiriendo a los dos fosos (vall i revall) que por algunos lados tenía la villa. Hay que señalar también que la puerta a la que se dirige el infante cuando llega por el camino de Valencia es precisamente ésta por la que se entraba en la villa por la calle Mayor, o *carrer llarguer* en aquellos tiempos. Se subraya con ello que la preeminencia la tenía este portal d'en Passanant, antes de que ese papel principal lo desempeñara la portal d'en Guardiola y la calle de Enmedio.

1374

Citado en la medición de la villa

Item de la porta den Guardiola tro a la porta den Passanant VI cordes V braces

Item de la porta den Passanant tro al molí roder

1389, julio, 24. LC

Item acordà lo consell que lo síndich façe adobar lo rohiment que l'aygua ha feyt en lo reval en lo pla den Passanant.

1389, agosto, 8

L'onrat en Francesch Miro, lochtinent de governador, manà als Justicia, jurats e consell en lo palau de la vila ajustat que com la vila fos tenguda obrar **lo portal den Passanant** e certa part de mur al portal den Ramon de Pauls, e per la dita rahó los fos feyts molts e diverses manaments, per ço dix quels manave sots les penes contengudes en una letra a ell directa per lo senyor Rey que continuament entenguessen en la dita obra...

1391, diciembre, 4

Item fon proposat per los dita honrats jurats que com **lo portal den Passanant** se haie a fer nou e ells hi haguessen menat a veure un bon piquer de la Alcora per saber quant ne volrie que fes de nou a son cost e messió...

1391, diciembre, 4

Se derrumba el **portal d'en Passanant**. Algunos ediles culpan de ello al maestro de obras que la hizo, y otros hacen recaer la responsabilidad en el *manobrer* de aquélla, Bernat Maurell, por no haberla hecho cubrir y haberla dotado de canales de desagüe.

1391, diciembre, 4

Un particular tiene su vivienda encima del portal de la villa: *Item fon proposat per en Bernat Freixanet que com ell fos stat marcat per lo honrat n. Arnau Sala axí com a mustaçaf que degué dobar l'enfront del portal que ere caygut com ell ho degué fer e jatsie quel alberch ell lo hagués comprat e fos seu que és damunt lo dit portal e que hagués a tornar ço que ere caygut que noy bastarie ans derrenclie e esmenave aquell al dit honrat consell supplicant aquell que en honor de Deu hic volgués haver son esguard ja que ell perdie lo dit alberch que no.l perdés de tot. Lo consell acordà quel dit en Bernat Freixanet haie la fusta del dit alberch emperò que ell a son cost e mesió los deroch e Larch que sie de la vila.*

1392, septiembre, 1

Lorrat Nambert de Barberà, lochtinent de governador, manà al consell qui present ere que de continent e de feyt obren lo **portal den Passanant** e scombren lo vall en manera que les torres nos derroquen.

1423, septiembre, 13

Carta del baile general incluyendo otra de la reina sobre defensa del Reino. Como consecuencia de ello el consell toma algunas determinaciones, entre ellas:

Item que la torre del portall appellat **den Passanant** qu'està fora l'eig com no.y haia sinó dues cerques sic alçada en manera que sic deffenent axí com los altres.

Es interesante señalar el dato que aquí se da de que el portal está fuera del eje de la calle Mayor. Esta circunstancia se daba también en el portal de la Fira.

1392, septiembre, 1

El gobernador Ambert de Barberà ordena *que se obre el portal den Passanant e escombren lo vall en manera que les torres no.s derroquen.*

PORTAL D'EN PONÇ (DE LA ILLETA)

1504, junio, 17

Quant al tancar dels portals fonch deliberat que com a present no acòrega tal necessitat que aquells no sien tancats ab paret emperò que de nit sien tanquats ab clau e que en la vila hi haja guardes e que al portal dels Miquels sien posades de nit dos guardes. E com la torre nomenada del **portal den Pons** fos ja principiada de obrar en lo any propassat e no fos acabada e sia necessari d.obrar-se, per có lo dit magnífich consell provehy que aquella sia ab tot efecte acabada...

1504, junio, 17

E com la torre nomenada del **portal d'en Pons** fos ja principiada de obrar en lo any propassat e no fos acabada e sia necessari adobar-se, per ço lo dit magnífich consell provehy que aquella sia ab tot effecte acabada.

Que com los andadors del mur en lo any propasat fossen principaits de obrar e no sien acabats, per ço lo magnífich consell provehy als magnífichs justícia e jurats que aquells fessen acabar ab tot effecte.

1520, junio, 3

...quins portals tanquaran lo portal de la fira e den Albiol e dels Gascons e den Ponç.

PORTAL D'EN RAMON DE PAULS (TRULLOLS, HOSPITAL)

1374

Medidas del perimetro de la villa de Castellón

Item de sentAgostí tro a la porta den R. de Pauls, X cordes VIII braces.

1378, septiembre, 17

Se extiende albarán de 18 sueldos por *la calç per fer adobar lo pont den Ramon de Pauls*.

1389, agosto, 8

El *lochtinent de governador* requiere al consejo para que obre en el portal d'en Passanant y en una parte del muro junto al **portal d'en Ramon de Pauls**. Los jurados piden que se suspenda el mandato en atención a las penurias económicas por las que pasa la villa.

1389, septiembre, 1

Ante el mandato del gobernador para que se lleve a cabo la obra del portal d'en Ramon de Pauls (obra que ha de ser hecha *en comú per la universitat*), el consejo acuerda traer un maestro de obras de Valencia, y que se vea cuánta obra será necesario hacer.

1390, mayo, 1

Ante las quejas del vecindario por las contribuciones impuestas para la ejecución de obras en la muralla, y ante la amenaza de muchos vecinos de marcharse de la villa a otros lugares, se acuerda dar explicaciones a las gentes y no llevar a cabo más obras que las de la *torre del Esperó* y del **portal d'en Pauls**.

1409, julio, 25

Item lo honrat consell provehí quels honrats jurats ab alguns prohomens ensemps ab lo mestre vaïen a veure e regonexer en qual loch pus congruu passat lo **portal den Trulols** se porà fer abeurador on puxen abeurar llurs bèsties...

1410, enero, 22

Item an Pere Miquel, laurador, per moltes pedres que de aquell prengueren per a obs de fer los lindars dels portals den Pomar, de la fira e **den Trulols** com en... qui aquelles vos dixes que valien quinze sous e plus, quinze sous. ...

1410, abril, 9

...de fer un abeurador fora al **portal den Trulols** atinent de la cèquia de Coscollosa

1410, mayo, 10

Item sie feyt albara an Johan Villarroja, major, e an Johan Villarroja, menor, piquers, de CCCCLXII sous del abeurador del **portal den Trulols**.

1431, junio, 30

Item an Joan Cruzado qui fou per nos logat ab lo seu asse per tirar arena e pedres per a obs de sospedrar la **torre del portal de Ramón de Pauls** per un jorn dos dous. Item pagàs an Samuel Albera Afit juheu per un cafiç de calç que de aquell compres per a obs de la dita torre III sous. Item. an Jacme Foreç per un jorn qui fonch per nos logat a sospedrar la dita torre III sous. Item compres per a obs de la dita torre dos cabaços de espart los quals costaren IIII diners. Item an Johan Mas per dos jornals qui fonch al sospedrar de la dita torre IIII sous.

1489, mayo, 31

Quant als portals és delliberat que sien uberts dos portals, ço són, den Reus e del **Spital den Truyols** ab guarda de hun home a cascu, e que no.s permeta per aquells entrar negun foraster sino per lo portal de Sent Augusti.

PORTAL D'EN POMAR

1410, diciembre, 26

Se paga a Johan Rodrigo *qui guaytà la nit vespra de senta Lúcia e lo jorn de senta Lúcia que ere en divendres al portal de sent Agustí de nit e al portal den Pomar de dia, entre nit e dia dos sous sis diners.*

1410, enero, 22

Item an Pere Miquel, laurador, per moltes pedres que de aquell prengueren per a obs de fer los lindars dels portals **den Pomar**, de la fira e den Trulols...

PORTAL DEL REI DAVIN

1371

En 1280 hay noticia de la existencia de judios en Castellón, y el **libre de peyta** de 1371 (el más antiguo de los que conserva el Archivo Municipal) recoge unas veinte familias de judíos. La Judería estaba situada en la parte alta de la calle de Caballe-

ros, y su centro estaba en el cruce de esta calle con la de la Enseñanza. Tenía una puerta (el **portal del Rey Davin**), lo que indica que debía de constituir un recinto propio dentro del perímetro amurallado de la villa. Cabe señalar que los judíos de Castellón no sufrieron persecución alguna cuando la matanza que hubo en Valencia en 1392. Su expulsión, como en toda España, tuvo lugar en 1492.

PORTAL D'EN REUS

1489, mayo, 31

Ante situaciones de peligro, se acuerda que permanezcan abiertos sólo los portales d'en Reus y del hospital de Trullols, y que no se permita la entrada de forasteros por ellos, sino solamente por el de San Agustín.

PORTAL DE SANT AGOSTÍ

1368, mayo, 5

El portal de sent Agostí es citado en la carta del infante don Juan a su padre. Cuenta el infante que hizo que unos hombres prendiesen fuego a las puertas pasando por dos vigas que quedaban del puente, provocando que los de dentro lanzasen piedras contra los atacantes, hiriendo a un hombre que estaba junto al infante.

1374

Medición del perímetro de la villa.

Item del molí roder tro a la porta de sent Agostí, IX cordes III brases.

Item de sent Agosti tro a la porta den R. de Pauls, X cordes VIII brases.

1376, octubre, 25

El consejo acuerda que *lo poador del portal de sent Augustí sie feyt*. El «Diccionari català-valencià-balear» describe así la palabra «pouador»: «Cullerot o cassa de metall amb què es treu aigua del pou o poal». En la acequia Mayor que transcurría junto a la muralla, precisamente junto al portal de San Agustín existió durante muchos años un *omplidor* que facilitaba el llenar los cántaros con el agua de la acequia. Este *poador* sugiere la idea de algún dispositivo en forma de balancín para elevar el agua, semejante a los usados para el riego de los marjales.

1378, diciembre, 22

El consejo acuerda librar albarán para el pago de la reparación del *poador de Sent Agostí*.

1389, octubre, 11

La parroquia de San Agustín y todas las demás, excepto la de San Pedro, tiene realizadas las obras de la muralla.

1401, marzo, 1

El consell designa como *obrer* de la parròquia de sent Agostí a Johan Miralles, *licenciat en leys*.

1410, diciembre, 26

Pago por los trabajos de clavar unas tablas en la puerta del portal de sent Agostí. Item an Johan Rodrigo qui guaytà la nit vespra de senta Lúcia e lo jorn de senta Lúcia que ere en divendres al **portal de sent Agostí** de nit e al portal den Pomar de dia, entre nit e dia dos sous sis diners. Item an Marquo qui aydà a guaytar ab lo dit Johan Rodrigo denit al dit portal de sent Agostí e de dia al dit portal matex aquell dia matex, dos sous VI diners.

1410, enero, 22

Se pagan dos tablas para cerrar la parte inferior de las puertas del **portal de sent Agostí**

1489, mayo, 31

Ante una situación d peligro, se acuerda que se habilite el **portal de sent Agostí** como única entrada de forasteros en la villa.

PUENTES LEVADIZOS

Para salvar el foso a la salida de las puertas de la muralla habían de construirse puentes, que en el caso de Castellón debían de ser de muy elemental estructura, a juzgar por lo que nos dicen los documentos: unos simples troncos. En los castillos y plazas importantes existen puentes levadizos sobre el foso, algunas veces de gran complicación mecánica

En la carta de fecha 5 de mayo de 1368 dirigida por el infante D. Juan, Duque de Gerona, a Pedro IV comunicándole la resistencia hecha por la villa de Castellón a ser entregada como señorío feudal al infante don Martín, podemos leer:

... En après, senyor, per trobar mellor aculliment cavalgué a la part dels altres portals intre terra e cor trobàs tots aquells axí mateix paredats e **los ponts trencats o lexats**, circuín senyor tota la vila a la redor, ané al portal daquela appellat dels Agostins qui no era paredat e cor hagués feyt aquí manar per la manera davant dita que obrissen, e fer no u volguessen fiu asseiar de metre foch a les portes a la donchs senyor aquells qui guardaven lo dit portal gitaren pedres no solament contra aquells que metian lo foch los quals eren passats per **dues bigues descubertes del pont** qui hi era dabans senyor ne lençaren moltes devers mi qui estava après de vall en dret del portal dessús dit, en tant que cuydí ésser ferit duna pedra e feriren l'hom de casa mia qui m'estava de prop...

En 17 de septiembre de 1378 se extiende albarán al síndico por los gastos hechos al reparar uno de los puentes del foso:

Fon proposat en lo consell per en Pere Miquel, clavari, que com ell hagués donats XXXVIII sous per a calç per fer adobar lo pont den Ramon de Pauls, per tal requeri lo consell que lin fos feyt albarà. Lo consell acordà que albarà li fos feyt.

En 22 de enero de 1410 se extiende albarán por la operación de tirar tierra enfrente de los portales y de los puentes a fin de evitar que se hagan charcos de agua:

Item an Lorenc Miquel, mercader, per dues posts que de aquell compràs a rahó de XVIII diners per post per cloure de part davall les portes del portal de sent Agostí, tres sous. Item an Johan Gerau qui en nom vostre havie logat per dos dies an Pere Talavera, an Jacme Albioll, an G^o Castell, an Miquel Atzuara ab sos rocins per portar terra per roblir los enfronts dels portals de la vila e los ponts com sich fes gran bassa de aygua a rahó de dos sous per hom fan setze sous...

LOS FOSOS: EL VALL Y REVALL DE CASTELLÓN

Los fosos de las murallas tienen la finalidad de ofrecer una dificultad más al atacante que trata de acercarse a la muralla. Pero en nuestra villa el foso atendía además a otra necesidad como era recibir el desagüe del interior del núcleo urbano, vertiendo las aguas de lluvia en el foso mediante las *botes*, según se ha visto anteriormente.

Como hemos dicho, los fosos de las murallas tienen la finalidad de ofrecer una dificultad más al atacante que trata de acercarse a la muralla. Es bastante frecuente que el foso sea doble, como ocurre en Castellón, donde existe el *vall* y el *revall*.

Item que negú no gos cavar terra entre lo vall e lo revall de la dita vila, en los antuixans, plans e bassa de la dita vila, sots pena de XX sous partidos segons que desús. (Roca Traver, *Llibre del Mustaçaf*, pág. 83)

Para evitar que los fosos se convirtieran en depósitos infectos de toda clase de basuras y desechos, el consell promulgaba disposiciones que prohibían dichas prácticas, algunas de ellas recogidas en el *Llibre del Mustaçaf*:

-1474. Aprés e més avant notiffiquà e manà lo dit honorable mustaçaf a tot hom strany o privat que no sia tan gosat de metre o soterrar ne algun linatge de bestiatr gros o menut, porchs ni bèsties, ni gosen cavar terra ni fems dins los dits valls e revalls ni dins aquells lançar ni fer lançar fems, palla ni altre

sutzures ni coses ni per lo semblant gosen llançar, metre ni fer metre entorn de la murada ni en los dits valls vinaces ni altres coses, ni cremar les dites vinaces, sots la pena de cinch sous. (Roca Traver, Llibre del mustaçaf, pág. 136)

1488. Die secunda junii anno millesimo CCCC LXXXVIII^o

En Anthoni Rodero, trompeta públich de la vila de Castelló, feu relació a mi Guillem Eguat, notari, que de huy, de manament del honorable en Guillem Forés, mustaçaf de la vila de Castelló, havia feta crida pública per la dita vila e lochs acostumats de aquella a tothom qui tingués fems en los plans e antuxans de la dita vila e **prop los murs de aquella** que dins cinch dies los ne llevasen sots pena de cinch sous e perdre los fems que allí seran. E axí mateix feu relació haver manat, sots la dita pena, a tots los frontalers que tinguen ses enfronts deliures per que poguesen carregar forments e altres coses dins lo dit termini. En altra manera, ultra la dita pena, lo dit honorable mustaçaf, ho faria fer a despesses de aquells. ...

...Encara mes avant lo dit honorable mudaçaf notifica encara a tot hom estrany ho privat que no sia tant guosat de metre ho fer metre algun linatge de bestiar, gros ho menut, ni porchs ni besties, ni guosen quavar terra ni fems dins los valls ho revals de la dita vila, ni dins aquells guosen llansar ni fer llansar fems, palla ne altres sutzures ni coses ni per lo semblant guosen llansar, metre ni tenir ni fer metre ni tenir **entorn de la murada ni en los dits valls**, vinaces ni altres coses ni cremar les dites vinaces, sots la dita pena de quatre sous. ...

... Notificà e manà més avant lo dit honorable mudaçaf a tots los desús nomenats que no guosen llavar ne fer llavar en lo cequiol e abeurador ne cequia migana draps alguns ne llançar sutzures algunes ne en la sequia que va als horts dins la dita villa e los que tenen orts dins la dita villa no gosen girar aygua desmoderadamente por a reguar llurs orts per ço que de **aquella aygua non jaygua en lo vall** e reblescua aquell non sobresta en les carreres dins la dita villa ne sea cosa als murs e torres de aquella e quant auran reguat la tornen a la cequia mare sots pena de deu sous partidors saguons desús. [Roca, Llibre del Mustaçaf]

Un terreno habitualmente húmedo, y presumiblemente cubierto de hierba, como era el de los fosos, era natural que invitara a los pastores a meter allí sus rebaños, con el consiguiente deterioro que esto podía suponer para las murallas. No es extraño, pues, que el consejo dictara de vez en cuando alguna disposición prohibiendo esta práctica:

Item encara lo dit honrat consell per bé, profit e utilitat de la cosa pública establí e ordena que denguna persona stranya o privada no gos **metre degun linatge de besties o bestiars, axí grosos com menuts, en lo vall o revall de la dita vila** o entre aquells, e açó sots pena de XII sous per cascuna bestia axí grossa com menuda o XII dinars, aplicadors lo terç al senyor duch, lo terç al acusador e lo terç a la parròquia del vall o revall on trobats seran, de les quals penes, ço es,

de la parròquia e del acusador no puxe ésser feta gràcia, ans si alcú pregara de les dites calònies sie encarregut en pena de X sous partidors segons que dessús. (1386, enero, 14. LC.).

El cuidado y limpieza de los fosos eran fundamentales para la buena conservación de las murallas, unas veces por los escurrimientos de las aguas, y otras por la acumulación de basuras, según podemos ver por estos acuerdos municipales:

Item fon proposat per en Pere Miquel que com la sua parròquia en la qual ell habitave e stave hagués arrebre los decorriments de les més aygues que cahien en la dita vila que no les altres. Et per les aygues que entraven en lo vayll de la dita vila per les boteres les torres de la dita parròquia leument se poguessen destrouir e descalçar, per tal intimà e certifià al dit honrat consell ans del dan donador quey degués fer alcuna bona provessió en les dites coses en manera que les boteres stretes per manera que solament poguesen per aquelles discorrer les aygues que sich deuen discorrer e que per aquelles alcuna persona no pogués passar e los fonaments de les dites torres fossen preservats e conservats, en altra manera protestà que no fos imputat a la dita parròquia. Lo consell acordà que les dites boteres sien stretes en manera que solament ne pusche passar una filla de aygua e no persona alcuna, e que allí hon han romput sie adobat o feyt adobar per lo síndich, e que sien regonegudes les torres e que hic provehisque en manera que les dites torres no pusche venir a menys per los descalçaments que fa la dita aygua que entre en lo vayll. (18 de octubre de 1391. LC.).

L'onrat Nambert de Barba, lochtinent de governador, manà al consell qui present ere que de continent e de feyt obren lo portal den Passanant e **sombren lo vall en manera que les torres nos deroquen**. L'onrat consell acordà que los dits jurats facen fer adobar lo dit portal de continent e que haien CCC sous des peytes per pagar la obra. (1 septiembre 1392. LC.).

Otros peligros a evitar en los fosos eran la extracción de tierra (*Item que negú no gos cavar terra entre lo vall e lo revall de la dita vila*), el enterramiento de animales muertos y el depósito de porquerías y basuras:

Aprés e més avant notiffiquà e manà lo dit honorable mustaçaf a tot hom strany o privat que no sia tan gosat de metre o soterrar ne algun linatge de bestiatr gros o menut, porchs ni bèsties, ni gosen cavar terra ni fems dins los dits valls e revalls ni dins aquells lançar ni fer lançar fems, palla ni altre sutzures ni coses ni per lo semblant gosen lançar, metre ni fer metre entorn de la murada ni en los dits valls vinaçes ni altres coses, ni cremar les dites vinaçes, sots la pena de cinch sous. (Libre del Mustaçaf, 1474).

TORRES

A lo largo de los cuatro lados que, formando un rectángulo, constituían la defensa amurallada de la villa de Castellón, se hallaban construidas un número de torres de flanqueo que también se hallan fielmente representadas en el grabado de la Crónica de Vicianá. La forma rectangular del recinto facilitaba una distribución regular y racional de las puertas y de las torres, de forma que, aparte las cuatro *torres cantoneres* de los ángulos, había en cada cara una puerta centrada en el tramo de la muralla y dos torres de flanqueo.

Ofrecemos a continuación noticias diversas sobre el conjunto de las torres del recinto amurallado de la villa, según aparecen en la documentación. Aparte su finalidad defensiva, estas torres eran utilizadas en ocasiones para las más diversas aplicaciones: encender luminarias para celebrar acontecimientos festivos, instalar capillas de devoción popular en las cuatro torres de las esquinas de las murallas, utilizar una de ellas como polvorín, etc.

1404, diciembre, 22

Del consell de la vila de Castelló al honrat en Johan Barbarossa, síndich e clavarí de l'auniversitat de la dita vila, saluts e dilecció. Com vos utilment e profitosa hajats pagats per la universitat de la dita vila les quantitats deiús següents. ... Item an Bernat lo manyà per adobar lo poal del pou de Santa Maria, VI diners. Item a I cabiró per apuntalar la jàçena de la torra qui és en lo mur davant les cases den Tomàs Osset, II sous VI diners. Item an Johan Barreda per dos almudins de calç per obs del mur, XXIII sous. Item a III homens qui tiraren la dita calç, IX sous. Item a vos dit clavarí per adobar e per metre la calç en botiga per vostres treballs, II sous...

1405, marzo, 14

Item lo dit honrat consell donà llicència e plen poder an Guillem Johan, manobrer de la torre de sent Pere, que se'n puxa portar o fer portar e levar aquella terra la qual està après del mur davall la torra volcada de la parròquia de sent Pere e prop la torre del Sperò appellada dels capellans, per a obs de la torra que ara fan nova.

1411, octubre, 10

Item fon proposat per en Pasqual Franch dient que com ell fos stat manobrer de la obra de la torra appellada dels capellans e hagues aquella acabada per tal requeri lo dit honrat consell que li assignas comptadors a hor llur compte. Lo dit honrat consell assigna a aquell per hoyr lo dit compte los honrats en Pere Miquel mercader en Bernat Moliner en Bernat Cabeca e en Johan Barbarossa menor.

1478, julio, 13

Para celebrar el nacimiento de un infante:

E aximateix foren fetes en senyal de alegria moltes alimares axí ab fochs e lums en lo terrat de la dita sglèsia e per les torres del mur de la dita vila.

1504, junio, 17

Quant al tancar dels portals fonch deliberat que com a present no acorega tal necessitat que aquells no sien tancats ab paret empero que de nit sien tanquats ab clau e que en la vila hi haja guardes e que al portal dels Miquels sien posades de nit dos guardes E com la **torre nomenada del portal den Pons** fos ja principiada de obrar en lo any propassat e no fos acabada e sia necessari d'obrar-se per ço lo dit magnífich consell provehy que aquella sia ab tot effecte acabada...

1504, noviembre, 7

E ajustat lo dit magnífich consell fonch proposat en aquell que los murs de la vila staven tots derocats seria be aquells fosen adobats e com la vila no tinga dines stà be imposar una tacha a ab lo que de aquella prehyra e ab jornals se poga molt fer e adobar en los murs. Lo dit magnífich consell provehy aquells dits murs e les torres fossen adobades imposant hun sou sis dines per casa per tacha per obs de pagar lo que sia menester comprar e axí jornals se fassa la dita obra...

1569, enero, 31

A XXXI de giner (1569) fonch provehit albara a mestre Jaume Nazar obrer de vila de setanta tres sous per a daquell degut de reedificar la **torre del trapig** que era cayguda...

1572, mayo, 4

Fonch no res menys provehit que per quant cascun any la present vila acostuma de fer dos professors, la una en lo dia e festa de Senta Creu de Maig e la altra en lo dia e festa del benaventurat Sent Pons per defora la vila, per a benehir lo terme de la present vila (...) y en los quals dies per rahó de dites professors **algunes persones devotes acostumen fer quatre capelles, ço es, una a cada torre cantonera** en los quals llochs se acostuma beneir dit terme y malayr dita cuca dient li los evangelis. E vist que la devoció de fer dites capelles se va perdent y deixen ja de fer aquells per ço provehiren per a que dita bona pràctica sia conservada per permanent y dites capelles se fasen cascun any en semblants dies per a dites professions sien donats cascun any perpetuament de huy en avant nou reals castellans per joya, als que dites capelles faran, així enten que al qui millor capella farà li sien donats sis reals castellans de joya y al segon tres reals castellans.

1578, noviembre, 11

A XI de Nohembre fonch fet albara a Pere Gil sots sindich de LXXXVIII sous III per la gent ha treballat en adobar la **torre eo corral del trapig** y rajoles se han pres per a dita obra.

1623, junio, 12

Inventario de enseres de la villa:

«Inventari de les robes y coses de la vila de Castelló que estan a càrrech del subsindich»)

Item en la **torre cantonera del hospital** cinch gerretes y tres tonellets ço es quatre gerretes plenes de polvora y la una mes de miga y los tres tonellets plens de polvora Item quatre barrils y una boleta per a tenir polvora buyts

E com fos hora tarda y nos pogues entendre en dit inventari los dits juirats porrogaren (sic) la continuacio de dit inventari per a dema que comptarem XIII del corrent mes de juny y requirient etcetera. actum en la vila de Castello.

1625, mayo, 25

Fonch proposat per lo dit jurat Gascó que en semblant dia que hui sol y acostuma fer lo consell comissio als jurats per a solemnisar y festejar les festes del Corpus, Santa Crestina, nostra señora de agost y la santa reliquia y sant Vicent Ferrer que per ço sien servits de provehir lo acostumat.

E fonch provehit, clos y determinat per lo dit consell y feta comissio als dits jurats per a solemnisar y festejar les dites festivitats del corpus Santa Crestina nostra señora de agost y la santa reliquia y del glorios sant Vicent Ferrer exceptat emperò que a les festes ques fan a nostra señora de agost **no aja focs de polvora en la plaça ni en la torre** y que sols se gasten cinquanta lliures de confitura en dites festes de nostra señora de agost y que en la festivitata del corpus sols se gasten vinticinch liures confitura y tan sols y aja llums eo graelles en torn de la plaça y com dites en tot lo demes en lo espiritual y temporal comissio a supra y del gasto se fara en aquelles provehirà albarans.

1626, julio, 8

«Inventari dels bens de la vila»

... Item quinze arroves de polvora que foren trobades entre barrils en la cambra de la **torre de la polvora** la qual te acomant al present Pere Morales cavaller y fonch pesada en sa presència.

TORRE DE L'ESPERÒ

Una mención particular merece la que en algunos documentos aparece nombrada como **torre de l'esperó**, denominación que aparece también frecuentemente en otros recintos amurallados, como Morella, por ejemplo. En nuestra opinión se trata de la torre que se hallaba situada en la cortina de muralla comprendida entre la torre cantonera del noroeste y el portal del final de la calle de Enmedio. Atendiendo al significado de la palabra *esperó* como tajamar de defensa contra las aguas, parece abonar esta situación la circunstancia de que esa parte del foso era la que recibía en mayor cantidad las aguas de lluvia que caían en la zona oeste de la villa, desde el camino de la Alcora, y que al final iban a parar a la balsa que había en las proximidades del hospital de Trullols.

-1389, diciembre, 13. LC.

L'onrat consell per profit e utilitat de la cosa pública et per ço que la vila de Castelló puxe ésser preservada al senyor Rey haut esguart a les grans companyes estranyes qui són entrades en lo Regne per lo procés de Catalunya, ordenà que cédules sien feytes e la vila tota axí a bona coneguda dels elets ja per lo consell tractant de aquesta matèria. Et com al present los murs de la vila sien pus flachs en la parròquia de sent Pere al portal appellat de na Claria, l'onrat consell per descàrech lur manà als honrats jurats que de continent e de feyt dejen requerre e protestar contra l'onrat en Francesch Miró que encontinent e de feyt deje fer e acabar als de la dita parròquia los dits murs. En manera que aquells huaçosament sien acabats.

Et enacara quel dit honrat en Francesch Miró o dilatarà e complir fer no curarà cum efectiu en tota triga cesant protestat contra aquell sie lo senyor Rey consultat ab correu per ço que la sua excellència ... ben vist li serà.

Et com semblantment la torre appellada l'Esperó la qual antigament los cappellans solien fer alçar molt alta, per la gran defensió que pot exir d'aquella, manà als dits jurats que encontinent e de feyt meten e facen metre mans a obrar en manera que huaçosament sie acabada. En altra manera en cars que negligents o remises fosen sie imputat aquells. Et donà licència que puxen gitar per fer la dita obra XV sous per X (dena).

1390, mayo, 1

En lo qual consell fon proposat per l'onrat en Lop Sanchiç de Dicastillo, lochtinent de governador, que com por rahó de les talles per lo consell de la dita vila ordenades en fer lo mur de la vila sie gran remor en la vila e semblantment per rahó de la inòpia que és en la vila les gents menaça que sen vullen anar a star e habitar a altres parts, per ço pregà al consell quen provehís ço que de bé fos.

Lo consell atesa la proposició del dit honrat lochtinent do governador respós que ja havia ordenats certs homens per justificar los clamants, quant es al alls lo dit consell acordà que de present se acabàs la torre del Speró qui és començada e la torra del portal den Ramon de Pauls, e que en la obra del altre mur sie sobresehit al present.

TORRE DE SANT PERE

La medición de las murallas que se hace en 1374 toma como punto de arranque del perímetro la *torre dels Alçaments*, situada en el lienzo norte, entre las puertas *d'en Ramon de Pauls* (calle Mayor) y la que en el mismo documento se denomina *torre jussana* (el llamado luego portal d'en Ruvio). Todo parece indicar que esta torre de flanco es la misma que con la situación indicada figura en el grabado de la «Crónica» de Viciana, y la misma también cuya base ha aparecido en la excavación que se hizo en la plaza de las Aulas.

La denominación *dels Alçaments* procede de la lectura que en el documento de la medición hizo uno de nosotros en 1952. Unos años después, en 1958,

Vicente Traver Tomás, en su libro «Antigüedades de Castellón», reproducía nuevamente el documento, pero dando a aquellas palabras la lectura *de los Alcamores*. En cualquier caso, la documentación del siglo XIV nombra reiteradamente a esta torre como *torre de Sant Pere*, dando numerosas noticias de su construcción. De lo cual se infiere que el nombre apropiado para la torre cuyos restos conservamos hoy en el subsuelo de la plaza de las Aulas es el de *torre de Sant Pere*, denominación que recibe por estar en el sector de la muralla correspondiente a la parroquia conocida con esa denominación.

Aunque tal posibilidad haya sido alguna vez insinuada, no cabe pensar en ningún caso que la torre de Sant Pere pueda identificarse con la puerta septentrional de la calle Mayor o portal *d'en Ramon de Pauls*. Es decir, que la tal torre de flanqueo pudiese acoger la puerta de acceso a la villa por aquella parte norte de la calle Mayor. En 1378 ya aparece una mención al *pont d'en Ramon de Pauls*, con motivo de una reparación del mismo. Aparte de que en el grabado de Viciano aparecen perfectamente diferenciados, es contundente el hecho de que en una misma fecha -el año 1390- la documentación cita simultáneamente la torre y el portal *d'en Ramon de Pauls* como dos elementos de la muralla con entidad propia cada uno de ellos. Obsérvese que con muy pocas fechas de diferencia son citados la torre de Sant Pere y el portal *den Ramon de Pauls*, prueba inequívoca de que se trata de dos realidades distintas y con nombres diferenciados. No cabe la confusión entre ambas cosas.

1390, abril, 22. LC

Fon manat fer albara an Jacme Breç per cobrir e descobrir l'alberch den Trullois .VI. florins. Item per cobrir la **torre de sent Pere** VIII fexas de sanill V sous IIII diners. Item III cabirons VII sous VI diners.

1390, mayo, 1. LC

En lo qual consell fon proposat per l'onrat en Lop Sanchiç de Dicastillo, lochtinent de governador, que com por rahó de les talles per lo consell de la dita vila ordenades en fer lo mur de la vila sie gran remor en la vila e semblantment per rahó de la inòpia que és en la vila les gents menaçaen que sen vullen anar a star e habitar a altres parts, per ço pregà al consell quen provechis ço que de bé fos.

Lo consell atesa la proposició del dit honrat lochtinent do governador respós que ja havia ordenats certs homens per justificar los clamants, quant es al alls lo dit consell acordà que de present se acabàs la torre del Speró qui és començada e la torra del **portal den Ramon de Pauls**, e que en la obra del altre mur sie sobrechit al present.

Prueba absoluta de la individualidad de la torre de Sant Pere como obra distinta y separada del portal *d'en Ramon de Pauls*, es este acuerdo del *consell* de 16 de julio de 1403 que nos aporta varios detalles de gran interés. Por un

lado, conocemos el dato de que todas las parroquias tenían a su cargo la construcción de las torres que correspondieran en el tramo de murallas respectivo. Al tomar como referencia las otras torres de la muralla, se desprende también con absoluta claridad que la torre de Sant Pere es, efectivamente, una torre que no admite confusión con la cercana puerta del Hospital o d'en Ramon de Pauls. Ha de hacerse notar que en los acuerdos municipales, cuando se habla de portales se dice «portal», y cuando se habla de torres se las denomina «torre». En ninguna ocasión hemos encontrado la expresión «portal de Sant Pere».

1403, julio, 16

En lo qual consell fon proposat per en Guillem Johan, manobrer de la **torre** de nou construhidora **de la paròquia de sent Pere**, que com ell per Déu volent entene a metre mans en començant a obrar la dita torre e hagués entés que la vila hagués feyt de ajutori a cascuna parròquia qui lladonchs havie obrat torre en sa parròquia de calç, per ço supplicà al dit honorable consell que li plagués de fer ajutori de calç per obrar e fer la dita torre com la dita parròquia de sent Pere no degués ésser de peyor condició que les altres, a les quals per part de la dita vila ere estat feyt ajutori de la calç. Hoc encara supplicà al dit honorable consell que li plagués fer fer unes bones tapieries ab les quals pogués fer obrar la dita torre com la dita vila hagués destrubides les tapieries les quals la dita parròquia de sent Pere havie fetes fer lladonchs noves. Lo honorable consell acordà que la calç fos donada per a obs de construhir e fer la dita torre a la dita parròquia de sent Pere segons que la dita vila a les altres ja construhides e fetes havie donada per relació feta en lo dit honorable consell per los honrats n' Arnau Sala e en ere de Reus qui eren stats manobrers de ferles torres e murs casquí de sa parròquia en temps passat, e volch que la dita parròquia de sent Pere se servisque de les tapieries que són de la via, emperò que los de la dita parròquia a llur cost e messió faran portar la dita calç del forn on serà feta e no a messió de la vila.

La forma en que son citadas, en 26 de abril de 1405, la torre de Sant Pere y la casa del Hospital de Trullols no deja lugar a dudas tampoco sobre la entidad propia que la citada torre tenía:

1405, abril, 26. LC

Item lo dit honrat consell a suplicació dels majorals de la Confraria de Sent Jacme acordà que los jurats e síndich constrenguen e o facen constrenyer en Guillem Joan, manobrer de la **torra de sent Pere**, que obre la dita torra en manera que la casa del Spital den Trullols qui és al lats de la dita torra sia cubierta e tornada com deu ésser.

A partir de 1409 la puerta d'en Ramon de Pauls (en la que en 1410 es instalado un umbral de piedra) comenzará a ser denominada portal d'en Guillem Trullols, por la proximidad a la casa donde este ilustre castellanense fundó su famoso hospital.

1389, agosto, 8

Item fon acordat en lo consell que los jurats requeren e facen instància al governador que los de la parròquia de Sent Pere obren lo mur.

1389, septiembre 28

Item lonrat consell de la dita vila acordà sobre la proposició feta per en Guillem Sala que la obra del mur la qual ha ésser feta en comú per tota la universitat se face per cédules segons és estat acordat e anotat e no res menys que per lo sindich de la dita vila sia feta protestació al honrat en Francesch Miró, que ab grans manaments penals e ab daltres leguts destrenyiments face obrar continuament als de la parròquia de Sent Pere, e que si lo dit governador serà en los dits afers negligent quel sindich bestrague a un correu qui sie tramés al senyor rey notificant com los de la parròquia són negligents en fer la dita obra e lo gran perill que a la dita universitat ne porie ensequir, per lo qual senyor hi sie provehit ço que a la sua mercé plaura.

1389, octubre, 7

Item acorda lo consell que la obra del mur de Sent Pere sie feta e pas per lo loch hon los honrats jurats ensemps ab en Domingo Vives, Guillem Miro, Berenguer Miro, en Johan Tauhenga, en Pasqual Franch, en Berenguer Moliner e en Berenguer Guitart consellaran vista la dita obra a hull.

Enaprés en lo dit día de dijous après de menjar lo honrat lochtinent de governador ensemps ab los honrats jurats en Guillem Miró, en Domingo Vives, en Berenguer Miró, en Johan Tauhenga, en Pasqual Franch, en Berenguer Moliner e en Berenguer Guitart anaren a veure a hull la dita qüestió, vista aquella a hull com la dita obra bonament no pogués pasar dretha sens que los archs del alberch den Guillem Trullols no fossen enderrochats e enderrochats aquells tot l'alberch sen consentrie, per ço acordaren que la obra del dit mur pasàs e anàs per los lochs hon ja los solaments són gitats.

Per que de feyt lo dit honrat lochtinent de governador manà an Nadal Gombau e en Pere Boix, manobres de la dita parròchia de sent Pere, que continuament entenguesen en la dita obra.

E de continent los dits manobres dixerén que com ells la obrasen la torre e semblantment la universitat de la dita vila los haie a fer lo dit mur tro en cinch talajades que pregaven e supplicaven lo dit honrat tinentloch de governador que la dita obra fes fer a la dita universal tro al dit stat com de aquí avant los dits manobres se tendrien de fer la dita obra.

E encontinent lo dit honrat lochtinent de governador dix que eré appellat de fer complir a la dita universitat tot ço que tenguda ni obligada fos.

1389, octubre, 11

En lo qual consell fon proposat per lonrat en Francesch Miró, tinent loch de portant veus de governador e comisari en fer fer los murs de la dita vila, que com les parròquies de Santa Maria, Sent Johan, Sent Nicholau, Sent Thomàs, Sent Augustí del tot gran sien obrades, e reste d'obrar e murar la parròquia de sent Pere, lo qual dich

loctinent de governador ha request e manat als de la dita parròquia los quals se defenen e dien que no són tenguts tro a tant la vila los don calç e maestre a fer aquell dit mur com axí ho hagués acostumat fer e dar a les altres parròquies per ço dix queu notificave al dit consell que stes en loe dits afers e acordas ço que fos necessari donàs forma e manera per lo qual la dita parròquia fos obrada e los dits murs feyts e acabats. Lo consell hoida e entesa la proposició del dit honrat loctinent de portantveus de governador, haut conloqui e gran parlament sobre la dita proposició, reeponen diu que lo temps quels murs per sis parts foren dividits en fer per les dites VI parròquies cascuna parròquia pris sa part e ab son càrrech e que la vila e aquell temps que fon dividit donà calç e maestre per orde aytant quant durà lo temps que la vila donave calç e maestre la parròquia de sent Pere hac axí mateix calç e maestre com les altres parròquies. Enaprés de voluntat e exprés manament del consell fon mudada altra orde e açó per profit e utilitat de la comunitat que les parròquies se obrasen e que la vila no fos tenguda de dar tansolament sanil e cabirons, a la qual ordenació foren presents los consellers de la parròquia de Sent Pere, e que per vigor de la dita ordenació les altres parròquies se són obrades e murades sens que la vila als nols ha dat sino tansolament sanil e cabirons. E per coneeguent que no és de rahó de darlos als sino tansolament dar ço que ha costum de dar a les altres, ço és sanil e cabirons, car no puxe o deje ésser de millor rahó o condició de les altres, per què manà los jurats que requiren lo dit loctinent de governador que deje fer o fer fer lo dit mur de la dita parròquia, en altra (manera) perseveran en lo consell passat tengut de la dita rahó quels dits jurats per via de correu o misatge consulten lo senyor rey dels dits afers supplicant a la sua senyoria que deje provehir per manera quels murs vinguen a bons fi de murar.

1389, diciembre, 13

L'onrat consell per profit e utilitat de la cosa pública et per ço que la vila de Castelló puxe ésser preservada al senyor Rey haut esguart a les grans companyes estranyes qui són entrades en lo Regne per lo procés de Catalunya, ordenà que cédules sien feytes e la vila tota axí a bona coneguda dels elets ja per lo consell tractant de aquesta matèria. Et com al present **los murs de la vila sien pus flachs en la parròquia de sent Pere** al portal appellat de na Claria, L'onrat consell per descàrech lur manà als honrats jurats que de continent e de feyt dejen requerre e protestar contra L'onrat en Francesch Miró que encontinent e de feyt deje fer fer e acabar als de la dita parròquia los dits murs. En manera que aquells huaçosament sien acabats.

Et enacara quel dit honrat en Francesch Miró o dilatarà e complir fer no curarà cum efectu en tota triga cesant protestat contra aquell sie lo senyor Rey consultat ab correu per ço que la sua excellència ... ben vist li serà.

Et com semblantment la torre appellada L'Esperò la qual antigament los cappellans solien fer alçar molt alta, per la gran defensió que pot exir d.aquella, manà als dits jurats que encontinent e de feyt meten e facen metre mans a obrar en manera que huiàçosament sie acabada. En altra manera en cars que negligents o remises fosen sie imputat aquells. Et donà licència que puxen gitar per fer la dita obra XV sous per X (dena).

1389, diciembre, 20

Dilluns que ere comptat a XX de deembre del dit any compareguren devant Lonrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, los honrats en Bernat Cabeça e en Roig Perich de Cella, jurats de la dita vila, e dixeren de paraula venia demandada e obtenguda, que com lo consell de la dita vila per temor de les companyes que.s deyen eren entrades en lo regne, fos acordat que los murs de la vila fossen feyts, e com los de la parròquia de sent Pere fossen pus flachs que.ls altres de la vila, per ço que per lo dit lochtinent fos manat ab grans manaments penals de fer lo dit mur, per tal que requerien al dit lochtinent de governador que ab gran diligència se hagués als de la dita parròquia en fer e obrar lo dit mur, alias que protestaven contra ell e lurs bens e que culpa alcuna no.ls sie imputada o donada.

E lo dit lochtinent de governador dix que com ell haje manat als manobres de la dita parròquia que demà que serà festa sien ajustats en lo palau de la vila que la donchs és appellat fer ço que fer sie tengut.

Enaprés dimarts a XXI de deembre del dit any, Lonrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, manà an Nadal Gombau e an Matheu Vilar, manobres de la parròquia de sant Pere, en pena de cent morabatins d'or que continuament entenen en la obra del mur de la dita parròquia e facen los solaments e altres coses en la dita obra necessària.

1390, enero, 26

En lo qual consell fon proposat per la muller de Jacme Navarro que com ella sie dona pobre e los de la parròquia de sent Pere la forcen pagar ab aquells en les tales del mur, que lo consell provehis ço que de bé fos. Lo consell aocrdà que los jurats parlen ab lo manobre de la dita parròquia que no la meten en les talles, haut esguart que los bens li són stats vennuts.

1390, marzo, 7

Fon proposat en consell per en Guillem Trullols que com los de la parròquia de Sent Pere obrassen lo mur e haguessen a descobrir la casa en la qual stan los lits del spital e lo dit spital sie a servi de Nostre Senyor Deu e de la Vila, per ço supplica lo Consel que y provehis ço que de bé fos. Lo Consel acordà que la vila pach lo descobrir del dit alberch e lo cobrir lo dit en Guillem pagant la fusta que y és necessària al cobrir.

1390, abril, 22

Fon manat fer albara an Jacme Breç per cobrir e descobrir l'alberch den Trullols .VI. florins. Item per cobrir la torre de sent Pere VIII fexas de sanill V sous IIII diners. Item III cabirons VII sous VI diners.

1390, mayo, 1

En lo qual consell fon proposat per l'onrat en Lop Sanchiç de Dicastillo, lochtinent de governador, que com por rahó de les talles per lo consell de la dita vila ordenades en fer lo mur de la vila sie gran remor en la vila e semblantment per rahó de la inòpia que és en la vila les gents menaen que sen vullen anar a star e habitar a altres parts, per ço pregà al consell quen provehis ço que de bé fos.

Lo consell atesa la proposició del dit honrat lochtinent do governador respós que ja havia ordenats certs homens per justificar los clamants, quant es al alls lo dit consell acordà que de present se acabàs la torre del Speró qui és començada e la torra del portal den Ramon de Pauls, e que en la obra del altre mur sie sobrechit al present.

1403, julio, 16

-Muros: A súplica den Guillem Johan, manobre de la parroquia de Sant Pere se acuerda concederle cal y el uso de les tapieres de la villa **para la torre que se va a construir en el muro de dicha parroquia** como se ha hecho con las demás. Vid supra.

1403, noviembre, 11

Item lo honrat consell sobre la proposició feta per en Guillem Bellido acordà que pus lo dit en Guillem Bellido és estat atrobat en lo libre de vâlues en la parròquia de sant Pere jatse sie que ara stigue en altra parròquia, que pach **en fer la dita torre de la dita parròquia de sent Pere** segons és estat tatxat per los de la dita parròquia...

1405, marzo, 14

Item lo dit honrat consell donà licència e plen poder an Guillem Johan, **manobrer de la torre de sent Pere**, que se'n puxa portar o fer portar e levar aquella terra la qual està après del mur davall la torra volcada de la parròquia de sent Pere e prop la torre del Sperò appellada dels capellans, per a obs de la torra que ara fan nova.

1405, abril, 26.

Item lo dit honrat consell a suplicació dels majorals de la Confraria de Sent Jacme acordà que los jurats e síndich constreguen e o facen constrenyer en Guillem Joan, manobrer de la torra de sent Pere, que obre la dita torra en manera que la casa del Spital den Trullols qui és al lats de la dita torra sia cuberta e tornada com deu ésser.

-1405, diciembre, 12.

Item fon proposat per en Miquel Segarra, administrador del espital den Guillem Trulols, defuncte, que com lo honrat en Guillem Johan, manobrer de la parròquia de sent Pere, **per la construcció e edificament que havie feyt de la torre hagués haud a derrocar una partida del arch del alberch del dit espital** per lo qual derrocament no podien ésser passats la major partida dels lits que.s pasaven per jaure als malalts e altres pobres advenits a dormir al dit espital tro aytant quel dit arch sie retornat. E haie entés que lo dit derrocament haie a fer tornar la vila allur cost e mesió, per tal supplicà al dit honrat consell que li degués declarar si ho havie a pagar la parròquia de sent Pere per ço com per a obs de la dita torre ere estat feyt lo derrocament del dit arch, ho si.u pagarie lo síndich per la vila. Lo honrat consell entesa la dita proposició, com fos estat atrobat

Per scriptura escrita de mà pròpia del lladonchs notari e scrivà del honorable consell e jurats en lo libre de consells, la qual dita scriptura en plener consell fonch lesta, que per lo dit en Guillem Johan en lo dit nom fonch proposat **lo feyt del derrocament del dit arch deure ésser feyt e que sens aquell la dita torre no.s porie constrhuir ni**

edificar, e lo dit en Guillem Johan de voler del consell de la dita vila lladonchs tengut en lo dit palau havie derrocat aquell per edificar la dita torre, e per lo dit consell lladonchs fos estat acordat que aytant com costave de tornar lo dit arch que u pagàs la dita vila, segons que en la dita scriptura ere declarat, provehí e volch e manà an Johan Mas, manobrer dels murs de la dita vila que face retornar a mesió de la vila ço que és estat derrocat per lo dit en Guillem Johan del dit arch per ço quel alberch del dit espital no.n pogués pendre alcun pijorament en esdevenidor.

MANTENIMIENTO DE LAS MURALLAS Y EJECUCIÓN DE OBRAS

A la vista de todo lo expuesto hasta ahora, cabría hacer esta pregunta: ¿quién tenía que correr con los gastos de construir las defensas? En el caso de señoríos feudales esta carga solía corresponder al señor, pero una vez construidas eran los habitantes de la ciudad los que debían mantenerlas. No siempre, sin embargo, esto era así, pues en 1375 vemos al maestre de Montesa dirigirse a sus vasallos de Vilafamés ordenándoles la construcción de las murallas de la villa, responsabilizándolos de la obra como cosa de interés propio:

Com los murs e les fortalises dels lochs sien salvament, guarda e restaurament dels habitants en aquelles, e dels bens e coses de aquell. Et per consegüent, cascú deia ésser obedient e volenterós de metre e despendre de ço del seu, en fer e construir murs e fortalises en lo loch hon habita e està, per ço que allí si mateix e sos bens puxa defendre de sos enemichs e guardar. (Vid. Apéndice documental, 2 febrero 1375).

Un conjunto de noticias sobre distintas localidades sometidas a la jurisdicción de la Orden de Montesa nos ilustran sobre la forma en que los maestros de esta milicia forzaban a las autoridades locales a la construcción o reparación de sus murallas:

Sobre Albocàsser:

1289, mayo, 2. Albocàsser

Ante Artal de Alagon señor de la villa, comparecen el jústicia y jurados de Albocàcer y obtienen de éste licencia para reconstruir y llevar a cabo importantes obras en las murallas de la población. Los muros habrán de tener en total 30 palmos de altura, cuando estén terminados y 4 palmos de grosor. Al mismo tiempo estarán provistos de las necesarias defensas, andadores y disparaderos para los ballesteros, con el fin de que los defensores de la ciudad puedan circular por ellas del modo más eficaz posible.

Por el lado que mira en dirección a Culla deberá construirse en cada extremo una torre cuyas medidas se señalan igualmente: 50 palmos de altura, 16 de espesor y 12 de anchura. Cada torre deberá tener tres cubiertas (pisos) de vigas

de madera, y a partir de la la cubierta hacia arriba, las torres estarán destapadas por el lado que da al interior de la población. Los ángulos de las torres deberán estar hechos con piedra labrada y el resto con piedra corriente y argamasa.

Artal de Alagón concede licencia a los de Albocácer para que puedan picar la piedra necesaria y coger el agua y madera necesaria por todo el término municipal, para la realización de las obras descritas.

Les concede igualmente el derecho a recaudar las primicias que a él correspondan sobre las cosechas de la villa, por espacio de 30 años, para mejor atender a los gastos que ocasionen las construcciones.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, V.: «Murallas del Maestrazgo de los siglos XIII y XIV», en I Congrés d'història del Maestrat. Vinaròs 1987, pp 211-219.

-1375, enero, 22.

Letra por la que el maestre de la Orden de Montesa ordena sean hechos fosos en torno a las murallas de Albocàsser. Libro 823 de Ordenes Militares (Montesa) del Archivo Histórico Nacional de Madrid

'Letra, manaments e ordinacions que los valls sien fets en torn del mur de Albocacer.

Frare Albert de Thous etc. Als feels e amats nostres los justicia, jurats, prohoms, universals e persones singulars del loch nostre de Albocacer, salut e dilecció. Com los murs e els valls e les fortalezes dels lochs sien salvament, guarda e restaurament de les persones e bens de aquells. Et per consegüent cascú dega ésser obedient e volenturós de metre posar de sos bens e fer e construir aquells murs, valls e fortalezes. Emperamor d'acó nos al profit, utilitat e restaurament del dit loch e dels habitants en aquell inclinats a humiluplicació per part de vosaltres a nos feta, ab la present carta nostra fermament valedora volem, ordenam e a vos dehim e mana fermament e destreta que facat e contruïats valls en lo dit loch. co és, entorn dels murs del dit loch sots la forma dejús següent.

Primerament quel dit vall sia feyt per tot adarredor dels murs del dit loch, lo qual haie de ample cinquanta palms e de pregon segons ques pertanyerà en manera quel dit vall sia ben tallat e ben pendent e rost haje de fren o espay del vall al mur sis palms complits e no pus.

Item volem e ordenam que façats deenes justes, moderades e eguals dels vehins e habitants e hereters del dit loch segons e en la manera que han feyt e fan los bons homens de la vila nostra de Sent Matheu en les obres que han fetes e fan de murs e de valls e segons que us ne poretis entre vosaltres coonvenir, e sia feyt en cascuna deena un cap o dos de aquella.

Item volem e ordenam que feytes les dites deenes los dits valls sien partits, assignat e limitats per quadrelles suficients e eguals e sia donada a cascuna deena quadrella segons que livendrà per sort, ço és, per albará. E acó dur tant en aquesta manera tro quels dits valls sien acabats, los quals volem e manam sien acabats bé e complidament d'ací a la festa de carnestoltes primervinent sots

pena de doents morabatins d'or dels bens de vos dits justícia e jurats e universitat e de deu morabatins d'or dels bens de cascun cap de deena e de vuit sous del bens de cascu singular de cascuna deena havedors e als nostres cofres aplicadors.

Item volem e ordenam e manam que durant lo temps dessús expresat alguna persona no gos fer o fer algue te obres en lo dit loch ni en son terme sinó los dits valls.

Item que algun loguader o loguadera del dit loch nos gos loguar a alcuna altra obra o faena sinó a la obra dels dits valls tro que a la dita obra dels dits valls ne haurá prou o assats sots pena de cinch sous dels bens de cascun contrafactent avedors e als nostres cofres aplicadors.

Item volem e ordenam e manam que al si alcú o alguns de aquells qui seran de alcuna quadrella deena no voldran o no pora ésser a la dita obra que'l lur cap de deena ni puxe poguar altre en loch de aquell e que aquell loguer vos dit justícia pus que per lo dit cap de deena ne serets request de continent haiats a levar e traure dels bens d'aquell o aquells qui la dita obra no voldran o no poran ésser stats.

Item volem e ordenam que en lo consell del dit loch sien elets e assignats dos prohomens sufcients lo quals elets volem que facen sacrament en poder de vos dit justícia que bé e lealment a lur bon enteniment e consciència se hauran en fer les coses desús scrites. Et feyt lo dit sacrament volem e ordenam e als dits promens manam e comanam que ells per los ferriginals, heretats, cases e corralis aytant com mester o necessari ne hauran per obs dels dits valls e puxen derrocar e fer derrocar o desfer les dites cases o corralis per si mateix e sens voluntat de aquells de qui seran. Emperó a cautela volem e ordenam e manam que aquells preen e tatxen a lur bona coneguda lo dan que aquells de qui les dites cases o corralis seran per lo dit derrocament ne prendan o reebbran, la qual taxació facen secretament e apart aqueflla facen scriure per notari públich qui ho tingua secret en manera que la dita taxació sia publicada ni dixelada tro que per nos sia manat o en altra manera ordenat.

Item volem e ordenam que la terra que será treyta del vall sia posada plana en la hora de vall e que siga pus alt lo vall que la terra en manera que la aygua qui dará fora los valls o no torn o descorguega en aquells. Et la present nostra ordinació volem ésser tenguda, enseguida e complida. Et manam que alcun comanador, oficial o sotmés nostre no y contravinga sots encorrimment de la nostra indignació. Datum en lo castell nostre de Paniscola XXII dies de janer anno a Nativitate Domini Millesimo CCC° LXX° V°.

-1378, agosto, 23

Arbert de Thous, dado que los vecinos de Albocácer no han cesado de llevar a cabo las obras de los fosos de la villa desde que les fuera ordenada la construcción, les da licencia para que los acaben en un año más de tiempo, a contar desde la fiesta de san Miguel de septiembre.

En las zonas donde los fosos aun no se han comenzado, dispondrán de tres años para llevarlos a cabo, siempre en la misma forma que los ya realizados. En cada uno de esos tres años deberá hacerse la tercera parte del trabajo.

Con respecto a los pontones a realizar en los portales, en el de les Coves y en el de Benasal se han de hacer de madera, para poder levantarlos en caso necesario y poder defenderse mejor.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.
García Edo, loc. cit.

-1382, abril, 25

El Maestre de Montesa, a súplica de los vecinos de Albocàcer, que han encontrado roca viva en la construcción de los fosos de las murallas y les resulta muy difícil arrancarla, máxime por no haber encontrado personas ni material adecuado para llevarlo a cabo en los plazos exigidos, concede dos años más de prórroga para que los acaben.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.
García Edo, loc. cit.

Sobre Alcalà de Xivert:

-1381, noviembre, 22

Las murallas de Alcalà fueron ordenadas señalar y empezar a construir por el Maestre de Montesa Arbert de Thous por documento fechado el 18 de marzo de 1379, texto que hoy no conocemos y del que únicamente tenemos noticias a partir de un documento de 22 de noviembre de 1381 mediante el cual el Maestre prorroga la construcción de las mismas por tiempo de seis años a contar del 1 de marzo de 1382.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.
García Edo, loc. cit.

Sobre Benassal:

-1374, Diciembre, 17

Arbert de Thous escribe a los jurados de Benasal, manifestándoles que como hay peligro de invasión en el reino de Valencia, provocado por compañías de soldados enemigas a la Corona, y por tanto es necesario reforzar los pueblos del Maestrazgo, y en consecuencia les ordena que organicen cuadrillas de hombres para reparar los muros, fosos y torres de Benasal. Les concede licencia para derribar casas, corrales, paredes u otras edificaciones que impidan su tarea.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.
García Edo, loc. cit.

Sobre Benicarló:

-1374, diciembre, 17

Pedro de Thous ordena a los de Benicarló que, ya que los muros de la villa son bajos y además no hay fosos, y como existe peligro de invasión de tropas extranjeras, que dejen cualquier otra ocupación y eleven la altura de los muros. Y que no cesen en su empeño hasta que la obra haya concluido. Les da licencia para organizar cuadrillas de trabajadores y para cargar piedras y madera de donde lo precisen para su cometido.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.
García Edo, loc. cit.

-1384, octubre, 26

Berenguer March, maestre de Montesa declara que los pueblos situados junto al mar deben estar amurallados, y aunque Benicarló los tiene estos no son adecuados ni tienen corredores suficientes para los defensores. Por tanto, ordena que a partir del 1 de noviembre y durante los siguientes Cuatro años, acaben los muros que dan al mar desde el lugar donde hay un palomar hasta otro lugar de donde parte el camino que va de Benicarló a Peñíscola. La obra debe ser lo más resistente posible y con las oportunas defensas.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1385, julio, 8

Berenguer March nombra a Pere Domingo, vecino de Benicarló, jefe de obras de los muros que se están construyendo en la población, para que las obras se lleven mejor a cabo.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1379, agosto, 23

El Maestre de Montesa ordena a los vecinos de Peñíscola, Benicarló y Vinaròs, que contribuyan en la construcción de una torre que están llevando a cabo en Peñíscola, cuya obra dirige en Vallés Piquer.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

Sobre Coves de Vinromà:

-1372, abril, 6

El Maestre de Montesa escribe a los jurados de les Coves señalando el peligro de que tropas del rey de Francia entren en el reino de Valencia camino de Castilla, lo cual podría suponer un gran daño en las personas y bienes de los pueblos del Maestrazgo. Por tanto, ordena a los jurados que dejen cualquier otra tarea y se ocupen de reparar murallas y fosos de la población de manera que estén en el mejor estado posible con el fin de que caso de serles necesario puedan defenderse de la mejor manera posible.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1372, abril, 22

El Maestre de Montesa, atendiendo la súplica de los vecinos de les Coves, que dicen que les será imposible reparar todas las murallas de la villa en un plazo corto, por lo que solicitan una prórroga, les permite que prorroguen las obras todo el tiempo que haga falta, siempre y cuando sigan trabajando diligentemente.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1378, diciembre, 16

El Maestre Arbert de Thous manifiesta a los jurados de les Coves que les da licencia para ordenar a los habitantes de la población cuantas disposiciones estimen oportuno con el fin de continuar el refuerzo de los muros de la villa.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1391, diciembre, 8

Berenguer March, Maestre de Montesa, concede un plazo de un año a los vecinos de les Coves para construir 50 grandes trozos de muralla, de 20 palmos de largo y 6 de alto y del grosor que el muro ya construido tiene. Hace referencia este texto a la necesidad de aumentar la altura de los muros para contribuir a una mejor defensa de la ciudad. Otros 50 pedazos se harán el siguiente año y así sucesivamente hasta que esté todo el muro acabado.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1392, mayo, 11

El Maestre de Montesa, atendiendo la súplica de los vecinos de les Coves, permite que el primer año de construcción, la porción de murallas especificada en el anterior documento, dado las fechas en que se encuentran, empiece a contar a partir de la próxima fiesta de Navidad, o de otro modo no podrían, dicen, cumplir lo estipulado.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

Sobre San Mateo:

-1372, abril, 6

El Maestre de Montesa ordena a los vecinos de San Mateo que se ocupen de reparar los fosos de la villa, debido al peligro de invasión de soldados franceses, de camino hacia Castilla.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1372, abril, 14

El Maestre de Montesa revoca la orden antecedente y ordena a los de San Mateo que en su lugar procuren acabar las reparaciones de las murallas, aún no concluidas y en especial en la zona del portal de Albocácer, en donde deben procurar que tenga la altura adecuada así como andadores desde los cuales puedan defenderse.

Asimismo, que acaben las tres torres que ya tienen comenzadas: la del portal de Valencia, la del portal del Hospital y la del portal del Boverot.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

En la comunidad de Morella y sus aldeas la construcción de las murallas daba lugar a frecuentes tiranteces entre la villa capital y las aldeas de su alfoz. En los tratos y acuerdos entre ambas partes que tuvieron lugar a lo largo de la Edad Media, no solía faltar algún apartado dedicado al tema de las murallas:

-1361, febrero, 20. Morella

Sentencia arbitral entre Morella y sus aldeas sobre algunas cuestiones dudosas. Capítols del manobrrers dels murs de Morella.

Item en les obres dels murs e valls de la vila de Morella axí emperò que dos manobrrers, ço és, hu elegidor per part de la dita vila e altre elegidor per part de les aldeyes, reeben e distribuesquen totes aquelles quantitats que hauran a colir per a obs de les dites obres de murs e valls. Et aquells dits manobrrers sien tenguts metre e posar les dites quantitats en una caxa comuna en la qual sien dues tanquàdures e dues claus de les quals claus cascú dels dits manobrrers tingue la sua.

Capítol que la questia moguda per Vilafrancha contra la vila par rahon dels murs de Vila francha se haga a determenar sans tot pleyt.

Item que la questió per la universitat de Vilafrancha posada o moguda contra la vila de Morella por rahon dels murs del dit loch de Vilafrancha se haga a determenar sans tot pleyt per lo senyor Rey. Et que la una part a L'altra sie tenguda servir aquella determenació quel dit senyor Rey farà sobre dit feyt presents les parts e aquelles hoydes en son dret.

Sánchez Adell, José: La Comunidad de Morella y sus aldeas durante la Baja Edad Media (Notas y documentos), *Estudis Castellonencs*, 1, 1982, pp. 73-181.

-1367, octubre, 2.

Sentencia del Duque de Gerona para resolver cuestiones existentes entre Morella y sus aldeas.

Capítol del enadiment quells manobres sien tenguts servir les coses en lo capítol contengudes sots pena de C. sol.

Item declarants e interpretant lo terç capítol de la dita sentència arbitral qui començe: Item en les obres dels murs etcetera, e aquell anadents ordenam que los manobrrers en aquell contenguts serven e sien tenguts servir lo dit capítol e les coses en aquell contengudes sots pena de C. sol. per cada vegada que contra faran, la qual pena de cascuns daquells manobrrers sie levada e la terça part al fisch del senyor Rey e les dues parts als murs dela dita vila sien guanyades e la pena leu e hage e sie tengut de levar lo justícia dela dita vila a requesta del fischal o del procurador dela dita vila e encara del procurador deles dites aldees e alguna de aquelles. Et si por alguna necessitat o gran evident rahó o lo nombre dels manobrrers se havia a crexer que aytal creximent nos pogués fer sens exprés consentiment del procurador de les dites aldees. Et si per aventura la part dela dita vila de Morella e la part de les dites aldees no eren concordants en fer lo dit creximent, en aquell cars los jurats d.aquella vila elegen hun prohóm de la dita vila e lo procurador de les dites aldees altre que sia dela una

deles dites aldeyes ques voldrà, los quals dos prohomens juren de haver si en fer o no fer lo dit creximent bé e lealment tota afeccio post posada, e tot ço que aquells dos prohomens de paraula o sens tot escrit diran sobre lo dit creximent faedor o no faedor sien tenguts de servir los dites vila e aldeyes tota appellació e qual sevol altra reclamació foragitada. Et si per aventura los dits dos prohomens daçò no.s avenien, en aquell cars lo justícia de la dita vila o son lochtinent man sots pena de Cent solidos reals de València que dins lo terme per ell assignador a aquells se sien avenguts del dit creximent fer o no fer, en la qual pena de Cent solidos cayga cascú d.aquells dos prohomens si dins aquell terme nos soran avenguts. Et après per cascun dia que tardaran de avenir se del dit creximent a fer o no fer a la qual pena a pagar puxa lo dit justícia a instància de les dites parts o de la una de aquelles destrenyer los dits prohomens qui en la dita pena seran cayguts ordenaran e encara declararan que sots contribució de murs e de valls sien compreses les estimes dels alberchs per on passaran los dits murs e valls però que açò quis haura de la manobra dels alberchs sie convertit en la obra dels dits murs o valls o en paga de les dites stimes.

-Capitol sobre los murs e casamurs del loch del Forchal a declaracio de aquells ordenat.

Sobre los murs emperò e casamurs del dit loch o aldea del Forchall sobre los quals entre la universitat de aquella aldea d'una part e la universitat dela dita vila de Morella de la altra, questió és stada moguda e davant diverses jutges accitada axí declaram e provehim quels dits murs e casemurs no sien enderrocats ne crescuts ms romanguen en aquell stament que huy son. Saul emperò que si al senyor Rey o a nos a als succeydors seus o nostres per guerra e qual sevol necessitat o rahó per avant era vist quels dits murs o casamurs degassen (sic) ésser derrocats o fortificats o crescuts que açò puxe lo dit senyor Rey e nos puxam e los succeydors seus o nostras puxen fer o manar ques faça e alguna altra persona per gran official que sie del senyor Rey o nostre no haja poder d.açò a fer ne atorgar. Et açò declaram no contrastants alguns pactes o covinençes feytes entre les dites parts car per aquellas al dret e poder del senyor Rey al qual sesguarda la ordinacio dels murs dels luchs seus no poth (sic) en res periudicar.

Sánchez Adell, José: La Comunidad de Morella y sus aldeas durante la Baja Edad Media (Notas y documentos), *Estudios Castellonenses*, 1, 1982, pp. 73-181.

En el caso de Castellón era la propia villa la que tuvo que afrontar la obligación de levantar las murallas y, una vez construidas, reparar los desperfectos que continuamente se producían en un sistema de defensa realizado con materiales de baja calidad que se veían en continuo estado de deterioro.

LAS PARROQUIAS

Como es sabido, el conjunto urbano de la villa de Castellón estaba desde finales del siglo XIII dividido en seis circunscripciones urbanas llamadas

parròquies, nombre que no respondia a ningun significado religioso sino como equivalente a barrio. En sus denominaciones, sin embargo, llevaban nombres de santos: Sant Joan, Sant Nicolau, Santa Maria, Sant Pere, Sant Tomàs, Sant Agustí. De ellos, que se sepa, solamente las ubicaciones de la iglesia parroquial (dedicada a la Asunción de la Virgen) y del convento de Agustinos podían justificar las denominaciones de las parroquias. Hay que señalar que posteriores construcciones y fundaciones sí que vendrán a coincidir con aquellas piadosas significaciones: el convento de Santo Tomás, de Dominicos (1579) y los pequeños templos de Sant Joan y Sant Nicolau (s. XVII).

Desde el punto de vista de la división por parroquias es muy significativa la fecha de 1272 en que fue autorizada por Jaime I la creación de un arrabal añadido por el este al primitivo casco urbano de la villa, hecho al que ya nos hemos referido anteriormente. Lo cual representaba añadir dos nuevas parroquias (Sant Joan y Sant Nicolau) a las cuatro anteriormente existentes. Dado que todas las parroquias limitaban con la muralla, en fecha indeterminada fue repartido el circuito amurallado de forma que cada una de las seis parroquias tomó a su cargo la construcción y reparación del sector de muralla correspondiente:

En lo qual consell fon proposat per Lonrat en Francesch Miró, tinent loch de portant veus de governador e comisari en fer fer los murs de la dita vila, que com les parròquies de Senta Maria, Sent Johan, Sent Nicholau, Sent Thomàs, Sent Agustí del tot gran sien obrades, e reste d.obrar e murar la parròquia de sent Pere, lo qual dich loctinent de governador ha request e manat als de la dita parròquia los quals se defenen e dien que no són tenguts tro a tant la vila los don calç e maestre a fer aquell dit mur com axí ho hagués acostumat fer e dar a les altres parròquies per ço dix queu notificave al dit consell que stes en loe dits afers e acordas ço que fos necessari donàs forma e manera per lo qual la dita parròquia fos obrada e los dits murs feyts e acabats.

Lo consell holda e entesa la proposició del dit honrat loctinent de portantveus de governador, haut conloqui e gran parlament sobre la dita proposició, responen diu que **lo temps quels murs per sis parts foren dividits en fer per les dites VI parròquies cascuna parròquia pris sa part e ab son càrrech** e que la vila e aquell temps que fon dividit donà calç e maestre per orde aytant quant durà lo temps que la vila donave calç e maestre la parròquia de sent Pere hac axí mateix calç e maestre com les altres parròquies. Enaprés de voluntat e expés manament del consell fon mudada altra orde e açó per profit e utilitat de la comunitat que les parròquies se obrasen e que la vila no fos tenguda de dar tansolament senil e cabirons, a la qual ordenació foren presents los consellers de la parròquia de Sent Pere, e que per vigor de la dita ordenació les altres parròquies se són obrades e murades sens que la vila als nols ha dat sino tansolament sanil e cabirons. E per consegüent que no és de rahó de darlos als sino tansolament dar ço que ha costum de dar a les altres, ço és sanill e cabirons, car no puxe o deje ésser de millor rahó o condició de les altres, per

què manà los jurats que requiren lo dit lochtinent de governador que deje fer o fer fer lo dit mur de la dita parròquia, en altra (manera) perseveran en lo consell passat tengut de la dita rahó quels dits jurats per via de correu o misatger consulten lo senyor rey dels dits affers supplicant a la sua senyoria que deje provehir per manera quels murs vinguen a bons fi de murar. (1389, octubre, 11. LC.).

Bajo este régimen, en un primer momento la villa (es decir, el consejo) proporcionaba a cada parroquia cal y maestro de obras, cambiando posteriormente al sistema de dar carrizo y vigas (*sanill e cabirons*). Era también obligación del consejo levantar a su cargo el muro (no las torres) hasta una altura de cinco *calaixades*, es decir, cinco fajas de tapia hecha con las *tapieres*:

Item acorda lo consell que la obra del mur de Sent Pere sie feta e pas per lo loch hon los honrats jurats ensemps ab en Domingo Vives, Guillem Miro, Berenguer Miro, en Johan Tauhenga, en Pasqual Pranch, en Berenguer Moliner e en Berenguer Guitan consellaran vista la dita obra a hull. Enaprés en lo dit día de dijous aprés de menjar lo honrat lochtinent de governador ensemps ab los honrats jurats en Guillem Miró, en Domingo Vives, en Berenguer Miró, en Johan Tauhenga, en Pasqual Franch, en Berenguer Moliner e en Berenguer Guitart anaren a veure a hull la dita questió, vista aquella a hull com la dita obra bonament no pogués pasar dreita sens que los archs del alberch den Guillem Trullois no fossen enderrochats e enderrochats aquells tot Lalberch sen consentrie, per ço acordaren que la obra del dit mur pasàs e anàs per los lochs hon ja los solaments són gitats.

Per que de feyt lo dit honrat lochtinent de governador manà an Nadal Gombau e en Pere Boix, manobres de la dita parròchia de sent Pere, que continuament entenguesen en la dita obra.

E de continent los dits manobres dixeran que com ells la obrasen la torre e semblantment la universitat de la dita vila los haie a fer lo dit mur tro en cinch *calajades* que pregaven e supplicaven lo dit honrat tinentloch de governador que la dita obra fes fer a la dita universal tro al dit stat com de aquí avant los dits manobres se tendrien de fer la dita obra.

E encontinent lo dit honrat lochtinent de governador dix que ere appellat de fer complir a la dita universitat tot ço que tenguda ni obligada fos. (1389, octubre, 7. LC.).

L'onrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, manà als Justicia, jurats e consell en lo palau de la vila ajustat que com la vila fos tenguda obrar lo portal den Passanant e certa part de mur al portal den Ramon de Pauls, e per la dita rahó los fos feyts molts e diverses manaments, per ço dix quels manave sots les penes contengudes en una letra a ell directa per lo senyor Rey que continuament entenguesen en la dita obra, en altra manera que ell hi procehirie si e segons que per fur e bona rahó serà faedor en execució de la dita pena quam alias. Lo consell respós que si aturave acord de deliberació com ni en qual manera se havesen en lo dit feyt.

Enaprés dilluns que ere comptat a XVI de agost del dit any comparegeren devant lo dit honrat lochtinent de governador los honrats en Johan de Barbarossa, en Bernat Cabeça e en Bernat Maurell, jurats de la vila de Castelló, e dixeren de paraula que com a ells e al consell de la dita vila fos estat per lo dit honrat lochtinent de governador manat sots certes e grans penes que continuament entenguessen en obrar lo portal den Pasanant e **certa part que a la dita vila pertany en adobar en lo mur del portal den Ramon de Pauls** segons en lo dit manament és contengut, e com la dita vila sie molt opressa encarregada de molts afanys e càrrechs e bonament al present la dita obra no pare fer sens gran dampnatge de les gents declinants e habitants en aquella, per ço supplicaren lo dit honrat lochtinent que lo dit manament li plagués sospendre o revocar.

E lo dii honrat lochtinent de governador vista la dita neccessitat dix que havié lo dit manament penal per sospés tro que altre manament hagués en contrari. Presents testimonis foren a les dites coses en Domingo Vives e en Guillemó Granyana, vehins de Castelló. (1389, agosto, 8. LC.).

A cargo de la villa estaban los materiales (cal, tierra, ladrillos), así como los jornales de maestro y tapiadores, y como auxiliares de éstos todos los vecinos de la villa, reclutados mediante *talles*, alcanzando a ambos sexos, de forma que en la casa en la que sólo hubiera mujer esta ésta obligada a aportar su trabajo personal:

Item fon proposat en consell per los honrats Jurats que com ells haien haut manament del honrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, per tal que obrasen o fessen obrar lo mur segons que en un notament del consell proppasat es contengut e haien haut maestre de la ciutat de València lo qual deie que la obra del dit mur no podie ésser obrada que be anàs si no ere enderroquat lo mur e levat de nou, per ço notificaren al dit consell les dites coses e quen fos provehit ço que de bé fos. Lo consell acordà que la obra del dit mur sie feta bé e que a fer la dita obra sie afermat maestre a un for que sie conivent per jornal e los jornals del maestre e dels tapiadors, calc, terra, rajola e altra manobra que sie pagada per la vila gitant e ordenant talles, e a servir als tapiadors e maestre e a fer la dita obra lo consell ordenà en aquesta manera, ço és, talles sien feytee per totes les parròquies e que cascú en singular quant manat los serà haie e sie tengut de anar hom o trametre hom, e en la casa que haurà dona sie tramesa dona, e a fer e ordenar les dites talles e a convenirse ab lo maestre de la obra e sos jornals dona lo honrat consell poder als dita honrats jurats ensembs ab les persones deíus scrites. Ço és, per la parròquia de Santa Maria, Arnau Sala e Jacme Roig. Item per la parròquia de Sent Johan, Pere de Cella, Domingo Bataller item per la parròquia de Sent Nicholau, Pere Marquo, Domingo Fa-llu. item per la parròquia de Sent Pere, Berenguer Serra, Domingo Ferrer. Item per la parròquia de Sent Augustí, Domingo Forner, Jacme Aranda. Item per la parròquia de Sent Thomas, en Pere Miquel, Guillem Montober. (1389, septiembre. 8. LC.).

El invierno era considerado como época poco propicia a efectuar obras, y dentro de lo posible se procuraba que la aportación personal no fuera solicitada en época de siembra:

Item lo honrat consell ahuda consideració que lo manobrer ha afer fer cinch parells de tapieres per aobs de fer la dita obra e que axi prestament nos poran fer com hic haie anar a la ciutat de València afer les fer e que lo temps del sembrar ne ve e los homens que lo maestre haurie mester se tendrien molt en gran for per rahon del sementer, delliberà e acordà que la dita obra Deu volent se començ encontinent passada la festa de monsenyer sent Luch evangeliste propvinent e continuada daquiavant com lladonchs les gents seran espaydes per ço que hauran sembrat e lo manobre trobarà prou gent per ajudar a la dita obra e a gran mercat mils que ara. (1409, septiembre, 28. LC.).

MANOBRER

En la organización del municipio medieval existían diversos *oficis* o cargos con atribuciones específicas en la gestión municipal. Se distinguía entre oficios mayores y menores. Entre estos últimos se hallaba el *obrer* o *manobrer* encargado de la vigilancia y administración de las obras públicas. Para algunas obras de larga duración (ermita del Lledó, iglesia de Santa María) se designaba un manobrer específico.

Sobre la forma de actuar el *manobrer* la rúbrica XIV de las Ordenaciones municipales de 1341, otorgadas por la reina doña Leonor, establece:

Item que si alcú serà elet per lo conseyll ho per los jurats a fer o fer fer alcuna obra o altres affers de la vila et si li serà donada peccúnia pera fer la obra o affers, sia tengut de pagar lo loguer a aquells qui obraran ho lavoraran en la dita obra ho affers, e açò en lo dia quey hauran lavorat ho obrat ho almenys en lo dia següent et feyta la obra ho affers ho manat per lo conseyll cesar en aquella ho aqueylls si sobrarà res de la peccúnia a ell liurada, sia tengut de tornar als jurats tot ço que li sobrarà. Et açò dins espay de quatre dies comptadors après que serà complida la obra ho affers, ho manat per lo conseyll cessar en los affers ho obra. Et qui contrafarà sia encorregut per cascuna vegada en pena de cent sous. (Ed. de Roca Traver).

Con atribuciones y responsabilidades específicas para la reparación y mantenimiento de las murallas se designaba un *manobrer* general, además de otro por cada una de las parroquias (6 parroquias). Aunque no era lo frecuente, en ocasiones se hacía cargo de esta misión un jurado:

Item fon elet per manobre de la obra del dit mur lo honrat en Bernat Maurell, jurat de la dita vila. (1389.-Septiembre, 8).

O a veces también el *mesurador* de la calç:

Item lo dit honrat consell volch que fos *mesurador* de la calç de la dita vila e obrer del mur e altres *affers* de la dita vila en Guillamó Coves, vehin de la dita vila, expellitits tots altres *manobres* e *mesurados*. (1408, octubre, 8).

La *desidia* en la misión encomendada obligaba en ocasiones al consell a forzar a los *manobrers* a proseguir en su trabajo:

Lo consell acorda que lo mur sia feyt e que per lo justicia sie manat als *manobres* ab *manaments* penals que obren cascuns en ses *parròquies*. (1381, abril, 22)

El consell asignaba a los *manobrers* un salario que era fijado a finales del s. XIV en 18 dineros por cada día trabajado:

Item fon proposat per los ditas jurats que plagués al consell de tatxar als *manobres* de les obres dels murs salari per cascun día, com los dits jurats no sen volgessen plenir. Lo consell acordà que a cascun *manobrer* de cascuna *parròquia* que continuament stigués a la obra del mur e valls de la dita vila fossen pagats per cascun día XVIII diners, los quals sien pagats per lo síndich de la dita vila. (1375, febrero, 24).

A mediados del siglo XV se introdujo la norma de asignar al *manobrer* un salario anual; puede verse en la elección llevada a cabo en 7 de febrero de 1451, en la que se acuerda darle cien sueldos al año:

...fench deliberat en lo dit consell que ans de fer la dita elecció fos constituyt salarii al dit *manobrer* elegidor per hun any comptador de huy avant, al que per lo dit consell fench deliberat ésser lli donat per salari per lo dit any cent sous reals de València.

Para guardar las herramientas y demás enseres utilizados en las obras de las murallas, el consell alquilaba una casa, a cuyo pago en el año 1400 se refiere este acuerdo municipal:

Del consell de la vila de Castello al honrat en Pere Miquel, síndich e clavari de la dita vila, salut e honor. Donats e pagats al discret en Pere de Begues, notari, XVIII sous los quals a aquell són deguts per rahó de loger de una casa per tenir la *manobra* del mur. (1400, septiembre, 2)

En 1386, ante el requerimiento del Duque de Gerona, «a major cautela», el consejo designó otros seis hombres como *ajudadors* de los *manobrers*.

Además de las funciones relacionadas directamente con las obras de las murallas, el *manobrer* tenía también voz en los problemas derivados de las derramas económicas con que los vecinos contribuían a aquellos trabajos:

En lo qual consell fon proposat per la muller de Jacme Navarro que com ella sie dona pobre e los de la parròquia de sent Pere la forcen pagar ab aquells en les tales del mur, que lo consell provehís ço que de bé fos. Lo consell acordà que los jurats parlen ab lo manobre de la dita parròquia que no la meten en les tales haut esguart que las bens li són stats venuts. (1390, enero, 26)

Cuando las obras sufrían algún contratiempo o no salían como se esperaba, el consell pedía responsabilidades al *manobrer*, como es el caso, en 1391, cuando se cayó la torre del portal d'en Passanant, y los jurados pensaron

...que és culpa den Bernat Maurell, manobrer de aquella, per ço que si ell la hagués feta cubrir e fetes fer canals que no fore cayguda.

A mediados del siglo XV el consejo castellonense creó la figura del *sobrestant* o *capataz*

...qui stiga en la obra del mur per ajutori del dit manobrer... e mane los obrers en tot lo necessari per a la dita obra (14 febrero 1451 y 4 abril 1451).

MAESTROS DE OBRAS

Corrientemente la dirección de las obras de construcción o de reparación de las murallas se ponía en manos de un maestro de obras, que en ocasiones era de la propia villa, o más frecuentemente era buscado fuera, preferentemente de Valencia:

El consejo acuerda traer un maestro de Valencia

Item fon proposat per los honrats jurats que com ells havien haut manament penal del governador que fecen fer lo mur que es al portal den Ramon de Pauls, lo qual mur ha ésser feyt en comu per la universitat, e aquell dit manament a prechs dels lo dit honrat governador haie porrogat, per tal notificaren les dites coses al dit consell e quen provehís ço que de be fos. Lo consell acordà que los dits jurats facen venir un mestre de la ciutat de València e que vejen ab aquell la obra que será neccessària en fer lo dit mur e quen sie feta relació en consell de ço que lo dit maestre consellarie. (1389, septiembre, 1. LC.).

Reparaciones en los muros

Item lo honorable consell sobre lo feyt del mur com hagués entés que en algun loch havie mester adop, provehí e volch que tot lo mur de la dita vila sie regonegut per en Johan Mas, al qual a present lo dit honorable consell ho comane e vol que per càrrech e treballs que sostendrá en regonexer lo dit mur que li sien donats XX sous, e que ultra açó que li sien pagats tots sos diurnals los quals farà en adobar lo dit mur. (1403, julio, 16. LC.).

Maestro de Valencia. Prestación personal

Item fon proposat en consell per los honrats jurats que com ells haien haut manament del honrat en Francesch Miro, lochtinent de governador, per tal que obrasen o fessen obrar lo mur segons que en un notament del consell proppasat es contengut e haien haut maestre de la ciutat de València lo qual deie que la obra del dit mur no podie ésser obrada que be anàs si no ere enderroquat lo mur e levat de nou, per ço notificaren al dit consell les dites coses e quen fos provehit ço que de bé fos. Lo consell acordà que la obra del dit mur sie feta bé e que a fer la dita obra sie afermat maestre a un for que sie conivent per jornal e los jornals del maestre e dels tapiadors, calç, terra, rajola e altra manobra que sie pagada per la vila gitant e ordenant talles, e a servir als tapiadors e maestre e a fer la dita obra lo consell ordenà en aquesta manera, ço és, talles sien feytes per totes les parròquies e que cascú en singular quant manat los serà haie e sie tengut de anar hom o trametre hom, e en la casa que haurà dona sie tramesa dona, e a fer e ordenar les dites talles e a convenirse ab lo maestre de la obra e sos jornals dona lo honrat consell poder als dita honrats jurats ensemps ab les persones deiús scrites. Ço és, per la parròquia de Santa Maria, Arnau Sala e Jacme Roig. Item per la parròquia de Sent Johan, Pere de Cella, Domingo Bataller item per la parròquia de Sent Nicholau, Pere Marquo, Domingo Faillu. Item per la parròquia de Sent Pere, Berenguer Serra, Domingo Ferrer. Item per la parròquia de Sent Augustí, Domingo Forner, Jacme Aranda. Item per la parròquia de Sent Thomas, en Pere Miquel, Guillem Montober. (1389, septiembre, 8. LC.).

Maestro para la obra del muro

Item lo dit honorable consell delliberà e clogué sobre lo fet del sobre stant que lo honorable consell passat havia elegit a la obra del mur, ço és, lo honorable en Miquel Arufat per ço com aquell dit en Miquel Arufat dix en lo present consell qui ell no entenía a ésser sobre stant de la dita obra, dit honorable consell donà càrech als dits honorables jurats que hajen per sobre stant a la dita obra en Bonanat Adzebro al millor mercat que poran cascun jorn que obrarà en la dita obra. E axí mateix hajen càrech de parlar ab lo mestre que obre ab en Johan Miró, blanquer, e quel hajen axí mateix al millor mercat que poran. (1451, abril, 4. LC.).

Al igual que ocurría con otros profesionales forasteros por cuyos servicios se interesaba el consejo, un problema fundamental para el traslado a la villa era la falta de casas apropiadas, razón por la cual el proporcionar vivienda al nuevo servidor y ayudar a los gastos del traslado, con cargo al municipio, era trámite corriente en la contratación del maestro de obras para las murallas:

Peticiones del maestro Guillem Sala

Item fon proposat per en Guillem Sala, maestre de la obra de vila, que com ell per paraula a ell feta per part de la universitat sie vengut a la dita vila per fer la obra del mur e per la dita raho haie haut mudar sa casa, per ço supplicà e requeri lo dit consell que li complís ço que promés li ere com ell se proferia fer e complir tot ço que tengut fos. Lo consell acordà que com lo temps fos entrant

del ivern e no fos temps a obrar, que los jurats ab consell de alguns prohomenes entreparlar ab lo dit en Guillemó Sala e que li sie donat alcuna cosa per missions per ell sostengudes en mudar casa sua e per ço com la dita obra no li es poguda dar tro al temps convinent. (1389, novembre, 1)

Pago al maestro Guillem Sala

Item lo consell manà ésser dats an Guillemó Sala per missions de mudar sa casa de la ciutat de València per ço com la obra del mur no li és dat de continent per lo temps del hivern segons promés li fon e per tot ço que promés li fos per los jurats X florins. (1389, novembre, 28)

En ciertas partes de las murallas, y de manera especial en esquinas y en las torres y portales, había elementos de la obra cuya ejecución no se hacía con los materiales propios del tapial, sino que se recurría a la piedra labrada. Para ello se requería la colaboración de maestros canteros (*piquers*), de los que no faltaba la presencia de los de la propia villa, aunque con frecuencia se recurría a los de l'Alcora:

Tratos con maestros canteros de Castellón y de Alcora

Item fon proposat per los dita honrats jurats que com lo portal den Passanant se haie a fer nou e ells hi haguessen menat a veure un bon piquer de la Alcora per saber quant ne volrie que fes de nou a son cost e messió, e hagues dit que .I. florins, e axi mateix haguessen entés que en Pineda, piquer de aci, ho farà per ço, notificaren al dit consell per ço quen acordas que volle que fessen. Lo consell acordà quela dita honrats jurats ab alguns prohomenes de la vila parlen ab adosos los dits piquers e que aquell que millor obra face e per menys que el facen fer de nou. (1391, diciembre, 4. LC.).

DEENES I CINQUANTENES

El mismo criterio que se aplicaba para la participación de los vecinos en la defensa de la villa organizando unidades de cincuenta (*cinquantenes*) y diez hombres (*deenes*), era también el que regía para la aportación de la prestación personal en las obras públicas de la villa, de manera más frecuente en todo lo que se refiere a la construcción y reparación de las murallas:

-Per los quals les dites parròquies sien regides e administrades segons se pertany, es merex e és acostumat fer en temps passat en forcar e constrenyer a les cinquantenes e deenes de lurs parròquies de fer ço que tenguts sien...

-...que les dites guaytes sien trameses per parroquies, ço es, per deenes axi com van a la ecclesia per parrochia e almenys cascuna sent a son carrech e axi se facen les dites guaytes tro les dites parroquies sien passades ab entregue.

-...fer lo adobar e refer a deenes en aquella manera que sia a la vila posible de fer...

REQUERIMIENTOS

Por razón de las frecuentes guerras Pedro IV prodigó las órdenes a distintas villas y ciudades de sus reinos para que activaran la ejecución -o, en su caso, la reparación- de sus murallas de defensa. Estos requerimientos podían provenir directamente del rey, otras veces del primogénito que desempeñaba la lugartenencia general del reino, y otras -las más frecuentes- del *honrat loctinent de portat veus de governador* o gobernador de la Plana que tenía su residencia oficial en la villa de Castellón.

La misma mecánica de los requerimientos por parte del gobernador de la Plana seguía en el siglo XVI, a veces instado por el consell municipal de la ciudad de Valencia:

Fonch proposat per lo noble Governador de la Plana que com per lo sacre consell reyal de la ciutat de Valencia en dies passats fos stat provehit e manat que ell vingues axi a la present com per totes les altres viles maritimes de la seua loctinensa de la Plana e en aquelles fer adobar los murs e muralles tapiar portals e altres cosses necessaries concernents la seguretat de cascuna de les viles per la defessa de la grossa armada dels moros enemichs de nostra santa fe catòliqua. E com per ell sia stat ja manta a tots los officials e consell de la present vila que adobassen lo mur e muralla andador e altres cosses circa la custòdia de la present vila les quals no son stades portades a excenció que per ço com a ell li sia stat altra vegada manat que vingúes a la present vila miràs sobre la custòdia de aquella que per ço los exortava e manava de part del senyor rey e del sacre reyal consell de la insigne ciutat de València que sobre totes les dessús dites cosses e encara sobre lo morir de València provehixquen e facen la provesió deguda e necessaria.

Primerament quant al tapiar dels portals es stat provehit clos e determinat per lo magnífich consell que sien tapiats tots los portals excepto los dels Miquells e de la Fira e que sien possades guardes en lo dels Miquells per a examinar los que vindran que no vinguen de part hon muyren e que per lo de la Fira no puixa entrar ningú sinò los de la vila ab una guarda ab jurament.

Quant al cap de la guarda de la mar que sia tanquant lo pas del camí de la mar molt be que regolfe be l'aygua.

Quant al cap de la muralla és estat clos e determinat que sia adobat e tapiat lo mur e fets hon necessari sia.

Quant al cap del andador es estat clos e determinat per lo magnífich consell que sia feta comissió als magnífichs justícia jurats e a sis homens, ço és, hu per cascuna parròquia que són an Pere Aragones per senta Maria, micer Johan Sancho per sent Joan en Joan Martí per sent Nicolau, en Anthoni Sisternes per sent Pere, en Frances Amiguet per sent Agosti, en Bernat Balaguer per sent Thomàs, los quals tots o la major part de aquells compten los murons de la muralla de la present vila e comptats que sien exceptats los murons del portal de la fira fins al portal den Albiol que resten per a la moreria elevats aquells que tindran bon andador tots los altres comptats que sien repartiran e donaran per casses segons mes o menys a cascu segons sa possibilitat que dins lo temps per aquells

prefingidor faran lo andador aquella part que a cascu serà tachada de listó e ragolla que si cars serà que en algun loch la muralla starà malla que sia adobada a despeses de la vila e si no.u faran que a despeses de aquells ho fassen fer e que executarà a cascu en aquella part o porció que li serà tachada.

Quant al cap de la guarda de la vila és stat provehit clos e deterimant per lo magnífich consell que sia possada huna dehenà cascuna nit a les torres cantoneres e portals e que les sobrevelles no vagen menys de sis homens de parents o amichs de aquells que rondaran la villa.

Quant als cap de les morts és stat clos e deterimant per lo magnífich consell que de ací fins a dimecres primer vinent tots los parents dels fills de la vila que vindran sien acollits examinats que sien que los altres forastes que no entren sinò que purgen per quanranta dies axí mateix los parents dels fills de la vila que no vindran de ací fins a dimecres haïen de purgar lo mateix temps. (1519, julio, 17. LC.)

LOS MATERIALES

He aquí, ordenados alfabéticamente, los materiales que se empleaban en la construcción o reparación de las murallas, tal como aparecen en la documentación municipal:

- Argamasa	Mezcla de arena, cal y agua. - 1400, agosto, 22. <i>Item lo dit honrat consell acordà que fosen adobats ab argamasa los portals lla hon es graven les aygues.</i>
- Cabirons	- 1390, marzo, 7 LC <i>Fon manat fer albara an Bernat de Belda, manobre de la parròquia de sant Nicholau, de LXXVII sous entre una jàcena, sanill e cabirons per cobrir una forra.</i>
- Cal	La cal necesaria para las obras de los muros, torres y portales era proporcionada por la villa, es decir, por el consejo, a los manobres de las parroquias. - 1422, Agosto, 19: LC.- <i>Fornada de calç comprada per a torres e murs...</i>
- Hierro	Materiales de hierro (clavos, cadenas, cerraduras) aparecen citados en relación con las reparaciones de las hojas de las puertas: 1409, diciembre, 26. LC. <i>Item al dit en Jacme Pastor per l' liura e m^o de claus que comprà per a obs de clavar dites posts per al portal de sent Agostí, dehuyt diners.</i> 1410, enero, 22. LC. <i>Item an Jacme lo manyà per adobar la cadena que ere trencada e la anssa que entre en lo pany del portal de la fira hun sous VI diners.</i>

- Jàcena	Viga maestra sobre la cual descansan otras vigas menores. Era el sistema empleado para cubrir las torres. - 1390, marzo, 7 LC. <i>Fon manat fer albara an Bernat de Belda, manobre de la parròquia de sant Nicholau, de LXXVII sous entre una jàcena, sanill e cabirons per cobrir una torra.</i>
- Piedra	Cuando se habla de piedras se refiere a sillares trabajados. Cuando la obra se hace utilizando piedra es frecuente que el consejo contrate el trabajo de picapedreros (<i>piquers</i>). - 1391, diciembre, 4 LC. Reconstrucción del portal d'en Passanant. <i>Item fon proposat per los dits honrats jurats que com lo portal den Passanant se haie a fer nou e ells hic haguessen menat a veure un hom piquer de la Alcora per saber quant ne volrie quel fes nou son cost e messiò e hagués dit que I florins. E així mateix haguessen entès que en Pineda piquer de ací lo farà per ço notificaren ho al dit honrat consell per ço quey acordàs que volie que fessen. Lo consell acordà quels dits honrats jurats ab alguns bons prohomens de la vila parlen ab adosos los dits piquers e que aquell que millor obra face e per menys quel facen fer de nou.</i>
- Rajola	- 1389, septiembre, 8. LC. <i>Lo consell acordà que la obra del dit mur sie feta bé e que a fer la dita obra sie afermat maestre a un for que sie convingent per jornal e los jornals del maestre e dels tapiadors, calç, terra, rajola e altra manobra que sie pagada per la vila gitant e ordenant lalles...</i>
- Sanill	El <i>sanill</i> es una planta gramínea de la especie «<i>Phragmites communis</i>», de aspecto como de caña, que crece en terrenos pantanosos y húmedos, y siempre ha abundado en los marjales castellonenses. Dispuesta en haces, ha servido tradicionalmente para cubrir las barracas de la huerta valenciana. - 1390, abril, 22 LC. <i>Fon manat fer albarà an Jacme Breç per cobrir e descobrir l'alberch den Trullols, VI florins. Item per cobrir la torre de sent Pere VIII fexas de sanill, V sous III diners. Item III cabirons VII sous VI diners.</i> Un precepto del Llibre de la Mustaçafia ilustra sobre el uso que se hacía de esta planta en la construcción de viviendas: Del sanill <i>Item que negú no gos metre foch en les margls per que no's cremen los sanills, segons antigament era hordenat, sots pena de LX sous segons que dessús.</i> <i>Item l'onrat consell de la vila de Castelló, per bé e profit de la cosa pública e per ço que les obres e los edificis de la dita vila e cubertes de aquella sien mills durables, com per experiència sia vist que'l sanill qui's talla e's sega ans de la luna vella de giner en tant com ha tot aquell compliment e perfecció que haver deu en la cana de aquell, de continent es podrit e destruhit, stableix e hordena</i>

que algun no gos segar sanill en lo terme de la dita vila a vendre ne a proprii us per rahó de cubrir llurs edificiiis tro en la vella de giner. E de la vella de giner tro en la vella de febrer, sots pena de LX sous e de perdre lo sanill. E en açó ne sien enteses aquels qui segaran sanill o broces de margal a cobrir llurs barraques, les quals penes sien departides lo terç al mudaçaf e lo terç al senyor e lo terç al acusador, del qual terç del acusador no puxa ésser feta gràcia.

Ferma d'en Guillem Miró, batle, salvu dret de senyor.

(F. Roca Traver: «El mustaçaf de Castellón y el "Libre de la Mustaçaffia"». Castellón, SCC., 1973, pp. 66-67).

1386, abril, 23 LC: *Item acordà lo dit honrat consell quel sanill e cabirons a obs de les torres del mur de la dita vila sie pagat de comú per totes les paròquies de la dita vila.*

– **Tapia** Se hace referencia a *tapières* y *tapiadors*. Las primeras son las tablas que servían de encofrado para la construcción de las paredes. Los *tapiadors* son los operarios que trabajan con las *tapières*.

1389, septiembre, 8 LC. *Lo consell acordà que la obra del dit mur sie feta bé e que a fer la dita obra sie afermat mestre a un for que sie convenient per jornal e los jornals del mestre e dels tapiadors, calç, terra, rajola e altra manobra que sie pagada per la vila.*

– 1390, abril, 16 LC. *...que el manobre puxe fer tapières noves ab sos areus.*

– 1403, julio, 16 LC. – Muros: A súplica den Guillem Johan, manobre de la parroquia de Sant Pere se acuerda concederle cal y el uso de *les tapières* de la villa para la torre que se va a construir en el muro de dicha parroquia como se ha hecho con las demás.

– **Terra** – 1410, enero, 22. LC. *...an Jacme Albioll, an G^r Castell, an Miquel Atzuara ab sos rocins per portar terra per roblir los enfronts dels portals de la vila e los ponts com sich fes gran bassa de aygua a rahó de dos sous per hom fan setze sous...*

UNA INTERESANTE REFERENCIA DOCUMENTAL

Un documento de 1375 relativo a la construcción de las murallas de Vilafamés (García Edo, 1978), constituido por una orden del maeste de Montesa a la citada villa para llevar a cabo la construcción de sus murallas, encierra una gran cantidad de datos, de los que pueden ser deducidas conclusiones con valor general.

(AHN. Ordenes Militares - Libros, nº 823C - folio 6 vuelto a 8 recto).
Ordinacions, letres e manaments, que murs sien feyts lo loch de Vilafameç.

Frare Arbert de Thous, per la gracia de Deu humil Mestre de la Casa de la Cavalleria de Santa Maria de Montesa.

Als feels e amats nostres, los justicia, jurats, prohomens, universitat e persones singulars del loch nostre de Vilafameç, saluts e dileccio.

Com los murs e les fortalezes dels lochs sien salvament, guarda e restaurament dels habitants en aquelles, e dels bens e coses de aquell. Et per cooseguent, cascu deia esser obedient e volenteros de metre e despendre de ço del seu, en fer e construir murs e fortalezes en lo loch hon habita e esta, per ço que allí si mateix e sos bens puxa defendre de sos enemichs e guardar.

Em per aço, nos cobeians qu'el dit loch sia mellorat, adobat, murat, enfortit, et considerants a nos esser cert per relació de persones dignes de fe, a tots los vehins e habitants del dit loch o almenys a la maior part de aquells plau qu'el dit loch sia murat, ab la present carta nostra, fermament valedora, en lo profit e utilitat del dit loch, volents vetlar e entendre, volem e ordenam e a vos dehim e manam fermament e destreta, que façats e construats fer o construir façats, murs en lo dit loch, ço es entorn o adarredor de aquell loch, sots la forma deiús seguent:

Primerament volem e ordenam, qu'els dits murs sien feyts per tot adarredor del dit loch, de bona arguamassa, ab cantons lla on sera mester de pedra picada, e ab aquells angles e ballesteries qu'es pertanyera en guissa. Que sia ben fort e ben defenent. Los quals murs, hajen de gros quatre palms complits o pus. Et haja d'alt XXVI palms tro al corredor o andador, e del corredor o andador ansus, sien feyts empits de arguamassa de dos palms de gros, e de quatre palms d'alt. Et apres sien feyts merlets sobre los empits, bons e ben feyts, ab ballesteries en un merler per altre, e ab forats per a obs de mantellets.

Item, volem e ordenam qu'els dits murs passen per allen on sia pus profits del dit loch e dels habitants e habitants en aquell, aconeguda dels comissaris nostres deiús nomenats.

Item, volem e ordenam que façats o fer façats deenes justes, moderades e eguals dels vehins e habitants e hereters o terratinents del dit loch, segons e en la forma que han feyt e fan los de la vila nostra de Sent Matheu, en les obres que han feytes e fan de murs e de valls, o segons que bonament entre vosaltres vos ne porets convenir. Et que en cascuna deena sien feyts e assignats dos bons bomens que sien caps de aquella.

Item, volem e ordenam que feytes per vosaltres les dites deenes, los dits murs sien partits e assignats e limitats per quadrelles suficients e eguals, e sia donat a cascuna deena una quadrella, segons que li vendra per sort, o per albara, tro quels dits murs sien acabats be e complidament.

Item, volem, ordenam e manam, quels dits murs haiats fets e obrats de bona argamassa, segons dessus es dit, e declarat per tot adarredor del dit loch e per allen on sera destinat e limitat, XV palms en alts de terra amunt, d'aci a la festa de omnium sanctorum primervinent, sots pena de doents morabatins d'or dels bens de vos, dit justicia, jurats e universitat, e de deu morabatins d'or dels bens de cascu singular de cascuna deena. Et de XX solidos dels bens de cascu sin-

gular de cascuna deena, havedors, e als nostres cofres aplicadors. E de la dita festa de omnium sanctorum en un any a donchs següent, et primervinent, haiats feyt e acabat a tots obs los dits murs, sots la dita pena, segons dessus es declarat e especificat.

Item, volem, ordenam e manam quels andadors o corredors del dits murs sien feyts de bons cabirons de meliç o de olivera, en guisa que de un troç de cabiro a altre, no haia sino tres palms de fren, e sien cuberts de bon de bon (sic) regell de roure o de aladern, o de altre que balla ayntant o mes, e que sien ben terrats e meses a punt, e hagen los dits corredors de ample, VII palms.

Volem e ordenam que en Guillamo Sifre, e en Domingo Guasch, del dit loch, juren en ma e poder del honrat e Religios frare Guillem Daminyo, comanador d'Ares, que be e lealment se hauran, en les coses desus e deius scrites.

Et feyt lo dit sacrament, volem e ordenam e als dit honrat frare Guillem Davinyo, comanador dessus dit, Guillamo Sifre e Domingo Guasch, manam e comanam que ells per qualsevol cases, corrals, patis, ferreginals o heretats, de quis vulla sien, e sots senyoria nostra, o del nostre Orde, o de quis vulla sien tenguts puxen ordenar, limitar e senyalar los dits murs, e pendre e ocupar de les dites casses, corrals, patis, ferreginals o heretats de altre, ayntant com a lur bon vigares ne sera necessari, per obs dels dits murs.

Et puxen derrocar e fer derrocar e deffer les dites cases e corrals, per si mateixos e sens volentat de aquells de qui seran.

Empero, a cautela, volem e ordenam, quels dits honrats Comanador Guillamo Sifre e Domingo Guasch, prenen e taxen a lur bona coneguda, lo dan que aquells de qui les dites cases, corrals, patis, terres, o los lurs vers senyors per lo dit derrocament, o en altra manera ne pendran e reebren. La qual taxació facen justament a lur bona coneguda e conciencia, e secretament et apart, e aquella per notari publich qui ho tingua axi mateix secret facen scriure en manera que la dita taxació en tot o en part no sia publicada o develada, tro per nos sera manat o en altra manera ordenat.

Manants per la present a tots universes e sengles comanadors e frares nostres e a altres qualsevol oficials sotsmeses nostres, presents e esdevenidors, que aquesta nostra present ordinació de murs hagen, tinguen e observen a tenir e observar facen, e complir, e contra aquella ne alcuna de aquelles, no vinguen ne algu venir lexen o facen, palesament o amagada, sots encorrimment de la nostra ira e indignacio.

En testimoni de les quals coses ne manam esser feta la present carta nostra, sots lo nostre segell segellada, la qual volem e manam que sia registrada en lo libre de la cort del dit loch, per haver memoria en esdevenidor, e per tal que per algu ignorancia no pogues esser allegada.

Dada en lo Castell nostre de Paniscola, a dos dies de febrer en l'any de la nativitat de nostre senyor, mil CCC LXXV.

4.- EL ARMAMENTO MEDIEVAL

LA BALLESTA Y LOS BALLESTEROS

- La ballesta, arma eficaz

El arco, antecedente de la ballesta, consiste en una pieza de madera curvada por la tensión que le proporciona una cuerda atada a sus extremos. La energía almacenada por la cuerda desplazada por el arquero impulsa la flecha velozmente. La eficacia del arma depende de la fuerza que imprime el arco, según la longitud de los brazos de éste, y según el diseño y características del proyectil (flecha). El arco fue conocido y usado tempranamente por los hombres del Neolítico.

El diseño de la flecha tuvo mucha importancia desde la antigüedad. La producción de este tipo de proyectil, cuya cabeza o punta -primero de pederual y de obsidiana, y luego de hierro- fue objeto de preocupación ya desde la más remota antigüedad. El árbol o palo de la flecha se hizo siempre de una materia bastante barata, generalmente de madera o caña.

Griegos y romanos conocieron armas que pueden considerarse como antecedentes de la ballesta, pero ésta, con los perfeccionamientos mecánicos que le dieron eficacia en el tiro, no será conocida por Europa hasta los siglos XI y XII, y concretamente por la península italiana. A partir de ese momento, la combinación de rapidez de tiro, poder de penetración de sus proyectiles, y la facilidad para ser llevada por un hombre, la convirtieron en un arma tremendamente eficaz en la guerra medieval. Las modalidades principales de su mecanismo eran la de palanca, la de cerrojo y la de torno. La ballesta, por otra parte, no exigía al hombre el esfuerzo físico que demandaba el arco. En el Castellón medieval encontramos referencias a ballestas «de lleva e de torn».

- El consell estimula el juego de la ballesta

Con el fin de estimular la afición a la ballesta y asegurar el reclutamiento de buenos tiradores con esta arma, el consejo fomentaba la práctica deportiva del tiro, organizando campeonatos en los que se disputaba una copa (*lo consell acordà que los balestés juguen la copa*) y otros premios como ocas o cucharillas de plata. He aquí unos acuerdos municipales que muestran este interés por la organización de juegos de ballesta:

Juego de la copa por los ballesteros

Lo consell acordà que los balestés juguen la copa en axí que sien tenguts de sperar tró al toch de vespres e sol que y sien tres jugados que juguen la qual copa sien tenguts de jujar tro a sent Johan primer vinent e la donchs aquells qui mes lances hinc haurà que sie sua. (1400,diciembre,31 LC.).

Un tirador que reclama la copa

Item lo dit honrat consell vista la supplicació feta per en Vicent de Campos acorda que la copa la qual ere stada atorgada als balestes com fos passat lo temps quels fon assignat aquella que li sie liurada. (1401,enero,17 LC.).

Pago de los premios

Item per una lança larga que prengué del palau la qual fonch donada a correr en lo dia de santa Maria de Agost per la qual havets donats an Pere Miquel, menor, del qual la compràs per preu de VI sous.

Item que compràs per fer honor en la dita festa quatre oques, ço es I d'en Pere Miquel, menor, d'en Berenguer Homdeu, d'en Domingo Barta e de un macip del jardí a diverses fors les quals donàs a luitar a balesta, a saltar e al joch d'esgrima, costaren totes dehuyt sous. (1405 Albaranes).

Premios por tirar a la ballesta, correr, saltar y bailar

Item per VI óques que foren donades lo dit dia de santa Maria de Agost, ço es dues a luytar, una a ballar, altra a saltar e altra als rocins, altra a la ballesta a raó de II sous VIII diners la peça fan per tot XVI sous VI diners. (1420-21 Albaranes).

Compra de culleretes d'argent

Item lo dit honorable consell deliberà que per lo síndich de la vila siem comprades miga dozena de culeres de argent que pessen tres onzes e aquelles sien donades al joch de la balesta e que's juguen tot l'any ço és, tres culeres a terer e tres a mostra. (1453, febrero, 28. LC.).

Se estimula el juego de la ballesta

Axi mateix fonch proveyt e ordenat que per ço que la gent sia mils inclinada a jujar a ballesta que sien donades tres culleretes de argent que valua sis sous cascuna e que aquelles sien jugades cascuna cullereta tres messos les quals culleretes pague la vila. (1499, mayo, 27. LC.).

Premios del juego de la ballesta

Quant a la proposició del jugar de la ballesta fench provehit que los magnífichs jurats puxen donar sis culleretes de argent de la manera quels parrà deure's fer lexant ho a cárech de aquells. (1503, junio, 11. LC.).

- La ballestería

En Valencia, Jaime I fundó una compañía de ballesteros, milicia ciudadana cuya misión consistía en custodiar la Senyera. Esta unidad, compuesta por cien hombres y que experimentó diversas reformas a lo largo de la Edad Media, se llamaba *Centenar de la Ploma* por la pluma que sus individuos llevaban en el yelmo. Tenían por patrón a San Jorge, en cuya iglesia tenían la cofradía del *Centenar*. Junto a las torres de Quart, disparando contra la muralla, tenían su campo de entrenamiento.

En Castellón no existió una unidad semejante a la del *Centenar de la Ploma* de Valencia, pero los ballesteros se hallaban organizados en *deenes*, con su respectivo *cap*, para su participación en las huestes locales.

Para el entrenamiento de los ballesteros el consejo dispuso a principios del siglo XV un lugar apropiado en un espacio dentro de los muros, bastante libre, en la parroquia de Santo Tomás, donde actualmente queda la pequeña plaza de Hernán Cortés. Este espacio recibía por dicha razón el nombre de *ballestería*, para cuya ampliación era adquirido un patio y en la que se estaban ejecutando obras de adaptación en 1408. Para evitar daños a los dueños de corrales próximos, en septiembre de 1409 el consejo acordó que aquél fuese un espacio cerrado. Aunque el consejo adquirió otros corrales para ampliar la ballestería, los propietarios vecinos elevaron diversas quejas al municipio, entre ellas la de que por culpa de la ballestería se inundaban sus patios de la calle de Vinamargo cuando llovía, lo que obligó al consejo a autorizar a aquéllos a perforar la muralla para dar salida a las aguas. La operación se completó cerrando con tapia algunos de los corrales vecinos para guardarlos del peligro de las armas.

Para el funcionamiento de la ballestería tenemos noticia de que en 1503 fueron redactados unos capítulos que hablan de la existencia de unos mayores bajo cuyo cuidado y vigilancia funcionaría aquélla:

Quant a la capitulació de la ballesteria fench loada e aprovada segons stà escrita de ma del honorable en Pere Aragonés, jurat, e foren elets en majorals en Pere Alquecer e en Pere Eximeno, vehins de la dita vila. (1503, julio, 2. LC.).

- Fabricación y reparación de ballestas

El interés del *consell* por todo lo referente al ejercicio del tiro de ballesta no se correspondía con la escasez de artesanos de este ramo en Castellón. De ahí la aceptación que en 28 de septiembre de 1409 mostraron los municipales

castellonense cuando un balletero de Valencia se ofreció a venir a la villa a residir en ella y ejercer su actividad:

Item fon exposat per lo discret en Bernat Pelegri, notari, que com a ell sie estat dit per un bon hom balester de la ciutat de Valencia que si la vila volie fer algun avantatge que ell sen vendrie ab sa cassa es farie vehi de la dita vila. Lo honrat consell ates que del offici de balesters no nich ha negú en la dita vila qui sàpie fer balestes ni adobar aquelles si mester és, provehi que sie tramés al dit hom que vingue aci per veure aquell e per sentir de ço que sap de fer balestes. (LC.)

Es interesante también recoger el dato de la ordenación hecha por el consejo en 1420 con el fin de contratar un balletero y un coracero, así como de hacer recuento de armas ballestas, arneses, corazas, paveses y bombardas) ante el peligro de unas galera y naves de genoveses que amenazaban la costa:

En nom de la Santa Trinitat amen, la ordenació deiús escrita és stada ordenada per lo honorable consell de la vila de Castelló ab exprees consentiments dels honrats en Pere Miquel, surrogat de general de riu de Uxó ansus e d'en Pasqual Ferrando, batle de la dita vila, per contrastar en cars que necessari sie al cas se sdevenie a les galeres e naus qu'es dien esser armades per los genoveses contra lo senyor rey e vassalls d'aquell la qual ordenació es tot sequitur

(I) Et primerament per ço quels arneses axi com **cuyraces**, **balesters** e altres puxen esser adobats e meses en aquell apuntament que es necessari es stat ordenat com la vila sie tur de un ballester e de un cuyracer que sien hauts com cuyracer e un ballester per la rahó dessus dita.

(II) Item com en la dita vila haie ja XVI **paveses de peses grans** e dells en haia de xichs LXX o LXXX fon concordat que ultra los sobredits paveses sien hauts X **paveses de pasta** ab los quals entenen que Déu mijançant si e en cas qu'el cas se sdevenie la dita universitat poch fer bona e bella deffensió e offensió e d'aço haie càrrech lo síndich de comptar e haver los dits paveses.

(III) Item per ço que la gent puxe mulls anar aramada e endreçada fon ordenat qu'els governador, batle, justícia, e jurats sien tenguts anar e entregar tota la vila e les habitacions de cascú per veure e regonexer cascú quines o quantes armes ha. Et axi mateix que sie manat a aquells qui les dites armes tenen que aquells dies dia cert haien adobades e fetes adobar e endreçar, per ço que puxen servir a la dita deffensió e offensió.

(IV) Item com en l'archiu de les armes de la dita vila haia diverses **passadós** ordenen los dessus dits que sien empenats e endreçats per tal que puxen servir al dit acte.

(V) Item axi mateix qu'els **balesters de lleva e de torn** que son en la dita vila sien meses a punt ab tots sos arreus que en lo dit acte puxen servir ut supra.

(VI) Item axi mateix que les **bombardes** sien endreçades axi les grans com les xiques e que la **polvora** sie ben reffrescada e adobada e feta de nou si mester n' haurà.

(VII) Item per ço que mulls sie vist quina gent ha en la dita vila a deffensio e offensio fon acordat e ordenat que tota la vila sie adchenada per caps de

dehenes et adehenada sie feta crida publica per la dita vila sots pena del cos e des haver que tots los caps de dehenes ab ses dehenes e les dehenes sien ajustats en la plaça de la dita vila per seguir los dits honrats governador, batle, justicia e jurats e aço sots la dita pena.

(VIII) Item fon ordenat per ço que mills e pus prestament puxe esser reconegut al grau de la mar que necessitat ho portàs que tots aquells qui han acostumat de tenir rocins sien amprats per los desus dits honrats oficials de la dita vila de part del senyor rey que ells se deien endreçar en ses **cavalcadures e arneses** per fer lo sen del dit senyor e sie vist e comprat quants son per ço que puxen esser vists e demanats tota hora que necessari sie a fer la dita deffensa e offensa.

(IX) Los homens de cavall son los qu'es seguexen: ço es los honrats governador, batle, justicia e jurats e lo sindich e mustaçaf. Item mossen lo comanador de Fadrell Ponç de Montpalau, Pere Colomer, Johan Eximeno, Manuel Caxa, Bernat Moliner, Berenguer Serra, Pere de Reus, Berenguer Tomas, Bernat Sala, Andreu de Pons, Guillem Johan, Guillem... (I.C.)

Aparte las ballestas que existían en manos de vecinos particulares, el propio consell tenía un cierto número de armas, a las que, como es natural, de vez en cuando había que reparar:

Pago por una funda de ballesta

Item an March Gisbert de València per VII cubertes de aluda que ha fetes ab ses aludes a les ballestes del palau a raó de III sous la cuberta XXI sous. (1421, agosto, 4. I.C.)

Pago por poner unas cuerdas nuevas a las ballestas

Llibre albarans. ...an Bernat Alaster, ballester per les cordes que feu noves a les ballestes de la vila e per ligar aquelles. (1421, agosto, 27. I.C.)

LA ARTILLERÍA MECÁNICA

Se denomina «artillería mecánica» al conjunto de ingenios bélicos usados por los ejércitos con anterioridad a la aparición de los cañones de fuego cuya fuerza de impulsión estaba constituida por la pólvora.

La artillería mecánica de los tiempos clásicos fue de dos tipos: de tensión y de torsión, según la forma de aplicar la fuerza al dispositivo de lanzamiento. Los romanos llamaban a estas máquinas *onagros* (asnos salvajes). La invención de la artillería mecánica se atribuye a Dionisio el Viejo, tirano de Siracusa, en Sicilia, quien en el año 399 a. C. dirigió la construcción de ingenios para la guerra con Cartago. La más antigua máquina griega fue la *gastrophetes* o «disparadora panzuda». En el siglo III a. C. la torsión fue sustituida por la tensión, que permitió fabricar más poderosos ingenios.

algarrada	Antigua màquina de guerra, especie de manganel, que servía para tirar piedras. Ferran Soldevila, en su edición de la «Crónica» de Jaime I (cap. 69, nota 4), dice: «Algarrada, màquina de guerra, del mot àrab <i>al-aarada</i> , que «llança la pedra lluny»... Estava formada per dues perxes, una de fixa, i una altra de mòbil, aquesta unida a l'altra per un piu i amb una grossa pedra col·locada en un dels seus extrems. A força de braços, s'imprimia un moviment de va-i-ve a la perxa mòbil fins al moment que s'engegava la pedra».
almajà nec	Era otro nombre árabe que se daba al ingenio más comunmente denominado <i>manganel</i> .
ariete	Máquina que se empleaba para demoler murallas.
balista	Máquina para tirar piedras de mucho peso; ya era conocida por los romanos. La balista, caable (chabadula, cabulus) o <i>perriere</i> en francés, conocida desde los romanos, era un ingenio de resortes, llevada sobre una cureña rodante a través de la cual había tendido un haz de cuerdas torcidas. En este haz se enganchaba la extremidad superior de una verga terminado por una punta por una cuchara en la que se ponía el proyectil. Esta verga, bajada hacia atrás de la cureña por medio de una cuerda y de un torno, tendía al bajar un gran arco formado por dos potentes resortes fijados a un tope colocado en la parte delantera de la cureña. Liberado el tope, la cuchara lanzaba una piedra con gran fuerza. Había otras piezas semejantes pero más pequeñas llamadas <i>perdreau</i> .
ballesta	Arma portátil antigua con un canal por donde salían flechas y bodeques impulsados por la fuerza elástica de un muelle en figura de arco.
ballesta de torno	Era una pieza parecida a la catapulta, pero más pequeña, que lanzaba proyectiles de menos tamaño. Los árabes la utilizaron para lanzar el <i>fuego griego</i> .
catapulta	Antigua máquina para arrojar proyectiles. La catapulta, muy usada en la antigüedad, se siguió empleando en la Edad media. Su potente mecanismo era muy simple: un árbol vertical montado sobre una cureña en cuya parte superior se colocaba el proyectil, que era proyectado hacia delante fuertemente al golpearlo el resorte. El nombre de <i>catapulta</i> proviene de la palabra compuesta griega <i>kata</i> (penetrar en) y <i>pelte</i> (blindaje): <i>máquina para perforar blindajes</i> . Los romanos las llamaban <i>onagros</i> (asnos salvajes).

	Una máquina de estas podía lanzar una jabalina a una distancia de 700 m. Una máquina romana usada en el sitio de Jerusalem en el año 70 a.C. podía lanzar una piedra de 25 kg. a cerca de 400 m. de distancia. Una modalidad de la catapulta es la balista, aunque ésta no se usó tan ampliamente en los tiempos medievales. Usada por los romanos, la catapulta continuó vigente en los ejércitos bizantinos y la usaron los europeos occidentales a lo largo de la Edad Media como elemento esencial de la técnica de la guerra y del asedio. Su técnica continuó siendo la misma con que la habían usado los romanos, mejorada en su construcción y acrecentada la frecuencia de su uso. La catapulta será finalmente desplazada de los escenarios bélicos en el siglo XV cuando se generalice el uso de la pólvora y de la artillería de cañón.
<i>cledas</i>	Eran empalizadas, generalmente de madera, destinadas a cubrir los ingenios de guerra, e incluso a las fuerzas que sitiaban ciudades. Unas veces se construían in situ, y otras se transportaban hasta el lugar de su uso.
<i>fonèvol</i>	Fundíbulo; máquina de madera que servía para disparar piedras de gran peso. Su nombre deriva del hecho de que disponía de una honda (<i>fona</i>) en la que se depositaba la piedra a lanzar. La «Crònica» de Jaime I habla de un <i>fonèvol</i> que lanzaba mil piedras de día y quinientas de noche.
<i>fuego griego</i>	El fuego griego tuvo un importante papel en la defensa del imperio bizantino. Se usó por primera vez contra los árabes en el sitio de Constantinople de 673. Era muy efectivo en el combate naval. El fuego griego era un líquido que ardía al entrar en contacto con el agua de mar. La arena y –según leyenda– la orina eran los únicos medios efectivos de extinguir las llamas. Metido en recipientes quebradizos, era lanzado por catapultas. Su fórmula se mantuvo en riguroso secreto. Dejó de usarse después de la caída de Constantinopla en poder de los turcos, en 1453.
<i>fundíbulo</i>	Véase 'fonèvol'.
<i>manganell</i>	Antigua máquina de guerra para lanzar piedras.
<i>mantelete</i>	Tablero forrado de hoja de lata, a veces aspillerado, que se usaba como defensa en la guerra. Cleda
<i>trabuco</i> (en francés <i>trebuchet</i>)	Máquina de guerra para batir las murallas, disparando contra ellas piedras muy gruesas. Podía lanzar un proyectil de 15 kg. a una distancia de 168 metros. También es un arma de fuego más moderna, parecida a la escopeta, pero más corta y de mayor calibre.

TORRES DE ASALTO

Para abrir brecha en las fortificaciones enemigas los ingenieros de la época clásica diseñaron torres de asalto que asombrarían más tarde a los modernos.

Los macedonios en un ataque a la ciudad de Rodas necesitaron 3.400 hombres para mover una torre de asalto.

Los romanos también construyeron torres enormes, de las que César hace mención de una que medía 150 pies de alta. Los arqueros en la plataforma superior disparaban flechas para hacer abandonar sus posiciones a los defensores. Desde lo alto de la torre se tendía un puente para pasar a la muralla.

Para resguardarse de los proyectiles enemigos los romanos usaban grandes escudos de mimbre o madera llamados **manteletes**, frecuentemente montados sobre ruedas.

A veces los atacantes se aproximaban a las fortalezas bajo la protección de galerías de madera.

INGENIOS DE GUERRA EN LA CONQUISTA DE BURRIANA

En la parte que la «Crónica» de Jaime I dedica a los preparativos para la conquista de Burriana hay numerosas referencias a los ingenios de guerra usados en dicha acción bélica. En el cap. 130, cuando expresa su propósito de insistir en el asedio, hay una cita a dos *fenèvols* que hará traer:

Nós nos n'irem a Borriana e haurem conduit, aquell que llevar puixam en atzembles de Terol, e farem venir d'altra part per mar conduit per raó que abast en la host, e llevar-hi hem dos fenèvols: e, quan hajam presa Borriana faren-hi venir la Reina nostra muller per tal entenem les gents que maior cor hi havem d'estar.

Particular interés tiene la narración cuando se refiere al ofrecimiento que le hace un maestro en la fabricación de ingenios, que ya había colaborado con el rey en Mallorca y que ahora le ofrece hacer una torre de asalto para doblegar la resistencia de las murallas de Burriana. Es de observar la alusión a la abundancia de *lledoners* en la Plana. A lo largo de la narración hay también frecuentes alusiones a diferentes máquinas de guerra. Estos textos nos ayudan a comprender el papel de los ingenios en el asalto de las murallas de las ciudades.

157

E venc-nos un mestre d'Albenguena (italiano de Albenga, en la región de Liguria) qui havia nom Nicoloso, qui feu lo trabuquet nostre de Mallorques, e dix-nos: -Micer, no us cal estar aquí si vós volets per pendre aquest lloc, que vós lo podets

haver si us volets a quinze jorns.

E demanam-li nós en qual manera. E ell dix:

-Dats-me fusta, que molta n'ha aquí de lledó e d'uns arbres e d'altres, e fervos he jo un castell de fust d'ací a vuit jorns, e fer-l'hem anar lla, així com vós sabets que faem a Mallorques anar los trabuquets.

E dixem nós que veritat deïa, mas que en voliem haver consell ab los rics-hòmens.

158

E enviam per don Ferrando, e por los bisbes, e por los rics-hòmens, que vinguessen a nós, e dixem-los :

-Aquí ha vengut un maestre a nós, qui fo ab nós en lo fait de Mallorques, e feu lo nostre trabuquet, e diu que farà castell de fust d'aquí a vuit dies, on porem pendre la vila de Borriana.

E dixem-los, encara, que açò haviem nos ja vist, e sabiem per cert que si el castell se faés que es compliria l'als. E dixeren-nos ells

-En qual manera se poria fer?

E dixem:

-Jo sé bé la manera, mas trametam per lo maestre, e ell dirà-us-ho.

E, mentre que ell venia, nos los dixem la manera com se podia fer, així com haviem vist fer a Mallorques:

-Lo castell de fust haurà dos vases de cada una part, e seran quatre, menys de dos altres que n'haurà en la frontera de cada una part, devant e detrás, e aquells fermaran les vases, e fer-los ha dos solers, la un en la mijania del castell, e l'altre sus alt; e en l'alt seran ballestes la meitat e hòmens qui apedregaran a aquells sarrains qui pujaran al mur, e puis les crestians pujaran per aquella torre derrocada, e ells no ho poran defendre, per les ballestes e per les pedres que seran en lo castell: e el castell será en l'extrem del vall, e així porà's pendre la vila.

159

E pus venc lo maestre, e dix-los-ho en aquella manera com nós los ho haviem dit, e tots dixeren que es faés le castell, e nós que el faéssem fer, e que el cuitàssem com enans poriem. E nós llogam maestres que havia aquí, e faem tallar fusta, e faem-la adur a la host, e faem fer nostre castell. E el fenèvol per tot acó no cessava que no tiràs: e tiraven de dins dues algarrades que hí havien molt bones, però tant haviem encledat de cledes el fenèvol que era baix; e, pus que començà de tirar, les algarrades cessaren que no tiraren tant, que havien paor del fenèvol. E quan fo fait lo castell de fust, haguem nostres parats bé untats e ben adobats bé cent; e féu lo maestre fermar dues àncores en terra ab un mantell de cledes que anava davant, e fer-mar prop l'era del vall a escudats, e a hòmens guarnits, los ferros de les àncores per terra de dins ab maces, e per la rodeta de l'àncora faem fermar sengles estaques grans e ferres per cada una ab maces de fust, e en aquelles lligàrem les talles per on devia córrer lo castell de fust: e dix-nos lo maestre que al matí haguéssem hòmens que el tirassen, que ell mostraria com iria tro allà.

E quan venc que eixí el sol, cavalcam en una bèstia, e anam a la host de Daroca e de Terol que ens enviassen cada una doscents hòmens, e ells enviaren-los-nos scmpre de mantinent. E dixem nós:

-Maestre, havets aparellat?

E ell dix que adés hauria aparellat, que endreçaria les cordes per a les talles. E nós dixem:

-Maestre, por mon consell vós aturariets lo castell d'anar tro a dos dies.

E ell dix:

-Micer, per que?

-Per aquesta raó -dixem nós-, car ells han dues algarrades, e si les drecen contra el castell de fust, lo castell no ha neguna empara, e donaran en ell alxí com en un taulat.

E dix ell:

-Si a vós plau lleixats-los anar, que si n'hi havia deu no daria per ells més que per una formiga.

E dixem-li nós:

-Si vós vollets vui en aquest jorn lo poriem guarnir, que jo enviaria molts porters a la mar, e hauriem los rests que hi són, e les gúmenes dels llenys, e hauriets-ne prou de trenta; e, ab traversers de fust que hajata, metrem-los sus al cap del castell de fust, e eixiran de fora ben tant com una braca, e puis lligar-los-hi ha hom, e penjaran d'aquí enjós, e estolran lo colp de l'algarrada.

E ell dix:

-Micer, no us cal, que no és aquest lloc per fer aquelles mestries.

E dixem nós:

-Més hi sabets vós que jo en aquesta cosa, e pus vós ho tenits per bo, no us hi contrastaré.

E metem-hi mans, e manam les hòmens pendre a les cordes, e cridam aïoç, així com fa hom al varar d'una nau e al traure,¹ e mogueren lo castell: e quan hac anat una peça atura's per les vases que no poc anar, e sagetes venien, e feriren-nos-en bé unes quatre, sempre de començament. E nós anavem nostre perpunt vestit, e nostre gonió, e nostre capell de ferre al cap, e nostre escut, escudant-nos, e bé uns vint escudats qui escudaven los qui tiraven: e teniem-los nós tan a prop, que aquells qui eren ferits no lleixàvem partir de les cordes, mas feiem-los asseure, e feiem-los cobrir, e puis feiem-los-ne enviar cobertament, si que ben feriren de vuit tro a non, si que no els podiem escudar tant, que ells les sagetes no metessen entre los escuts que tenien los hòmens. E quan haguem llevat lo castell de fust bé tro a mija via de ço que devia anar, dix lo maestre:

-Fets-ne partir los hòmens, que gran dan hi fan, e jo aguisar-lo he en tal manera, que, quan se guardaran a l'alba, denant si lo trobaran, ab què vós me donets gent comptada e hòmens sabuts que suau facen mon manament.

E dix-li jo que deïa fort bé. E partim-nos així, si que no hi hac negú que allí fos

que tant begués en tot un dia com aquella hora; si que dues copes grans de vi aiguat beguem ans que haguéssim menjat per la gran set que haviem: e anam-nos en menjar

162

E en açò que feiem no ens ajudà negú, ni ens ho proferí. E quan venc que nós menjàvem cessà el fenèvol de tirar, e els sarraïns meteren mà a la mellor algarrada que hi havia e feriren hi bé deu colps ans que nos haguessem menjat: e pesava'ns tant que qui ens ferís a punyades en les costes no ens pesara tant com los colps que oïem dar mentre menjàvem, en lo castell de fust; e enviam per lo mestre, que vingué a nós quan hagués menjat. E quan fo vengut dixem-li:

-¿E no valgra més que haguéssets feit ço que jo us deia e feéssets al meu consell, que ara és rera consell?

E sobre açò no trobam homens que hi volguessen anar de dia, que el ne tornassen atrás en lloc on no hi poguessen tocar e que l'adobassen; e lleixam-lo la nit així deseparat e tota la nit no hi faeren sino tirar les algarrades, que bé hi donaren pus de cent colps.

163

E quan venc al matí, vîm que'l nos trencarien tot si hi romasés; e enviam-li a dir, ans d'alba, que investís les cordes en les talles, que nós hi seriem al matí, e que'l ne tornariem: e faem armar tota nostra companya. E, quan venc al matí, ans del sol eixit, faem-lo tirar a ençà envés la host, tant, que les algarrades no hi pogren tirar; e veem nós e els altres que aquell castell no tenia prou; car n'hi havia molt discordat per los colps de les algarrades; e desemparam-lo, e d'aquella hora aenant no volguem usar d'aquella maestria d'aquell castell: e fo acord de nós, e dels rics-hòmens, e dels bisbes, que tiràs nostre fenèvol, e que faéssem caves, e que així l'hauriem, e que no hi hauria negun embarg; e tirà el fenèvol, e l'almanganell, e feem les caves.

ARTILLERÍA DE FUEGO

Suele citarse, como es sabido, la fecha de 1257 como aquella en que por primera vez en la Península Ibérica fue usada la fuerza expansiva de la pólvora, cuando Alfonso X de Castilla estaba sitiando la ciudad de Niebla. En Europa, las referencias cronológicas de la aparición de cañones de fuego sitúan en 1326 el momento en que la comuna de Florencia hace fabricar cañones y balas de cañón. En 1338 está documentado el hecho en Ruan, y en 1356 cuando el Príncipe Negro se sirve de cañones en el sitio de Romorantin. Es en 1360 cuando se dice que Waldemar de Dinamarca introduce estas armas en su país.

Poco después de estas fechas, finalizando el siglo XIV, registramos la existencia por primera vez de armas de fuego en Castellón.

Era el 28 de noviembre de 1389 cuando el lugarteniente de gobernador Francesc Miró comunicaba al consell de Castellón los informes que poseían y que abanciaban la próxima presencia de gentes extrañas en el Reino de Valencia.

L'onrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, manà als justícia, jurats e consell ajustat de la dita vila que com ell sia cert que en lo Regne del senyor Rey sien gens stranyes entrades e a ell sia comés que no entren en lo Regne de València, e que per la dita raó alcun dampnatge non vingués a la dita universitat, per tal manà que en pena de (blanco) morabatins d'or als tresos del senyor Rey applicadors e que continuament entenen en les obres del mur de la vila e altres forniments necessaris a la dita vila.

Lo consell responen al manament penal respós e dix que per consentiment del dit governador era stat cessat en la dita obra del mur per ço com ere hivern e fos dupte que la obra que farien en lo dit temps fos perduda, per ço dixeren que plagués lo dit manament revocar com per lo dit consentiment fos cesat fer la dita obra. Quant és per la nova de las companyes, lo dit consell respós quey provehiria ço que de be fos. (28 de noviembre 1589. LC).

Tomando en consideración estas advertencias, el consejo adoptó el acuerdo de escribir a Barcelona encargando la compra de cuatro bombardas de calibres diferentes, de 10, 12, 15 y 20 libras, al tiempo que se ordenaba a los vecinos organizarse por *dones* (decenas) para la hueste, y se advertía de la necesidad de comprar armas quien no las tuviera:

Item enaprés lo dit honrat consell per tal que la vila mils pogués ésser defessa de les dites companyes acordà que fossen comprades per la dita universitat quatre bombardes, ço és, una tir X lliures, altra que tire XII lliures, altra de XV lliures e altra de XX lliures, e que sie scrit a la ciutat de Barchinona e que nores menys acordà que per los honrats justícia e jurats ensemps ab en Domingo Vives, en Pere de Cella, en Bernat de Belda, en Pere Moster, en Bernat de Librea e en Domingo Guitart, notari, prohomens per cascuna parròquia, facen fer per cascuna parròquia Xenes, e com la vila serà adeena sie vist e regonegut per aquells qui aquells tenen armes ni quinyes, e los que armes sufficients no tendran lo justícia ab gran manament penal force a qualsevol habitador de la dita universitat que compre aquelles armes e armes que los dessus dits acordaren que pot tenir. (1389, noviembre, 28. LC).

En este interín, los jurados comunican al consejo en 7 de diciembre que han recibido la oferta de un tal Nicolau Bramón, que está en Valencia por esas fechas, para venir a Castellón y fundir aquí las bombardas que sean necesarias. El acuerdo del consell fue el de aceptar el ofrecimiento, aunque con el encargo de advertir a Guillem Miró (que en Barcelona tenía que formalizar la compra de las antes citadas bombardas) de que cerrase la compra si ya estaban encargadas, o de que la anulase en caso contrario:

Item fon proposat en consell per los jurats que com en Nicolau Bramon qui stà a la ciutat de València se sie profert de fer bombardes a la vila si ab aell se convenien hoc encara vendrie a la dita vila ab lur muller per star aquí, per ço que.n fos provehit ço que de bé fos.

Lo consell acordà que fos comanat als jurats e ques convinguessen ab aquell de les dites bombardes ab condició emperò si en Guillem Miró a qui havien scrit a Barchinona non havie comprades e que de continent fos scrit al dit en Guillem Miró que si havie comprades si no que non compràs, si cars que comprades havie que anasen per comprades, e los jurats quen fesen fer e les dites coses comanà a lur distinció. (1389, diciembre, 7. LC.).

Item fon proposat en consell per los jurats que com en Nicholau Bramon qui stà a la ciutat de València se sie profert de fer bombardes a la vila si ab ell se convenien hoc encara vendrie a la dita vila ab lur muller per star aquí, per ço quen fos provehit ço que de bé fos.

Lo consell acordà que fos comanat als jurats e ques convinguesen ab aquell de les dites bombardes ab condició emperò si en Guillem Miró a qui havien scrit a Barchinona non havie comprades e que de continent fos scrit al dit en Guillem Miró que si havie comprades si no que non compràs, si cars que comprades havie que anasen per comprades, e los jurats quen fesen fer e les dites coses comanà a lur distinció. (7 diciembre 1389. LC.).

Las cuatro bombardas de Barcelona ya estaban compradas, y el 21 de febrero de 1390 se encontraban en Castellón, juntamente con provisión de proyectiles de piedra y de pólvora. Ese día el mercader Pere Miquel cobró el importe de las piezas y el transporte desde Barcelona. Las cuatro bombardas fueron depositadas en el palacio municipal.

Item fon manat fer albarà an Pere Miquel, mercader, per IIII bombardes e pedres e pólvora segons per menut demostrà en son compte XXXIX lliures, I sou, V diners. Item d'altra part de nòlit de portar de Barcelona tro al port III florins. Item de portar tro al palau III sous IX diners. (21 febrero 1390. LC.).

En 16 de abril de ese año, el maestro Nicolau Bramón comunicaba al consejo que su trabajo estaba terminado, y que respondía de la calidad de las bombardas, puesto que las había probado

En lo qual consell fon proposat per en Nicolau Bramon que com ell hagués endreçades les bombardes e hagués asagades aquelles e fossen bones, que plagués al consell que les rebés. Lo consell acordà que sie comanat als jurats que vejen les bombardes e parlen ab ell, emperò que no fermen en res ans facen relació al consell de ço ques poran convenir ab aquell. (16 abril 1390. LC.).

El 27 de se mismo mes y año, el consejo acordó pagar las siete bombardas que finalmente construyó Nicolau Bramón:

En lo qual consell fon proposat per en Nicholau Bramon que com ell haie feytes VII bombardes e aquelles sien bones que plàcie al consell de rebre aquelles e fer lo content de ço que li sie degut. Lo consell acordà que li sien rebudes totes les set e que li sie servat en la paga per lliura segons que pesaran e segons que fon convengut ab el per los jurats, e que li sie feyt albarà de la quantitat. (27 abril 1390. LC.).

Los gastos totales de la operación quedaron registrados así en el *llibre d'albarans*, con detalle de los elementos que fue necesario movilizar para la fabricación de aquellas siete bombardas, que finalmente quedaron con estos calibres: tres de veinte libras, otras tres de quince y una de doce.

Item doní aquell que portà les manxes den Bramon, el ferre e la roba, XXI sous.
Item costaren pedres e terra per a fer lo fornàl, VII sous VI diners.
Item costaren ragoles per a lo fornàl II sous VI diners.
Item doní an Sent Johan per portar argela blanca per II dies, V sous.
Item doní a Marti Fagona qui anà a la Pobla per portar carbó, XII diners.
Item comprí den Lançola e den Renovell e den Pere Aznar e den Guillermo Fuster de la Pobla carbó per fer les bombardes que foren XI càrregues, que fon a raó de V sous VI diners per càrrega, CCXX sous.
Item comprí fusta per a secar les bombardes e fer ferrar e cavar, e costà la fusta per tot XX sous.
Item doní per portar la bombarda al pla dues vegades, I sou. (14 abril 1390. LC.).

Del consell de la vila de Castelló al honrat en Johan Barbarosa, jurat, sindich e clavari de la universitat de la dita vila, salut e honor. Donats e pagats an Nicholau Bramon CXVII florins los quals aquell són deguts per VII bombardes que ha feytes per obs de la universitat de la dita vila, ço és, III bombardes de XX lliures e III de XV lliures, e I de XII lliures, a raó de XI sous per lliura que farien los dits CXVII florins. Retenits vos emperò lo present ab cautela e seran vos reebuts en compte. (27 abril 1390. LC.).

Fue así como la villa de Castellón reunió para su defensa, en el año 1390, un conjunto de once bombardas, cuando este recurso bélico comenzaba a difundirse por Europa.

Ya entrados en el siglo XVI, algunas noticias sueltas hablan de reparaciones hechas a cargo de la villa en piezas de artillería de propiedad municipal:

A XXII de dehembre fonch provehit albarà a mestre Pere Assensi, fuster, de XXXII sous VI [diners] per aver adobat una roda de les peces de artilleria e per la fusta a posat en aquella. (1587, diciembre, 22. LC.).

Y en inventario de enseres municipales redactados en la tercera década del siglo XVII conocemos que en el *Trapig* el consell guardaba *sis peces de artilleria, ço es les quatre de bronze y les dos de ferro colat* (12 junio 1623; 7 junio 1624). En

1626, además de las piezas guardadas en el almacén municipal, había otras emplazadas en los baluartes de la Illeta, de la Fira y del Estudi: *tres peces de artilleria, ço és dos de ferro y una de bronze ab ses camiches (sic) com les altres stiguen repartides en los baluarts de la ylleta, de la fira y del studi.*

En lo que se refiere a la pólvora para estas piezas, el polvorin o lugar de almacenamiento era la torre de la esquina nordeste del recinto amurallado: *Item en la torre cantonera del hospital cinch gerretes y tres tonellets ço es quatre gerretes plenes de polvora y la una mes de miga y los tres tonellets plens de polvora (1623, junio, 12).*

Y en 1624: *Item en la torre cantonera del hospital tres botes eo tonells plens de polvora quey haura dotze arroves de polvora.*

Item cinch gerretes de terra y tres tonelles (sic) y una boteta de tenir polvora buyts.

En las dependencias del archivo, en el propio *palau comú*, en 1624 existía también un conjunto de armas de fuego individuales y diversos efectos relacionados con la defensa militar de la villa:

Item XXXXVIII mosquets ab sos frascos y frasquillos.

Item XXXV arcabuzos.

Item dihuyt llances.

Item dos ballestes.

Item dos atambors.

Item huyt banderes de infanteria les quals tenen Luys Xpistòfol Bou, Matheu Ros, cavaller, menor, Gabriel Ferrer, Joan Bernat, ciutada, Anthoni March, Francés Romeu, Baptiste Azuar y Melchior Amiguet... los jurats les entregaren per a la militia.

Item dos estàndarts de a cavall los quals tenen Pere Museros de Pere e Francés Alegre com alferisos de a cavall. (1624, junio, 7).

5. ORGANIZACIÓN DE LA DEFENSA

LA HOST

Host i cavalgada es la expresión con que en los tiempos medievales se conocía la obligación que los vasallos de una aldea o villa tenían con su señor feudal o con el rey, cuando fueran emandados para el servicio militar.

Derivada del latín *hostis* (enemigo), la palabra *host* tiene varios significados, pero éstos siempre aparecen relacionados con actividades militares. *Host* puede significar una tropa armada o ejército, una expedición militar; un servicio de guerra al rey o al señor feudal, o el precio en metálico de la redención de ese servicio.

La prestación del servicio militar por los vasallos comienza a codificarse en la segunda mitad del siglo XI. En los convenios suscritos entre vasallos y señores se ponían límites al alcance del servicio, tanto en el espacio (salidas hasta una cierta distancia) como en el tiempo de duración del servicio (generalmente, 40 días al año). En el siglo XII comenzó a ser posible rescatar dicho servicio mediante el pago del *scutagium*; este pago acabó por convertirse en un elemento más de la fiscalidad.

Cuando el señor (especialmente el rey) pudo disponer de medios y sintió la necesidad de retener a los vasallos en el servicio, comenzó a pagar una *soldada*. En el transcurso de los siglos XIV y XV se va convirtiendo el ejército en un cuerpo profesional mediante la recluta de voluntarios pagados. En el siglo XV puede empezar ya a hablarse de ejército permanente.

He aquí algunos documentos solemnes que amparaban a la villa de Castellón de la Plana en lo que se refiere a la prestación del servicio militar de *host i cavalgada*:

-1252, febrero, 22. Onda

Jalme I enfranquea de ciertos tributos, entre ellos el de cabalgada, a los habi-

tantes de Teccida, Benihayren, Almalaha, Binaçiet, Benimarhua y otras alquerías del término de Castellón. AMC, perg.

-1298, noviembre, 25. Castellón

Protesta hecha ante G. Julià, portero del rey, por el justicia y jurados de Castellón, a causa de la demanda hecha a la villa por don Jaime de Jérica, procurador general del reino, en concepto de hueste y cabalgata, de las que está exento Castellón. AMC, perg.

Coneguda cosa sie a tots que septimo kalendas Decembris anno Domini M^o CC^o XC^o octavo en G. Julia, porter del senyor Rey, comparech davant en P. de Brusca, justícia de Castelló, e davant en R. Serra e en R. Miquel e en G. Olzina e en G. Gostanç, jurats del dit loch, e presentà a aquels e legir feu una letra del noble don Jayme, senyor de Exérica e procurador dels Regnes de València e de Múrcia per lo senyor Rey, la tenor de la qual és aytal. De mi don Jayme, senyor de Exérica, procurador dels Regnes de València e de Múrcia per lo senyor Rey. Als amats e honrats la justícia, els jurats e els homens de Castelló del camp de Burriana, salut e amor. Ben sabets que yo laltre dia tramís a vos un escuder meu ab carta mia en que envié a vos a pregar que a aquel deguessets pagar e deliurar per mi aquels Mil sólidos de Reals que avets a dar per rençó de la ost que ara darrerament mene en lo Regne de Múrcia, los quals Mil sólidos vos contrastàs de pagar al dit escuder. E enaprés trametés a mi vostres misatgers qui digeren denant mi que vos altres no erets tengus [sic] de fer ost ne cavalcada ne dar redempció d.aquelles que l senyor Rey en avia feyts franchs, e ben podets vosaltres entendre que defensió de la terra del senyor Rey nengú no deu ésser escusat que no aje affer ost jas sie ço que n.aya franchea. E per ço com vosaltres no anàs en la dita ost avets a pagar per redempció d.aquela los dits Mil sólidos que los altres lochs del dit Regne de València que no anaren en la dita ost pagada en redempció d.aquela, hon com yo ara trameta a vos G. Julia, porter, per demanar a vos los dits Mil sólidos prec vos eus requir que vos per lo dit en G. Julia me trametats en continent los dits diners e d.aquells responats a el en loch meu. En altra manera si vos açó fer no volets dich e man ab aquesta present carta mia al dit G. Julia de part del senyor Rey e de la mia que ell penyor e destrenga a vos e a vostres bens tant e tan longament entro que ajats pagats los dits M sólidos. Datum en Xérica disapte XX e II dies de Noembre anno Domini M^o CC^o CX^o octavo. E enaprés los dits justícia e jurats lo dit dia e an comparegeren davant lo dit en G. Julia e protestan e ab protestació feyta davant anant en presència del notari e dels testimonis davayl escrits responnent a la dita letra digeren que els no eren tenguts de dar ni darien los dits Mill sólidos per tal com los conveyns e habitants de la vila e del terme de Castelló són franchs y exemps d.ost, de cavalcada e de reemçó d.aquelles per sens e tribut que fan e són tenguts fer d.an en an per tots temps en lo mes de giner al senyor Rey per les heretats que an en el terme de Castelló, ço és saber, a raó de X sólidos per jovada, segons que en un privilegi donat e atorgat als dits conveyns de Castelló per lo senyor Rey en Jacme de bona memòria, segellat ab segell seu de cera pendent, pus plenerament és contingut, del qual privilegi ja aviem feyta fe al dit don Jayme senyor de Exérica e procurador damunt dit, ne negú per la dita universitat no feu neguna avinença ab lo dit don Jayme, procurador damunt dit,

dels dits mill sólidos per raó de la dita ost ne per neguna cosa. E lo dit G. Julia dix que ell penyorarie e destrenyerie dels bens del dit loch de Castelló tans que bastarien a compliment dels dits mill sólidos segons lo manament del feyt per lo dit don Jayme, senyor de Exérica e procurador, e que eyl d'açó per res no sesarie. Lo qual G. Julia en continent en lo dit loch de Castelló penyorà una mula e un mul, dos rocins e un ase, les quals penyores se.n menà. E los dits justícia e jurats veen la força, lo greuje e perjudici a els e a la dita universitat de Castelló feyt contra lo dit privilegi lur, apellaren se de les dites coses al senyor Rey e que.y estarien a coneguda del dit senyor Rey e meteren els e lurs bens en protecció, guarda e custòdia del senyor Rey. E sobre açó oferiren fermançes de dret en Berenguer Garriga e en Bernat Çamora e en Nadal de Conques e en Pere Reyg, los quals les dites fermançes atorgaren e lurs bens hi obligaren. Digeren encara protestan per els e per la dita universitat que els los dits Mill sólidos per la dita rahó demanat no deuen ne són tenguts donar la on fossen tenguts fer ost, ço que no són per tal com lo dit don Jayme, procurador damunt dit, no feu ne a feyta ost en los dits regnes de València ne de Múrcia ne neguns gens estranyes sobre aquells dits regnes no vengren, ne a la ciutat de València ne neguns lochs del Regne d'aquella no an feyta ne feeren ost en lo dit temps, per ço requeriren e soplicaren al dit G. Julia los dobre dits justícia e jurats en lo nom que desús per les dites rahons sobreseesqués e cessàs de penyorar e forçar los vehins del dit loch de Castelló. E lo dit G. Julia dix que el per les dites fermançes assí ofertes ne per les altres rahons no cessarie de penyorar e de vendre les dites penyores. E los dits justícia e jurats veen que.l dit G. Julia se.n menave les dites penyores axí com aforçats per lo dit don Jayme, senyor de Exérica, procurador damunt dit, a la força del qual no poden contrastar car té loch e procuració del senyor Rey, pagaren los dits Mill sólidos al dit G. Julia, porter damunt dit, no emperò emperjudici lur ne de lur privilegi. E de totes aquestes coses demanaren los dits justícia e jurats per els e per tota la universitat que de totes aquestes coses per lo noatrii dejús scrit los foss feyta carta pública de protestació per tal que en lur loch e temps covinent los sia testimoni de veritat davant lo senyor Rey o qui dege quant que.l senyor Rey sie vengut de la armada e del viatge en lo qual de present és en les partides de Cicília. Quod est actum in Castellione die et anno in prima linea contentis.

Testes fuerunt ad hec vocati Petrus de Cervera et Boracius Maço, cives Valencie, Raymundus de Fraga, vicinus Onde, Petrus Berengarii et Arnaldus Dorsca, convicini Castellionis.

Sig+num Guillelmi Cerdani publici notarii Castellionis Campi Burriane qui hoc scribi fecit cum suprascripto in XXª linea ubi legitur fossen tenguts fer ost ço que no són per tal com lo dit don Jayme, procurador damunt dit, et clausit loco, die et anno in prima linea contentis.

-1329, agosto, 1. Valencia

Provisión de Alfonso IV acerca del salario de las huestes en sus salidas.- Publ. LP Castelló, doc. 46, fol. 90r-91v.

Privilegi ab lo qual lo senyor Rey Nanfós atorgue e vol que si les hosts de les viles reals han anar contra alguns rebels que sien pagats en certa forma.

Nos Alfonsus Dei gracia Rex Aragonum, Valencie, Sardinie et Corsice ac comes Barchinone. Considerantes quod sepe contingit quod cum exigente rebellionum et culpa quorundam subditorum nostrorum Regni Valencie qui mandata nostra et nostrorum officialium ducunt pluries in contemptum adversus eos tam nos quam officiales nostri homines cum exercitibus vel comitiva procedere gentes villarum nostrarum dicti Regni cum quibus processu ipsi finunt laborem in personis et superius in rebus propterea subire noscuntur et ultra debitum fatigari sane cum pro parte universitatum villarum nostrarum Regni jamdicte fuerit nobis humiliter supplicatum ut ad evitandum ne de cetero aliquis presumat nostris mandatis esse inobediens et ut iusticia melius observetur et gentium nostrarum parcatur expensis et dispendiis huiusmodi dignaremur congruum remedium super hiis de solita clemencia inpartiri. Idcirco supplicatus huiusmodi tanquam rationi consone benigne faventes ac dictarum universitatum (sic) laudabile propositum commendantes sich super hiis duximus providendum quod volumus et tenore presentis carte nostre statuimus et ordinamus quod decetero quocienscumque per nos vel procuratorem nostrum aut eius vices gerentes in dicto regno Valencie vel eorum locumtenentes seu alios officiales nostros vel nostrorum dicti Regni contra quosciensque rebelles huiusmodi vel mandatorum nostrorum aut officialium nostrorum transgressores vel contemptores pro execucione iusticie aportebit procedere cum exercitibus vel comitiva culpa eorum inobediencia requirente de bonis illius vel illorum contra quos processus fient huiusmodi satisfiat suntibus in dictis processibus sub hac forma. Videlicet quod ducentos equum armatum cum animalibus et hominibus et necessariis habeat unusquisque ad eas reversi fuerint pro provisione sua quinque solidos regalium Valencie, et ducentos equum alforratum quilibet tres solidos dicte monete, et ducentos mulos pro equitatura quilibet duos solidos monete eiusdem, et pedites deferentes lanceas habeant unusquisque decem denarios ipsius monete, et ballistarii habeant quilibet duodecim denarios monete predictae. Volumus tamen et providemus quod procurator aut gerentes vices eius in dicto regno vel alii quicumque officiales dictos exercitus vel comitiva procedant de missionibus faciendis protestentur ne super eo ignorancia valeat allegari. Mandantes igitur per presentem cartam procuratori nostro eiusque vices gerenti in dicto Regno tenerique officialibus nostris ceterisque officialibus nostris Regni eiusdem presentibus et futuris quod statutum seu ordinationem nostram huiusmodi teneant firmiter et observent et faciant inviolabiliter perpetuo observari et non contraveniant neque aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram inde fieri iussimus nostro pendenti sigillo munitam. Datum Valencie kalendas augusti anno Domini Millesimo trecentesimo vicesimo nono.

-1352, diciembre, 18. Valencia

«Una carta de pago del Maestre Racional de la Casa y Corte del Rey D. Pedro otorgado a favor de los jurados de la villa de Castellón de la Plana de cantidad de setenta y cinco mil sueldos que por razón de la concordia con el dicho Rey del año 1349 y por razón de la hueste fallida como por la unión devían pagar y en efecto pagaron de orden de S.M. distintas cantidades a Berenguer Dulcinelles, Dr. en leyes y thesorero del mismo Rey a Berenguer Jofre, Portero

de S.M., a Castellana Cadana, muger de Jaime Selma de Valencia, a Bernardo Riba, Portero del Rey, y al noble Berenguer de Cabrera, su fecha en Valencia a 18 de diciembre del año 1352».- AMC., Libro Índice.

-1446, julio,1. Valencia

Provisión del infante don Juan de Navarra sobre las huestes de las villas reales.-AMC, perg.- Publ. LP Castelló, doc. 47, fol. 93 r.

Privilegi ab lo qual lo senyor Rey de Navarra, lochtinent general del senyor Rey, atorgue a les universitats reals que no sien tengudes anar ab host encara que sien convocades contra alguna universitat real que sie alienada.

Nos Johannes Dei gracia Rex Navarre, infans et gubernator generalis Aragonum et Sicilie, Duxs (sic) Nemosensis, Montisalbi et Petre fidelis, Comes Ripagurcie ac dominus civitatis Balaguarii, locumtenens generalis serenissimi domini Regis fratris nostri honorandissimi. Ingens experientia edocuit superioribus diebus qualiter universitates Reales sepius vocantur et vocare compellentur incidere cum hoste auxilium quod impendere in executione quavis fienda contra villam aliquam a Regio patrimonio alienatam unde dicte universitates ne sentiunt multipliciter tanti honoris gravatas volentes pro posse adorso earumdem hanch sublevare sarcinam, nobis in fine curiarum generalium proxime Valencie celebratarum incolis dicti regni per braxium Regale perhumilis extitit exhibita supplicatio. Nos vero animadvertentes accepta servicia a dicto braxio in curiis eisdem nobis multimode impensa Regium atque nostrum servicium ac utilitatem rei publice totius Regni concernentes digne moti sumus subscripta ac etiam ampliora ex Regia munificencia predicti braxii universitatibus concedere graciosius tenore igitur presentis carte Regie statuhimus ac ordinamus atque concedimus universitatibus omnibus quarumcumque civitatum, villarum, castrorum et locorum huiusmodi Regni que Regii patrimonii existunt quod quociens contingat dominum Regem aliquam ex predictis Regiis universitatibus alienare a Regio patrimonio et contra eam seu quamvis aliam jam alienatam executio mandetur alienacionis pretextu eam ob rem non posint alie universitates predictae nec ipsarum quevis vocari nech compelli cum hoste in similibus aliquatenus sufragari nech auxilium aliquod impendere. Et si vocantur tali vocatione minime petere nech obedire teneantur immo eis facultatem damus atque concedimus per hoc Regium atque nostrum privilegium contradicendi tali vocationi potius quam petendi quod tamen durare volumus dum taxat usque ad primas curias generales huiusmodi Regni celebrandas et ipsis finitis et non amplius. Mandantes gerentivices nostri generalis gubernatoris, officii bajuleque generali Regni Valencie ceterisque universis et singulis Regiis officialibus et ipsorum ac cuiuslibet eorum locumtenentes et ipsorum cuilibet presentibus et futuris quatenus huiusmodi Regium atque nostrum privilegium et concessionem eisdem universitatibus et ipsarum cuilibet teneriter teneant et observent tenerique et observari faciant inviolabiliter per quoscumque et non contrafaciant nech permitant quem piam contraire aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus Regii

sigillo inpendenti munitam. Data Valencie die prima julii anno a Nativitate Domini Millesimo quadringentesimo quadagesimo sexto regnique dicti domini Regis Sicilie citra Farum anno XII, aliorum vero Regnorum anno tricesimo primo.

Sig+num Johannis Dei gracia Regis Navarre infantisque et gubernatoris generalis Aragonum et Sicilie, Ducis Nemosensis, Montisalbi et Petre fidelis, comitis Ripagurcie ac domini civitatis Balaguarii, locumtenentis generalis serenissimi domini Regis fratris nostri honorandissimi. El Rey Juan.

Testes sunt inclitus A., magister Calatrave, G. episcopus Ilerdensis, nobilis Petrus Maça de Liçana, Guillermus de Vich, magister rationalis curie, et Berengarius Mercader, bajulus generalis Regni Valencie, consilarii dicti domini Regis.

Sig+num mei Andree Catala, scriptoris excellentissimi domini Regis, qui hoc mandato dicti domini Regis locumtenentis feci et clausi.

La base de la organización de las milicias municipales eran las *deenes*, tanto a los efectos del reclutamiento como del funcionamiento como unidades militares, y para la percepción del salario.

Ante la presencia de una galiota de moros en la costa, se acuerda que salga la host al mar; se les pagará *per deenes*. (1386, febrero, 10. LC.).

Se acuerda «adeenar» la villa

Item lo honorable consell delliberà e acordà que tota la vila sie adeenada per deenes per ço que si havié a exir fora la vila axí per via de anar a la mar per guardar les mars del senyor Rey com per altra manera que yuaçosament puxen ésser hauts los homens que mester hauran tots si lo cars o requerà que hic haïen anar tots fora la dita vila. (1409, julio, 25. LC.).

El consejo acuerda que la villa *sie adeenada* por parroquias y que se hagan cédulas. Se encarga a los jurados y 2 prohombres por parroquia.

Los de Santa María protestan de que G. Trullols es de la suya y ha sido incluido en la de Sant Pere. (1390, abril, 5. LC.).

Una salida de la hueste fuera de la villa representaba un gran esfuerzo de movilización de personas y de recursos, lo cual explica la resistencia que el consejo ponía a cumplir mandatos de este tipo.

Los jurados dicen que por el procurador fiscal ha sido demandada la villa ante el gobernador general por no asistir a la host del castillo de Xelva. Se envía un correo al duque haciéndole saber *les grans opressions que en la vila són*. (1383, febrero, 17. LC.).

El gobernador del reino escribe ordenando que la villa lleve su hueste a Corbera. (1387, mayo, 14. LC.).

Lo consell acorda que los justicia e jurats ensemps ab maestre Pere Castellot, Pere de Cella, Berenguer Miró, Guillem Trullols, Bernat Hostales e en Pere Miquel puxen fer quals sevol ordenacions, forces e destrenyament sobre la anada dels CCL homens qui han anar a castell de Corbera. (1387, mayo, 16. LC.).

En todas las salidas que la hueste hacía fuera de la villa nunca faltaba el acompañamiento del pendón municipal y de la música de los juglares:

Albaranes a:

Item los quels despres en Vilareal a la gent que isque ab lo penó entre pa e vi
XIII sous.

Item los quels bestregui per refrescament als homens com foren en Nules e foren tornats ab lo penó en Castelló XI sous Vi diners.

A Bernat Maurell por 2 dias que stech ab sa cavalcadura al... sous.

Una letra que tramés lo penoner als justicia e jurats, XII diners. A G. Fabra, saig, per portar una letra a Peníscola, X sous VI diners.

A Ramon Torrafrer per 3 dias q. estuvo fuera de la villa ab lo penó, 18 ss. 6 dnrs.

A 13 hombres que stiguieren per la vila ab lo penó per III dies a rahó de II sous per dia, LXXVIII sous.

Item a 2 hombres que enviaron al justicia y jurados ab lo penó.

Item a los juglares e trompeta per messió (tambien ab lo penó). (1387, mayo, 16. LC.).

Item lo dit honrat consell considerant que si les osts havien exir de la vila que men a llur mirva per falta de penó que no híc havie tal com se merexie de haver, acordà e manà al dit en Pasqual Ferrando lo qual prestament ha a tornar a València per misatger per finir les corts que de continent que fos en la dita ciutat de València que faça fer un bel penó e gran en manera que la vila ne sie onrada en son loch e cars quant mester l'aurà, e quant serà feyt lo dit penó que face fer una capça de fust per ço que lo dit penó sie conservat en aquella. (1403 septiembre 14. LC.).

Cada hombre que formaba parte de la hueste municipal percibía el correspondiente salario por cada día que hubiera permanecido fuera de la villa, aunque había establecidas diferencias según el arma con que prestaran su servicio:

-ballestero:	2 sueldos 6 dineros
-lancero:	2 sueldos
-hombre de caballo, armado:	5 sueldos
-oficiales y <i>penoner</i> , <i>caminant</i> :	5 sueldos
-hombres cabalgando en mula:	3 sueldos
-acemileros	3 sueldos + 1 sueldo por la mula
-trompeta	5 sueldos
-cuatro juglares, en conjunto:	22 sueldos

Del consell de la vila de Castelló al honrat en Pere Colomer, notari síndich e clavari de la dita vila, saluts e honor. Com nos per rahó e causa de aquelles doents e vint homens qui serviren en la ost la qual de manament del honorable en Berthomeu Miralles, lochtinent de governador e del honrat en Pere de Begues surrogat de aquell ana a la vila de Sent Matheu hajats bestretes e pagades a aquells e a cascun de ells per certs dies que estigueren en servitut de la dita ost en la dita vila de Sent Matheu per ensequir lo manament del dit honorable lochtinent prenants sou a diverses fors o salaris segons ço és taxat per lo honorable consell a aquells e és en la forma dius escrita, ço és a cascun hom balester dos sous VI diners per cascun jorn. Item a cascun lancer dos sous per cascun jorn. Item a cascun hom de cavall armat cinch sous per cascun jorn. Item als officials e penoner caminant cinch sous per cascun jorn. Item als homens cavalcants en mulla a rahó de III sous per cascun jorn. Item als atzembles a rahó de III sous per cascun jorn e per la mesió de la bestia I sou per cascun jorn. Item en Jaume Matheu qui servi de trompeta ultra lo sou que prenien de balester cinch sous. Item a III jutglars qui sonaren en la dita ost ab llurs estruments ço és en Jaume Ruvio, Anthoni Tàrrega, Miquel Segarra e en Berenguer Algorffa a tots quatre vint e dos sous e altres mesions per vos fetes per rahó de la dita ost segons per menut és contengut e declarat lo nombre dels dits CCXX homens e los dies que aquells han servit en la dita ost e les pagues per nos a aquells e a cascú de aquells dels dits dies axí del sou que prenien com de les mesions fetes e per los honrats jurats en dos fulls de paper scrits de mà pròpia den Pasqual Bataller notari e escrivà del dit honorable consell e de aquells és estat vist e regonegut als quals per lo dit honrat consell per regoneixer lo dit feyt ere e és estat comanat e per aquells dits honrats jurats en lo dit consell és estada feta relació ells haver vistes les dites coses ésser escrites de la mà pròpia del dit notari e escrivà e per nos encara és estat mostrat al dit honrat consell los quals salariis dels dits doents e vint homens e messions per nos pagades a aquells en la forma desús dita per los dits honrats jurats és estat sumat ensemps ab nos pujen in universo a summa e quantitat de duo milia sis cents cinquanta dos sous per tal lo dit honrat consell en lo dia deiús scrit e celebrat ha manat a nos per lo present albarà lo qual mostrant aquell ensemps ab los dits dos fulls de paper escrits de mà pròpia del dit notari les dites quantitats nos seran reebudes a la reddició de vostre compte. (1410, mayo, 10. LC.).

Cuando la salida se hacía para vigilar la costa, los lanceros cobraban doce dineros por noche, y los hombres de a caballo, 16 dineros también por noche. (1409, julio, 25. LC).

BANDOSITATS

En las ciudades medievales europeas del siglo XV, a veces el peligro no venía de fuera sino que era dentro de las propias murallas donde se incubaba la inseguridad. En esas ciudades fueron características de la época las luchas

entre distintas familias por el dominio del poder ciudadano local. La enemistad entre Montescos y Capuletts en medio de la cual Shakespeare elevó a tragedia los amores de Julieta y Romeo, en Verona, fue frecuente en los ambientes ciudadanos de la Europa medieval. Son las luchas de *bandos* de unas familias contra otras, disputando la preeminencia en la ciudad. En Valencia estas luchas o *bandositats* están representadas en la capital del reino por la enemistad entre las familias de los Centelles y los Vilaragut, en las que medió San Vicente Ferrer, y por la muerte de Ramón Boil, gobernador de Valencia entre 1393 y 1407, asesinado por Berenguer de Reixach a instigaciones de Juan de Pertusa.

No faltaron en Castellón este tipo de enemistades desde los años finales del siglo XIV. Un acuerdo municipal de 26 de mayo de 1382 nos informa de las diferencias que enfrentaban a la prepotente familia de los Miró con otras gentes encabezadas por el vecino Bernat Albert. Para tratar de poner paz, el *consell* nombró una comisión en la que figuraban los hombres de mayor prestigio en la villa en aquellos momentos:

Item fon proposat per lonrat en Guillem Miró, lochtinent de governador, que com alguns pleyts e questions fossen estats e de present eren entre los Mirons e en Bernat Albert e altres vehins de la dita vila, per ço que pregave lo dit honrat consell que per lur bonea per ben de pau degués elegir certes persones per tractar dels affers si aquells porien passar en alcun bon estament.

Lo consell acordà que tractassen dels dits afers, ço és, en Guillem Trullols, en Berenguer Moliner, en Pere Moster, en Pere Miquel, en Pasqual Ferrando, Arnau Real e Maestre Arnau de Peralta per ço que no haguessen poder de fiñar res ab aquells tro ans e primerament en lo dit consell per aquells fos feta relació. (1382, mayo, 26 LC.).

Pocas semanas después eran las familias de los Vilamanyes y dels *Anthoniets* las que rompían la paz de la villa, ante cuya situación el consejo acordó enviar a Valencia a un emisario a pedir provisiones al Duque de Gerona para poder echar de la villa a los reñidores (5 junio 1382, LC). Finalmente, fue una comisión de personas notables y de prestigio la que quedó encargada de poner la paz entre aquellas familias:

Foren assignats al tractament de la pau dels Vilamanyes e dels Anthoniets, primo en Francesch Miró, en Pere Moster, en Guillem Trullols e en Johan Tauhenga. (1382, agosto, 12 LC.).

Transcurridos tres años aún seguía latente la inseguridad en la villa de Castellón a causa de las que el propio consell tildaba de «males personas», para cuya expulsión fue promulgada una ordenación en la que se facultaba al justicia, asesorado por los jurados y proohomens, para purgar la villa de aquellas poco deseadas personas:

L'onrat consell per profit e utilitat de la cosa pública establí e ordenà que per tal que la dita vila mils sie tenguda en pau e concòrdia e que les gentis males sien purgades de les bones, quel justícia ab consell dels jurats e prohomens a llur propi arbitri e conexença puxen fer exir e fer buydar de la dita vila a les dites males persones aquells que ben vist los serà, axi ab manaments penals com altres leguts destrenyments, en manera que les dites males e baralloses persones hisquen de la dita vila e que la vila sie en pau e concòrdia, e quels presents establiments duren ayntant quant al consell serà ben vist. (1385, abril, 19. LC.).

Esta ordenación se complementaba en la misma fecha con otra disposición por la que se regulaba el uso de armas:

L'onrat consell, per profit de la cosa pública establí e ordenà que null hom strany ni privat de qualsevol ley estament sie no sie tan ussat que gos portar armes vedades de dia ni de nit per la vila ni altres armes vedades, sots pena de LX sous e de perdre les armes, les quals penes e levament sie feyt per lo justícia. (1385, abril, 19. LC.).

Siempre había alguien que quería constituir excepción a la norma. Tal era el caso de Ramon Miquel, vecino de Burriana, quien poco después exponía al consell la notoria necesidad (notoria, pero no explicitada) que tenía de llevar armas, argumento que no conmovió a los ediles:

Item fon proposat en lo dit consell per en Ramon Miquel, vehí de Burriana, que com ell de necessitat hagués a portar armes segons que al dit consell ere cert e notori, e lonrat en Guillem de Ripoll, justícia en l'any present de la dita vila, li hagués tolt una spasa que portave e aquella trencada, per ço que suplicave al dit consell que volgués que ell pogués portar armes ab si en defensió de la su persona. Lo consell acordà que la ordenació feta per lo dit consell sobre los fet de les armes fos tenguda e servada. (1385, junio (rota la fecha del día). LC.).

El inseguro ambiente de la villa a finales del siglo XIV parece ser ratificado por frecuentes acuerdos municipales relacionados con el uso de armas. En 7 de enero de 1386 el consejo establece que nadie saque armas de la villa, bajo la pena de 60 sueldos, de los un tercio será para el Duque, y dos tercios para las obras de la muralla. En 16 de octubre de ese mismo año el consejo revoca el establecimiento del año anterior de no poder llevar armas en la villa, en el sentido de que se pueden llevar espadas, dejando todo lo demás en su vigencia.

Representativa de las medidas que se tomaban en épocas de poca seguridad es esta disposición de 1 de agosto de 1400 relativa al cierre de las puertas de las posadas al toque de queda:

L'onrat consell de la vila de Castelló, attenent e regonexent que per longa usança és estat levat V sous per los justícies passats dels hostales de la vila que tenien les portes obertes toquant lo seny del ladre, per ço lo dit honrat consell

ara de nou stablix e ordena que tot hostaler vehí o habitador de la dita vila e toquat lo seny del ladre haie a tenir les portes majors del portal del hostal tanquades o almenys a miga cadena. (I.C.).

El problema de las *bandositats* se fue agravando y generalizando a medida que avanzaba el siglo XV. Desbordado por los hechos, el gobernador general del reino se vio obligado a pedir ayuda económica a las ciudades y villas reales, entre ellas Castellón, a fin de poder movilizar hombres armados con que enfrentarse a los promotores de altercados. La actitud reservada de la villa de Castellón a aportar dinero puede verse en este acuerdo de 4 de noviembre de 1408:

Item com lo discret en Bernat Colomer, notari, fos vengut de la Ciutat de València hon per lo dit honrat consell ere stat tramés per misatger al noble mossén Guillem Ramon de Munchada, governador de regne de València, e de manament de aquell per parlar ab aquell e hoir tot ço quant lo dit noble Governador volle dir ne exposar, per ço aquell dit en Bernat Colomer vengut de la dita misatgeria dix e relà ell ésser stat al dit noble Governador a al ciutat de Xàtiva hon semblantment eren stats los misatgers de la ciutat de València e de totes les viles reals del dit Regne, et quel dit noble Governador los havie parlat et dit que com lo Regne de València fos e stigués en gran perill per causa de les grans badositats que eren en lo dit Regne, a les quals badositats lo dit noble Governador com fossen de grans homens bonament no podie donar recapte sens que no anàs ben acompanyat de homens d'armes, com moltes de vegades les dites badositats li haguessen asajat de fer resistències e contrast en ço que ell volle procehir per justicia contra les dites badositats. Et aquestes coses lo dit noble governador no pogés fer sens que les ciutats e viles reals del dit tegne no li socorreguessen e ajudassen de alcuna quantitat ab la qual pogués sostenir los dits homens d'armes qui continuament anassen ab lo dit noble governador, en tal forma que ab lo esforç del dit noble e de ses gents les dites badositats fossen castigades. Per ço lo dit noble governador demanave a les dites ciutats e viles reals uqe li donassen en lo present any tres milia florins ab los quals ell pogués sostenir les dites gents d'armes quil acompanyassen. Et que aquestes coses eren fort profitoses al molt alt senyor Rey e a tot lo Regne de València, per què li pregave als misatgers que li fessen bona resposta et quels dits misatgers entre los quals ere stat lo dit en Bernat axí com a misatger de la dita vila li havien respost que hoida la proposició del dit noble governador retornarien a llurs universitats e relarien les coses per ell explicades a aquells e que enaprés srie li feta resposta. A la qual resposta fahedora ere stat donat terme e dia per lo dit noble governador als dits misatgers, ço és, lo dehen dia de noembre primervinent. Per què lo dit misatger dix que relave le dites coses al dit honrat consell per ço quey provehis en tal forma que fos ben avenir de la universitat de la dita vila e servey del senyor Rey. Lo dit honrat consell hauda madura e digesta delliberació sobre les coses dessús per lo dit misatger explicades, attés quel dit donatiu demanat per lo dit noble governador ere molt perjudicial a la dita vila com per fur fossen certs e limitats lo casses en los quals

la dita universitat ere tenguda al senyor Rey fer donatiu e no a nenguna altra persona, per ço acordà e volch que fos respost al dit noble governador que la dita universitat no donarie alcuna cosa al dit noble com per fur noy sie tenguda nec alias. Per altres fets de la dita vila anave a la ciutat de València hon lo dit noble governador ere que donàs et retés al dit noble la dista resposta. (LC.).

Y en este otro acuerdo del *consell* de fecha 22 de noviembre del mismo año 1408:

En lo qual consell fon feta relació per lo discret en Pasqual Ferrando que ere stat a la Ciutat de València sobre lo fet del donatiu quel dit noble mossén Guillem Ramon de Munchada demanave e que haut llarch parlament entre la Ciutat de València e la ciutat de Xàtiva e altres viles reals del regne de València en lo qual parlament havien haudes diverses e moltes rahons pro e contra, lo dit en Pasqual Ferrando havie feta ensemps ab los misatgers tansolament de les viles reals davall contengudes la resposta al dit noble governador ques segueix.

A la subvenció dels tres milia florins per vos molt noble mossén Guillem Ramon de Muchada, governador de Regne de València als misatgers de les ciutats e viles reals del dit Regne en la ciutat de Xàtiva a XIX dies del mes de octubre pus prop passat demanat sots la vència, protestacions e salvaments aquí fets e atorgats en Francesch Agulló e en Pere Arnau, juristes, misatgers de la vila e aldeyes de Morella, n Anthoni Boquet, misatger de la vila de Alzezira, en Pasqual Ferrando, notari, misatger de la vila de Castelló, en Bernat Ortola, notari, misatger de la vila de Burriana, en Bernat Cortes, notari, misatger de la vila de Vilareal, en Goçalbo de Mora e en Lop de Muntalbà, notariis, misatgers de la vila de Exèrica, en Martí de Rodalla, misatger de la vila de Liria, en Berthomeu Medey, misatger de la vila de Cullera, en Miquel Martínez, misatger de la vila de Castell fabib, en Martin serrano, misatger de la vila de Alpont, en Pasuqal Martínez, misatger de Adamuç, e n Andreu Molina, misatger de Bihar, responen en aquesta manera que parlant ab vostra reverència e honor açó és cosa insólita e erogant e prejudicant a furs e privilegis, libertats e bons uses del dit Regne per los quals són immunes e exempts d tals demandes e subvencions. Encara que totes les dites viles són molt encarregades de censals e altres càrrechs quasi importables axí per grans e diverses dons e subveccions (sic) que han aut a fer als senyors Reys passats e en special al molt alt senyor Rey en Martí ara regnant en les corts per ell en aquest Regne celebrades quam alias en manera que no poden suportar los dits càrrechs venien ja les dites viles o les de mes en despoblació per què dien que per les dites rahons altres les quals lo consell de cascuna universitat ha descossades (sic) e examinades no deuen ni porien fer o atorgar alguna subvenció. Et aytal resposta los és stat manat que us façen requirents que la present resposta sie continuada al peu de la dita vostra demanda e proposició e ésser feta una carta pública a cascú dells quant haver la n volràn. (LC.).

Ciertos sucesos acaecidos a principios del año 1409 cuando tres hombres a caballo irrumpieron en la plaza de Castellón y atacaron e hirieron a unos

hombres de la villa, indujeron al consejo a promulgar estas ordenaciones con algunas medidas entre las que se hallaba el cierre de las puertas de las murallas:

Item lo dit honrat consell per bé, profit e utilitat de la cosa pública dela dita vila feu les ordenacions e capítols infrasegüents.

Com per experiència que és maestra se demostre per gran audàcia e gosar dels mals homens no tement Deu ne la senyoria real moltes de vegades engendren bregues e discordies en les ciutats e viles de les quals bregues se seguexen grans scàndals e perills com per aquelles la vila o ciutat és appellada venir a gran destrucció com sie pus fort bregua entre los vehins e habitants en lo regne que la guerra ere de regne strany. Et per ço lo molt alt senyor Rey en Jacme qui aquest Regne conquerí de mans de sarrahins molt notablement provehí a semblants actes de bregues e bandositats entre sos sotmeses hoc encara los altres Reys après succehints et senyaladament lo molt alt senyor Rey en Martí de present regnant lo qual per son esforç ha procehit als scàndals e perills que entre sos sots meses per rahon de bandositats se porien seguir et fet sobre aquelles moltes bones ordenacions les quals bonament no poden ésser enseguides per la potència de les bandositats que és crescuda en lo regne. Car pochs dies són passats que tres homens a cavall strany serien entrats per la dita vila et dins la plaça de aquella haurien ferit e nafrat alguns homens de la dita vila present l'onrat justícia de aquella. Lo qual per la potència dels dits homens no fon bastant a contrastar lo dit acte ne encara a pendre aquells per la justícia, al present sie properida per la multiplicació de les dites bandositats sa esforç a la justícia no és donat. Per tal per esforçar justícia e los oficials reals de la dita vila és stat ordenat per lo honrat en Bernat de Bues, justícia de la dita vila de Castelló, ab e de consell dels honrats jurats e prohomens de la dita vila per provehir a semblants actes, perills e altres esdevenidos en la dita vila e terme de aquella et per tolre lo gosar e audàcia dels mals homens proveeis en lo dit feyt en la forma següent.

Primerament fon ordenat que per esforç de la justícia et per ço que la dita vila mills sie preservada al dit senyor Rey que si en cas que semblant acte o altra bregua se segueie en la dita vila o terme de aquella, que cinquanta homens serien assignats al dit honrat justícia, que quant lo dit honrat justícia o altre official real en la dita vila manarà repicar sien ab lo dit honrat justícia o altre official real per esforçar aquell per partir la dita brega e bregues e per pendre los malfeytos per ço que aquells haien e prenguen la justícia que hauran servida. Item més avant ordena que quatre bons homens serien eleits a cascun portal de la dita vila los quals encontinent que hoiran repicar haien a tancar los portals de aquella en cas que brega sie dins la dita vila per ço que los malfeytos mills puxen ésser preses e retenguts a la justícia.

Item axí matex lo dit honrat justícia ordena ab consell dels dits honrats jurats e prohomens de la dita vila quels vehins de la dita vila quant hiran de fora de la dita vila a fer sos fets vaien ab ses armes et en cas que brega fos o sia en la dita vila o terme de aquella haien e sien tenguts a correr lla hon lo dit justícia o altre official real serà per esforçar la justícia e per partir la dita brega e pendre los malfeytos, et açó sots pena de LX sous per tantes quantes vegades contra fet serà. (1409, marzo, 5. LC.).

En vista de que la agitación de los bandos no cesaba en todo el Reino, el gobernador y virrey seguía solicitando ayudas económicas para hermanar la ciudad de Valencia con las villas del reino, armando hombres a caballo:

En lo qual dit honrat consell lo honrat en Pasqual Ferrando lo qual ab sindicat del honorable consell a aquell fet e per misatger ere estat tramés a la ciutat de València per representarse denant lo molt noble n. Arnau Guillem de Bellera, governador e visrey del regne de València, per vigor de una letra per aquell noble governador e visrey als dits honrats justícia, jurats e altres directa per la rahó en la dita letra expressada, feu relació de llur misatgeria e portà traslat de certs capítols los quals serien estats feyts per part de la Ciutat de València de ço que demanave lo dit noble Governador e visrey a tot lo regne de València, ço és, que fossen pagats al dit noble governador e visrey trenta homens de cavall los quals estiguessen continuadament ab ell e X que ell nich tendrie serien XL de cavall e quels pagàs tot lo Regne per ço que fos poderós en fer estar segurs los deles bandositats hoc e axí matex que aquesta vila e totes les altres viles e lochs reals del dit Regne fessen ajermandat ab la Ciutat de València segons forma e tenor dels dits capítols los quals ell havie aportats, en los quals dits capítols se contenien los dos caps del quals lo dit noble Governador e visrey ab certes universitats e ab ell havien tractejat e demanat per bé del dit Regne los quals dits capítols foren per ell dit en Pasqual Ferrando lests en lo dit consell. E supplicà al dit consell que li manàs fer albarà de XIII dies quey havie estat en la dita Ciutat per rahon de la dita missatgeria arahó de VII sous e de VI sous que havia pagats al scrivà del síndich de València que li havie feyt traslat dels dits capítols. E quey delliberàs bé que molt hic anava. Lo honrat consell hoyda e entessa la relació feta per lo dit en Pasqual Ferrando pr causa de llur misatgeria e hoyts los dit capítols en lo feyt dels trenta homens de cavall que demane lo dit Governador e visrey per assí a tot lo regne que li sien pagats, delliberà e acordà que sie respost per lo dit en pasqual Ferrando lo qual ha a tornar a la dita Ciutat per donar resposta al dit noble Governador que aquesta universitat no sich obligarie ne hic prometrie un diner que poch és que fos donat al dit noble Governador en ajuda e subvenció del dits XXX homens de cavall que demane, ne en altra manera. En laltre feyt toquant al feyt de la jermandat si la farie o no segons forma dels dits capítols ab la dita Ciutat com nols haguessen be entés e fessen be a veure e regonexer noy dellibera a present qual ne quinya resposta farie lo dit en Pasqual Ferrando al feyt de la jermandat salvu que provehí que fos feyt cridat consell disapte propvinent per al dia del dicmenje següent e que entre tant cascú hic haurie haud alcun sentiment dels misatgers de Morella e de altres. E lladonchs en lo dit consell serie acordat e delliberat si serie feyta la dita jermandat ab la Ciutat de València o no e quinya o qual resposta farie lo dit honrat en Pasqual Ferrando al dit noble Governador e visrey o a qui fer fe degué en lo feyt de la dita jermandat. E manà que li fos feyt albaràs dels dits XIII dies e dels dits sis sous que havie bestrets al síndich de València per lo dit traslat que serien per tot noranta e set sous. (1410, enero, 12 LC.).

Item fon proposat per los honrats jurats que com lo honorable consell de la dita vila hagués acordar e delliberar sobre los puncts o caps principals dels quals

per lo honrat en Pasqual Ferrando qui ere estat tramés per síndich e misatger de volentat del dit honrat consell a la ciutat de València al dit molt noble governador e vis rey per virtut de la dita letra ere stada feta en lo consell prop passat tengut e celebrat en lo dit palau, ço és, quel dit noble demanave e demane als ciutats e universitats reals contengudes en los dits capítols que li facen subvenció, succors e ajuda de trenta homens de cavall que tingue en llur casa per ço que haje gran esforç contra les bandositats. Item que la Ciutat de València vol fer agermandat ab aquesta vila e ab daltres segons forma dels dits capítols quinya e qual resposta serà feta al dit noble governador del feyt dels XXX homens que demane un diner que poch és parlant ab llur honor. Item al altre punt o cap toquant al feyt de la agermandat que aquesta universitat no farie germandat ab la dita ciutat per nenguna manera. E que lo dit honrat en Pasqual Ferrando torn a la dita Ciutat per fer proposta als dits noble governador e visrey del feyt dels dits XXX homens de cavall que demane. E als de la Ciutat del feyt de la agermandat que vol fer ab aquesta universitat dien que aquesta universitat no prometrie ne darie neguna cosa al dit noble governador per lo fet dels XXX homens ne en altra manera ne vol fer la dita germandat ab la dita Ciutat segons per lo dit honorable consell és estat dit, acordat e deliberat. (1410, enero, 22 LC.).

Item fon feta relació en lo dit consell per lo dit en Pasqual Ferrando de la resposta que havie feta al molt noble Governador e visrey axí del feyt dels homens de cavall que demanave com del feyt dela jermandat que demanave València e dels altres feyts que li eren estats recomanats per los honrats juratscom los havia recomanats als nostres advocats e an Francesch Escolà, síndich de la vila, e aquella resposta havie feta si e segons que per lo honorable consell ere estat deliberat e acordat. E com ell hagués estat huyt jorns que li fos manat albarà. Lo consell entesa la dita relació manà ésser feyt albarà al dit síndich que pach al dit en Pasqual Ferrando lo salari de VIII jorns a rahó de VII sous per jorn. (1410, febrero, 4. LC.).

Los propios peligros de los bandos y otros procedentes de amenazas exteriores, aconsejaban en 13 de septiembre de 1423 que el consejo adoptara alguna medidas de seguridad, relativas sobre todo a la buena disposición en que debían encontrarse las murallas, sus adarves, torres, puertas y otros elementos, así como bombardas, ballestas, etc. Tras leer una carta del baile general que incluye otra de la reina sobre defensa del Reino, el consell aprueba en dicha fecha estos capítulos.

Primo ordenaren quels portals de la dita vila sien ben regoneguts e en après posats en tal stat que aquells o les portes de aquells puxen ésser leugerament tancades e ubertes a conexença dels dits honrats governador, batle, justícia e jurats.

Item en après ordenaren que les scales del mur sien regonegudes e refetes per ço que si necessari era que la gent de la dita vila puxe muntar en lo dit mur per fer hic la deffensio o offensio ques mereix.

Item quels andamis del mur e les torres de aquells sien regonegudes e adobades en manera que leugerament sen puxe fer bona deffensio.

Item que la torre del portall appellat den Passanant questa fora leig com noy haia sino dues cerques sie alçada en manera que sie deffenent axi com los altres.

Item que guaytes o scoltes sien posades, ço es, tres guaytes al grau de la mar e tres al campanar, les quals se responen ab bra de almara o de caraho o fumada per ço que ab temps la dita vila, regidors e poble de aquella puxen ésser asabentats.

Item per delmar missions fonch ordenat que les dites guaytes sien trameses per parròquies, çoées, per deenes axi com van a la ecclésia per parròchia e almenys cascuna sent a son càrrech e axi se facen les dites guaytes tro les dites parròquies sien passades ab entregue.

Item que crida fos feyta per la dita vila notificant a tot lo poble en general com és stada hauda letra de la senyora rehina e del honorable micer Johan Mercader, batle general, que les genoveses han feta gran armada contra lo senyor Rey, terres e senyoria de aquell e per offendre e dampnegar aquelles que tot hom en general vaga ab ses armes e endreç ses ballestes e totes aquelles arneses que han e tenen per sucórrer lla hon los dits honorables governador, batle, justícia e jurats seran en deffensió del senyor Rey, terres e senyoria de aquell e de la dita vila.

Item que com la vila haie bumbardes moltes e bones e axí mateix ballestes, paveses e passadors de algunes pólvores de les dites bumbardes que tot sie regonegut en manera que ab aquelles dites bumbardes, ballestes e altres arneses puxe ésser feta aquella deffensa e offensa que pertany.

Item que les claus dels portals sien regonegudes les quals deuen ésser de rahó en poder del justícia en manera que quant los dits honorables governador, batle, justícia e jurats conexeran que degen ésser tancats puxen aquells tanquar.

Item quel justícia face bona guayta a prim so o miga nit e lo lochtinent la face en la matinada en manera que la dita vila tots temps stiga sobre guayta.

Más adentrados en el siglo XV, la villa de Castellón seguía en 1429 viendo amenazada su paz ciudadana por la enemistad de dos familias locales. El consejo pidió la ayuda del baile, y éste con una comisión de prohombres trataron de mediar entre aquellos bando contendientes:

Item fon proposat per los honorables jurats al dit honorable consell com la vila estave en gran perill de sdevenir se scandels e destruccions per les bandositats que eren dels Capcir e de Calceran de Reus ab en Pere Mut e sos gendres e que tots comprenien assats en la vila, e que si noy ere provehit e se sdevenie alcun sinistre que ere apparellat perpetuar bando en la dita que plagués al honorable consell quey provehis. A la qual proposició lo dit consell provehi quels jurats anassen als honrats micer Berthomeu Ferrando, batle, e quel quel pregassen que li plagués venir a consell. Et present lo dit batle aquí presente de son consell lo dit consell provehi que en Domingo Capcir et Bonanat Capcir, e en Guillem Capcir de una part, Et en Pere Mut, en Antoni Pelegrí e sos gendres den Mut dela altra tots sien exortats que facen pau e treva e que menester és en los dits fets de què ... en poder. Et aquell que nou volrrà fer que aquella part qui nou

volrà fer que sien ben streta de presons, en altra forma quels fets vinguen una vegada a bona pau e bona concòrdia. Et de fet lo dit consell pregà al dits honrats batle, justícia e jurats que ells anassen a les sobre dites parts e quels dixessen les sobre dites coses. Et que portassen a execució segons dessús ere stat acordat. Et de fet los dits batle, justícia e jurats e alguns altres prohomenens anaren als sobre dits Capcirs e rebren les coses dessús. Et axí mateix anaren al dit en Pere Mut, Anthoni pelegrí e altres de sa part e dixeran ço quel dit consell havie acordat e provehit. Et pregaren et exortaren les dites parts quels palgués de fer pau y treva, e quels fets de què debatien lexassen en ma e poder del consell, en altra forma que si fer nou vollen quels officials de la vila hi provehirien axí en presó de llurs persones com en altra forma per ço que la vila stigués en pau.

Die dominica hora vespereorum vel quasi qua computabatur XVII julii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XX VIII^o, lo honorable consell de la vila de Castelló ajustat en lo palau comú de la dita vila per pacificar e concordar les bandositats deiús escrites e per ben de pau, delliberà que ans de totes coses ere necessari que los honrats batle, justícia e jurats ensemps ab lo discret Nantoni de Pegeroles notari qui ere conseller ... als Capcirs de una part et an Pere Mut e altres de la sua part de la part altra, et de cascuns dels Capcirs, ço és, den Domingo Capcir, Bonanat Capcir et Guillem Capcir, e den Pere Mut e de cascu de la part de aquell rebessen sagrament e homanetge que tendrien e servarien tot ço e qual que cosa que per lo dit honrat consell serie ordenat e manat tenir e servir a cascuna de les dites parts en lo feyt de la pau trassadora per lo dit honrat consell entre les parts deiús scrites. Et noy nontravendrien per alcuna scusa, manera o rahó. Et açó sots pena de cent florins applicadors la meytat als cofres del senyor Rey e l'altrameytat a la part obedient, ultra les penes del dit sagrament e homenatge. Per què lo dit honrat consell pregà als dits honrats batle, justícia e jurats que ensemps ab lo dit Nantoni de Pegeroles avissen sobre lo dit sagrament e homenatge e les dites seguretats a roboració de la dita pau. Er los dits honrats batle, justícia e jurats seguint ço que per lo dit honrat consell ere stat delliberat sobre lo feyt del dit sagrament e homenatge fahedor e prestador per la una part e altra e altres seguretats dessús dites, primerament anaren als dits Capcirs e reberen sagrament e homenatge den Domingo Capcir, Bonanat Capcir, Guillem Capcir sots virtut del qual sagrametu e homenatge e sots incorriment de pena de Cent florins cascu daquells, prometeren tenir, complir e servir en lo fet de la dita pau, los quals dits Capcirs e cascu de aquells feren lo sagrament e prestaren homenatge de mans e bocha respondre del dit honrat justícia en presència dels dits honorables batle e jurats e del sobre dit Nanthoni de Pegeroles, notari, les dites coses rebent e testificant.

Item més los dits honrats batle, justícia e jurats ensemps ab lo dit notari e altres entrevinents en los dits fets anaren a cassa del dit en Pere Mut del qual ensemps ab en Pasqual Eximeno, ferrer, Jacme Gaschó, Antoni pelegrí e Francesch Agramunt reberen sagrament e homenatge de tenir, complir e servir tot ço que per lo honorable consell serie manat e ordenat tenir e servir e noy contravendrien per altra manera sots les penes dessús dites. Lo qual dit sagrament e homenatge lo dit en Pere Mut e cascu de tots los altres dessús scrits e nomenats feren en presència e poder del dit honrat justícia e en presència dels

sobre dits honrats batle, e justícia e del dit Nanthoni de Pegeroles, notari, les dites coses rebent e testificant, de les quals feu relació en plener consell e al notari e scrirà dels jurats per ço que continuàs axí com dessus és scrit e continuar. Et a açó foren testimonis los honrats en Pere Florença, prevere, e en Johan Aragonés, vehins de la dita vila. (1429, julio, 17. LC.).

1435, octubre, 18 (L. de C.)

En lo qual dit consell vench lo noble mosen Eximeno Perez de Corella cavaller e conseller del senyor Rey e governador de regne de València Et dix e proposa com ell ere vengut a la dita vila per alcunes lletres que li eren stades trameses e quasi ere stat pregat per alguns de la vila e encara per en Nicholau de Reus axí com a misatger de aquella dient li que la vila no stave pacífica e que farie a metre e a posar en algun bon stat e per ço ell ere vengut per visitar la dita vila e per pacificarla e castigar aquells qui la metien en royo e en bregues e en mals E axí que si li volien dit res ni interfomarlo dels dits fets com se son fets ni passejats tro aci que ellegissen X o XII bons homens de la dita vila e que lo y donassen en scrit car deu ministrant ell provehirie en los dits fets e a bon stat e pacífich de la vila e que lexarie aquella en bon sosech Et feta la dita proposicio per lo dit molt noble governador lo dit consell li feu moltes gracies de sa bona proferta suplicant lo que axí com ho dehie de paraula ho fes de fets Et elegiren los prohomens següents los dits lochtinent de justícia e jurats e Guillem Agramunt, Pere Colomer, Lorenç Miquel, Pere Miro, Antoni Valenti, en Ponç de Monpalau, Pere Castell major, Domingo Capcir, Mestre Nadal Renau, Berenguer Thomas, Frances Serra, Pasqual Eximeno, los quals dits prohomens desus elets axí de paraula com per scriptura informassen al dit noble governador de la utilitat e profit de la dita vila e del bon e pacífich stat de aquella e parlassen e rahonassen ab aquell per e en nom de tot lo consell donant lo dit consell tot son loch e veus als dits prohomens en los dits fets axí com si tot justat hi ere Et los quals dits prohomens en apres paralaren e li donaren certes coses scrítes al dit noble governador e lo dit noble feu ço que deus li administria que serie aci llarch de scriure.

Tal vez puedan completar la idea de este ambiente de inseguridad reinante en la villa, algunos preceptos relativos al mantenimiento del orden público y a la restricción en el uso de armas que encontramos en el Llibre de Ordinacions de la Vila de Castelló (editado por Revest, 1957):

II. Capítol de traure armes.

Item stabiliren e ordenaren per bé, profit e utilitat de la cosa pública que no sia home strany ni privat de qualsevol ley, condició o stament que gos traure algun linage de armes invasòries contra algú sots pena al promovedor de L sous applicadors als còfrens del senyor rey la mitat e l'altra mitat al comú. E que la dita pena sia comesa tan solament per lo promovedor de les armes invasòries. E que lo dit justícia qui ara és o per temps serà puxe rebre informació e fer inquisició per son ofici sens part alguna e haver la pena de aquell qui serà atrobat promovedor, e si per la dita informació no porà ésser cert qui havie

tretes les dites armes primerament, en tal cas cascú pach XXV sous segons que desús; e si pagar nols porà que stigue L dies en la presó; sal emperò a cascú ses defensions.

XXXVI. De portar lum après lo seny sonat.

Item stabiliren e ordenaren que negú puyts lo seny haurà sonat no vage per la vila sens lum, e si irà sens la dita lum per la dita vila pach XX sous. Fon reduida la dita pena a V sous per privilegi o provisió real del senyor rey en Pere primer datum Valentie anno Domini M^o CC LXXXIII^o.

LXVI. De traure armes per defensió.

Item stabiliren e ordenaren que no sie nengún home strayn o privat de qualsevol ley, stament o condició sie gosat en cas que barralla o royo hagués dins los murs e fora los murs, ço que Deu no vulle, traure armes o portar aquelles, si dons no u feye per departir. Que pach la pena pagadora e partidora segons que en lo capítol de traure armes és contengut. E sobre lo dit cas lo semblantment lo dit justícia puxe fer inquisició sens part alguna.

LXXXI. Capítol de ferros de armes.

Item stabiliren e ordenaren que algun home strany o privat passant o anant per la vila ab armes, so és lances o darts, que no gosen portar los ferros davant sots pena de XII diners e si pagar no.ls porà que perden la lança o lo dart, la dita pena partidora segons que desús.

LXXXIII. Que armes no sien empenyorades per peyters ni per deute algú. Die dominica XXIII^o die novembris anno Domini millesimo CCCLXXXIX^o.

Lo honorable consell de la vila de Castelló per bé e profit de la cosa pública stablí e ordenà que negunes armes no sien venudes a homens strany ne les dites armes puxen ésser empenyorades per peyters ne altres persones ne presen diners sobre aquelles. E si algú prestarà diners sobre armes perde lo preu aquell qui haurà prestat, e semblantment perde les armes l'ome strayn qui les haurà comprades; e lo qui les vendrà ad aytal home strayn sie encorregut en pena de LX sous, axí lo corredor qui les vendrà com altre qualsevol persona. Ferma den Bernat Pinell, loctinent de batle, salvo dret de senyor.

DEFENSA DE LA COSTA

A lo largo de los siglos medievales -y también en los posteriores- fueron frecuentes en las costas cercanas a la villa de Castellón los ataques de piratas berberiscos. También en ocasiones el peligro se manifestó por la posible presencia de naves de enemigos cristianos de la Corona de Aragón, como es el caso de las flotas genovesas.

Sobre las torres de defensa que se levantaron en el litoral castellonense es de utilidad la consulta del trabajo titulado «Sobre unas torres de defensa lito-

ral» (*Estudis Castellonencs* 2, 1984-85, pp. 147-162), de F. Olucha Montins, así como el libro de Vicente Forcada Martí titulado *Torres y castillos de la provincia de Castellón: síntesis histórico-estructural* (Castellón de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura, 1992. Obras de investigación histórica; 64)

Parece ser que entre Castellón y Burriana existía una cierta coordinación para vigilar el mar, de forma que cuando los vigías de cualquiera de las dos villas observaba la presencia de posibles enemigos navales, lo comunicaba inmediatamente a la otra para movilizar las defensas:

En lo qual consell fon proposat per lo dit honrat justícia que com en lo dia de hir fos stada tramesa letra als dessús dits honrats jurats dels jurats de Burriana en la qual ere contengut que una galiota de moros havie dada caça als seus pescadors et de la qual galiota hagués noves que ere en aquestes mars, per tal supplicave lo dit consell que si semblants noves altre dia venien que lo dit consell degué provehir que certs homes fossen assignats per anar a la mar en manera que tot lo poble no se destorbás als quals fos donat cert salari. Lo consell acordà que fos comanat als dits jurats et que, y elegissen et haguessen en fer les dites coses X ballestes et XX lances ab sos bons paveses, lança et dart cascun los quals hajen de salari de nit axí los balesters com lancers XX diners los quals sien pagats per deenes, les quals coses volch lo dit consell que durassen ayntant com a ell plaurie. (1386, febrero, 10 LC).

He aquí algunos ejemplos de situaciones de peligro ante la costa, y de las determinaciones que esto obligaba a tomar al consejo:

Balesteros y lanceros que han ido a guardar lo Grau

Item lo honrat consell provehí en los salariis del omens axí balestes com lancers que anaran ab lo dit justícia a mar per guardar lo grau que moros no hic fessen mal ne dan com haguessen cert ardit que galeres de moros havien vistes en les mas denant Benicacim e que moros de les dites galeres eren exhíts en la plaga de Benicacim e havien donada caça an Bernat Abril quel havien cuydat pendre e cativar los quals hic jagueren tota la nit que no tornaren a llurs cases en aquesta forma, ço és, que cascun balester haie per salari de la dita nit XVI diners e cascun lancer haie per llur salari de la dita nit XII diners. (1409, junio, 29. LC.).

Item lo honorable consell delibera e acorda que tota la vila sie adeenada per deenes per ço que si havie a exir fora la vila axí per via de anar a la mar per guardar les mars del senyor Rey (sobrepuesto) com per altra manera que pus yuaçossament puxen esser hauts los homens que mester hauran o tots si lo cars o requesta que hic haíen anar fora la dita vila. (1409, julio, 25. LC.).

Que se pague a los *balesters e lancers* que salieron al mar para ver si había moros. Lancers, a 12 dnrs. por noche; *balesters e homens de cavall* 16 dnrs. por noche. (1409, julio, 25. LC.).

Peligro de piratas. ...*el estol del rey de Tuniz ere ja en mar...* Que se pongan guaytes a la mar. (1429,julio,31. LC.).

Se ponen guardias en el cap d'Orpesa a causa de los ataques que allí se producen, axí de catalans com de moros. (1470, julio, 8. LC.).

Albarán al síndico de hun kafiç de forment e deu canters de vi que son stats donats a les quatre barques armades de Paníscola per guardar la costa. (1470,julio,25. LC.).

GUAITES

En las frecuentes amenazas de desembarco o ataques de piratas (*galeres de moros*), una de las medidas que se tomaban era la de establecer puestos de gaita en el campanario de la iglesia, donde, para hacer señales, eran encendidas hogueras en las que se hacía arder haces de carrizo (*senill*) y de sarmientos. Estas hogueras (*falles*) también eran encendidas para festejar buenas noticias *en senyal de alegria*, como por ejemplo los éxitos de la flota de Cerdeña en 1409.

Pago de gastos por vigilancia y hogueras en el campanario, y otros motivos.
Albarán. Item an Pere Boix de manament dels honrats jurats per dues nits que guaytà al campanar de la església per lo ardit que havie haud de galleres de moros pr veure si veurie ni sentirie alcuna cosa dels dits moros, a rahó de dos sous per cascuna nit, quatre sous. Item a aquell mateix per I faró que feu en lo dit campanar, de huit diners. Item al dit en Pere Boix e an Domingo Barta los quals de manament dels honrats jurats anaren tota la nit per veure si sentrien homens armats que vinguessen vers la dita vila, per ço queu certificassen al justícia e jurats ans que no entrassen en la dita vila, per ço que no poguessen fer dan alcú com fos donat a entendre que homens armats devien venir hora de miga nit a la dita vila, per la dita nit, ço és a cascú de aquells dos sous VI diners, Cinch sous. Item an Batle per I feix de sanill que de aquell compràs per a obs de fer falles les quals lo disapte a vespre ques comptave a XX de julioll fes fer en lo terrat de la dita església en senyal de alegria de la bona nova que havien hauda del estoll de Cerdenya, IX diners. Item compràs per a obs de fer les dites falles I diner de sarments segons les quals fes metre en mig del sanill, e I diner de fill d'espart per ligar les dites falles, summa per tot XI diners. Item an Nicholau Palacia, specier, per IIII troços de cera mesclada ab pobills e fills d'estopa cuyta que de aquell compràs per encendre los farons que cremaren en lo dit dia de disapte que pessaren IIII lliures e summa quatorze diners. (1409, julio, 25. LC.).

Además de los vigías del campanario, también en ocasiones se establecían turnos de gaita en los portales de la villa, tanto diurnos como nocturnos:

Item an Johan Rodrigo qui guaytà la nit vespra de senta Lúcia e lo jorn de senta Lúcia que ere en divendres al portal de sent Agustí de nit e al portal den Poma de dia, entre nit e dia dos sous sis diners. Item an Marquo qui aydà a guaytar ab lo dit Johan Rodrigo denit al dit portal de sent Agostí e de dia al dit portal matex aquell dia matex, dos sous VI diners. Item a Don Almenara qui lo dit dia guaytà al portal den Guardiola de dia com denit se tanquàs, dehuyt diners. Item a Pericó Lobet qui guaytà de manament del honrat justícia al dit portal lo dia de senta Lúcia en lo vespre e en l'altra vespra seguent per dues nits arahó de XVIII diners per nit, Tres sous. Item an G. Narbó qui ensemps ab lo dit Pericó Lobet guaytà de manament del dit honrat justícia al dit portal lo dit dia en lo vespre e la altra vespra seguent de dues nits arahó de XVIII diners, Tres sous. Item an Jacme Sala per lo disapte l'endemà de senta Lúcia qui guaytà lo portal den Guardiola de dia, dehuyt diners.
 Les quals dites quantitats pujen in universo a summa e quantitat de Quaranta Tres sous. (1409(10), diciembre, 26. LC mà d'albarans).

Otras veces la recluta de los vecinos y la disposición de los elementos de defensa ante peligros inminentes, tenían carácter de movilización general que afectaba tanto a las personas como a los medios materiales:

Carta del baile general incluyendo otra de la reina sobre defensa del Reino. De acuerdo con lo anterior, el consell aprueba los siguientes capitols:

Primo ordenaren quels portals de la dita vila sien ben regoneguts e en après posats en tal stat que aquells o les portes de aquells puxen ésser leugerament tancades e ubertes a conexença dels dits honrats governador, batle, justícia e jurats.

Item en après ordenaren que les scales del mur sien regonegudes e refetes per ço que si necessari era que la gent de la dita vila puxe muntar en lo dit mur per fer hic la deffensió o offensió que.s mereix.

Item quels andamis del mur e les torres de aquells sien regonegudes e adobades en manera que leugerament sen puxe fer bona deffensió.

Item que la torre del portall appellat den Passanant qu'està fora l'eig com no y haia sinó dues cerques sie alçada en manera que sie deffenent axi com los altres.

Item que guaytes o scoltes sien posades, ço és, tres guaytes al grau de la mar e tres al campanar, les quals se responen ab obra de almara o de carabó o fumada per ço que ab temps la dita vila, regidors e poble de aquella puxen ésser asabentats.

Item per delmar missions fonch ordenat que les dites guaytes sien trameses per parròquies, ço és, per deenes axi com van a la ecclésia per parròchia e almenys cascuna sent a son càrrech e axi se facen les dites guaytes tro les dites parròquies sien passades ab éntregue.

Item que crida fos feyta per la dita vila notificant a tot lo poble en general com és stada hauda letra de la senyora rehina e del honorable micer Johan Mercader, batle general, que les genoveses han feta gran armada contra lo senyor Rey, terres e senyoria de aquell e per offendre e dampnegar aquelles que tot hom en general vaga ab ses armes e endreç ses ballestes e totes aquelles arneses que han e tenen per sucórrer lla hon los dits honorables governador, batle, justícia e

jurats seran en deffensió del senyor Rey, terres e senyoria de aquell e de la dita vila.

Item que com la vila haie bumbardes moltes e bones e axí mateix ballestes, paveses e passadors de algunes pòlvores de les dites bumbardes que tot sie regonegut en manera que ab aquelles dites bumbardes, ballestes e altres arneses puxe ésser feta aquella deffensa e offensa que pertany.

Item que les claus dels portals sien regonegudes les quals deuen ésser de rahó en poder del justícia en manera que quant los dits honorables governador, batle, justícia e jurats conexeran que degen ésser tancats puxen aquells tanquar.

Item quel justícia face bona guayta a prim so o miga nit e lo lochtinent la face en la matinada en manera que la dita vila tots temps stiga sobre guayta. (1423, septiembre, 13. LC.).

VOCABULARIO

Con el fin de ayudar a la comprensión de algunos conceptos relacionados con la arquitectura militar medieval y el armamento, se incluye a continuación un glosario de algunas voces relacionadas con estas materias. Las palabras que aparecen en cursiva son las que aparecen en los documentos de archivo utilizados para la redacción del presente libro.

Adarve	Camino situado detrás del parapeto y en lo alto de una fortificación.
Aguja	Barra de hierro o de madera con que se sujetan los tableros del tapial. Codal.
Alambor	«Falseo». Desviación de la vertical de la cara frontal de una piedra u otro elemento de construcción. Escarpa.
Albarrada	Muro o defensa hecho de piedras superpuestas sin cemento, sosteniendo una terraza hecha en una pendiente.
Albarrana	Torre albarrana: torre de las que se ponían a trechos en las murallas.
Albelló	Cast. arbolón, cloaca. <i>E en los portals provehiren y manaren ques obren dos de aquells co es lo del Hom e lo del Spital e que en aquells que se possen guardes que no dixen exir forment ni farina alguna e que si facen los albellons necessaris. 1527, agosto, 28.</i>
Alimara	Almenara, fuego para señales.
Almena	Prisma de los que rematan la parte superior de las murallas. Es muy corriente, aunque impropio, llamar también almenas a los huecos que quedan entre esos prismas. Generalmente se usa en plural, aplicado al conjunto festonado de ambas cosas.

Almenaje	Conjunto de almenas.
Almenara	Fuego encendido como señal en las atalayas o en otro sitio. Candelero para candiles de muchas mechas.
Andador	Adarve. -1463, febrero, 4. LC. El consejo acuerda que sea reparado el «andador» de la muralla. <i>E ajustat lo dit honorable consell sobre la proposició feta per los honrats jurats sobre los andadors del mur los quals de present stan molt dolentament fets e molt strets dient aquells ésser refets e examplats en tal manera que los que starn e hiran per aquells fahent en aquell defessa per la dita vila contra los enemichs del senyor Rey venints a combatre lo dit honorable consell provehí, deliberà e clogué que los dits andadors sien refets e adobats e examplats en forma que la gent hi puza ben anar e fer la defesa ques mereix en aquell e que sia feta crida que per a demà cascuna dena refaça, exemple e terre son scal del dit andador, en altra manera que aquells sien adobats e refets a despeses de aquells qui contra faran.</i> 1519, julio, 17: <i>Quant al cap del andador és estat clos e determinat per lo magnífich consell que sia feta comissio als magnífichs justicia jurats e a sis homens co es hu per cascuna parroquia que son an Pere Aragones per senta Maria, micer Johan Sancho per sent Joan en Joan Marti per sent Nicolau en Anthoni Sisternes per sent Pere en Frances Amiguet per sent Agosti en Bernat Balaguer per sent Thomas los quals tots o la major part de aquells compten los murons de la muralla de la present vila e comptats que sien exceptats los murons del portal de la fira fins al portal den Albiol que resten per a la moreria elevats aquells que tindran bon andador tots los altres comptats que sien repartiran e donaran per casses segons mes o menys a cascú segons sa possibilitat que dins lo temps per aquells prefigidor(?) faran lo andador aquella part que a cascú sera tachada de listó e ragolla que si cars serà que en algun loch la muralla starà malla que sia adobada a despeses de la vila e si no.u faran que a despeses de aquells ho fassen fer e que executarà a cascú en aquella part o porció que li serà tachada.</i>
Andami	Adarve 1374, septiembre, 21.LC. El gobernador requiere al consejo para que arregle los muros. <i>Item fon proposat en lo dit consell per lonrat en Domingo Miró, lochtinent de governador de riu d Uxó a ençà, que com ell diverses vegades hagués mes e proposat en consell quel mur de la dita vila fossen adobats e mesen en condret, per ço que requería altra vegada lo consell que aquells dits murs e andamis degués fer adobar, en altra manera dix que protestave e que culpa alcuna nol ni pugués per temps ésser imputada com per ell no stigués ne haje estat de certificarlos deles dites coses. E requerie a mi Johan Tauhenga, notari, regent la scriuonia dels Jurats de la dita vila, que deles dites coses li fes</i>

	carta pública si e quant la volgués. Lo consell acordà que la obra del mur e andador de aquell sie comanada als jurats e que de continent eligen alguns prohoms que facen fer la dita obra e quel dit mur vagen continuament un parell de tapieres o més a coneguda de aquella. 1423, septiembre, 13. LC Item quels andamis del mur e les torres de aquells sien regonegudes e adobades en manera que leugerament sen puxe fer bona defensió.
Andamio	Adarve
Antefoso	Foso construido en la explanada, delante del foso principal
Antepecho	Pretil o barandilla que se pone en el borde de los puentes, balcones, etc., para evitar la caída desde ellos y para poder apoyarse. Corte liso en la parte inferior de las ventanas, donde es posible apoyarse.
Arnés	Conjunto de armas que lleva el caballero. Guarnición del caballo.
Aspillera	Abertura larga y estrecha en un muro; particularmente, en las murallas de las fortalezas para disparar por ellas. Tronera. Matacán.
Baluart	<i>A XXIII de Març MDLXVIII fonch provehit albara a mestre Jaume Nasar de XXXV sous per haver tancat y tapat lo portal del baluart del portal de la fira.</i>
Ballesta	Arma ofensiva basada en un arco que lanza proyectiles.
<i>Ballesta de torn</i>	Ballesta portátil que se montaba mediante un torno.
Balletera	Tronera en los muros, por donde se disparaba.
Banqueta	En las fortificaciones, plataforma a lo largo de la muralla sobre la que pueden estar los soldados, resguardados por ésta.
Barbacana	Esta palabra tiene dos significados; por un lado, barbacana es una abertura muy estrecha, vertical, hecha en un muro, a través de la cual se puede disparar. Es lo mismo que aspillera o saetera. Por otro, barbacana es una fortificación aislada, delante de una puerta, en la entrada de un puente, etc A este último significado se refiere un acuerdo del consell castellonense de 19 de octubre de 1411 para construir una barbacana entre el foso y contrafoso, redactado en estos términos: <i>Item lo dit honrat consell provehi e ordenà que entre lo vall e revall fos feta barbaquana per deenes; emperò que la vila sia tenguda haver tapieres e pagar los maestres.</i> Esta palabra tiene dos significados; por un lado, barbacana es una abertura; emperò que la vila sia tenguda haver tapieres e pagar los maestres.
Barbeta	Trozo de parapeto, generalmente en los ángulos de la muralla, destinado a que la artillería dispare al descubierto.

Bastión	Baluartes; obra de fortificación de figura pentagonal que sobresale del muro exterior. 1536 Octubre 10: <i>Provehiren que per al present se dexe de acabar los bastions e ques adobe lo mur e ques fassa la garita al portal del spital.</i>
Batería	Fila o conjunto de cañones colocados en un sitio. Obra de fortificación en que están alojadas las piezas de artillería.
Batiente	Lado del marco de una puerta o ventana sobre el que pegan las portezuelas al cerrarse.
Bombarda	Antiguo cañón de artillería. 1423, septiembre, 13. LC. <i>Item que com la vila haie bumbardes moltes e bones e axi mateix ballestes, paveses e passadors de algunes pólvores de les dites bumbardes que tot sie regonegut en manera que ab aquelles dites bumbardes, ballestes e altres arneses puxe ésser feta aquella deffensa e offensa que pertany</i>
Botera	Alcantarilla, agujero por donde salía el agua de las calles hacia los fosos.
Caponera	Antiguamente, estacada con aspilleras y troneras para defender el foso.
Casamata	Bóveda muy resistente en que se instalan piezas de artillería
Casamuro	Muralla ordinaria y sin terraplén
Castillo	(Derivado del latín «castellum», diminutivo de «castrum»). Edificio o conjunto de edificios, fortificados para la guerra, con murallas, fosos, etc. Fortaleza.
Contraescarpa	Pared del foso, enfrente de la escarpa, también en pendiente.
Contrafoso	Foso que se hace a veces alrededor de la explanada, paralelo a la contraescarpa
Contramuralla	Contramuro. «Falsabraga». Muro bajo que se levanta a veces delante del principal.
Cortadura	Parapeto supletorio, a veces con foso, hecho en algunos casos.
Cortina	Lienzo de muralla comprendido entre dos baluartes
Crestería	Coronamiento de almenas
Cubelo	Construcción redonda hecha en los ángulos de una fortificación
Cuirassa	Según Alomar, «element de l'arnés que protegia el cos, de vegades en dues peces (una per al pit i l'altra per a l'esquena), compostes d'una cuberta superior de cuir damunt de ters teles de roba de canem a l'interior de les quals anaven imbricades llaunes de ferro, fixades amb tres claus cadascuna»; también se llamaban así las "defenses del pit i de l'esquena de ferro o d'hacer, amb una coberta de tesxit valuós ornamental". Vid. 12 junio 1405.

Dard	Lanza pequeña arrojadiza.
Empalizada	Cerca o defensa de un terreno hecha con palos enlazados o con pilotes y tablas.
Escala	Escalera para acceder al adarve de la muralla. También la escalera de mano, de madera, empleada para asaltar las murallas. 1423, septiembre, 13. LC. <i>Item en après ordenaren que les scales del mur sien regonegudes e refetes per ço que si necessari era que la gent de la dita vila puxe muntar en lo dit mur per fer hic la deffensió o offensió que.s mereix.</i>
Escarpa	Escarpadura. Cuesta muy pronunciada. Rampa muy inclinada, paticularmente, la del muro de una fortificación. Alambor.
Espaldón	Espigón. Muro de defensa o de contención.
Esperó	Esperón. Tajamar. Obra hecha con un ángulo para cortar la corriente del agua
Esperonte	Ángulo saliente en la muralla.
Falsabraga	Contramuralla. Muro bajo, defensa del principal
Faró	Fanal o linterna.
Flanco	En un baluarte, cada uno de los dos muros que forman ángulo con la cortina.
Flanquear	Estar situado a los lados de algo. Colocarse a los lados de un ejército o formación para defenderla o para atacarla. Estar colocado un castillo, baluarte, monte, etc., de tal manera, respecto de una ciudad, fortificación, etc., que llegue a éstas con su artillería, cruzándolas o atravesándolas con sus fuegos.
Fortaleza	Recinto fortificado.
Foso	Excavación de forma alargada. Particularmente, la que hay alrededor de las fortalezas.
Galera	Embarcación de vela y remo.
Garita	1536, octubre, 10: <i>Provehiren que per al present se dexen de acabar los bastions e ques adobe lo mur e ques fassa la garita al portal del spital.</i>
Guaita	Servicio de centinela durante la noche
Jac	«Perpunt d'armes amb mànigues, amb reforç de malla o de làmines de metall » (Alomar). Vid. 12 junio 1405.

Llança	Lanza, arma ofensiva compuesta de un palo en cuya extremidad está fijo un hierro puntiagudo y cortante. -1386, febrero, 10 LC.: ... Lo consell acordà que fos comanat als dits jurats et que y elegissen et haguessen en fer les dites coses X ballestes et XX lances ab sos bons paveses, lança et dart cascun los quals hajen de salari de nit axí los balesters com lancers XX diners los quals sien pagats per deenes, les quals coses volch lo dit consell que durassen aylant com a ell plaurie.
Lienzo	Cada trozo continuo de pared o de muro, interior o exterior; por ejemplo, entre dos ventanas. Trozo continuo de muralla en una fortificación.
Mantellets	Cast. mantelete. Tablero grueso forrado de chapa que servía de resguardo contra los tiros del enemigo, a manera de escudo. <i>Item lo honrat consell acorda quel sindich faça fer mantellets als portals den Trullols, den Segura, de Sent Agosti e den Ramon de Paus e que sien pintats a senyal real e que y sien posats de continent tots affers lexats.</i> 1411, octubre, 18
Matacán	«Galería que sobresale, inclinada, en la parte alta de las torres y de los parapetos de las cortinas en los castillos fuertes de la Edad Media. Ciertos matacanes estaban contruidos de albañilería, siendo por consecuencia permanentes, pero la mayor parte de los matacanes eran de carpintería y movibles. En el siglo XIII, la carpintería de los matacanes era muy encilla y sólida a la par, teniendo por puntos de apoyo, ménsulas de piedra. En el siglo XIV los matacanes fueron reemplazados por las barbacanas. En Alemania y en Suiza, el uso de los matacanes se conservó durante los siglos XV y XVI». (J. R. Mélida)
Merlet	Almena. Cada uno de los prismas que coronan la muralla.
Merlón	Cada trozo de parapeto situado entre dos cañoneras.
Muralla	Muro que rodea una fortaleza.
Murallón	Muro muy grueso hecho para defensa o contención.
Muró	Almena, merlet. 1519, julio, 17: Quant al cap del andador es estat clos e determinat per lo magnífich consell que sia feta comissio als magnífichs justícia jurats e a sis homens co es hu per cascuna parroquia que son an Pere Aragones per senta Maria, micer Johan Sancho per sent Joan en Joan Marti per sent Nicolau en Anthoni Sisternes per sent Pere en Frances Amiguet per sent Agosti en Bernat Balaguer per sent Thomas los quals tots o la major part de aquells compten los murons de la muralla de la present vila e comptats que sien exceptats los murons del portal de la fira fins al portal den Albiol que resten per a la moreria elevats aquells que tindran bon andador tots los altres comptats que sien repartiran e donaran per casses segons mes o menys a cascu segons sa

	possibilitat que dins lo temps per aquells prefingidor(?) faran lo andador aquella part que a cascu sera tachada de listó e ragolla que si cars serà que en algun loch la muralla starà malla que sia adobada a despesses de la vila e si no.u faran que a despesses de aquells ho fassen fer e que executarà a cascu en aquella part o porció que li serà tachada.
Palenque	Estacada o valla de madera con que se cierra un terreno para defenderlo o con cualquier otro fin. Palestra. Terreno así cercado para celebrar en él torneos o fiestas semejantes
Parapeto	Paredilla o barandilla que se pone a los lados de un puente o sitio parecido. Antepecho. Terraplén o defensa formada con tierra, sacos de arena, piedras, etc., para guarecerse tras ella en una lucha.
Passador	Proyector de ballesta.
Pavés	Pavés era el escudo oblongo que cubría casi todo el cuerpo del combatiente. 1386, febrero, 10 LC. <i>Lo consell acordà que fos comanat als dits jurats et que y elegissen et haguessen en fer les dites coses X ballestes et XX lances ab sos bons paveses, lança et dart cascu los quals hajen de salari de nit axí los balesters com lancers XX diners los quals sien pagats per deenes, les quals coses volch lo dit consell que durassen aytant com a ell plaurie.</i>
Pavés de posta	Pavés grande.
Permòdol	Modillón. Piedra o madera que sobresale de la pared para sostener una viga o una cornisa. 1502, abril, 24 LC. <i>Quant las murs ques dien stant molt derruhyts e les portes dels portals molt guastades lo magnífich consell provehy a aquells que sien adobats, ço es los murs sien adobats, ço es que en aquells sien fets andadors de arquets de rajola e permòdols e que les portes dels portals sien refetes e adobades be e que les boteres sien tancades, lexant forats per a la aygua.</i>
Portella	1538, agosto, 4: <i>Provehiren que per bona custodia de la vila se tanque lo portal dels Miquells lexant la portella uberta per a pendre aygua e ques tapie e los dos largues ques dixen uberts...</i>
Poterna	Puerta de las fortificaciones, más pequeña que los portales de la muralla, que daba directamente al foso.
Puente	Puente levadizo en las fortalezas es el que puede levantarse girando sobre uno de sus extremos.

	1368: carta del infante don Juan. Cita los puentes de los fosos de Castellón: <i>...sens aturar anemen dret camí al portal de la damunt dita vila appellat den Passanant, qui és devers Borriana, e trobé les portes d'aquell paredades e los ponts per on hom hi entrave trencats...</i> <i>...cavalgue a la part dels altres portals intre terra e car trobas tots aquells axí mateix paredats e los ponts trencats...</i>
Rastrillo	Reja con que se intercepta el paso en algunos sitios: La colocada en las puertas de las fortalezas, que se subía y bajaba con cuerdas o cadenas. Verja o puerta de hierro que defiende la entrada de una fortaleza, un penal o sitio semejante. Reja colocada en una corriente de agua para interceptar las cosas que ésta puede arrastrar; por ejemplo, en una presa.
Saetera	Aspillera: abertura en el muro de una fortificación, por la que se dispara.
Tajamar	Espolón. Parte en forma angular que se añade a los pilares de los puentes aguas arriba y aguas abajo para que corten la corriente y repartan su empuje.
Tapia	Pieza grande de tierra amasada y seca, empleada para hacer muros.
	Pared hecha con estas piezas.
	Valla o cerca hecha de obra de albañilería.
Tapia acorada	La que está guarnecida con mezcla de cal y arena.
Tapial	Molde constituido por dos tableros sujetos a cierta distancia uno de otro mediante las agujas y los costales, que se emplea para hacer las tapias o, en este caso, las paredes de las murallas.
Tenallón	Especie de falsabraga hecha delante de las cortinas y flancos de una fortificación.
Terraplén	Amontonamiento de tierra; por ejemplo, en una obra de fortificación o para salvar o rellenar un desnivel en una línea de ferrocarril o una carretera.
Torre	Construcción alta y estrecha, como las adosadas a los castillos y fortalezas para su defensa, que, a veces, servían de prisión, o las adosadas a las iglesias en las cuales se colocan las campanas. La torre del homenaje era la más importante de un castillo, en la cual prestaba juramento el gobernador de la fortaleza.
Torre cantonera	Torre situada en la esquina de un recinto amurallado.

Torreón	«Torre fortificada que se ponía en la edad media, bien en el interior, bien en el ángulo de un recinto al cual dominaba; utilizábase para guardar el tesoro o los archivos de un castillo. El torreón era el último atrincheramiento de los sitiados, y tomado el recinto se necesitaba a veces poner un nuevo sitio para tomarle. Los torreones se construyeron al principio, según el uso normado, sobre planta cuadrada o rectangular; ... En el s. XII lo medios de defensa de los torreones y sus fortificaciones se desarrollaron particularmente. En el s. XIII contienen, a veces, grandes salas abovedadas con galerías y arcaturas; en el XIV y en el XV cesaron de ser torres de defensa y se convirtieron en moradas señoriales de gran riqueza». (J.R. Mélida)
Trinchera	Zanja o defensa hecha de tierra en la cual o tras la cual quedan los soldados a cubierto
Tronera	Agujero redondo abierto en las fortificaciones y en los costados de los barcos para disparar o asomar por ellos las bocas de la artillería.
Vall	Foso de la muralla.

BIBLIOGRAFIA

- Alomar i Canyelles, Antoni Ignasi: *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia*. Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1995.
- Alomar i Canyelles, Antoni Ignasi: «Comparació entre diccionaris a través d'un camp lèxic, el de l'armament medieval», en *BSCC*, LXXVII (2001), pp. 315-368.
- Benedito Nuez, J. / Llorens Otero, J.M. / Melchor Monserrat, J.M.: *La excavación arqueológica de la plaza de las Aulas. Historia y arqueología en la ciudad de Castellón*. Castellón, Ayuntamiento, 1997.
- Boix, Vicente: *Historia de la ciudad y reino de Valencia*. 2 vols. Valencia, 1845.
- Boix González, José A.: «Las fortificaciones de Peñíscola», *Peñíscola*, sept. 1978, pp. 21-23.
- Borja Pérez, José: «El arco y la ballesta», *Historia y Vida*, n° 285, 1991. pp. 16-29.
- Burriel de Ortueta, E.: «Desarrollo urbano de Castellón de la Plana». *Estudios geográficos*, 123 (Madrid, 1971) 189-290.
- Contamine, Philippe: *La guerra en la Edad Media*. Barcelona, Labor, 1984.
- Dalmases, Núria i José Pitarch, Antonio: «Morella. Murallas y castillo» en *Catálogo de Monumentos y Conjuntos de la Comunidad Valenciana*. Valencia, 1983, tomo 1, pp. 541-567.
- Díaz Manteca, E.: «El Libro de los Estatutos del Justicia de Chodos, unas ordenanzas municipales de los siglos XVI-XVII», en *BSCC*, LXIX, 1993, pág. 317.
- Doñate Sebastiá, José María: «Ordinacions i estatuts de Villarreal». *Datos para la Historia de Villarreal*. 1977, 65-234.
- Doñate Sebastiá, José M^a: «La Torre Mocha». *Datos para la Historia de Villarreal* 1982, pp. 161-180.
- Doñate Sebastiá, José M^a: «Delitos y delincuentes (La Plana, época foral)», en *BSCC*, LXIV, 1988, 309-333.
- Escolano, Gaspar: *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y reino de Valencia*. Valencia, Pedro Patricio Mey, 1610-1611; 2 tomos. Reed. por Juan B. Perales. 3 vols. Valencia: Terraza, Aliena y Compañía, [1610-1611] 1878-1880.

- Eslava Galán, Juan: «Materiales y técnicas constructivas en la fortificación bajomedieval», *Cuadernos de Estudios Medievales*, XII-XIII (1984).
- Font, Fermín/Hidalgo, Pere: *El tapial. Una técnica constructiva milenaria*. Castelló, 1991.
- Forcada Martí, V.: *Torres y castillos de la provincia de Castellón. Síntesis histórico-estructural*, Ed. Sociedad Castellonense de Cultura, Castelló, 1992.
- García Edo, V.: «Primeras ordenanzas para la construcción de murallas en Villafamés (1357)». *BSCC*, LIV, 1978, 141-144.
- García Edo, V.: *Ordenanzas municipales de Benicarló de comienzos del siglo XV*. Benicarló, Ayuntamiento, 1978.
- García Edo, V.: «Els murs de Traiguera al S. XIV-XV», en *Traiguera*. n° 28. 1978, pp. 8-9.
- García Edo, V.: «Murallas del Maestrazgo de los siglos XIII y XIV». *I Congr. Hist. Maestrat*, 1985, p. 211-218. Vinaròs, 1987.
- Gargallo Valls, José: «Las murallas de Salsadella; apuntes para su estudio», *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, 53, 1996, pp. 96-109.
- Gimeno Michavila, Vicente: *Del Castellón viejo*, Castellón, 1926.
- Gómez Casañ, Rosa: «Construcción de las murallas de "media villa" de Jérica». *Programa fiestas*. Jérica 1997.
- Gual, Jaume: «Restauración de un fragmento de la muralla d'Almassora». *La Murà*. Revista del Museu Municipal d'Almassora, 1999, p. 155.
- Guglielmi, Nilda: Muros y puertas en el paisaje urbano. (Italia del Centro y del Norte. Siglos XIII-XV), en *Acta historica et archaeologica medievale*, Barcelona, Dept. de Hist. Medieval, 1988, n° 9, pp. 333-359.
- Iturat García, J.: «Noticias sobre las defensas y ataques a Alcalà», en *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, núm. 27, julio-septiembre de 1989.
- Llop Catalá, Miguel: *Costumbres de Valencia medieval*. Valencia, Anubar, 1978.
- Martín Artíguez, Rafael; Palomar Macián, Vicente: *Las Fortificaciones de Segorbe a lo largo de la historia*. (Prólogo de Víctor M. Mínguez Cornelles). Segorbe: Ayuntamiento, 1999.
- Melchor Monserrat, Jose Manuel / Benedito Nuez, Josep / Llorens Otero, Jose Manuel / Ferrer Castelló, Jose Luis: «La excavación arqueológica de la plaza de las Aulas y calle de San Luís». *Estudis Castellonencs*, 7, 1996-97, p. 201.
- Melida, José Ramón: *Vocabulario de términos de arte*. Madrid, 1888.
- Meliá, Vicente: *La «Junta de Murs i Valls». Historia de las obras públicas en la Valencia del Antiguo Régimen, siglos XIV-XVIII*. Valencia, Consell Valencià de Cultura, 1997.
- Milian Boix, Manuel: «Murallas, torres y puertas de Morella». *Vallivana* (1969-1970), pp. 75-76. (Publicado en el libro de homenaje)

- **Narbona Vizacaino, Rafael:** *Valencia, municipio medieval; poder político y luchas ciudadanas*. Valencia, Ayuntamiento, 1995.
- **Navarro Benito, Myriam:** *Los castillos de la orden de Montesa en la Baja Edad Media valenciana*. Universidad de Alicante, 2001.
- **Oliver Foix, Arturo:** «Excavación de un tramo de la muralla medieval de la ciudad de Castellón de la Plana». *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología de Castellón*, 16.
- **Olucha Montins, F.:** «Sobre unas torres de defensa litoral». *Estudis Castellonencs*, 2, (1984-85), 147-162.
- **Pau Español, C.:** «Muros y castros de Segorbe». *BSCC*, XII, 1931, pp. 121-122.
- **Revest Corzo, Luis:** *Libre de Ordinacions de la vila de Castelló de la Plana*. Edición, notas y glosario. Castellón, Soc. Cast. Cult., 1957.
- **Roca Traver, Francisco:** *El Mustaqaf de Castellón y el «Libre de la Mustaqaffia»*, Castellón de la Plana: Sociedad Castellonense de Cultura, 1973. (Libros raros y curiosos; 22).
- **Rubio Vela, Agustín:** *Epistolari de la València medieval*. Valencia, Universidades y Academias. 1985.
- **Salvador Gaspar, Manuel:** «Castillo, murallas y torres de Morella», *BAAMYC*, V, (1979-1982), pp. 73-89.
- **Sánchez Adell, José:** «Orígenes de la artillería en Castellón», *BSCC*, XXVI, 1950, pp. 242-247.
- **Sánchez Adell, José:** «Las murallas medievales de Castellón». *BSCC*, XXVIII, 1952, pp. 44-77.
- **Sánchez Adell, José:** «Establiments» de Morella y sus aldeas, de 1370». *BSCC*, T. XXX (1954), p. 249-260; XXXI (1955), pp. 144-148; *BSCC*, XXXIV (1958), pp. 88-100.
- **Sanchez Adell, J.:** *Castellón de la Plana en la Baja Edad Media*, Castelló, SCC. 1982.
- **Sánchez Adell, José / Guichard, Pierre:** «La carta puebla de Benimahomet y el poblamiento de Castellón en el siglo XIII», *BSCC*, LX, 1984, 352-370.
- **Sánchez Adell, J.:** «Nuevos datos para la demografía de Castellón de la Plana en el siglo XV», *BSCC*, LXVII, 1991, pp. 431-445.
- **Sánchez Adell, J.:** «Toponimia del Castellón medieval», *XVI Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Castelló, 1992, pp. 21-31.
- **Sánchez Adell, José; Olucha Montins, Fernando; Sánchez Almela, Elena:** *Elenco de fechas para la historia urbana de Castellón de la Plana / Castellón de la Plana*: Sociedad Castellonense de Cultura, 1993. (Obras de investigación histórica; 65) Editado con la colb. de la Universitat Jaume I de Castelló.
- **Sánchez Adell, J.:** *El llibre de privilegis de Castelló de la Plana (1245-1470)*, Ajuntament de Castelló. 1993.
- **Sánchez Adell, J.:** «Antigua villa medieval amurallada». *Castelló Festa Plena*. Castelló. Magdalena 1995, pp. 4-9.

- **Sánchez Adell, José:** «Estatutos de la Serratella, de finales del siglo XVIII». *Centro de Estudios del Maestrazgo*, XIV, núms. 53-54, 1996, p. 33-62.
- **Sánchez Almela, Elena:** *Guía del archivo histórico municipal de Castellón de la Plana*. Castellón de la Plana, Ayuntamiento, 1984.
- **Sánchez Almela, Elena y Olucha Montins, F.:** «Dibujos conservados en el Archivo Municipal de Castellón». *BSCC*, LXV, 1989, 105-152.
- **Sánchez Almela, Elena / Sánchez Adell, José:** «El señorío de Castellón de la Plana en los siglos XIII y XIV (Documentos para su estudio)». *BSCC*, LXXII, 1996, pp. 507-532.
- **Sánchez Almela, Elena:** «Establiments de Saranyana». *Actes de la XI Assemblea Intercomarcal d'estudiosos*. Morella 1996. Castellón, Diputación, 2000, pp. 357.
- **Sánchez-Gijón, Antonio:** *Defensa de costas en el Reino de Valencia*. Valencia, Consell Valencià de Cultura, 1996.
- **Sevillano Colom, Francisco:** *Valencia urbana medieval a través del oficio de Mustaqaf*. Valencia, CSIC, 1957.
- **Soler del Campo, Alvaro:** «El armamento medieval hispano». *Cuadernos de Investigación Medieval*, nº 6. Madrid, 1987.
- **Traver Tomás, Vicente:** *Antigüedades de Castellón*. Castellón, 1957.
- **Valls Taberner, F.:** «El llibre dels establiments de la vila i aldees de Morella de 1530». *Revista Jurídica de Catalunya*, 1926, mayo-junio, p. 232.
- **Viciano, Martín de:** *Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*. III / Martín de Viciano; Estudio preliminar e índices por Sebastián García Martínez. Valencia: Universidad, 1972. Reproducción facsímil de la edición de 1564.

APÉNDICE DOCUMENTAL

APÉNDICE DOCUMENTAL

Abreviaturas:

AMC. = Archivo Municipal de Castellón

LA. = Llibre de Albarans del Archivo Municipal de Castellón

LC. = Llibre de Consells del Archivo Municipal de Castellón

LP. = El Llibre de Privilegis de Castelló de la Plana: 1245-1470 / [ed. y estudio de] José Sánchez Adell. Castelló de la Plana: Ayuntamiento, 1993.

Perg. = Pergamino

-1272, febrero, 17. Valencia

Donación hecha por el procurador de la iglesia de Sant Vicente de Valencia a los habitantes de la villa de Castelló, de casas, muralla y portales y otras cosas. AMC., perg.

Noverint universi quod nos Jacobus de Roqua, sacrista Ilerdensis, decanus Valencie et notarius domini Regis Aragonum et procurator domus sive monasterii beati Vincencii Valencie. Attendentes et intelligentes magnum profutuum et utilitatem et etiam augmentum maximum reddituum et etiam hominum ipsius monasterii, per nos et per omnes priores dicti monasterii ac successores nostros presentes et futuros cum hoc presenti publico instrumento perpetuo valituro damus, tradimus et concedimus imperpetuum vobis universis et singulis populatoribus et habitatoribus presentibus et futuris arrafalli de Castellone quod est ad januam miganam de saso de Castellone vobis de mandato nostro per Robaldum de Volltorach, bajulum de Muroveteri, assignatum omnes domos vestras et staticas franchas, liberas et quietas quas habetis vel habebitis seu etiam construxeritis in dicto arrafalli. Dictas vero domos et staticas quas in dicto arrafalli habetis vel habebitis seu etiam construxeritis damus, laudamus et concedimus vobis et vestros perpetuo franchas et liberas et immunes cum viis, exitibus et introhitibus, januis et portalibus, solis, fundamentis, parietibus, lignis et suprapositis et cohoperimentis, gutis et stilicidiis, albolonis, clavegueris et cum omnibus suis pertinenciis et melioramentis factis et faciendis a celo in abisum per secula cuncta ad habendum, tenendum, posidendum, vendendum, dandum,

alienandum, stabiliendum seu etiam permutandum ad omnes vestras vestrorumque voluntates facere libere perpetuo faciendas ut de rem vestram propriam sine omni retentu quod in dictis non facimus ut melius dici, scribi vel intelligi potest vestro bono intellectu et vestrorum, exceptis tamen militibus et sanctis et personis religiosis. Damus et concedimus vobis ad dictum Arrafale tres januas et portales, unam ad sasum, aliam versus civitatis Valencie, aliam versus civitatis Dertuse sicut vobis sunt assignate per dictum Robaldum de Valltorach. Damus et concedimus insuper murum et vallum ad dictum Arrafalle ex tribus partibus sicut per ipsum Robaldum de Valltorach de mandato nostro vobis est assignatum. Promittentes quod nos nec Prior domus seu monasterii predicti sancti Vincencii vel rector seu senior ipsius monasterii contra predicta in aliquo non veniemus neque venire faciemus modo vel in posterum aliqua ratione vel juris casu aliquo tempore. Et ut predicta omnia et singula majori gaudeant firmitate munimine sigilli dictum instrumentum facimus roborari. Data Valencie XIII kalendas marci anno Domini M^o CC^o septuagesimo primo. Ego Jacobus de Rocha, procurator Sancti Vincencii, hoc firmo.

-1272, febrero, 17. Valencia

Loación, concesión, donación y confirmación que hace el rey Jaime I de todo lo conceido en el documento anterior. AMC., perg.

Nos Jacobus Dei gracia Rex Aragonum, Majoricarum et Valencie, comes Barchinone et Urgelli et dominus Montpelleri, per nos et nostros laudamus, concedimus et firmamus omnes donaciones seu particiones factas de domibus et vineis et raballo Castellonis Burriane et de muris et portalibus per ipsum ibidem assignatis per Robaldum de Voltorach, bajulum Muriveteris, loco et nomine fidelis et dilecti notarii nostri Jacobi de Rocha, sacriste Ilerdensis, decani Valencie et procuratoris domus et bonorum hospitalis et monasterii sancti Vincencii Valencie. Mandamus universis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod dictas donaciones et particiones firmas habeant perpetuo et observent et faciant ab omnibus inviolabiliter observari et non contraveniant neque aliquem contravenire permitant modo aliquo vel ratione si de nostra confidunt gracia vel amore. Data Valencie XIII kalendas marci anno Domini Millesimo ducentesimo septuagesimo primo.

Sig+num Jacobi Dei gracia Regis Aragonum, Majoricarum et Valencie, Comitis Barchinone et Urgelli et domini Montpelleri.

Testes sunt Petrus Ferrandi, Guillelmus de Podio, Hugo de Bautis, Blaschus Maçe, Albertus de Foix.

Sig+num Miquaelis Violeta qui mandato domini regis hec scribi fecit loco, die et anno prefixis.

-1289, mayo, 2. Albocàsser

Ante Artal de Alagon señor de la villa. comparecen el jústicia y jurados de Albocácer y obtienen de éste licencia para reconstruir y llevar a cabo importantes obras en las murallas de la población. Los muros habrán de tener en total 30 palmos de altura,

cuando estén terminados y 4 palmos de grosor. Al mismo tiempo estarán provistos de las necesarias defensas, andadores y disparaderos para los ballesteros, con el fin de que los defensores de la ciudad puedan circular por ellas del modo más eficaz posible.

Por el lado que mira en dirección a Culla deberá construirse en cada extremo una torre cuyas medidas se señalan igualmente: 50 palmos de altura, 16 de espesor y 12 de anchura. Cada torre deberá tener tres cubiertas (pisos) de vigas de madera, y a partir de la la cubierta hacia arriba, las torres estarán destapadas por el lado que da al interior de la población. Los ángulos de las torres deberán estar hechos con piedra labrada y el resto con piedra corriente y argamasa.

Artal de Alagón concede licencia a los de Albocácer para que puedan picar la piedra necesaria y coger el agua y madera necesaria por todo el término municipal, para la realización de las obras descritas.

Les concede igualmente el derecho a recaudar las primicias que a él correspondan sobre las cosechas de la villa, por espacio de 30 años, para mejor atender a los gastos que ocasionen las construcciones.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C. García Edo, V.: «Murallas del Maestrazgo de los siglos XIII y XIV», en I Congrés d'història del Maestrat. Vinaròs 1987, pp 211-219.

-1294, noviembre, 29. Salzadella

El justícia y los jurados de Salzadella contratan con Salvador Aragonés y con Ramón Piquer, de Morella, la construcción de los muros de la población. Suponemos que el consejo municipal debía contar con alguna licencia previa del señor, si bien ésta nos es desconocida.

En buena parte de las murallas lo que había que hacer era elevar la altura. Concretamente en la zona que va desde el portal de València al de San Mateo, por el lado de la laguna, habían de levantarse cinco palmos y en la zona Este, de sol nascente, cuatro palmos.

En caso de que fuese necesaria una elevación menor en alguna zona, esta habría de ser comunicada a los encargados de la vigilancia de las obras, pero en ningún caso la altura total habría de ser inferior a los 25 palmos de altura y 4 de espesor. Habrían de construir el portal que mira a València en el lugar que estimasen más oportuno y habría de ser del tamaño y fortaleza que los tres restantes ya construidos. Sobre cada uno de los cuatro portales se ha de hacer una torre sobre un arco, con unas determinadas medidas con respecto a las defensas y ubicación. En todo el perímetro de los muros se han de abrir disparaderos para las ballestas, incluidas las torres. Los ángulos se habrían de hacer de piedra tallada y las torres, como en Albocácer, estarían abiertas hacia el interior de la villa. Habría de estar hecha la mitad de las obras en el plazo de ocho años y la otra mitad en cuatro años más. Pactan, finalmente, las condiciones económicas.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C. García Edo, loc. cit.

-1298, noviembre, 25. Castellón

Protesta hecha ante G. Juliã, portero del rey, por el justicia y jurados de Castellón, a causa de la demanda hecha a la villa por don Jaime de Jérica, procurador general del reino, en concepto de hueste y cabalgata, de las que está exento Castellón. AMC, perg.

Coneguda cosa sie a tots que septimo kalendas Decembris anno Domini M^o CC^o XC^o octavo en G. Julia, porter del senyor Rey, comparech davant en P. de Brusca, justicia de Castelló, e davant en R. Serra e en R. Miquel e en G. Olzina e en G. Gostanç, jurats del dit loch, e presentà a aquels e legir feu una letra del noble don Jayme, senyor de Exérica e procurador dels Regnes de València e de Múrcia per lo senyor Rey, la tenor de la qual és aytal. De mi don Jayme, senyor de Exérica, procurador dels Regnes de València e de Múrcia per lo senyor Rey. Als amats e honrats la justicia, els jurats e els hòmens de Castelló del camp de Burriana, salut e amor. Ben sabets que yo laltre dia tramís a vos un escuder meu ab carta mia en que envié a vos a pregar que a aquel deguessets pagar e deliurar per mi aquels Mil sólidos de Reals que avets a dar per rençó de la ost que ara darrerament mene en lo Regne de Múrcia, los quals Mil sólidos vos contrastàs de pagar al dit escuder. E enaprés trametés a mi vostres misatgers qui digeren denant mi que vos altres no erets tengus [sic] de fer ost ne cavalcada ne dar redempció d.aquelles que l senyor Rey en avia feyts franchs, e ben podets vosaltres entendre que defensió de la terra del senyor Rey nengú no deu ésser escusat que no aje affer ost jas sie ço que n.aya franchea. E per ço com vosaltres no anàs en la dita ost avets a pagar per redempció d.aquella los dits Mil sólidos que los altres lochs del dit Regne de València que no anaren en la dita ost pagada en redempció d.aquella, hon com yo ara trameta a vos G. Julia, porter, per demanar a vos los dits Mil sólidos prec vos eus requir que vos per lo dit en G. Julia me trametats en continent los dits diners e d.aquells responats a el en loch meu. En altra manera si vos açò fer no volets dich e man ab aquesta present carta mia al dit G. Julia de part del senyor Rey e de la mia que ell penyor e destrenga a vos e a vostres bens tant e tan longament entro que ajats pagats los dits M sólidos. Datum en Xérica disapte XX e II dies de Noembre anno Domini M^o CC^o CX^o octavo. E enaprés los dits justicia e jurats lo dit dia e an comparegeren davant lo dit en G. Julia e protestan e ab protestació feyta davant anant en presència del notari e dels testimonis davayl escrits responnent a la dita letra digeren que els no eren tenguts de dar ni darien los dits Mill sólidos per tal com los conveyns e habitants de la vila e del terme de Castelló són franchs y exemps d.ost, de cavalcada e de reemçó d.aquelles per sens e tribut que fan e són tenguts fer d.an en an per tots temps en lo mes de giner al senyor Rey per les heretats que an en el terme de Castelló, ço és saber, a raó de X sólidos per jovada, segons que en un privilegi donat e atorgat als dits conveyns de Castelló per lo senyor Rey en Jacme de bona memòria, segellat ab segell seu de cera pendent, pus plenerament és contengut, del qual privilegi ja aviem feyta fe al dit don Jayme senyor de Exérica e procurador damunt dit, ne negú per la dita universitat no feu neguna avinença ab lo dit don Jayme, procurador damunt dit, dels dits mill sólidos per raó de la dita ost ne per neguna cosa. E lo dit G. Julia dix que ell penyorarie e destrenyerie dels bens del dit loch de Castelló tans que bastarien a compliment dels dits mill sólidos segons lo

manament del feyt per lo dit don Jayme, senyor de Exérica e procurador, e que eyl d.açò per res no sesarie. Lo qual G. Julia en continent en lo dit loch de Castelló penyorà una mula e un mul, dos rocins e un ase, les quals penyores se.n menà. E los dits justícia e jurats veen la força, lo greuje e perjudici a els e a la dita universitat de Castelló feyt contra lo dit privilegi lur, apellaren se de les dites coses al senyor Rey e que.y estarien a coneguda del dit senyor Rey e meteren els e lurs bens en protecció, guarda e custòdia del senyor Rey. E sobre açò oferiren fermançes de dret en Berenguer Garriga e en Bernat Çamora e en Nadal de Conques e en Pere Reyg, los quals les dites fermançes atorgaren e lurs bens hi obligaren. Digeren encara protestan per els e per la dita universitat que els los dits Mill sólidos per la dita rahó demanat no deuen ne són tenguts donar la on fossen tenguts fer ost, ço que no són per tal com lo dit don Jayme, procurador damunt dit, no feu ne a feyta ost en los dits regnes de València ne de Múrcia ne negunes gens estranyes sobre aquells dits regnes no vengren, ne a la ciutat de València ne neguns lochs del Regne d.aquella no an feyta ne feeren ost en lo dit temps, per ço requeriren e soplicaren al dit G. Julia los doble dits justícia e jurats en lo nom que desús per les dites rahons sobreseesqués e cessàs de penyorar e forçar los vehins del dit loch de Castelló. E lo dit G. Julia dix que el per les dites fermançes assí ofertes ne per les altres rahons no cessarie de penyorar e de vendre les dites penyores. E los dits justícia e jurats veen que.l dit G. Julia se.n menave les dites penyores axí com aforçats per lo dit don Jayme, senyor de Exérica, procurador damunt dit, a la força del qual no poden contrastar car té loch e procuració del senyor Rey, pagaren los dits Mill sólidos al dit G. Julia, porter damunt dit, no emperò emperjudici lur ne de lur privilegi. E de totes aquestes coses demanaren los dits justícia e jurats per els e per tota la universitat que de totes aquestes coses per lo noatrii dejús scrit los foss feyta carta pública de protestació per tal que en lur loch e temps covinent los sia testimoni de veritat davant lo senyor Rey o qui dege quant que.l senyor Rey sie vengut de la armada e del viatge en lo qual de present és en les partides de Sicília. Quod est actum in Castellione die et anno in prima linea contentis. Testes fuerunt ad hec vocati Petrus de Cervera et Boracius Maço, cives Valencie, Raymundus de Fraga, vicinus Onde, Petrus Berengarii et Arnaldus Dorsca, convicini Castellionis. Sig+num Guillermi Cerdani publici notarii Castellionis Campi Burriane qui hoc scribi fecit cum suprascripto in XXª linea ubi legitur fossen tenguts fer ost ço que no són per tal com lo dit don Jayme, procurador damunt dit, et clausit loco, die et anno in prima linea contentis.

-1368, mayo, 5. Almassora

Letra del infante D. Juan, Duque de Gerona, a Pedro IV comunicándole la resistencia hecha por la villa de Castellón a ser entregada como señorío feudal al infante don Martín.

Archivo de la Corona de Aragón. Reg. 1735, f. 7v. Publicado por Daniel Girona: «Itinerari de l'Infant en Joan», Valencia, 1925, pág. -140

Molt excellent etc.

Sàpie la excellència vostra que divendres prop passat en ora tarda reebí una letra e una carta de vos, senyor, sobre lo fet de Castelló e de Vila real, e jo aquell día meteix

per alcunes festes que hi entrevenien havia continuades les Corts al dimarts aprés següent, en lo qual día de dimarts, senyor, jo fui legir e publicar les dites carta e letra en la celebració de les dites Corts e absolven les braçes el general daquelles, senyor, que vos ho manavets e era faedor del manament que feyt los haviets contrarieiant a la donació per vos senyor feta de les dites viles de Castelló e de Vilareal a mon car frare l'infant en Martí, licencié les Corts dessús dites e partí de València dimecres ara passat aprés menjar per anar a vos senyor axí com manat mo haviets ab entenció emperò de liurar la possessió de les dites viles al procurador del Infant dessús dit. E lo día, senyor, de la data d aquesta havent ja tramés la nit passada lo meu correu a la dita vila de Castelló que n apparellassen lo día present la cena que n són tengut aquest any e mon coch per aquella dreçar envié assats matí mon portant veus en aquest Regne e mon alguatzir a la damunt dita vila de Castelló per denunciarlos que jo hi anava, e aprés missa matinal, senyor, parten de Burriana ane a la prop dita vila, e creent que ls dits portant veus, algotzir, coch e correu fossen en aquella trobé ls en los camps prop de la dita vila sots aytal manera, senyor, que les gents d aquella estants dins recloses nols havien lexats entrar nels havien volgut parlar ne respondre a res que ls diguessen. E com hagués hauda, senyor, relació de açò, sens aturar anemen dret camí al portal de la damunt dita vila appellat den Passanant, qui és devers Borriana. e trobé les portes d aquell paredades e los ponts per on hom hi entrave trencats e aquí estan, fui fer manament als de dins tres vegades sots la fe e naturalesa de què són tenguts a vos senyor, e ami, que mhi lexasien entrar, e guardan per ballesteres e per forats no volgren respondre a res que ls fos dit. En aprés, senyor, per trobar mellor aculliment cavalgué a la part dels altres portals intre terra e cor trobàs tots aquells axí mateix paredats e los ponts trencats o lexats, circuin senyor tota la vila a la redor, ané al portal daquella appellat dels Agostins qui no era paredat e cor hagués feyt aquí manar perla manera davant dita que obrissen, e fer no u volguessen fui asseiar de metre foch a les portes a la donchs senyor aquells qui guardaven lo dit portal gitaren pedres no solament contra aquells que metian lo foch los quals eren passats per dues bigues descubertes del pont qui hi era dabans senyor ne lençaren moltes devers mi qui estava aprés de vall en dret del portal dessús dit, en tant que cuydí ésser ferit duna pedra e feriren l hom de casa mia qui mestava de prop. E per ço, senyor, com la dita Vila ha dos Valls e ha moltes gents en aquella e jo navia poques e sens armes, haguí acort quem nanàs e partint daquí deliberé anar a Vilareal per veer que farien e trobe y semblant aculliment exceptat que no hagren avinentesa de tirar a mi, on senyor per obeir vostre manament e corregir la malvestat dels habitants en les dites Viles, men venguí lo día present sens menjar a Almagora, e he vuy senyor manades les hosts de València, de Xàtiva, d Algecira, de Morella e del Maestrat de Montesa e he appellats tots los barons e cavallers de la terra que encontinent sien ab mi prometen los dar sou axí mateix, senyor, a dur dos engenys de Murvedre e l que nha a Borriana e he fets correr vuy deçà menjar a XV o XVI de cavall. E hich he los tramés de les ditas infeels e rebelles viles e apresonar gents e bens d aquelles, entenen senyor fer en açò tal correcció e càstich con enans poré que a ells sie forts pena e a altres exemple açò senyor emperò exseguit me n pré aquí a vos encontinent si a Deus plaurà segons que manat mo havets. Dada en Almagora sots

lo segell secret meu IV dies de Maig any MCCC. LX. VIII.

Petrus de Tarrega en provisione facta in consilio presenti domino Duce.

-1371, noviembre, 30

El Maestre de Montesa ordena a los jurados de Traiguera que se ocupen de reforzar y alzar los muros de la villa seis palmos más de los que ya tenían y que sean del mismo grosor que los preexistentes. Y que en todos los puntos el muro tenga como mínimo un grosor de 8 palmos y una altura de 30 palmos. Finalmente ordena que los muros tengan andadores y cualesquiera otros elementos de defensa que sirvan a los vecinos de Traiguera para disparar sus armas.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1372, abril, 6

El Maestre de Montesa escribe a los jurados de les Coves señalando el peligro de que tropas del rey de Francia entren en el reino de València camino de Castilla, lo cual podría suponer un gran daño en las personas y bienes de los pueblos del Maestrazgo. Por tanto, ordena a los jurados que dejen cualquier otra tarea y se ocupen de reparar murallas y fosos de la población de manera que estén en el mejor estado posible con el fin de que caso de serles necesario puedan defenderse de la mejor manera posible.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1372, abril, 6

El Maestre de Montesa ordena a los vecinos de San Mateo que se ocupen de reparar los fosos de la villa, debido al peligro de invasión de soldados franceses, de camino hacia Castilla.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1372, abril, 14

El Maestre de Montesa revoca la orden antecedente y ordena a los de San Mateo que en su lugar procuren acabar las reparaciones de las murallas, aún no concluidas y en especial en la zona del portal de Albocácer, en donde deben procurar que tenga la altura adecuada así como andadores desde los cuales puedan defenderse. Asimismo, que acaben las tres torres que ya tienen comenzadas: la del portal de València, la del portal del Hospital y la del portal del Boverot.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1372, abril, 22

El Maestre de Montesa, atendiendo la súplica de los vecinos de les Coves, que dicen que les será imposible reparar todas las murallas de la villa en un plazo corto, por lo que solicitan una prórroga, les permite que prorroguen las obras todo el tiempo que haga falta, siempre y cuando sigan trabajando diligentemente.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1374.

Medidas del perímetro de la villa de Castellón. LC.

Primerament ha de la torre de <roto> a la torre Jussana de (roto)

Item de la torre jussana a la torre del cap de la vila...

Item de la dita torre tro al portal de la fira...

Item de la torre de la fira tro a la torre ves Alcalaten, X cordes V braces

Item de la dita torre tro a la porta den Guardiola, VI cordes V braces

Item de la porta den Guardiola tro a la porta den Passanant, VI cordes V braces

Item de la porta den Passanant tro al molí roder, VII cordes V braces

Item del molí roder tro a la porta de sent Agosti, IX cordes III braces

Item de sent Agosti tro a la porta den R. de Pauls, X cordes VIII braces

Item de la dita porta tro a la torre dels alçaments, IIII cordes I braça

Suma per tot DCC XXXII braces.

-1374, abril, 14

Pedro de Thous autoriza a los de Traiguera a prorrogar la construcción de determinada zona de las murallas, situada entre el portal de la Font y la muralla antigua, además del aumento de la altura de los muros en seis palmos, hasta la fiesta de la Virgen de Agosto, dado que a pesar de las órdenes recibidas les había sido imposible la finalización de las mismas.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1374, julio, 11. LC

Pago de alquiler de la casa ocupada por un balletero

Item fon proposat en lo dit consell per en Domingo lo ballester que plagués al consell de pagar lo loguer de les cases segons que li fon promés per los jurats e consell del temps passat. Lo consell acordà que li sie feyt albarà

-1374, septiembre, 21. LC

El gobernador requiere al consejo para que arregle los muros

Item fon proposat en lo dit consell per lo dit en Domingo Miró, lochtinent de

governador de riu d Uxó a ençà, que com ell diverses vegades hagués mes e proposat en consell que'l mur de la dita vila e andamis de aquells fossen adobats e meses en condret, per ço que requería altra vegada lo consell que aquells dits murs e andamis degués fer adobar, en altra manera dix que protestave e que culpa alcuna nol ni pugués per temps ésser imputada com per ell no stigués ne haje estat de certificarlos deles dites coses. E requerí a mi Johan Tauhenga, notari, regent la scrivania dels jurats de la dita vila, que de les dites coses li fes carta pública si e quant la volgués. Lo consell acordà que la obra del mur e andador de aquell sie comanada als jurats e que de continent eligen alguns prohòmens que facen fer la dita obra e que'l dit mur vagen continuament un parell de tapieres o més a coneguda de aquella.

-1374, noviembre, 14. LC

Salida de la hueste a Burriol

Primerament fon proposat en lo dit consell per en Johan de Alcamora, jurat de la dita vila, que com Lonrat en Domingo Miró, lochtinent de governador, hagués resquest los justícia et jurats que ells fessen ajustar les hosts de la dita vila per anar al loch de Burriol per ço com no ajen volguda liurar la possessió de aquell al honrat en Pere de Begués, batle de la dita vila, lo qual n'avía comissió per lo senyor Duch a reebre per aquell dit senyor lo dit loch de Burriol et castell de aquell, et los dits justícia e jurats haguessen protestat ab carta pública reebuda per en Pasqual Ferrando, notari, que lo privilegi lo qual havie la dita vila de exir les hosts los romàs salvu e conservat. Lo consell acordà que les hosts ab lo penó hisquessen et ans que plegassen lla fos tramés un hom al dit honrat lochtinent lo qual ja era en Burriol ab letra et que li plagués de fer saber si cabrie plegar la host a Burriol o si se'n tornarie com lo dit consell hagués sabut en lo present dia que ja s'eren avenguts eb lo dit en Pere de Begués, comissari dessus.

-1374, diciembre, 16. LC.

Requerimiento del gobernador para reforzar las defensas

Item fon proposat en lo dit consell per Lonrat en Domingo Miro tinent loch de Governador que com ell agues donada 1ª letra de part de Guillem Miro sotsamer del senyor Duch e tinent loch de Governador en la qual los manava que la vila per rahon de les companyes qui són en Catalunya les quals entenen segonsque.s diu de venir en Regne de València et axi mateix e per los moros de Granada que.s diu que deuen venir en lo dit Regne per dampnificar aquell e la dita vila no fos ben fornida de armes ne de andamis, valls ne del mur, perço requerí lo dit consell que.s provehis per tal manera que la dita vila fos defenent a tots aquells qui dampnificar la volguessen, no resmenys los dits jurats mostraren al dit consell la dita letra del tenor següent.

Lo lochtinent de Governador

Promens, segons que a nos és cert les companyes de Ffrança són de Barcelona ença e tot hom presumie que faran la via de València e com lo senyor Duch age leixat nos en aquesta terra en persona sua et a nos se pertangua provehir als perills et

dampnatges que s'porien ensequir per tal a nosaltres de part del dit senyor dehim e manam sots pena de la fealtat que li sots tenguts que al pus breu que puscats forniscats aquella vila de viandes, armes e altres coses a la defensió de aquella necessàries et no res menys de continent scurets los valls e adobets los murs et fèr portes de la dita vila havent vos en los dits afers en tal manera que de negligència no puxats ésser arguits. En altra manera certificam vos que si negligents hi serets trobatsnos, vos en punirem per manera que ad altres serà exempli. Data en Morella sots lo sagell de nostre anell a XIII dies de Deembre del any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCLXXIII

Lo consell acordà sobre lo feyt de la letra que les coses en aquella declarades sien feytes et complides axi de valls murs portes com de altres obres. Et donaren et assignaren per manobrer de les parroquies ço és de sent Agosti Roiç Periç, de Sent Thomas Johan Mas, de senta Maria Arnau Sala, de Sent Pere Ferrer Lopiç, de Sent Johan Anthoni Castellot, de Sent Nicholau Berenguer Miro.

-1374, diciembre, 17

Arbert de Thous escribe a los jurados de Benasal, manifestándoles que como hay peligro de invasión en el reino de Valencia, provocado por compañías de soldados enemigas a la Corona, y por tanto es necesario reforzar los pueblos del Maestrazgo, y en consecuencia les ordena que organicen cuadrillas de hombres para reparar los muros, fosos y torres de Benasal. Les concede licencia para derribar casas, corrales, paredes u otras edificaciones que impidan su tarea.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.
García Edo, loc. cit.

-1374, diciembre, 17

Pedro de Thous ordena a los de Benicarló que, ya que los muros de la villa son bajos y además no hay fosos, y como existe peligro de invasión de tropas extranjeras, que dejen cualquier otra ocupación y eleven la altura de los muros. Y que no cesen en su empeño hasta que la obra haya concluido. Les da licencia para organizar cuadrillas de trabajadores y para cargar piedras y madera de donde lo precisen para su cometido.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.
García Edo, loc. cit.

-1375, enero, 12 LC

Multas del arroz para las murallas.

Item stabl e ordenà lo dit consell que arroços no sien feyts en la orta de la dita vila ni en alcuna part del regadiu de aquella, e açò per gràcia, profit, utilitat e conservació de sanitat de les gents de la dita vila sots pena de LX sous pagadors lo terç al senyor duch, lo terç al cequier e lo terç als murs de la vila. Et ultra açò que sien arrancats a messió dels faents aquells.

-1375, enero, 22

Arbert de Thous, Maestre de Montesa, ordena a los jurados de Albocácer, que hagan fosos alrededor de los muros de la villa, con arregló a la siguientes cláusulas:

-Que el foso se haga alrededor de todo el muro y tenga 50 palmos de ancho y esté bien tallado y en pendiente y esté separado del muro por una distancia de al menos 6 palmos, con el fin de no minar los cimientos.

-Que para tales obras se organicen los hombres de la villa en grupos de 10 y se echen a suertes las tareas a llevar a cabo.

-Las obras han de acabar antes del próximo Carnaval.

-Durante el tiempo que duren habrán de dejar cualquier otra actividad que les reste tiempo.

-Les da licencia para derribar casas, corrales o cualquier otra edificación que impida o dificulte la construcción del foso.

-La tierra que se saque del hoyo del foso se ha de colocar plan a en la parte de fuera del mismo, de manera que sirva de contenedor del agua y ésta no se pierda en absoluto.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

1375, enero, 22. Peñíscola.

Letra. manaments e ordinacions que los valls sien fets en torn del mur de Albocacer. Frare Albert de Thous etc. Als feels e amats nostres los justicia, jurats, prohoms, universitat e persones singulares del loch nostre de Albocàcer, salut e dilecció. Com los murs e els valls e les fortalises dels lochs sien salvament, guarda e restaurament de les persones e bens de aquells. Et per consegüent cascú dega ésser obedient e volunturós de metre posar de sos bens e fer e construhir aquells murs, valls e fortalises. Emperamor d'acó nos al profit, utilitat e restaurament del dit loch e dels habitants en aquell inclinats a humil suplicació per part de vosaltres a nos feta, ab la present carta nostra fermament valedora volem, ordenam e a vos dehim e manam fermament e destreta que facats e contruïats valls en lo dit loch. co és, entorn dels murs del dit loch sots la forma dejús següent.

Primerament que.l dit vall sia feyt per tot adarredor dels murs del dit loch, lo qual haie de ample cinquanta palms e de pregon segonsque.s pertanyerà en manera que.l dit vall sia ben tallat e ben pendent e rost haje de fren o espay del vall al mur sis palms complits e no pus.

Item volem e ordenam que façats deenes justes, moderades e eguals dels vehins e habitants e hereters del dit loch segons e en la manera que han feyt e fan los bons hòmens de la vila nostra de Sent Matheu en les obres que han fetes e fan de murs e de valls e segons que us ne porets entre vosaltres coonvenir, e sia feyt en cascuna deena un cap o dos de aquella.

Item volem e ordenam que feytes les dites deenes los dits valls sien partits, assignat e limitats per quadrelles suficients e eguals e sia donada a cascuna deena quadrella segons que livendrà per sort, ço és, per albará. E acó dur tant en aquesta manera tro que.ls dits valls sien acabats, los quals volem e manam sien acabats bé e com-

plidament d'ací a la festa de carnestoltes primervinent sots pena de doents morabatins d'or dels bens de vos dits justícia e jurats e universitat e de deu morabatins d'or dels bens de cascum cap de deena e de vuit sous del bens de cascu singular de cascuna deena havedors e als nostres cofres aplicadors.

Item volem e ordenam e manam que durant lo temps dessús expresat alguna persona no gos fer o fer algue te obres en lo dit loch ni en son terme sinó los dits valls.

Item que algun loguader o loguadera del dit loch nos gos loguar a alguna altra obra o faena sinó a la obra dels dits valls tro que a la dita obra dels dits valls ne haurá prou o assats sots pena de cinch sous dels bens de cascum contrafacnt avedors e als nostres cofres aplicadors.

Item volem e ordenam e manam que al si alcú o alguns de aquells qui seran de alguna quadrella deena no voldran o no pora ésser a la dita obra que l lur cap de deena ni puxe poguar altre en loch de aquell e que aquell loguer vos dit justícia pus que per lo dit cap de deena ne serets request de continent haiats a levar e traure dels bens d aquell o aquells qui la dita obra no voldran o no poran ésser stats.

Item volem e ordenam que en lo consell del dit loch sien elets e assignats dos prohòmens sufcients lo quals elets volem que facen sacrament en poder de vos dit justícia que bé e lealment a lur bon enteniment e consciència se hauran en fer les coses desús scrites. Et feyt lo dit sacrament volem e ordenam e als dits promens manam e comanam que ells per los ferriginals, heretats, cases e corralis aytant com mester o necessari ne hauran per obs dels dits valls e puxen derrocar e fer derrocar o desfer les dites cases o corralis per si mateix e sens volentat de aquells de qui seran. Emperó a cautela volem e ordenam e manam que aquells preen e tatxen a lur bona coneguda lo dan que aquells de qui les dites cases o corralis seran per lo dit derrocament ne prendan o reebnan, la qual taxació facen secretament e apart aqueflla facen seriure per notan públich qui ho tingua secret en manera que la dita taxació sia publicada ni dexelada tro que per nos sia manat o en altra manera ordenat.

Item volem e ordenam que la terra que será treyta del vall sia posada plana en la hora de vall e que siga pus alt lo vall que la terra en manera que la aygua qui dará fora los valls o no torn o descorregua en aquells. Et la present nostra ordinació volem ésser tenguda, enseguida e complida. Et manam que alcun comanador, olficial o sotmés nostre no y contravinga sots encorrimment de la nostra indignació. Datum en lo castell nostre de Paniscola XXII dies de janer anno a Nativitate Domini Millesimo CCC^o LXX^o V^o.

Archivo Histórico Nacional de Madrid, libro 823 de Órdenes Militares (Montesa).

-1375, enero, 22

El Comendador de les Coves ordena a los vecinos de Albocácer que si algunas compañías de soldados se aproximan a la villa (parece hacer referència a tropas aragonesas) no se les permita entrar (con el fin de evitar alborotos), excepción hecha de ocho o diez de los jefes de las citadas compañías.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1375, enero, 27. LC.

Comisión de defensa de la villa

En lo qual consell fon proposat per los dits honrats jurats que com ells ab letres e missatgers de diverses parts sien certificats que les companyes dels franceses sien a l jornada e miga prop la dita vila, fan molts e diverses mals axí a persones com a bens, e per guarda, stalvi e protecció e restauració de la dita vila axí en fer obres de murs, valls, comprar armes e adobar aquelles agen mester moneda e aquella no puxen trobar, que plagués al consell de provehir en los dits afers e donar consell als dits jurats quen faran ni la dita moneda d'on la hauran. Lo consell proposà que sobre les dites coses proposades, los dits jurats ensemps ab en Johan Mas, Francesch Ballester, Ramon Torrafrer e Ramon Sala, Guillem Trullols, Pere Strader, Pere de Begues, Bonanat Guimerà, Arnau Meri, Francesch Miró; Francesch Granyana, en Roiç Peris tractasen e ordenassen totes aquelles coses que en los dits afers e altres tocants a obs e necessitat de la dita vila e habitants en aquella fossen necessàries e aquelles fossen fermes axi com si per lo consell dessúsdit fossen feytes.

-1375, febrero, 24. LC.

Tasación de salarios

Item fon proposat per los ditas jurats que plagués al consell de tatxar als manobres de les obres dels murs salari per cascun día, com los dits jurats no sen volgessen plenir. Lo consell acordà que a cascun manobrer de cascuna parròquia que continuament stigués a la obra del mur e valls de la dita vila fossen pagats per cascun día XVIII diners, los quals sien pagats per lo sindich de la dita vila.

-1375, febrero, 28. LC.

Compra de ladrillos

Item fon proposat que la Vila havié obs un ragoler per fer rajoles a obs del mur de la dita vila e havié hi .I. ragoler e donave als dits Jurats lo millar de la ragola a XXXV sous, e axi si playe al consell que sis la darien ho no. Lo consell acordà que ls dits Jurats que s'avinguessen ab aquell al millor for que poguessen.

-1375, Marzo, 27

De nuevo el Maestre prorroga la licencia de obras de la muralla de Traiguera hasta la Pascua del siguiente año.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C. García Edo, loc. cit.

-1376, octubre, 25. LC.

Obras en el portal de Sant Agusti

Lo consell acordà que lo poador del portal de sent Augusti sie feyt.

-1378, agosto, 23

Arbert de Thous, dado que los vecinos de Albocácer no han cesado de llevar a cabo las obras de los fosos de la villa desde que les fuera ordenada la construcción, les da licencia para que los acaben en un año más de tiempo, a contar desde la fiesta de san Miguel de septiembre.

En las zonas donde los fosos aun no se han comenzado, dispondrán de tres años para llevarlos a cabo, siempre en la misma forma que los ya realizados. En cada uno de esos tres años deberá hacerse la tercera parte del trabajo.

Con respecto a los pontones a realizar en los portales, en el de les Coves y en el de Benasal se han de hacer de madera, para poder levantarlos en caso necesario y poder defenderse mejor.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C. García Edo, loc. cit.

-1378, septiembre, 17. LC

Albaran al sindico por gastos de obras

Fon proposat en lo consell per en Pere Miquel, clavari, que com ell hagués donats XXXVIII sous per a calç per fer adobar lo pont den Ramon de Pauls, per tal requeri lo consell que lin fos feyt albarà. Lo consell acordà que albarà li fos feyt.

-1378, diciembre, 16

El Maestre Arbert de Thous manifiesta a los jurados de les Coves que les da licencia para ordenar a los habitantes de la población cuantas disposiciones estimen oportuno con el fin de continuar el refuerzo de los muros de la villa.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C. García Edo, loc. cit.

-1378, diciembre, 22. LC.

Albarán por las obras del portal de San Agustín

Fon proposat en consell per Lonrat en Pere Miquel, síndich de la dita vila, que com ell hagués fetes diverses missions axí en fer adobar lo retaule dels jurats com en lo poador de sent Agustí, les quals missions mostrà en una sédula, que lin fos feyt albarà. Lo consell volch que lin fos feyt albarà.

-1379, agosto, 23

El Maestre de Montesa ordena a los vecinos de Peñíscola, Benicarló y Vinaròs, que contribuyan en la construcción de una torre que están llevando a cabo en Peñíscola, cuya obra dirige en Vallés Piquer.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C. García Edo, loc. cit.

-1381, abril, 22. LC.

Orden a los manobres para que construyan

Lo consell acordà que lo mur sia feyt e que per lo justícia sie manat als manobres ab manaments penals que obren cascuns en ses parròquies.

-1381, noviembre, 22

Las murallas de Alcalá fueron ordenadas señalar y empezar a construir por el Maestre de Montesa Arbert de Thous por documento fechado el 18 de marzo de 1379, texto que hoy no conocemos y del que únicamente tenemos noticias a partir de un documento de 22 de noviembre de 1381 mediante el cual el Maestre prorroga la construcción de las mismas por tiempo de seis años a contar del 1 de marzo de 1382.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1382, abril, 25

El Maestre de Montesa, a súplica de los vecinos de Albocácer, que han encontrado roca viva en la construcción de los fosos de las murallas y les resulta muy difícil arrancarla, máxime por no haber encontrado personas ni material adecuado para llevarlo a cabo en los plazos exigidos, concede dos años más de prórroga para que los acaben.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C.

García Edo, loc. cit.

-1382, mayo, 26 LC

Personas para poner paz entre vecinos

Item fon proposat per Lonrat en Guillem Miró, lochtinent de governador, que com alguns pleyts e questions fossen estats e de present eren entre los Mirons e en Bernat Albert e altres vehins de la dita vila, per ço que pregave lo dit honrat consell que per lur bonea per ben de pau degués elegir certes persones per tractar dels affers si aquells porien passar en alcun bon estament.

Lo consell acordà que tractassen dels dits afers, ço és, en Guillem Trullols, en Berenguer Moliner, en Pere Moster, en Pere Miquel, en Pasqual Ferrando, Arnau Real e Maestre Arnau de Peralta per ço que no haguessen poder de finir res ab aquells tro ans e primerament en lo dit consell per aquells fos feta relació.

-1382, mayo, 26 LC.

Luchas entre bandos

Item fon proposat per lonrat en Guillem Miró, lochtinent de governador, que com alguns pleyts e questions fossen estats e de present eren entre los Mirons e en Bernat Albert e altres vehins de la dita vila, per ço que pregave lo dit honrat consell que per

lur bonea per ben de pau degué elegir certes persones per tractar dels affers si aquells porien passar en alcun bon estament.

Lo consell acordà que tractassen dels dits afers, ço és, en Guillem Trullols, en Berenguer Moliner, en Pere Moster, en Pere Miquel, en Pasqual Ferrando, Arnau real e Maestre Arnau de Peralta per ço que no haguessen poder de finir res ab aquells tro ans e primerament en lo dit consell per aquells fos feta relació.

1382, mayo, 26 lc

Personas para poner paz.

Item fon proposat per lonrat en Guillem Miró, lochtinent de governador, que com alguns pleyts e questions fossen estats e de present eren entre los Mirones e en Bernat Albert e altres vehins de la dita vila, per ço que pregave lo dit honrat consell que per lur bonea per ben de pau degué elegir certes persones per tractar dels affers si aquells porien passar en alcun bon estament.

Lo consell acordà que tractassen dels dits afers, ço és, en Guillem Trullols, en Berenguer Moliner, en Pere Moster, en Pere Miquel, en Pasqual Ferrando, Arnau real e Maestre Arnau de Peralta per ço que no haguessen poder de finir res ab aquells tro ans e primerament en lo dit consell per aquells fos feta relació.

-1382, junio, 5. LC

Riñas de bandos

El justicia dice que han reñido dos grupos de hombres y pide asesoramiento al con-sejo. Este acuerda que vaya a Valencia G. de Alcamora a pedir provisiones al Duque para poder echar de la villa a los que riñan.

-1382, agosto, 12 LC.

Designación de hombres para tratar de la paz entre vecinos

Foren assignats al tractament de la pau dels Vilamanyes e dels Anthoniets, primo en Francesch Miró, en Pere Moster, en Guillem Trullols e en Johan Tauhenga.

-1382, agosto, 12. LC.

Guardias

Lo dit honrat consell acordà que guardians fossen affermats per los dits honrats jurats, emperò que fossen hòmens de bé e que ls sie donada soldada e que hagen lo terç segons és acostumat, ço és, ab licència del senyor de la propietat.

-1384, junio, 13. LC

Prohibición de hacer pajares en los plans

Item acordà lo consell que ls pallers qui de present són el pla que hi romanguen enguany, et en los anys avenirós que negun no gos fer pallers en los límits dels plans

e si ho faran que se.n los puxe tornar sens alguna pena, e lo mustaçaf e el justícia que ho puxen fer si acusats los seran.

-1384, octubre, 26

Berenguer March, mestre de Montesa declara que los pueblos situados junto al mar deben estar amurallados, y aunque Benicarló los tiene, éstos no son adecuados ni tienen corredores suficientes para los defensores. Por tanto, ordena que a partir del 1 de noviembre y durante los siguientes cuatro años, acaben los muros que dan al mar desde el lugar donde hay un palomar hasta otro lugar de donde parte el camino que va de Benicarló a Peñíscola. La obra debe ser lo más resistente posible y con las oportunas defensas.

Archivo Histórico Nacional, Madrid, Órdenes Militares, manuscrito 819C. García Edo, loc. cit.

-1385, marzo, 20. LC.

Reparación de muros y puertas

En lo qual consell fon proposat per los honrats jurats que com ells hajen haudes unes letres den Berenguer Moliner missatger elet per lo Consell de la dita vila del feyt per lo qual és anat en missatger e del satemnt de la terra les quals letres foren explicades en consell, per tal dixeren queu notificaven al consell que y acordàs ço que de be fos. Hoc encara lo honrat en Guillem Miro requeri e prega al dit consell que metesen les mans en fer les portes de la vila e en fer los murs, per tal que la vila puxe ésser defessa e restaurada al senyor Duch. Lo Consell acordà que.ls murs e les portes de la vila sien feytes e que.l síndich haje diners per a calç segons que és acostumat de aquelles que a la vila deuen diners aixi de peytes degudes com altres e que la vila vene les heretats e posesions(sic) qui són tengudes a les peytes e que sie tenguda la vila de evicció als compradors. Hoc encara que en traure aquells los justícia e jurats facen aquell destrenyement que poran per totes aquelles maneres que ben vist serà. E no res menys lo Consell vol que sie feta letra an Berenguer Moliner que si entenien que puxe paticar los affers que u face e si no que se.n torn e que sie encomanat a sa discrecio

-1385, abril, 19. LC.

Ordenación para hacer salir de la villa a les males persones

L.onrat consell per profit e utilitat de la cosa pública establíe ordenà que per tal que la dita vila mils sie tenguda en pau e concòrdia e que les gents males sien purgades de les bones, que.l justícia ab consell dels jurats e prohòmens a llur propri arbitri e conexença puxen fer exir e fer buydar de la dita vila a les dites males persones aquells que ben vist los serà, axi ab manaments penals com altres leguts destrenyements, en manera que les dites males e baralloses persones hisquen de la dita vila e que la vila sie en pau e concòrdia, e que.ls presents stabliments duren aytant quant al consell serà ben vist.

-1385, abril, 19 LC.

Ordenación sobre llevar armas

L'onrat consell, per profit de la cosa pública establí e ordenà que null hom strany ni privat de qualsevol ley estament sie no sie tan ussat que gos portar armes vedades de dia ni de nit per la vila ni altres armes vedades, sots pena de LX sous e de perdre les armes, les quals penes e levament sie feyt per lo justícia.

-1385, abril, 28

Peticion de permiso para llevar armas

Item fon proposat en consell per en Bernat Miralles que com lo consell hagués feyt ordenació sobre lo feyt de les armes e ell se teme, per ço dix que supplicave al consell que y provehis per manera que de bé fos.

-1385, junio (rota la fecha del día). LC.

Solicitud de permiso para llevar armas

Item fon proposat en lo dit consell per en Ramon Miquel, vehí de Burriana, que com ell de necessitat hagués a portar armes segons que al dit consell ere cert e notori, e l'onrat en Guillem de Ripoll, justícia en l'any present de la dita vila, li hagués tolta una spasa que portave e aquella trencada, per ço que suplicave al dit consell que volgués que ell pogués portar armes ab si en defensió de la su persona. Lo consell acordà que la ordenació feta per lo dit consell sobre los fet de les armes fos tenguda e servada.

-1385 (86), diciembre, 26. LC.

Nombramiento de manobres

Enaprés com per letra del honrat en Guillem Miró, sots armer del senyor duch, tinent loch de portant veus de governador en Regne de València de riu d'Uxó ansús, sien estats certificats que duo milia lances e pus de franceses deguessen pasar per Regne de València es esperassen tot día, per ço que ls notificave que s deguessen vallejar e murar en manera que dan ne mal no poguessen pendre, per tal notificaven totes les dites coses al dit honrat consell e quen provehis ço que a la dita universitat fos profitable. Lo consell acordà que los murs e valls de la dita vila fossen fets e obrats segons que s pertanye, e açò per parròquies segons és estat acostumat, e cascuna parròquia haie a obrar la hon dat li sie, axí en lo mur com en lo vall, a sa pròpria despesa e messió.

E foren elets per lo dit consell en manobres de la parròquia de Santa Maria Narnan Sala e en Salvador Penafel.

De Sent Pere Johan Tauhenga e en Pere Strader.

De Sent Thomàs Ramon Ferrer, Guillem Català.

De Sent Agostí Fallol Guimerà e Berenguer Miró.

De Sent Johan Pere de Cella e Arnau Merí.

Per los quals les dites parròquies sien regides e adminietrades segons se pertany, es merex e és acostumat fer en temps passat en forçar e constrenyer a les cinquantenes e deenes de lurs parròquies de fer ço que tenguts sien.

- 1386, enero, 7. LC.

El consejo establece que nadie saque armas de la villa.

Item lo dit honrat consell volch, acordà, stablí e ordenà que degunes armes no puxen ésser treytes de la vila de Castelló, emperò en açò no puxen ésser enteses maestres o tenders, e açò sots pena de LX sous axí al comprador com al venedor, e de perdre les armes, la IIIª part al senyor duch e les II parts als murs e valls de la dita vila.

- 1386, enero, 18. LC.

Nombramiento de ayudantes para el regimiento de muros, fosos y portales.

Et com sobre la ordenació de murs e valls e portals de la dita vila, obra e regiment de aquells, hagués eletes ja certes persones segons que notament per lo dit consell fet aprop llargament, per tal a major cautela lo dit honrat consell acordà que un hom per cascuna parròquia fos elet en ajudadors als sobredits.

Et primerament fon elet de santa Maria, en Pasqual ... Item de sent Augustí, en Berenguer Moliner. Item de sent Pere, Pere Moster. Item de sent Johan, Bernat Mut. Item de sent Thomàs, Pere Tolsà. Item de sent Nicholau, Arnau de Peralta, als qual lo dit honrat consell donà poder de fer e fer fer en e sobre les dites coses ço que l que al regiment e administració de aquelles se pertangue ensemps ab los primers assignats allur bona coneguda e discreció.

- 1386, enero, 14. LC.

Prohibición de entrar ganados en el foso de las murallas

Item encara lo dit honrat consell per bé, profit e utilitat de la cosa pública establí e ordena que denguna persona stranya o privada no gos metre degun linatge de bèsties o bestiers, axí grosos com menuts, en lo vall o revall de la dita vila o entre aquells, e açò sots pena de XII sous per cascuna bèstia axí grossa com menuda o XII diners, aplicadors lo terç al senyor duch, lo terç al acusador e lo terç a la parròquia del vall o revall on trobats seran, de les quals penes, ço es, de la parròquia e del acusador no puxe ésser feta gràcia, ans si alcú pregarà de les dites calònies sie encorregut en pena de X sous partidors segons que dessús.

- 1386, febrero, 10 LC.

Defensa de la costa ante la presència de una galiota de moros

En lo qual consell fon proposat per lo dit honrat justícia que com en lo dia de hir fos stada tramesa letra als dessús dits honrats jurats dels jurats de Burriana en la qual ere contengut que una galiota de moros havie dada caça als seus pescadors et de la

qual galiota hagués noves que ere en aquestes mars, per tal supplicave lo dit consell que si semblants noves altre dia venien que lo dit consell degués provehir que certs homes fossen assignats per anar a la mar en manera que tot lo poble no se destorbàs, als quals fos donat cert salari. Lo consell acordà que fos comanat als dits jurats et que y elegissen et haguessen en fer les dites coses X ballestes et XX lances ab sos bons paveses, lança et dart cascun los quals hajen de salari de nit axí los balesters com lancers XX diners los quals sien pagats per deenes, les quals coses volch lo dit consell que durassen aytant com a ell plaurie.

- 1386, febrero, 17. LC.

Requerimiento del duque de Gerona

E ajustat lo dit consell e prohòmens dessus dits, Lonrat en Guillem Miró, portant veus de governador deçà lo Riu d Uxó en Regne de València, presentà al dit consell una letra del molt alt senyor duch, senyor de la dita vila, e per mi Pere Sanxiç, notari públich per auctoritat real, scrivà dels dits honrats jurats, en presència den Berenguer Miró e den Bernat Cavaller a açò specialment appellats, legir e publicar feu la dita letra del molt alt senyor duch senyor de la dita vila, e ab son sagell segons que a prima faç appar ab cera vermella e lo dors de quella sagellada, la qual és de la tenor seguent.

Infant en Johan del molt alt senyor rey primogènit a de sos regnes e terres general governador, als fecls nostres los jurats e prohòmens de la vila nostra de Castelló de la plana de Burriana, salutem et gratiam. Com la dita vila de Castelló sia una de les pus insignes e nobles viles del Regne de València e construïda prop les maritimes del dit Regne, e per profit e utilitat de la cosa pública de aquella e per evitar dapnatges, escandells o perills quis porien seguir en aquella, axí per los moros qui ab lenys de rems dampnifiquen les mars e lochs maritimes del dit senyor Rey e nostres, com en altra manera haïam ordenat e vullam que la dita vila sia murada e reparada de murs e de valls en manera que sia defenent als enemichs volents aquella dampnificar, per ço a vosaltres e a cascun de vosaltres dehim e expressament manam que aplegat consell general de la dita vila en lo qual volem que sien los portant veus nostre, justícia e batle de aquella ordenets e façats que la dita vila la on no ha mur sia murada, e la on haia mur e haia de reparació sie reparada e tota vallegada en e per aquella forma e manera que als dits oficials e a vosaltres e al dit consell o major partida de aquell serà vist pus profitós e millor a la dita vila e als habitants en aquella, en manera que la dita vila sia defenent a dampnatge o ecandell ella o los habitants de aquella no puxen pendre per enemichs com vos per les presents als dits oficials e a cascun de ells e a llurs lochtinents e a tots altres oficials del dit senyor Rey e nostres que totes aquelles ordenacions, forces e compulcions que en lo dit consell seran fetes axí com dessus és contengut per imposicions de penes e en altra manera exeguesquen e complen e exeguir e complir facen segons que ordenades seran, com vos per profit instaurades a utilitat de la dita vila e dels habitants en aquella axí haïam ordenat e vullam que.s faça. Datum en Ceragoça a XXVIII dies de deembre Lany de la Nativitat de nostre Senyor mil CCC. LXXX. sis.-Primogènit.

E feta presentació de la dita letra, lo dit honrat lochtinent de portant veus de governador requer así ésser feta carta pública si e quant haver la volgués. E lesta e presentada la dita letra, encontinent los dits honrats justícia e jurats e consell dixerén que reebien aquella ab humil e deguda reverència e honor e no res menys dixerén que.s offerien appellats de enseguir e complir aquella segons tenor e continència.

E com sobre la ordenació de murs, valls e portalls de la dita vila obra de regiment de aquells hagués elets ja certes persones segons e notament per lo dit consell fet aprop largament per tal a major cautela lo dit honrat consell acordà que un hom per cascuna parròquia fos elet en ajudadors dels sobredits.

E primerament fon elet de Santa Maria Pasqual Ferrando. Item de Sant Agostí, en Berenguer Moliner. Item de Sent Pere, Pere Moster. Item de Sant Johan, Bernat Mut. Item de Sant Thomàs, Pere Tolsà. Item de Sant Nicholau, Arnau de Peralta, als quals lo dit honrat consell donà poder de fer e fer fer en e sobre les dites coses ço que al regiment e administració de aquells se pertangue ensemps ab los primers assignats a llur bona coneguda e discreció.

- 1386, febrero, 24. LC

Peticion del governador sobre murs e valls.

En lo qual consell fon proposat per lonrat en Guillem Miró, portant veus de governador del Regne de València de Riu Duxó, que com ell hagués empetrada una letra sobre lo fet dels murs e valls e li costàs pret de sagell, ço és, (blanco) per tal pregave al consell que albarà de manament li fos fet de la dita quantitat li fos fer e que s'endrecasen Pere Miquel, síndich.

-1386, abril, 23. LC.

Pago de madera para las torres

Item acordà lo dit honrat consell que.l sanill e cabirons a obs de les torres del mur de la dita vila sie pagat de comú per totes les parròquies de la dita vila.

- 1386, mayo, 13. LC.

Se mantienen los límites a los hermanos D'Anyó.

Item fon proposat per lo dit honrat justícia que com Anthoni Danyó e sos frares fossen en la dita vila e ell per son office volen tenir la vila en pau anàs personalment a cassa de aquells e den Jacme Vilamanya, e haja fet manament acascú de aquells en pena de C morabatins d'or que ells tinguessen los II cares per la dita vila e consell a aquells assignats en temps passat, del qual manament fon appellat per lo dit en Jacme Vilamanya dient que ell havie pau ab ells e los alters dits Anthoni Danyó e germans llurs responeren de fer ço que la vila volgués, per ço notificave al dit consell les dites coses e que.y provehís per l'esdevenidor. Lo consell acordà que los límits sien tenguts e servats.

- 1386, septiembre, 3. LC

Obras de la muralla afectan al hospital de Trullols

En lo qual consell fon proposat per en Guillem Trullols e per los manobres de Sent Pere que com lo consell en temps passat hagués feyt gitar solaments en lo seu alberch per fer lo mur, et los manobres de la dita parròquia haguessen manament d fer lo mur dins cert temps, per ço notificaven les dites coses al dit consell que y provehís ço que de be fos. Et semblantment que fos preat ço que del dit alberch pendrien. Lo consell acordà e comanà la dita obra que s face a coneguda dels jurats ab alguns prohòmens quant és del preament del alberch del dit alberch (sic). Lo consell acordà que los jurats hi assignen un hom per part de la vila e per lo dit en Guillem altre per sa part, e ço que aquells ne acordaran que sie enseguit e feyt.

- 1386, septiembre, 3. LC

Débitos entre parròquias

Item acordà lo consell sobre la qüestió que és entre la parròquia de sent Pere e de sent Nicholau que ans de totes coses cascuna parròquia face taula segura que ço que haurà a tornar a l'altra que de continent li restituesca ço que tengut li sie. Et feta la dita taula que les dites parròquies cascuna don compte als jurats e als altres manobres de les altres parròquies e ço que qualsevol de aquelles parròquies haje a tornar a l'altra segons capsades e mur e altres despeses que sie de continent enseguit e complit ço que haurà a tornar.

- 1386, septiembre, 28. LC

Apercibimiento del gobernador para reparar murallas y torres.

Item fon proposat en lo dit honrat consell per Lonrat en Guillem Miró, lochtinent de governador de Riu Duxó ansús, que com la vila fos mal murada e fessen adobar torres e andamis, et diverses vegades axí de paraula simplement com ab manaments penals lo haje request e protestat que lo dit mur, torres e andamis deguessen adobar e açò lo dit consell no hagués curat fer, et segons se deye s.esperassen entrar companyes fora lo Regne, per ço per tal que culpa alcuna no li pogués ésser donada per lo senyor Rey o senyor Duch o altra persona, manà al dit consell qui present ere que fes adobar lo dit mur, torres e andamis per la manera que s pertany. En (roto) protestave que si dan alcú ne venie a la universitat e singulars que fos inputat al dit consell e no a ell ne bens lurs, de les quals coses requerie carta pública.

Presentis testimoniis foren a les dites coses Lonrat en Pere de Begués e en Guillem Dez Coll, notari.

Sobre la qual proposició lo dit honrat consell acordà que com la vita stigués la gent malsana per accidents o malalties hoc encara fos molt en carregada de diverses déutes, talles e altres afanyes, per ço que lo dit govñador fos pregat et supplicat que degués porrogar a temps convenient lo dit manament. En altra manera i lo dit governador no.u volrà fer que sie tramés misatger al senyor Duch sobre los dits afers, lo qual sie certificat de les malalties que són en la vila per los arroces que en lo present any se són feyts.

- 1386, octubre, 16. LC

Se autoriza llevar espada

Item com lo consell en Lany passat hagués stablit e (roto) que alcú no gossàs o presumís portar dins la vila de Castelló alcun linatge de armes majors de mida segons que en Lestabliment és contengut, per tal lo dit consell en lo dia de huy celebrat revoque lo dit stabliment en quant aquell dit stabliment prohibie portar spases. En les altres coses contengudes en Lestabliment que aquell romangue en sa firmetat aytant quant al consell plaurà e no pus.

- 1386, diciembre, 6. L. de A.

Torres de la parròquia de Sant Nicolau

Item an Bernat de Belda, manobrer de la parròquia de sent Nicholau, per sanill e fusta per cobrir les torres, CXVI sous X diners.

- 1387, mayo, 12. LC.

Pagos a los manobres

Item fon manat fer albarà al síndich de M. CC XXV sous VIII diners que donà als manobres de les parròquies.

- 1387, mayo, 16. LC.

Salidas de la hueste

Lo consell acordà que los justicia e jurats ensemps ab maestre Pere Castellot, Pere de Cella, Berenguer Miró, Guillem Trullols, Bernat Hostales e en Pere Miquel puxen fer quals sevol ordenacions, forces e destrenyament sobre la anada dels CCL hòmens qui han anar a castell de Corbera.

- 1389, julio, 24. LC.

Reparaciones en el foso

Item acordà lo consell que lo síndich façe adobar lo rohiment que l'aygua ha feyt en lo reval en lo pla den Passanant.

- 1389, agosto, 8. LC.

Orden a la parròquia de Sant Pere

Item fon acordat en lo consell que los jurats requeren e facen instància al governador que los de la parròquia de Sent Pere obren lo mur.

-1389, agosto,8. LC.

Requerimiento del gobernador al Consejo

L'onrat en Francesch Miro, lochtinent de governador, manà als Justicia, jurats e consell en lo palau de la vila ajustat que com la vila fos tenguda obrar lo portal den Passanant e certa part de mur al portal den Ramon de Pauls, e per la dita rahó los

fos feyts molts e diverses manaments, per ço dix que ls manave sots les penes contengudes en una letra a ell directa per lo senyor Rey que continuament entenguessen en la dita obra, en altra manera que el hi procehirie si e segons que per fur e bona rahó serà faedor en execució de la dita pena quam alias. Lo consell respós que si aturave acord de deliberació com ni en qual manera se havessen en lo dit feyt. Enaprés dilluns que ere comptat a XVI de agost del dit any comparegeren devant lo dit honrat lochtinent de governador los honrats en Johan de Barbarossa, en Bernat Cabeça e en Bernat Maurell, jurats de la vila de Castelló, e dixeren de paraula que com a ells e al consell de la dita vila fos estat per lo dit honrat lochtinent de governador manat sots certes e grans penes que continuament entenguessen en obrar lo portal den Pasanant e certa part que a la dita vila pertany en adobar en lo mur del portal den Ramon de Pauls segons en lo dit manament és contengut, e com la dita vila sie molt opressa encarregada de molts afanys e càrrechs e bonament al present la dita obra noo pare fer sens gran dampnatge de les gentz declinants e habitants en aquella, per ço supplicaren lo dit honrat lochtinent que lo dit manament li plagués suspendre o revocar.

E lo dit honrat lochtinent de governador vista la dita neccessitat dix que havie lo dit manament penal per sospés tro que altre manament hagués en contrari.

Presentis testimonis foren a les dites coses en Domingo Vives e en Guillemó Granyana, vehins de Castelló.

- 1389, septiembre, 1. LC.

El consejo acuerda traer un maestro de Valencia

Item fon proposat per los honrats jurats que com ells havien haut manament penal del governador que fecen fer lo mur que és al portal den Ramon de Pauls, lo qual mur ha ésser feyt en comu per la universitat, e aquell dit manament a prechs dels lo dit honrat governador haie porrogat, per tal notificaren les dites coses al dit consell e quen provehís ço que de bé fos. Lo consell acordà que los dits jurats facen venir un mestre de la ciutat de València e que vejen ab aquell la obra que serà neccessària en fer lo dit mur e quen sie feta relació en consell de ço que lo dit mestre consellarie.

- 1389, septiembre, 1. LC.

Contrato de ladrilleros

Item lo consell donà poder als honrats jurats a que afermen los ragoles que són en la vila e que convinguen ab aquells de les rajoles per miller a lur consciència a coneguda de aquells.

- 1389, septiembre 8. LC.

Maestro de Valencia. Prestación personal

Item fon proposat en consell per los honrats Jurats que com ells haien haut manament del honrat en Francesch Miro, lochtinent de governador, per tal que obrasen o fessen

obrar lo mur segons que en un notament del consell propposat és contengut e haien haut maestre de la ciutat de València lo qual deie que la obra del dit mur no podie ésser obrada que be anàs si no ere enderroquat lo mur e levat de nou, per ço notificaren al dit consell les dites coses e quen fos provehit ço que de bé fos. Lo consell acordà que la obra del dit mur sie feta bé e que a fer la dita obra sie afermat maestre a un for que sie convenient per jornal e los jornals del maestre e dels tapiadors, calç, terra, rajola e altra manobra que sie pagada per la vila gitant e ordenant talles, e a servir als tapiadors e maestre e a fer la dita obra lo consell ordenà en aquesta manera, ço és, talles sien feytes per totes les parròquies e que cascú en singular quant manat los serà haie e sie tengut de anar hom o trametre hom, e en la casa que haurà dona sie tramesa dona, e a fer e ordenar les dites talles e a convenirse ab lo maestre de la obra e sos jornals dona lo honrat consell poder als dita honrats jurats ensemps ab les persones deitús scrites. Ço és, per la parròquia de Santa Maria, Arnau Sala e Jacme Roig. Item per la parròquia de Sent Johan, Pere de Cella, Domingo Bataller item per la parròquia de Sent Nicholau, Pere Marquo, Domingo Feliu. Item per la parròquia de Sent Pere, Berenguer Serra, Domingo Ferrer. Item per la parròquia de Sent Agustí, Domingo Forner, Jacme Aranda. Item per la parròquia de Sent Thomas, en Pere Miquel, Guillem Monlober.

- 1389, septiembre, 8. LC.

Manobre de obra de la villa

Item fon elet per manobre de la obra del dit mur lo honrat en Bernat Maurell, jurat.

- 1389, septiembre, 28. LC.

Compra de un patio para la ballestería

Item lo dit honrat consell manà ésser fet albarà al clavari de cent sous los quals ha pagats an G^o Coves per un pati o solar que ha comprat aquell per a obs de la ballesteria.

- 1389, septiembre 28. LC.

Requerimiento a la parròquia de Sant Pere

Item Lonrat consell de la dita vila acordà sobre la proposició feta per en Guillemo Sala que la obra del mur la qual ha ésser feta en comú per tota la universitat se face per cèdules segons és estat acordat e anotat e no res menys que per lo sindich de la dita vila sia feta protestació al honrat en Francesch Miró, que ab grans manaments penals e ab daltres leguts destrenyiments face obrar continuament als de la parròquia de Sent Pere, e que si lo dit governador serà en los dits afers negligent que'l sindich bestrague a un correu qui sie tramés al senyor rey notificant com los de la parròquia són negligents en fer la dita obra e lo gran perill que a la dita universitat ne porie enseguir, per lo qual senyor hi sie provehit ço que a la sua mercé plaure.

- 1389, octubre, 7. LC.

Orden del governador a la parròquia de Sant Pere

Item acordà lo consell que la obra del mur de Sent Pere sie feta e pas per lo loch hon los honrats jurats ensemps ab en Domingo Vives, Guillem Miró, Berenguer Miró, en Johan Tauhenga, en Pasqual Franch, en Berenguer Moliner e en Berenguer Guitart consellaran vista la dita obra a hull.

Enaprés en lo dit dia de dijous après de menjar lo honrat lochtinent de governador ensemps ab los honrats jurats en Guillem Miró, en Domingo Vives, en Berenguer Miró, en Johan Tauhenga, en Pasqual Franch, en Berenguer Moliner e en Berenguer Guitart anaren a veure a hull la dita qüestió, vista aquella a hull com la dita obra bonament no pogués pasar dretha sens que los archs del alberch den Guillem Trullols no fossen enderrochats e enderrochats aquells tot l'alberch sen consensie, per ço acordàren que la obra del dit mur pasàs e anàs per los lochs hon ja los solaments són gitats.

Per que de feyt lo dit honrat lochtinent de governador manà an Nadal Gombau e en Pere Boix, manobres de la dita parròchia de sent Pere, que continuament entenguesen en la dita obra.

E de continent los dits manobres dixeren que com ells la obrasen la torre e semblantment la universitat de la dita vila los haie a fer lo dit mur tro en cinch talajades que pregaven e supplicaven lo dit honrat tinentloch de governador que la dita obra fes fer a la dita universal tro al dit stat com de aquí avant los dits manobres se tendrien de fer la dita obra.

E encontinent lo dit honrat lochtinent de governador dix que ere appellat de fer complir a la dita universitat tot ço que tenguda ni obligada fos.

- 1389, octubre, 11. LC.

Negligència de la parròquia de Sant Pere

En lo qual consell fon proposat per Lonrat en Francesch Miró, tinent loch de portant veus de governador e comisari en fer fer los murs de la dita vila, que com les parròquies de Santa Maria, Sent Johan, Sent Nicholau, Sent Thomàs, Sent Augustí del tot gran sien obrades, e reste d'obrar e murar la parròquia de sent Pere, lo qual dich lochtinent de governador ha request e manat als de la dita parròquia los quals se defenen e dien que no són tenguts tro a tant la vila los don calç e maestre a fer aquell dit mur com axí ho hagués acostumat fer e dar a les altres parròquies per ço dix queu notificave al dit consell que stes en loc dits afers e acordàs ço que fos necessari donàs forma e manera per lo qual la dita parròquia fos obrada e los dits murs feyts e acabats. Lo consell hoida e entesa la proposició del dit honrat lochtinent de portantveus de governador, haut conloqui e gran parlament sobre la dita proposició, reeponen diu que lo temps que ls murs per sis parts foren dividits en fer per les dites VI parròquies cascuna parròquia pris sa part e ab son càrrech e que la vila e aquell temps que fon dividit donà calç e maestre per orde ayant quant durà lo temps que la vila donave calç e maestre la parròquia de sent Pere hac axí mateix calç e maestre com les altres parròquies. Enaprés de voluntat e exprés manament del consell fon mudada altra

orde e açò per profit e utilitat de la comunitat que les parròquies se obrasen e que la vila no fos tenguda de dar tansolament senil e cabirons, a la qual ordenació foren presents los consellers de la parròquia de Sent Pere, e que per vigor de la dita ordenació les altres parròquies se són obrades e murades sens que la vila als nols ha dat sinò tansolament sanil e cabirons. E per coneequent que no és de rahó de darlos als sinò tansolament dar ço que ha costum de dar a les altres, ço és sanil e cabirons, car no puxe o deje ésser de millor rahó o condició de les altres, per què manà los jurats que requiren lo dit lochtinent de governador que deje fer o fer fer lo dit mur de la dita parròquia, en altra (manera) perseveran en lo consell passat tengut de la dita rahó que ls dits jurats per via de correu o misatger consulten lo senyor rey dels dits affers supplicant a la sua senyoria que deje provehir per manera que ls murs vinguen a bon fi de murar.

- 1389, noviembre, 1. LC.

Ayuda al maestro Sala por trasladar su casa.

Item fon proposat per en Guillem Sala, mestre de obra de vila, que com ell per paraula a ell feta per part de la universitat sie vengut a la dita vila per fer la obra del mur e per la dita raó haie haut mudar sa casa, per ço supplicà e requeri lo dit consell que li complís ço que promés li ere com ell se proferís fer e complir tot ço que tengut fos. Lo consell acordà que com totempus fos entrant del iverm e no fos temps a obrar que los jurats ab consell de alguns prohòmens entre parlen ab lo dit en Guillamó Sala e que li sie donat alguna cosa per missions per ell sostengudes en mudar casa sua e per ço com la dita obra no li és poguda dar tro al temps convenient.

- 1389, noviembre, 28. LC.

Ayuda al maestro Sala por mudar su domicilio.

Item lo consell mana ésser dats an Guillem sala per missions de mudar sa casa de la ciutat de València per ço com la obra del mur no li és datum (sic) de continent per lo temps del hivern segons promés li fos e per tot ço que promés li fos per los jurats X florins.

- 1389, noviembre, 28. LC.

Pago al maestro Guillem Sala

Item lo cansell manà ésser dats an Guillemó Sala per missions de mudar sa casa de la ciutat de València per ço com la obra del mur no li és dat de continent per lo temps del hivern segons promés li fon e per tot ço que promés li fos per los jurats X florins.

- 1389, noviembre, 28 LC.

Se acuerda comprar cuatro bombardas y obligar a los vecinos que no tengan armas, que las compren.

Item enaprés lo dit honrat consell per tal que la vila mls pogués ésser defessa de les dites companyes acordà que fossen comprades per la dita universitat quatre

bombardes, ço és, una tir X lliures, altra que tire XII lliures, altra de XV lliures e altra de XX lliures, e que sie scrit a la ciutat de Barchinona e que nores menys acordà que per los honrats justícia e jurats ensemps ab en Domingo Vives, en Pere de Cella, en Bernat de Belda, en Pere Moster, en Bernat de Librea e en Domingo Guitart, notari, prohòmens per cascuna parròquia, facen fer per cascuna parròquia Xenes, e com la vila serà adeena sie vist e regonegut per aquells qui aquells tenen armes ni quinyes, e los que armes suficients no tendran lo justícia ab gran manament penal force a qualsevol habitador de la dita universitat que compre aquelles armes e armes que los dessús dits acordàren que pot tenir.

- 1389, diciembre, 7. LC.

Un maestro de bombardas se ofrece a hacerlas en la villa

Item fon proposat en consell per los jurats que com en Nicolau Bramon qui stà a la ciutat de València se sie profert de fer bombardes a la vila si ab aell se convenien hoc encara vendrie a la dita vila ab lur muller per star aquí, per ço que.n fos provehit ço que de bé fos.

Lo consell acordà que fos comanat als jurats e que.s convinguessen ab aquell de les dites bombardes ab condició emperò si en Guillem Miró a qui havien scrit a Barchinona non havie comprades e que de continent fos scrit al dit en Guillem Miró que si havie comprades si no que non compràs, si cars que comprades havie que anasen per comprades, e los jurats quen fesen fer e les dites coses comanà a lur distinció.

- 1389, diciembre, 13. LC.

Apremios para obrar en la parròquia de Sant Pere, portal de Na Claria y torre de l'Esperò.

L'onrat consell per profit e utilitat de la cosa pública et per ço que la vila de Castelló puxe ésser preservada al senyor Rey haut esguart a les grans companyes estranyes qui són entrades en lo Regne per lo procés de Catalunya, ordenà que cèdules sien feytes e la vila tota axí a bona coneguda dels elets ja per lo consell tractant de aquesta matèria. Et com al present los murs de la vila sien pus flachs en la parròquia de sent Pere al portal appellat de na Claria, l'onrat consell per descàrech lur manà als honrats jurats que de continent e de feyt dejen requerre e protestar contra l'onrat en Francesch Miró que encontinent e de feyt deje fer fer e acabar als de la dita parròquia los dits murs. En manera que aquells huaçosament sien acabats.

Et enacara que l dit honrat en Francesch Miró o dilatarà e complir fer no curarà cum efectú en tota triga cesant protestat contra aquell sie lo senyor Rey consultat ab correu per ço que la sua excellència... ben vist li serà.

Et com semblantment la torre appellada l'Esperò la qual antigament los cappellans sollien fer alçar molt alta, per la gran defensió que pot exir d.aquella, manà als dits jurats que encontinent e de feyt meten e facen metre mans a obrar en manera que huaçosament sie acabada. En altra manera en cars que negligents o remises fosen sie imputat aquells. Et donà llicència que puxen gitar per fer la dita obra XV sous per X (dena).

- 1389, diciembre, 20. LC.

Mandamiento penal del gobernador a los de la parròquia de Sant Pere.

Dilluns que ere comptat a XX de deembre del dit any comparegueren devant Lonrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, los honrats en Bernat cabeça e en Roig Perç de Cella, jurats de la dita vila, e dixeren de paraula venia demanada e obtenguda, que com lo consell de la dita vila per temor de les companyes que s deyen eren entrades en lo regne, fos acordât que los murs de la vila fossen feyts, e com los de la parròquia de sent Pere fossen pus flachs que ls altres de la vila, per ço que per lo dit lochtinent fos manat ab grans manaments penals de fer lo dit mur, per tal que requerien al dit lochtinent de governador que ab gran diligència se hagués als de la dita parròquia en fer e obrar lo dit mur, alias que protestaven contra ell e lurs bens e que culpa alcuna no ls sie imputada o donada.

E lo dit lochtinent de governador dix que com ell haje manat als manobres de la dita parròquia que demà que serà festa sien ajustats en lo palau de la vila que la donchs és appellat fer ço que fer sie tengut.

Enaprés dimarts a XXI de deembre del dit any, Lonrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, manà an Nadal Gombau e an Matheu Vilar, manobres de la parròquia de sant Pere, en pena de cent morabatins d'or que continuament entenen en la obra del mur de la dita parròquia e facen los solaments e altres coses en la dita obra necessària.

- 1390, enero, 17. LC

Requerimiento del gobernador al consejo

Item fon proposat en lo dit honrat consell per lhourat en Francesch Miro, lochtinent de governador, que com ell haie moltes e diverses vegades manat que entenguessen en la obra del mur, e açò per les companyes qui eren en Catalunya e non curasen res per ço que per descàrrech lur e que culpa no li n puxe ésser dada en cautela los manave que continuadament entenguessen en la dita obra e açò sots encorrimet de les penes contengudes en la lur provisió real.

E lo dit honrat consell responen a la dita proposició feta per lo dit honrat en Francesch Miró, lochtinent de governador, diu que ell fa continuadament provisió de calç, ragola e altres aparellaments de manobra, per ço que a la primavera primervinent qui serà bon temps de obrar puxen obrar e fer ço que necessari sie al dit mur en tant que la lur possibilitat bastarà.

- 1390, enero, 26. LC

Exención de contribución para el muro

En lo qual consell fon proposat per la muller de Jacme Navarro que com ella sie dona pobre e los de la parròquia de sent Pere la forcen pagar ab aquells en les tales del mur, que lo consell provehís ço que de be fos. Lo consell acordà que los jurats parlen ab lo manobre de la dita parròquia que no la meten en les talles haut esguart que los bens li són stats venuts.

- 1390, febrero, 21. LC

Pago de las bombardas y de su transporte por mar.

Item fon manat fer albarà an Pere Miquel, mercader, per IIII bombardes e pedres e pólvora segons per menut demostrà en son compte XXXIX lliures, I sou, V diners. Item d'altra part de nòlit de portar de Barcelona tro al port III florins. Item de portar tro al palau III sous IX diners.

- 1390, marzo, 7. LC

Materiales para la parròquia de San Nicolás

Fon manat fer albarà an Bernat de Belda, manobre de la parròquia de sent Nicholau, de LXXVII sous entre una jàcena, sanill e cabirons per cobrir una torra.

- 1390, marzo, 7. LC

Las obras de la muralla afectan al hospital de Trullols

Fon proposat en consell per en Guillem Trullols que com los de la parròquia de sent Pere obrassen lo mur e haguessen a descobrir la casa en la qual stan los lits del spital e lo dit spital sie a servi de nostre senyor Déu e de la vila, per ço supplicà lo consel que y provehis ço que de bé fos. Lo consell acordà que la vila pach lo descobrir del dit alberch e lo cobrir lo dit en Guillem pagant la fusta que y és neccessària al cobrir.

- 1390, abril, 16. LC

Herramientas para la obra del muro

Item acordà lo consell que en Bernat Maurell, manobre de la obra del mur, puxe comprar e fer fer tapieres noves ab sos areus.

- 1390, abril, 14. LC

Pagos registrados en el llibre de albarans.

Item doní aquell que portà les manxes den Bramon, el ferre e la roba, XXI sous.

Item costaren pedres e terra per a fer lo forn, VII sous VI diners.

Item costaren ragoles per a lo forn II sous VI diners.

Item doní an Sent Johan per portar argela blanca per II dies, V sous.

Item doní a Martí Fagona qui anà a la Pobla per portar carbó, XII diners.

Item comprí den Lançola e den Renovell e den Pere Aznar e den Guillerme Fuster de la Pobla carbó per fer les bombardes que foren XI càrregues, que fon a raó de V sous VI diners per càrrega, CCXX sous.

Item comprí fusta per a secar les bombardes e fer ferrar e cavar, e costà la fusta per tot XX sous.

Item doní per portar la bombarda al pla dues vegades, I sou.

- 1390, abril, 16 LC

El maestro de bombardas ha probado las bombardas y dice que son buenas.

En lo qual consell fon proposat per en Nicolau Bramon que com ell hagués endreçades les bombardes e hagués asagades aquelles e fossen bones, que plagués al consell que les rebés. Lo consell acordà que sie comanat als jurats que vejen les bombardes e parlen ab ell, emperò que no fermen en res ans facen relació al consell de ço que's poran convenir ab aquell.

- 1390, abril, 22

Pagos por obras en el muro

Fon manat fer albarà an Jacme Breç per cobrir e descobrir Lalberch den Trullols VI florins. Item per cobrir la torra de sent Pere VIII fexas de sanill, V sous IIII diners. Item III cabirons VII sous VI diners.

- 1390, abril, 27 LC

El consejo acuerda pagar las bombardas que se han hecho.

En lo qual consell fon proposat per en Nicholau Bramon que com ell haie feytes VII bombardes e aquelles sien bones que plàcie al consell de rebre aquelles e fer lo content de ço que li sie degut. Lo consell acordà que li sien rebudes totes les set e que li sie servat en la paga per lliura segons que pesaran e segons que fon convengut ab el per los jurats, e que li sie feyt albarà de la quantitat.

-1390, abril, 27 LC

Pago de las bombardas

Del consell de la vila de Castelló al honrat en Johan Barbarosa, jurat, síndich e clavari de la universitat de la dita vila, salut e honor. Donats e pagats an Nicholau Bramon CXVII florins los quals aquell són deguts per VII bombardes que hà feytes per obs de la universitat de la dita vila, ço és, III bombardes de XX lliures e III de XV lliures, e I de XII lliures, a raó de XI sous per lliura que farien los dits CXVII florins. Retenits vos emperò lo present ab cautela e seran vos reebuts en compte.

-1390, mayo, 1. LC

Quejas del vecindario

En lo qual consell fon proposat per Lonrat en Lop Sanchiç de Dicastillo, lochtinent de governador, que com per rahó de les talles per lo consell de la dita vila ordenades en fer lo mur de la vila sie gran remor en la vila e semblantment per rahó de la inòpia que és en la vila les gents menaçaen que se'n vullen anar a star e habitar a altres parts, per ço pregà al consell que'n provehís ço que de bé fos.

Lo consell, atesa la proposició del dit honrat lochtinent de governador, respós que ja havie ordenats certs hòmens per justificar los clamants, quant és al alls lo dit consell

acordà que de present se acabàs la torra del Speró qui és començada e la torra del portal den Ramon de Pauls, e que en la obra del altre mur sie sobresehit al present.

-1390, agosto, 16. LC

Se suplica al governador que retire la orden de obrar en los muros

Enaprés dilluns que ere comptat a XVI d.agost del dit any, comparegeren devant lo dit honrat lochtinent de governador los honrats en Johan de Barbarosa, en Bernat Cabeça e en Bernat Maurell, jurats de la vila de Castelló, et dixeren de paraula que com a ells e ab consell de la dita vila fos stat per lo dit honrat lochtinent de governador manat sots certes e grans penes que continuament entenguesen en obrar lo portal den Passanant e certa part que a la dita vila pertany de adobar en lo mur del portal den Ramon de Pauls segons en lo dit manament és contengut. Et com la dita vila sie molt opressa e encarregada de molts afanys e càrrechs e bonament al present la dita obra no porien fer sens gran dampnatge de les gents declinants e habitants en aquella, per ço suplicaren lo dit honrat lochtinent que lo dit manament li plagués suspendre e renunciar.

E lo dit honrat lochtinent de governador, vista la dita necessitat, dix que havié lo dit manament penal per sospés tro que altre manament hagués en contrari.

Presentis testimonis foren a les dites coses en Domingo Vives e en Guillamó Granyana, vehins de Castelló.

- 1391, octubre, 18. LC

Desperfectos producidos por el agua en las torres

Item fon proposat per en Pere Miquel que com la parròquia en la qual ell habitave e stave hagués a rebre los descorriments de les més aygues que cahien en la dita vila que no les altres, e per les aygues que entraven en lo vayll de la dita vila per les boteres les torres de la dita parròquia leument se poguessen destruir e descalcar, per tal intima e notificà al dit honrat consell ans del dan donador que.n degués fer alcuna bona provesió en les dites coses en manera que les boteres fossen stretes per manera que solament poguessen per aquelles discorrer les aygues que s.i deuen discorrer e que per aquelles alcuna persona no pogués pasar, e los fonaments de les dites torres fossen preservats e conservats, en altra manera protestà que no fos imputat a la dita parròquia. Lo consell acordà que les dites boteres sien stretes en manera que solament ne pusche passar una filla de aygua e no persona alcuna e que allí hon han romput sie adobat o feyt adobar per lo sindich e que sien regonegudes les torres e que hi provehisque en manera que les dites torres no puschen venir a menys per los descalcaments que fa la dita aygua que entre en lo vayll.

-1391, diciembre, 4. LC

Responsabilidades por la caída de una torre

Item fon proposar en lo dit consell per los dits honrats jurats que com la torre la qual havié feta fer la vila fos cayguda e derrocada e stigue fort dolentament, e uns dien

que és culpa del mestre qui la feu, altres que és culpa den Bernat Maurell, manobrer de aquella, per ço que si ell hagués feta cubrir e fetes fer canals que no fore cayguda. Per ço los dits honrats jurats notificaren e intimaren les dites coses al dit honrat consell e que ço que provehirie eren apparellats de enseguir. Lo consell acordà que fos vist lo compte del dit en Bernat Maurell, manobrer desús dit.

- 1391, diciembre, 4. LC

Tratos con maestras canteros

Item fon proposat per los dits honrats jurats que com lo portal den Passanant se haje a fer nou e ells hi haguessen menat a veure un hom piquer de la Alcora per saber quant ne volrie que fes de nou a son cost e messió, e hagués dit que l florins, e axí mateix haguessen entés que en Pineda, piquer de ací, ho fara per ço, notificaren al dit consell per ço que n acordà que volie que fessen. Lo consell acordà que ls dits honrats jurats ab alguns prohòmens de la vila parlen ab adosos los dits piquers e que aquell que millor obra face e per menys que el facen fer de nou.

- 1392, febrero, 7. LC

Prohibición de hacer puentes en los *escorredors*

Lo honrat consell de la vila de Castelló, per bé, profit e utilitat de la cosa pública stablí e ordenà que alcun hom straby o privat de qualsevol ley, condició o estament sie no gos o presumesqua fer o fer fer alcun pont o ponts en los *escorredors*, ço és, Lescorredor de la mar, en Lescorredor de Benizeit, en Lescorredor appellat den Trilla, en Lescorredor eppellat de la Plana, e en Lescorredor appellat den Rodrigo, sots pena de V sous per quantes que vegades contrafarà, applicadors, ço és, lo terç al senyor Rey, lo terç al comú de la dita vila, et lo terç al acusador. E semblant pena dels dits V sous en còrreguen e cometen aquell o aquells qui en los dits *escorredors* hauran feyt pont o ponts si donchs dins dos dies comptadors après publicació de la present crida a avant aquells qui los dits ponts o pont hic hauran feyts no desfaran o amouran aquells tornan al primer estament. Et que l justícia qui ara és o per temps serà puxe fer execució e levar les dites penes dels contrafahents ab acusador o sens acusador, et que l present stabliment dur aytant quant al dit honrat consell plaurà e no pus. Ferma den Guillem Miró, salvu dret de senyor.

- 1392, septiembre, 1. LC

El gobernador ordena la reconstrucción del portal den Passanant

Lonrat Nambertl de Barberà, lochtinenl de governador, manà al consell qui present ere que de continent e de feyt obren lo portal den Passanant e scombren lo vall en manera que les torres no s deroquen. Lonrat consell acordà que los dits jurats facen fer adobar lo dit portal de continent e que haien CCC sous dels peytés per pagar la obra.

- 1400, agosto, 1. LC.

Orden de cerrar las posadas al toque del seny del lladre

L'onrat consell de la vila de Castelló, attenent e regonexent que per longa usança és estat levat V sous per los justicies passats dels hostales de la vila que tenien les portes obertes toquant lo seny del ladre, per ço lo dit honrat consell ara de nou stablix e ordena que tot hostaler vehí o habitador de la dita vila e toquat lo seny del ladre haie a tenir les portes majors del portal del hostel tanquades o almenys a miga cadena.

- 1400, agosto, 22. LC.

Arreglo de los portales

Item lo dit honrat consell acordà que fosen adobats ab argamasa los portals lla hon es graven les aygues.

- 1400, septiembre, 2. LC

Alquiler de la casa de la manobra

Item fon manat fer albarà an Pere de Begués de XVIII sous que li són deguts de loger de la casa que té la manobra.

- 1400, septiembre, 2. LC

Albarán del pago anterior

Del consell de la vila de Castelló al honrat en Pere Miquel, síndich e clavari de la dita vila, salut e honor. Donats e pagats al discret en Pere de Begués, notari, XVIII sous los quals a aquell són deguts per rahó de loger de una casa per tenir la manobra del mur.

- 1400, septiembre, 28. LC.

Arreglos en los desagües

Item acordo lo consell quela honrats jurats e síndich vagen a veure l'escorredor en que discorren les aygues del val, e vist, vegen si s'obria si seria molta misió e quen facen relació en consell.

- 1400, octubre, 17. LC.

Sobre desagües

L'onrat consell manà e comanà als jurats que tracten ab los herents de les terres hon discorren les aygues del val e que meten en estament, empero que no fermen res tro hojen feta relació al consell.

- 1400, diciembre, 31. LC.

Juego de la copa por los ballesteros

Lo consell acordà que los balestés juguen la copa en axi que sien tenguts de sperar

tró al toch de vespres e sol que y sien tres jugados que juguen la qual copa sien tenguts de jugar tro a sent Johan primer vinent e la donchs aquells qui mes lances hinc haurà que sie sua.

- 1401, enero, 17. LC

Sobre lo mismo

Item acordà lo consell que les boteres de la vila sien tanquades a coneguda dels jurats e síndich.

- 1401, enero, 17 LC.

Entrega de la copa a los ballesteros

Item lo dit honrat consell vista la supplicació feta per en Vicent de Campos acordà que la copa la qual ere stada atorgada als balestes com fos passat lo temps que.ls fon assignat aquella que li sie liurada.

- 1401, enero, 17. LC.

Se acuerda cerrar las cloacas

Item acordà lo consell que les boteres de la vila sien tanquades a coneguda dels jurats e síndich.

- 1401, marzo, 1. LC.

Elección de manobre

Lo honorable consell de la vila de Castelló elegí en obrer de la obra de sent Augustí a un hom, ço és, Lonrat micer Johan Miralles, licenciat en leys, present e acceptant la dita administració de manobreria.

- 1401(1400), diciembre, 31. LC

Juego de la copa por los ballesteros

Lo consell acordà que los balestés juguen la copa en axi que sien tenguts de sperar tró al toch de vespres e sol que y sien tres jugados que juguen la qual copa sien tenguts de jugar tro a sent Johan primer vinent e la donchs aquells qui mes lances hinc haurà que sie sua.

- 1402, enero, 17. LC

Copa del juego de la ballesta

Item lo dit honrat consell vista la supplicació feta per en Vicent de Campos acordà que la copa la qual ere stada atorgada als balestés, com fos passat lo temps que.ls fon assignata jugar aquella, que li sie liurada.

- 1403, julio, 16. LC.

Construcción de la torre de sant Pere

En lo qual consell fon proposat per en Guillem Johan, manobrer de la torre de nou construhidora de la parròquia de sent Pere, que com ell per Déu volent entene a metre mans en començant a obrar la dita torre e hagués entés que la vila hagués feyt de ajutori a cascuna parròquia qui lladonchs havie obrat torre en sa parròquia de calç, per ço supplicà al dit honorable consell que li plagués de fer ajutori de calç per obrar e fer la dita torre com la dita parròquia de sent Pere no degués ésser de peyor condició que les altres, a les quals per part de la dita vila ere estat feyt ajutori de la calç. Hoc encara supplicà al dit honorable consell que li plagués fer fer unes bones tappieres ab les quals pogués fer obrar la dita torre com la dita vila hagués destrubides les tappieres les quals la dita parròquia de sent Pere havie fetes fer lladonchs noves. Lo honorable consell acordà que la calç fos donada per a obs de construhir e fer la dita torre a la dita parròquia de sent Pere segons que la dita vila a les altres ja construhides e fetes havie donada per relació feta en lo dit honorable consell per los honrats n'Arnau Sala e en ere de Reus qui eren stats manobrers de ferles torres e murs cascu de sa parròquia en temps passat, e volch que la dita parròquia de sent Pere se servisque de les tapières que són de la via, emperò que los de la dita parròquia a llur cost e messió faran portar la dita calç del forn on serà feta e no a messió de la vila.

- 1403, julio, 16. LC.

Reparaciones en los muros

Item lo honorable consell sobre lo feyt del mur com hagués entés que en algun loch havie mester adop, provehí e volch que tot lo mur de la dita vila sie regonegut per en Johan Mas, al qual a present lo dit honorable consell ho comane e vol que per càrrech e treballs que sostendrá en regonexer lo dit mur que li sien donats XX sous, e que ultra açò que li sien pagats tots sos diornals los quals farà en adobar lo dit mur.

- 1403, julio 16. LC.

Arreglo del camino de Rafalafena

Item lo dit honorable consell sobre lo feyt del cami appellat de Raffallafenna, com fos murmuració en la vila que lo dit cami per ocasió del escorredor de la dita vila se ere cavat e feyt baix per manera que les jents ne les bèsties non podien pasar sens gran afany e perill dells e de llurs bèsties, provehí e acordà que per los honrats justicia e jurats ensemps ab alguns prohòmens que vejen lo dit feyt e que y facen ço que si pertanyerà.

- 1403, julio, 16. LC.

Arreglo de desagües

Item lo honorable consell sobre lo feyt de les boteres com fos murmuració en la vila que per les pedres que de nou eren estades ficades e meces en les dites boteres los

alberchs per les grans plujes que fehie com les aygues pluvials no poguesen discorrer per les dites boteres ne poden pendre gran deterioració e peyorament, provehí e ordenà que les dites pedres les quals de nou eren edificades en les dites boteres sien levades e amogudes de les dites boteres per ço que ls edificis de la dita vila sien preservats del dit dan e que les dites boteres sien tornades al temps antich.

- 1403 septiembre 14.

Pendón de la villa.

Item lo dit honrat consell considerant que si les osts havien exir de la vila que men a llur mirva per falta de penó que no híc havie tal com se merexie de haver, acordà e manà al dit en Pasqual Ferrando lo qual prestament ha a tornar a València per misatger per finir les corts que de continent que fos en la dita ciutat de València que faça fer un bel penó e gran en manera que la vila ne sie onrada en son loch e cars quant mester Laurà, e quant serà feyt lo dit penó que face fer una capça de fust per ço que lo dit penó sie conservat en aquella.

- 1403, octubre, 16. LC.

Arreglo del camino del Molí Roder.

Item lo dit honrat consell sobre la proposició feta per lo dit en Pere Miquel, maior, del feyt del camí qui va al molí roder qui és atinent del reval e de la terra den Pere Moster, notari, qui és fort sotil e la aygua qui ve per lo dit camí ha cavat molt vers la part del reval que a gran perill ne pasen les bèsties, que fos adobat. Lo honrat consell acordà que l honrat mustaçaf ensemps ab los honrats justícia e jurats ab alguns prohòmens veien a ull lo dit feyt e vis que sich face ço que sich pertangue de fer en lo dit camí.

- 1403, octubre, 16. LC.

Esacorredor del camí de la Mar

Item lo dit honrat consell sobre la proposició feta per lo dit en Pere Miquel, major de dies, del feyt del escorredor del camí de la mar, delliberà e acordà que a present lo dit sindich face erbar aquell.

- 1403, octubre, 16. LC.

Daños del agua en el revall.

Item lo dit honrat consell sobre la proposició feta per lo dit Pere Miquel maior del feyt del camí qui va al molí Roder qui és atinent del reval e de la terra den Pere Moster notari qui és fort sotil e la aygua qui ve per lo dit camí ha cavat molt vers la part del reval que a gran perill ne passen les besties que fos adobat. Lo honrat consell que l honrat mustaçaff ensemps ab los honrats justícia e jurats ab alguns prohòmens veien a ull lo dit feyt e vista que sich face ço que sich pertangue de fer en lo dit camí.

- 1403, novembre, 3

Reparación de muralla y torres

Item fon proposat per en Johan Mas que com a ell fos comanat per lo honorable consell de regonexer los murs e les torres de la dita vila, e que lla on sie necessari de adobar que.u adobàs, e haie regonegut lo dit mur e sie de gran necessari que.s adob en dret lo ort dels frares e ell haie començat de sospedrar lo dit mur en lo dit loch, e no haie diners, e la obra ell no la puxe fer sens diners, per ço supplicà al dit honorable consell que li sie ministrat diners, , en altra manera si.l dit honrat consell no.u fehie que no fos donada a ell alcuna culpa si lo dit mur en alcuna part caye. Lo honrat consell acordà que li fossen ministrats diners al dit en Johan Mas los que mester hagués en adobar lo dit mur e les torres de aquell com açò fos molt profitós, per lo discret en Ramon Johan, notari, qui tenie lo loch den Pasqual Ferrando, síndich clavari de la dita vila.

- 1403, novembre, 11. L.C.

Contribución para la torre de Sant Pere.

Item lo honrat consell sobre lo proposició feta per en Guillem Bellido acordà que pus lo dit en Guillem Bellido és estat atrobat en lo libre de vâlues en la parròquia de sent Pere jatse sie que ara estigüe en altra parròquia, que pach en fer la dita torre de la dita parròquia de sent Pere segons és estat tatxat per los de la dita parròquia.

- 1403, diciembre, 5. L.C.

Dinero para reparar los muros

Item fon proposat per en Johan Mas que com a ell fos comanat per lo honorable consell de regonexer los murs e les torres de la dita vila e que lla on sie necessari de adobar que adobàs, e haie regonegut lo dit mur e sie de gran necessari que.s adobàs en dret lo ort dels frares e ell haie començat de sospedrar lo dit mur en lo dit mur e no haie diners e la obra ell no la puxe fer sens diners, en altra manera sil dit honrat consell nou fehie que no fos donada a ell alcuna culpa si lo dit mur en alcuna part caye. Lo honrat consell acordà que li fossen ministrats diners al dit en Johan Mas los que mester hagués en adobar lo dit mur e les torres de aquell com açò fos molt profitós per lo discret en Ramon Johan, notari, qui tenie lo loch den Pasqual Ferrando, síndich e clavari de la dita vila.

- 1404, enero, 17

Salario de los ballesteros

Item lo honrat consell sobre lo feyt del salari dels balesters, acordà que cascun de aquells dits balesters per cascun dia dels dits cinch dies haïen de salari per cascú de aquells dos sous VI diners.

-1404, enero, 17

Salario de los lanceros

Item lo honrat consell sobre lo feyt del salari dels lancers delliberà e acordà que cascu de aquells dits lancers per cascu dia dels dits cinch dies haien de salari a rahó de dos sous per jorn.

- 1404, marzo, 14

Licència al manobrer de la torre de Sant Pere

Item lo dit honrat consell donà licència e plener poder an Guillem Johan, manobrer de la torre de sant Pere, per que s puxa portar o fer portar e levar aquela torre la qual està après del mur davall la torre voltada de la parròquia de sent Pere prop la torre de la pressó appellada dels capellans, per a obs de la torre que ara fan nova

- 1404, marzo, 21

Pago a los hombres de la host

Item lo honrat consell per causa justa e rahonable delliberà e volch que dels V dies que havié acordat en lo consell prop passat tengut e celebrat a XI del present mes de març, que los hòmens que aturaren ab la host e anaren al loch de Bexí per manament del molt noble Governador de València fossen pagats e manats albarans segons que en lo quern dels albarans del consell és contengut segons que lladonchs fon taxat per lo dit honrat consell, los ne fos tolt un dia. Enaxí que fossen pagats de IIII dies tantolament los dits hòmens que ...en la dita host e anaren e estigueren e Bexí, e no de plus no contrastant lo acordat e delliberat per aquell dit consell en lo consell pus prop passat que ls dits V dies, e que los dits albarans dels dits IIII dies anassen per fets sots lo dit kalendarí de XI die marçii, e en aquells no fos toquat en lals saltim... de un dia que fon a present acordat que fos amogut dels dits V dies.

- 1404, abril, 6. LC

Daños de las aguas pluviales

Lo honrat consell a la proposició feta per en Berthomeu Marqués del feyt de la sua terra, o que la vila donàs loch que les aygues pluvials que venien per les carreres públiques no diroissen la sua terra per lo trencament que lladonchs fon feyt, o que la dita vila li compràs la dita terra. Acordà que fos vist auull lo dit feyt per los honrats justícia, jurats ab alguns prohòmens, e de ço que haurien vist que n fessen relació en lo dit consell que lladonchs se tendrà.

- 1404, octubre, 12. LC

Reparación de murallas con el impuesto del pescado

Ordenació del peix.- Com per experiència sie mostrat que és maestra en moltes e en diverses parts e signanter en aquest Regne que per los Murs e vals les ciutats e viles

són restaurades e defenses de subjugació de la força del enemich de aquelles. E per ço los bons regidors no deuen haver més cura de altres coses que de tenir en condret e de fer, reparar e adobar los murs e valls, com per aquells en cars de necessitat les persones e bens són restaurats e guardats. E per ço lo sant Rey en Jacme qui conquerí Regne de València de mans de sarrahins lo qual ere molt notable guerrer, e mostran per experiència fort molt notablament provehi e ordenà per fur de València posat sots rúbrica de eorum divisione etc. Tota excusació remoguda, que tots los nobles hòmens, cavallers, clergues, religiosos e ciutadans e qualsevol altra persona de qualsevol dignitat o satment sia sien tenguts a posar e metre del lur a obrar, a fer e reparar los murs e amundar los valls. E com los murs de la dita vila en moltes e diverses parts sien decahuts e decahen e decaurién sino eren reparats e adobats e los valls e scorrdors de aquells securats, mundats e adobats, per tal Lonrat consell de de la dita vila per esguart de totes les dites coses en lo dit capítol de fur expressat, ordena que per cascuna rova de qualsevol llynatge de peys que.s vendran en gros o en menut en la dita vila e terme de aquella pach dos sous que serie I diner per cascuna lliura dels dits peys. Emperò aquells qui vendran en menut los dits peys a liures, miges liures e dinades e d.allí enjús hagen haver de tara per la disminució del pes dues lliures per cascuna rova, los quals peys en Lany present qui començarà a XIX del present mes de octubre al sol exit e d.allí avant per I any següent qui ferirà a XIX dies del mes de octubre al sol exit la donchs siguent seran venuts als fors deiús scrits.

- 1405. Mà d'albarans

Pagos diversos

Item per una lança larga que prengué del palau la qual fonch donada a correr en lo dia de santa Maria de Agost per la qual havets donats an Pere Miquel, menor, del qual la compràs per preu de VI sous.

Item que compràs per fer honor en la dita festa quatre oques, ço és I den Pere Miquel, menor, den Berenguer Homdeu, den Domingo Barta e de un macip del jardí a diverses fors les quals donàs a luitar a balesta, a saltar e al joch d'esgrima, costaren totes dehuyt sous

- 1405, marzo, -14. LC.

Pendón en el portal

Item al dit Jacme Coll per dues vegades que muntà per adobar e ligar lo penó al portal e per mudar hi asta, VIII diners.

- 1405, marzo, 14. LC

Reparaciones en muros y torres

Item a la proposició feta per en Johan Mas, veedor e adobador e obrer dels murs de la vila, qui ha exposat que ls murs de la vila en alguns lochs se dirruexen e alcunes torres fan a cobrir. Lo consell comanà lo dit fet que fos vist per los honrats justícia,

jurats, síndich, mustaçaf e obrer, e que fossen fets e dobats segons que aquells conixerien fos fahedor.

- 1405, marzo, 14. LC

Manobrer de la torre de Sent Pere

Item lo dit honrat consell donà licència e plen poder an Guillem Johan, manobrer de la torre de sent Pere, que se'n puxa portar o fer portar e levar aquella terra la qual està aprés del mur davall la torra volcada de la parròquia de sent Pere e prop la torre del Sperò appellada dels capellans, per a obs de la torra que ara fan nova.

- 1405, abril, 26. LC.

Daños causados por las aguas

Item fon proposat per Narnan Agramunt e per en Berthomeu Marquo que com laygua qui devalle del camí de l'Alcora que discorre al clot del spital e traverse lo camí Real qui va ves Vilareal e salte en lurs possessions e daltres herents els fa gran dan, que fos mercé del consell que li fos dat loch hon discorreguen en manera que ells no n'aguessen dan. Lo consell acordà que vagen los jurats ab alguns prohòmens e ab lo mustaçaf e vegen e regoneguen per qual loch porà discorrer que aie menys dan de la vila e que facen relació en consell e la donchs lo consell farà ço que li apparà que sie fahedor en lo dit fet.

- 1405, abril, 26. LC

Obras en la torre de Sent Pere

Item lo dit honrat consell a suplicació dels majorals de la Confraria de Sent Jacme acordà que los jurats e síndich constrenguen e o facen constrenyer en Guillem Joan, manobrer de la torra de Sent Pere, que obre la dita torra en manera que la casa del Spital den Trullols qui és al lats de la dita torra sia cuberta e tornada axí com deu ésser.

-1405, junio,12. LC.

Se hace una lista de los vecinos que tienen cuiraces.

Item lo dit honrat consell per certes causes e rahons de cascun dels dits conselles induhins e per bé, profit e utilitat de la dita vila e dels habitants en aquella e de la cosa pública acordà e volch que per los honrats justícia e jurats de la dita vila fossen regoneguts tots aquells qui podien tenir jacs o cuyraces e si'n tenen que los noms de aquells sien scrits e messes a memòria e quines e quantes ne tendran. Et aquell o aquells qui seran atrobats poder tenir cuyraces o jacs e no tendran que ab manaments penals los sia mants que dins deu dies primers vinents ne hajan haudes o comprades e si dins lo temps a ells assignat no hauran haudes o comprades que los dits justícia e jurats puxen procehir a exacció de les penes a aquells imposades e compellir los de haver o comprar jacs o cuyraces.

- 1405, octubre, 2. LC.

Convocatoria de los diputados del general

En lo qual consell fon proposat per los dits jurats que com a ells en lo dia de dijous pus prop passat fos estada presentada una letra de part dels honorables diputats del general del regne de València closa e sagellada ab tres segells dels tres braços del dit general en cera vermella empremtats segons prima faç apparie, la qual encontient com fos directa a ells disclouren e dessagellaren, la qual hoirets per ço per descàrrech de aquells notificaren al dit honrat consell fon lesta, la qual és de la série e tenor següent.

Als molt honrats los jurats de la vila de Castelló.

Molt honorables e molt savis senyors, per alguns sentiments los quals havem tocants singular interès de tot aquest Regne de València sou convocats ací en aquesta Ciutat per al V dia del propvinent mes de octubre gran nombre de prelats, barons, cavallers, ciutadans e altres notables persones del dit regne, e com entre les altres en lo be avenir del dit Regne vaja molt a aqueixa vila pregam vos molt cordialment que pera la dita jornada nos trametats una o dues persones bones de aqueixa vila que us sia vejares complents (sic) pera semblants fets que sàpien e senten tots los dits affers e consellar en aquells a servey del senyor Rey e bé avenir del dit Regne, e açò per res no metats en oblit e haja us la sancta trinitat en custòdia. Escrita en València a XXX de setembre de M CCCC cinch.

Los diputats del general del Regne de València apparellats a vostra honor. E entesa e hoyda la dita letra encontinent lo dit honrat consell per ensequir aquella e per veure e saber e entendre l' affectu (sic) de aquella destinà per misatger en lo dit feyt lo discret en Pasqual Ferrando, notari, per anar a la dita Ciutat.

- 1405, octubre, 16. LC

Problemas de luchas de bandos

Item lo dit en Pasqual Ferrando feu relació al dit honrat consell del acte o feyt per lo qual ere estat tramés per misatger a la Ciutat de València per rahó e causa de la desús dita letra, ço és, que l visrey demanave als diputats dels tres braços que dels diners del general li fos feyta alguna ajuda o subvenció ab la qual ell pogués prohibir e contristar que gen estranya no entràs en lo dit Regne per cremar e afogar o dampnificar alcun loch, castell o alqueria que fos de la una ne de l'altra part de les bandositats ne de altres com hagués entés que ls Cervellons entenien entrar en lo dit Regne e fer guerra guerrejada segons que s fa en Catalunya que affoguen e cremen los lochs e apresonen les gents e les se n menen axí com si fossen catius o esclaus. E que si açò no ere donat remey que quasi tot lo Regne ne valrie menys e n serie dampnificat. E que valie més que y fos provehit ans que la cossa no s seguis car si se segueie tant be sich havie affer alguna provesió e faent la dita subvenció e ajuda al dit vis Rey dels diners del General no calrie tant sovín hostegar ni convocar les osts de les villes Reals del dit Regne, e que ell en neguna cosa que fos estada tractada antre lo dit vis Rey e los deputats e altres persones del feyt de la ajuda fahedora al dit vis Rey no hic havie volgut consentir ne prestar ne donar asentiment o consentiment alcú,

ans ne protestà expressament dient que no y consentie com no hagués manament del dit honrat consell de atorgar ne fermar alcuna cosa per què ell no se'n pleniríe sens que no li fos manat per lo dit honrat consell, e fets e moguts entre ells molts partits fon ne mogut un altre partit aytal, ço és, si aquesta universitat atorgara o fermara que ajuda e o subvenció sic feta al dit noble vis Rey per los diputats de les peccúnies del general del dit Regnesi.s seguirà o vendrà cas que.l dit noble vis Rey haie necessari la dita ajuda o suvenció enseguit ço que.s seguiu.

Primo que si e en cars que al dit noble vis Rey fos feyta resistència o contrast per alguns malfatans o per altres persones, que feta la dita resistència o contrast per aquelles ipso facto ans de començar e appellar les osts de les villes Reals del dit Regne lo dit vis Rey haie a notificar e escriure al molt alt senyor Rey les dites coses e que.l dit senyor Rey a aquell serà manat que façe en e sobre les dites coses.

Item que.l dit noble vis Rey ans de convocar les dites osts ne que puxe haver alcuna subvenció o ajuda de les peccúnies del General après que per aquell serà scrit al dit senyor Rey haie encara convocar e appellar les universitats de les viles Reals del dit Regne.

E explicada la dita misatgeria, suplicà al dit honrat consell que li manàs fer albarà al síndich que.l pach de XI jorns que ha estat fora la dita vila per rahó de la dita misatgeria. Lo honrat consell, entesa la dita relació del dit en Pasqual Ferrando, manà ésser feyt albarà al dit síndich que pach al dit en Pasqual los dits XI jorns a rahó de VII sous per jorn.

- 1405, diciembre, 12. LC

La torre de Sent Pere y el arco del Hospital de Trullols

Item fon proposat per en Miquel Segarra, administrador del espital den Guillem Trullols, defuncte, que com lo honrat en Guillem Johan, manobrer de la parròquia de sent Pere, per la construcció e edificament que havie feyt de la torre hagués haud a derrocar una partida del arch del alberch del dit espital per lo qual derrocament no podien ésser passats la major partida dels lits que.s pasaven per jaure als malalts e altres pobres advenits a dormir al dit espital tro aytant que.l dit arch sie retornat. E haie entés que lo dit derrocament haie a fer tornar la vila allur cost e mesió, per tal supplicà al dit honrat consell que li dégués declarar si ho havie a pagar la parròquia de sent Pere per ço com per a obs de la dita torre ere estat feyt lo derrocament del dit arch, ho si.u pagarie lo síndich per la vila. Lo honrat consell entesa la dita proposició, com fos estat atrobat

Per scriptura escrita de mà pròpia del lladonchs notari e scrivà del honorable consell e jurats en lo libre de consells, la qual dita scriptura en plener consell fonch lesta, que per lo dit en Guillem Johan en lo dit nom fonch proposat lo feyt del derrocament del dit arch deure ésser feyt e que sens aquell la dita torre no.s porie construhir ni edificar, e lo dit en Guillem Johan de voler del consell de la dita vila lladonchs tengut en lo dit palau havie derrocat aquell per edificar la dita torre, e per lo dit consell lladonchs fos estat acordat que aytant com costave de tornar lo dit arch que.u pagàs la dita vila, segons que en la dita scriptura ere declarat, provehí e volch e manà an

Johan Mas, manobrer dels murs de la dita vila que face retornar a mesió de la vila ço que és estat derrocat per lo dit en Guillem Johan del dit arch per ço que l'alberch del dit espital no'n pogués pendre alcun pijorament en esdevenidor.

- 1405, diciembre, 12 LC.

Información de mensajero

Item lo dit en Pasqual Ferrando, notari, feu relació al dit honrat consell de la segona vegada que ere estat tramés per misatger a la ciutat de València per lo feyt deles hosts, ço és, que és estat concordat per los tres braços reals e per les universitats de les viles reals que ans de alcuna ajuda o subvenció fahedora al dit noble vis Rey en cars que fos necessari que sien haudes provecions del senyor Rey com li plaurà que sie feyt si cars ere que per malfatans o altres persones li serie feta resistència o contrast, e que hagués aquelles lladonchs sien appellades les universitats e serà provehit en la ajuda o subvenció fahedora al dit vis rey en quinya ne en qual manera serà ordenat sobre aquella. Et feta a aquella (sic) supplica al dit consell que li plagués fer albarà de VII jorns que y havie estat. Lo honrat consell hoyda e entessa la dita relació manà ésser feyt albarà al dit síndich que pach al dit en pasqual Ferrando notari de VII jorns a rahó de VII sous per cascu jorn que valen XLIX sous.

- 1406, abril, 29. LC

Limpieza del escriptorio de Rafalafena

En lo qual consell fon proposat per en Francés Març e per en Domingo Març los quals havien treyt a escurar e erbar lo escriptorio de Raffallafenna, a tres anys, que com la vila cascu any hagués fet de ajuda al fet del dit escriptorio de dos florins, e ells haguessen escurat aquell, per ço supplicaren al dit honrat consell que li plagués de fer los donar los dits dos florins. Lo consell acordà que per lo honrat en Pere de Reus, síndich e clavari de la dita vila, sien pagats als dits proposants los dits XXII sous, dels quals manà quelin fos feyt albarà.

- 1406, abril, 29. LC

La torre de Sant Pere y el Hospital de Trullols

Item fon proposat per los maiors del espital den Guillem Trullols que com per culpa de ço que lo manobrer de la parròquia de sent Pere per fer la torre havie derrocat no podien ésser parats dos lits per a obs de acullir e jaure los pobres qui vindrien al dit espital, per ço supplicaren al dit honrat consell que fes tornar per manera que ls dits lits poguessen ésser parats e lo dit spital fos clos. Lo honrat consell entessa la dita proposició dix que sie enseguit ço que ja per lo honrat consell sobre lo dit feyt és estat ordenat.

- 1408, agosto, 12. LC.

Obras en la ballestería

Item lo dit consell acordà e volch que la calç que pendrie en Pere Gargil, obrer de la

ballesteria, per a obs de la obra de la dita ballesteria, la qual és de la parròquia de Sent Pere, que sie comptant quants kafiços ne pendrà e que com lo obrer de la dita parròquia la.ls demanarà que la vila la.ls torne o la.ls pach.

- 1408, septiembre, 16. LC.

Obras en la ballestería

Item lo dit honrat consell provehint una suplicació proposada per en Romeu Bonet, en Pere Rotla e d.altres vehins de la dita vila habitants en lo carrer apellat de Vinamargo, sobre la ballesteria, dix que pus la dita ballesteria ere començada de obrar e ja sic havien fetes diverses despeses axí en portar manobra a aquella com alias que provehie que.ls corral dels sobre dits suplicants fossen tanquats e closes et que fos feta crida que algun ballester no gosas anar a jugar a la dita ballesteria tro que.ls dits corral sien closes, sots pena de LX sous.

- 1408, septiembre, 28. LC.

Compra de un patio para la ballestería

Item lo dit honorable consell manà ésser fet albarà al clavari de cent sol. los quals ha pagats an G^o Coves per un pati o solar que ha comprat de aquell per a obs de la ballesteria.

- 1408, octubre, 8. LC.

Mesurador de la calç

Item lo dit honrat consell volch que fos mesurador de la calç de la dita vila e obrer del mur e altres affers de la dita vila en Guillamó Coves, vehin de la dita vila, expellits tots altres manobres e mesurados.

- 1408, octubre, 18. LC.

Obrer del mur

Item lo dit honrat consell volch que fos mesurador de la calç de la dita vila e obrer del mur e altre affers de la dita vila en Guillamó Coves, vehin de la dita vila, expellits tots altres manobres e mesurados.

- 1408, noviembre, 4. LC.

Petición de dinero por el gobernador general del reino para pagar hombres de armas con que oponerse a las bandositats.

Item com lo discret en Bernat Colomer, notari, fos vengut de la Ciutat de València hon per lo dit honrat consell ere stat tramés per misatger al noble mossén Guillem Ramon de Munchada, governador de regne de València, e de manament de aquell per parlar ab aquell e hoir tot ço quant lo dit noble Governador volie dir ne exposar,

per ço aquell dit en Bernat Colomer vengut de la dita misatgeria dix e relà ell ésser stat al dit noble Governador a la ciutat de Xàtiva hon semblantment eren stats los misatgers de la ciutat de València e de totes les viles reals del dit Regne, et que.l dit noble Governador los havié parlat et dit que com lo Regne de València fos e stigués en gran perill per causa de les grans badositats que eren en lo dit Regne, a les quals badositats lo dit noble Governador com fossen de grans hòmens bonament no podie donar recapte sens que no anàs ben acompanyat de hòmens d'armes, com moltes de vegades les dites badositats li haguessen asajat de fer resistències e contrastet en ço que ell volie procehir per justícia contra les dites badositats. Et aquestes coses lo dit noble governador no pogés fer sens que les ciutats e viles reals del dit tegne no li socorreguessen e ajudassen de alcuna quantitat ab la qual pogués sostenir los dits hòmens d'armes qui continuament anassen ab lo dit noble governador, en tal forma que ab lo esforç del dit noble e de ses gents les dites badositats fossen castigades. Per ço lo dit noble governador demanave a les dites ciutats e viles reals uqe li donassen en lo present any tres milia florins ab los quals ell pogués sostenir les dites gents d'armes quil acompanyassen. Et que aquestes coses eren fort profitoses al molt alt senyor Rey e a tot lo Regne de València, per què li pregave als misatgers que li fessen bona resposta et que.ls dits misatgers entre los quals ere stat lo dit en Bernat axí com a misatger de la dita vila li havien respost que hoida la proposició del dit noble governador retornarien a llurs universitats e relarien les coses per ell explicades a aquells e que enaprés srie li feta resposta. A la qual resposta fahedora ere stat donat terme e dia per lo dit noble governador als dits misatgers, ço és, lo dehen dia de noembre primervinent. Per què lo dit misatger dix que relave le dites coses al dit honrat consell per ço que.y provehis en tal forma que fos ben avenir de la universitat de la dita vila e servey del senyor Rey. Lo dit honrat consell hauda madura e digesta delliberació sobre les coses dessús per lo dit misatger explicades, attés que.l dit donatiu demanat per lo dit noble governador ere molt perjudicial a la dita vila com per fur fossen certs e limitats lo casses en los quals la dita universitat ere tenguda al senyor Rey fer donatiu e no a nenguna altra persona, per ço acordà e volch que fos respost al dit noble governador que la dita universitat no donarie alcuna cosa al dit noble com per fur no.y sie tenguda nec alias. Per altres fets de la dita vila anave a la ciutat de València hon lo dit noble governador ere que donàs et retés al dit noble la dista resposta.

- 1408, novembre, 22. LC.

Información de mensajero

En lo qual consell fon feta relació per lo discret en Pasqual Ferrando que ere stat a la Ciutat de València sobre lo fet del donatiu que.l dit noble mossén Guillem Ramon de Munchada demanave e que haut llarch parlament entre la Ciutat de València e la ciutat de Xàtiva e altres viles reals del regne de València en lo qual parlament havien haudes diverses e moltes rahons pro e contra, lo dit en Pasqual Ferrando havié feta ensemps ab los misatgers tansolament de les viles reals davall contengudes la resposta al dit noble governador que.s segueix.

A la subvenció dels tres milia florins per vos molt noble mossén Guillem Ramón de Munchada, governador de Regne de València als misatgers de les ciutats e viles reals del dit Regne en la ciutat de Xàtiva a XIX dies del mes de octubre pus prop passat demanat sots la vència, protestacions e salvaments aquí fets e atorgats en Francesch Aguiló e en Pere Arnau, juristes, misatgers de la vila e aldeyes de Morella, n Anthoni Boquet, misatger de la vila de Alzezira, en Pasqual Ferrando, notari, misatger de la vila de Castelló, en Bernat Ortolà, notari, misatger de la vila de Burriana, en Bernat Cortes, notari, misatger de la vila de Vilareal, en Goçalbo de Mora e en Lop de Muntalbà, notariis, misatgers de la vila de Exèrica, en Martí de Rodalla, misatger de la vila de Liria, en Berthomeu Medey, misatger de la vila de Cullera, en Miquel Martínez, misatger de la vila de Castell fabib, en Martin Serrano, misatger de la vila de Alpont, en Pasuqal Martínez, misatger de Adamuç, en Andreu Molina, misatger de Bihar, responen en aquesta manera que parlant ab vostra reverència e honor açò és cosa insòlita e erogant e prejudicant a furs e privilegis, libertats e bons uses del dit Regne per los quals són immunes e exempts de tals demandes e subvencions. Encara que totes les dites viles són molt encarregades de censals e altres càrrechs quasi importables axí per grans e diverses dons e subveccions (sic) que han aut a fer als senyors Reys passats e en special al molt alt senyor Rey en Martí ara regnant en les corts per ell en aquest Regne celebrades quam alias en manera que no poden suportar los dits càrrechs venien ja les dites viles o les de mes en despoblació per què dien que per les dites rahons altres les quals lo consell de cascuna universitat ha descossades (sic) e examinades no deuen ni porien fer o atorgar alguna subvenció. Et aytal resposta los és stat manat que us façen requirents que la present resposta sie continuada al peu de la dita vostra demanda e proposició e ésser feta una carta pública a cascú dells quant haver la n volrà.

- 1409, marzo, 5. I.C.

El consell de Castellón acuerda medidas contra las bandositats

Com per experiència que és maestra se demostre per gran audàcia e gosar dels mals hòmens no tement Deu ne la senyoria real moltes de vegades engendren bregues e discordies en les ciutats e viles de les quals bregues se segueixen grans scàndals e perills com per aquelles la vila o ciutat és appellada venir a gran destrucció com sie pus fort bregua entre los vehins e habitants en lo regne que la guerra ere de regne strany. Et per ço lo molt alt senyor Rey en Jacme qui aquest Regne conquerí de mans de sarrahins molt notablement provehí a semblants actes de bregues e bandositats entre sos sotmeses hoc encara los altres Reys après succehints et senyaladament lo molt alt senyor Rey en Martí de present regnant lo qual per son esforç ha procehit als scàndals e perills que entre sos sots meses per rahan de bandositats se porien seguir et fet sobre aquelles moltes bones ordenacions les quals bonament no poden ésser enseguides per la potència de les bandositats que és crescuda en lo regne. Car poch dies són passats que tres hòmens a cavall stranyis serien entrats per la dita vila et dins la plaça de aquella haurien ferit e nafrat alguns hòmens de la dita vila present Lonrat justícia de aquella. Lo qual per la potència dels dits hòmens no fon bastant a

contrastar lo dit acte ne encara a pendre aquells per la justícia, al present sie properida per la multiplicacó de les dites bandositats sa esforç a la justícia no és donat. Per tal per esforçar justícia e los oficials reals de la dita vila és stat ordenat per lo honrat en Bernat de Bues, justícia de la dita vila de Castelló, ab e de consell dels honrats jurats e prohòmens de la dita vila per provehir a semblants actes, perills e altres esdevenidos en la dita vila e terme de aquella et per tolre lo gosar e audàcia dels mals hòmens proveeis en lo dit feyt en la forma seguent.

Primerament fon ordenat que per esforç de la justícia et per ço que la dita vila mills sie preservada al dit senyor Rey que si en cas que semblant acte o altra bregua se segueie en la dita vila o terme de aquella, que cinquanta hòmens serien assignats al dit honrat justícia, que quant lo dit honrat justícia o altre official real en la dita vila manarà repicar sien ab lo dit honrat justícia o altre official real per esforçar aquell per partir la dita brega e bregues e per pendre los malfeytos per ço que aquells haien e prenguen la justícia que hauran servida.

Item més avant ordena que quatre bons hòmens serien elets a cascun portal de la dita vila los quals encontinent que hoiran repicar haien a tancar los portals de aquella en cas que brega sie dins la dita vila per ço que los malfeytos mills puxen ésser preses e retenguts a la justícia.

Item axí matex lo dit honrat justícia ordena ab consell dels dits honrats jurats e prohòmens de la dita vila que ls vehins de la dita vila quant hiran de fora de la dita vila a fer sos fets vaien ab ses armes et en cas que brega fos o sia en la dita vila o terme de aquella haien e sien tenguts a correr lla hon lo dit justícia o altre official real serà per esforçar la justícia e per partir la dita brega e pendre los malfeytos, et açò sots pena de LX sous per tantes quantes vegades contra fet serà.

- 1409, marzo, 5. LC.

El consejo hace unas ordenaciones para evitar los daños de les bandositats

Item lo dit honrat consell per bé, profit e utilitat de la cosa pública dela dita vila feu les ordenacions e capitols infraseguents.

Com per experiència que és maestra se demostre per gran audàcia e gosar dels mals hòmens no tement Deu ne la senyoria real moltes de vegades engendren bregues e discordies en les ciutats e viles de les quals bregues se segueixen grans scàndals e perills com per aquelles la vila o ciutat és appellada venir a gran destrucció com sie pus fort bregua entre los vehins e hbitants en lo regne que la gerra ere de regne strany. Et per ço lo molt alt senyor Rey en Jacme qui aquest Regne conquerí de mans de sarrahins molt notablement provehí a semblants actes de bregues e bandositats entre sos sotmeses hoc encara los altres Reys après succehints e senyaladament lo molt alt senyor Rey en Martí de present regnant lo qual per son esforç ha procehit als scàndals e perills que entre sos sots meses per raxon de bandositats se porien seguir et fet sobre aquelles moltes bones ordenacions les quals bonament no poden ésser enseguides per la potència de les bandositats que és crescuda en lo regne. Car poch dies són passats que tres hòmens a cavall strany serien entrats per la dita vila et dins la plaça de aquella haurien ferit e nafrat alguns hòmens de la dita vila present Lonrat

justícia de aquella. Lo qual per la potència dels dits hòmens no fon bastant a contras-
tar lo dit acte ne encara a pendre aquells per la justícia, al present sie properida per
la multiplicació de les dites bandositats sa esforç a la justícia no és donat. Per tal per
esforçar justícia e los oficials reals de la dita vila és stat ordenat per lo honrat en
Bernat de Bues, justícia de la dita vila de Castelló, ab e de consell dels honrats jurats
e prohòmens de la dita vila per provehir a semblants actes, perills e altres esdevenidos
en la dita vila e terme de aquella et per tolre lo gosar e audàcia dels mals hòmens
proveeis en lo dit feyt en la forma següent.

Primerament fon ordenat que per esforç de la justícia et per ço que la dita vila mills
sie preservada al dit senyor Rey que si en cas que semblant acte o altra bregua se
segueix en la dita vila o terme de aquella, que cinquanta hòmens serien assignats al
dit honrat justícia, que quant lo dit honrat justícia o altre official real en la dita vila
manarà repicar sien ab lo dit honrat justícia o altre official real per esforçar aquell per
partir la dita brega e bregues e per pendre los malfeytos per ço que aquells haïen e
prenguen la justícia que hauran servida.

Item més avant ordena que quatre bons hòmens serien elets a cascun portal de la dita
vila los quals encontinent que hoïran repicar haïen a tancar los portals de aquella
en cas que brega sie dins la dita vila per ço que los malfeytos mills puxen ésser preses
e retenguts a la justícia.

Item axí mateix lo dit honrat justícia ordena ab consell dels dits honrats jurats e
prohòmens de la dita vila que ls vehins de la dita vila quant hiran de fora de la dita
vila a fer sos fets vaïen ab ses armes et en cas que brega fos o sia en la dita vila o terme
de aquella haïen e sien tenguts a correr lla hon lo dit justícia o altre official real serà
per esforçar la justícia e per partir la dita brega e pendre los malfeytos, et açò sots
pena de LX sous per tantes quantes vegades contra fet serà.

- 1409, abril, 14. LC.

Pago a los hombres de la hueste

Item lo dit honrat consell acordà e volch que ls hòmens qui són anats a la host sien
pagats per tres dies, ço és, los ballesters a rahó de II sous VI diners per jornale los
lancers a rahó de II sous per jornal. Et los jurats e lo síndich e lo penoner e e en Lorenc
Miquel qui cavalcave cosser et anave armat, ço és, a cascú a rahó de V sous per jor-
nal. Item los altres de cavall qui anaren cavalcant en mules en la dita ost que sien
pagats a rahó de lli sous per jornal.

Item lo dit honrat consell acordà que l ballester que no vaje arreat axí com ballester
de anar, que ls honrats jurats haïen e puxen tolre aquell del salari e haver
consideració que segons que va armat sie pagat de son salari disminuïnt a aquell dels
dits II sous VI diners segons a llur discreció serà ben vist.

Item acordà que sien comprats penons reals a les trompetes.

Item acordà que sie feyt albarà al honrat en Pasqual ferrando de dos jorns que treballà
en anar al governador qui stavé sobre lo castell de Serra per lo fet de la ost que li
plagués de mitigar que no hi hagués a anar tota la gent de Castelló.

Item acordà lo dit consell que les adzembles ab les quals lo lochtinent de justícia tramés certes cuyraces a la host qui ere a Nules sien pagats per lo síndich de la dita vila et les adzembles que portaren los paveses.

- 1409, mayo, 25. LC.

Pagos a mensajeros.

Precontentis die et anno. Del consell de la vila de Castelló al honrat en Pere de Reus, síndich e clavari de la universitat de la dita vila, saluts e honor. Com vos utilment e profitosa e per affers propis de la dita universitats haiats pagades a diverses persones segons mostrats en un quern de paper scrit de mà den Pere Colomer, notari, scrivà del consell de la dita vila, les quantitats següents... Item al dit en Domingo Gascó, jurat, los quals bestragué per vos an Jordà, correu que portà uns capitols a micer Guillem Çahera sobre los fets de les bandositats, per III jorns, a rahó de III sous per cascun jorn, IX sous...

- 1409, junio, 29. LC.

Ballesteros y lanceros que han ido a guardar lo Grau.

Item lo honrat consell provehí en los salariis del omens axí balestes com lancers que anaran ab lo dit justícia a mar per guardar lo grau que moros no hic fessen mal ne dan com haguessen cert ardit que galeres de moros havien vistes en les mas denant Benicacim e que moros de les dites galeres eren exhits en la plaga de Benicacim e havien donada caça an Bernat Abrill que l havien cuydat pendre e cativar los quals hic jagueren tota la nit que no tornaren a llurs cases en aquesta forma, ço és, que cascun balester haie per salari de la dita nit XVI diners e cascun lancer haie per llur salari de la dita nit XII diners.

- 1409, julio, 25. LC.

Se busca sitio apto para construir abeurador.

Item lo honrat consell provehí que ls honrats jurats ab alguns prohòmens ensemps ab lo mestre valien a veure e regonexer en qual loch pus congruu passat lo portal den Trulols se porà fer abeurador on puxen abeurar llurs bèsties los qui estan de mig de vila ençà e en aquell loch on los dits honrats jurats e prohòmens a consell del dit mestre conexeran ésser fahedor que síndich e clavarí loy face fer e construhir lo dit abeurador per manera que estigue bé e per la forma que s pertany.

- 1409, julio, 25. LC.

Pago de gastos por vigilancia y hogueras en el campanario, y otros motivos.

Albarán. Item an Pere Boix de manament dels honrats jurats per dues nits que guaytà al campanar de la església per lo ardit que havie haud de galleres de moros pr veure si veurie ni sentirie alcuna cosa dels dits moros, a rahó de dos sous per cascuna nit,

quatre sous. Item a aquell mateix per I faró que feu en lo dit campanar, de huit diners. Item al dit en Pere Boix e an Domingo Barta los quals de manament dels honrats jurats anaren tota la nit per veure si sentrien hòmens armats que vinguessen vers la dita vila, per ço queu certificassen al justícia e jurats ans que no entrassen en la dita vila, per ço que no poguessen fer dan alcú com fos donat a entendre que hòmens armats devien venir hora de miga nit a la dita vila, per la dita nit, ço és a cascú de aquells dos sous VI diners, Cinch sous. Item an Batle per I feix de sanill que de aquell compràs per a obs de fer falles les quals lo disapte a vespre que.s comptave a XX de juliol fes fer en lo terrat de la dita església en senyal de alegria de la bona nova que havien hauda del estoll de Cerdunya, IX diners. Item compràs per a obs de fer les dites falles I diner de sarments segons les quals fes metre en mig del sanill, e I diner de fill d.espart per ligar les dites falles, summa per tot XI diners. Item an Nicholau Palacia, specier, per IIII troços de cera mesclada ab pobills e fills d.estopa cuyta que de aquell compràs per encendre los farons que cremaren en lo dit dia de disapte que pessaren IIII lliures e summa quatorze diners.

- 1409, julio, 25. LC.

Se acuerda adeenar la villa

Item lo honorable consell delliberà e acordà que tota la vila sie adeenada per deenes per ço que si havié a exir fora la vila axí per via de anar a la mar per guardar les mars del senyor Rey com per altra manera que yuaçosament puxen ésser hauts los hòmens que mester hauran tots si lo cars o requerà que hic haïen anar tots fora la dita vila.

- 1409, julio, 25. LC.

Pago a los ballesteros, lanceros y hombres de a caballo

Item lo honorable consell manà ésser feyt albarà al dit síndich que pach tots aquells hòmens axí balesters com lancers e de cavall que anaren per una o dues nits a la mar per guaytar si farien terracènia los moros de les galeres que eren estades vistes en les mars denant lo loch de Benicàcim, ço és, los lancers a rahó de XII diners per cascuna nit e los balesters e hòmens de cavall XIII diners segons que ja per lo dit honrat consell los dits salariis eren stats taxats.

- 1409, julio, 25. LC.

Que se pague a los ballesters e lanceros que salieron al mar para ver si había moros.

Lancers, a 12 dnrs. por noche; balesters e hòmens de cavall 16 dnrs. por noche.

- 1409, julio, 25. LC.

Se acuerda adeenar la villa por si hay que salir a la mar

Item lo honorable consell delliberà e acordà que tota la vila sie adeenada per deenes per ço que si havié a exir fora la vila axí per via de anar a la mar per guardar les mars

del senyor Rey com per altra manera que yuaçosament puxen ésser hauts los hòmens que mester hauran tots si lo cars o requerà que hic haïen anar tots fora la dita vila.

- 1409, julio, 25. LC.

Pago a los ballesteros, lanceros y hombres de a caballo

Item lo honorable consell manà ésser feyt albarà al dit síndich que pach tots aquells hòmens axí balesters com lancers e de cavall que anaren per una o dues nits a la mar per guaytar si farien terracènia los moros de les galeres que eren estades vistes en les mars denant lo loch de Benicàcim, ço és, los lancers a rahó de XII diners per cascuna nit e los balesters e hòmens de cavall XIII siners segons que ja per lo dit honrat consell los dits salariis eren stats taxats.

- 1409, julio, 25. LC.

Pago de gastos por vigilancia y hogueras en el campanario, y otros motivos. Albarán. Item an Pere Boix de manament dels honrats jurats per dues nits que guaytà al campanar de la església per lo ardit que havié haud de galleres de moros pr veure si veurie ni sentirie alcuna cosa dels dits moros, a rahó de dos sous per cascuna nit, quatre sous. Item a aquell mateix per I faró que feu en lo dit campanar, de huit diners. Item al dit en Pere Boix e an Domingo Barta los quals de manament dels honrats jurats anaren tota la nit per veure si sentrien hòmens armats que vinguessen vers la dita vila, per ço queu certificassen al justícia e jurats ans que no entrassen en la dita vila, per ço que no poguessen fer dan alcú com fos donat a entendre que hòmens armats devien venir hora de miga nit a la dita vila, per la dita nit, ço és a cascú de aquells dos sous VI diners, Cinch sous. Item an Batle per I feix de sanill que de aquell compràs per a obs de fer falles les quals lo disapte a vespre que.s comptave a XX de julioll fes fer en lo terrat de la dita església en senyal de alegria de la bona nova que havien hauda del estoll de Cerdanya, IX diners. Item compràs per a obs de fer les dites falles I diner de sarments segons les quals fes metre en mig del sanill, e I diner de fill d.espart per ligar les dites falles, summa per tot XI diners. Item an Nicholau Palacia, specier, per IIII troços de cera mesclada ab pobills e fills d.estopa cuyta que de aquell compràs per encendre los farons que cremaren en lo dit dia de disapte que pessaren IIII lliures e summa quatorze diners.

- 1409, septiembre, 28. LC.

Manobrer tiene que hacer cinco parells de tapieres

Item lo honrat consell ahuda consideració que lo manobrer ha afer fer cinch parells de tapieres per aobs de fer la dita obra e que axí prestament nos poran fer com hic haïe anar a la ciutat de València afer les fer e que lo temps del sembrar ne ve e los hòmens que lo maestre haurie mester se tendrien molt en gran for per rahon del sementer, delliberà e acordà que la dita obra Deu volent se començ encontinent passada la festa de monsenyer sent Luch evangeliste propvinent e continuada

daquilavant com lladonchs les gents seran espaydes per ço que hauran sembrat e lo manobre trobarà prou gent per ajudar a la dita obra e a gran mercat mils que ara.

- 1409, septiembre, 28. LC.

Se acuerda cerrar la ballesteria

Item lo honrat consell provehi sobre lo feyt de la balesteria que fos closa per ço que los que tenien los corrals e alberchs prop aquella fossen preservats de tot dan com ja per altri consell fos delliberat e acordat que fos closa.

- 1409, septiembre, 28. LC.

Aceptación de un fabricante de ballestas que se ofrece a vivir en Castellón

Item fon exposat per lo discret en Bernat Pelegri, notari, que com a ell sie estat dit per un bon hom balester de la ciutat de València que si la vila volie fer algun avantatge que ell sen vendrie ab sa cassa es farie vehi de la dita vila. Lo honrat consell attes que del offici de balesters no nich ha negú en la dita vila qui sapie fer balestes ni adobar aquelles si mester es, provehi que sie trames al dit hom que vingue ací per veure aquell e per sentir de ço que sap de fer balestes.

- 1409, septiembre, 28 LC

Contrato de un coracero

Item lo honrat consell acomanà als honrats justicia e jurats e sindich que ells parlen ab lo seller qui és ací que.s diu que sap fer selles e adobar cuyraces e que.s convinguen ab ell com mils poran com del dit offici en la dita vila no.y hic haje negú e estara y fort bé.

- 1409, octubre, 18. LC.

Orden al manobrer de reparar los umbrales de los portales

Item lo honrat consell mane an Guillamó Coves, manobrer dels murs e d.altres coses de la vila, que vege e regonegue los portals de la vila e que.ls adop e que.y face fer lindars com no estiguen be segons ésser deuen per ço com una persona per culpa dels dits lindars que no són bons seni puxe passar davall la porta segons és estat exposat en lo dit consell per en Johan Gerau, quiu ha vist auull.

- 1409, noviembre, 3. LC.

Se autoriza perforar la muralla para dar salida a las aguas

Item lo honrat consell per saterfer a la clamor de aquells qui tenen lurs corrals prop lo mur e prop la balesteria especial del carrer appellat de Vinamargo que.s clamen que no han loch per on puxe discorrer les aygues de llurs corrals e estan aquells llurs alberchs ... de caure e derocar, provehi e donà licència que puxen ... e foradar lo mur

de la dita vila per ço que les aygues dels dits corrals puxen discorrer per lo dit loch e los dits alberchs sien preservats de tot dan.

- 1409(10), diciembre, 26. LC, mà d'albarans

Pagos diversos.

Item an Domingo Sent Johan lo qual ab sa béstia tirà un almudí de calç de la cassa de la vila al corral den Pere de Reus per adobar lo mur en llur enfront e puix tirà arena per I dia, II sous sis diners.

Del consell de la vila de Castelló al honrat en Pere Colomer, notari, síndich e clavari de la dita vila, salut e honor. Com vos de manament dels honrats justícia e jurats axí en adobar los lindars dels portals com en tanquar les boteres de la dita vila com en fer guardar los portals hajats bestretes e pagades a les persones deitús scrites segons ere scrit en vostre libre e fon lest en plener consell les quantitats següents. Primo sonàs e pagàs an Jacme Pastor, an Johan Villarroja, an Jacme Breç, maestres de obra de villa, que tanquaren les dites boteres e adobar los lindars dels portals per I jornal a rahó III sous VI diners per hon fan deu sous sis diners.

Item an Pere Breç per la dita rahó, tres sous. Item al dit en Jacme Pastor per I^a liura e m^a de claus que comprà per a obs de clavar dites posts per al portal de sent Agostí, dehuyt diners. Item an Anthoni Latzer lo qual ab son roci treballe en tirar manobra als dits maestres pedres per al tanquar de le boteres e adobar los lindars e tirar terra per aplanar aquells per dos jornals arahó de dos sous per jornal, quatre sous. Item an Ramon Homdedeu e an Bernat Balester los quals ab sos rocins foren logats per hun jornal per fer ço que desús a la dita rahó de II sous per hom fan quatre sous. Item an Passamon per I jornal qui aydà als maestres e per altre jornal qui cavà terra a rahó de XVIII diners per cascan jornal, Tres sous. Item an Jacme Solà per les pedres que prengueren de aquell a obs de adobar lo linder del portal den Guardiola les quals foren taxades per lo dit en Jacme Breç qui prengué aquelles, dos sous. Item an G^o Marqués per I^a pedra grossa que prengué lo dit en Jacme Breç de aquell, sis diners. Item an Francesch Balester per pedres poques que de aquell prengueren per a obs de la dita obra, sis diners. Item an Johan Rodrigo qui guaytà la nit vespra de senta Lúcia e lo jorn de senta Lúcia que ere en divendres al portal de sent Agustí de nit e al portal den Pomar de dia, entre nit e dia dos sous sis diners. Item an Marquo qui aydà a guaytar ab lo dit Johan Rodrigo denit al dit portal de sent Agostí e de dia al dit portal matex aquell dia matex, dos sous VI diners. Item a Don Almenara qui lo dit dia guaytà al portal den Guardiola de dia com denit se tanquàs, dehuyt diners. Item a Pericó Lobet qui guaytà de manament del honrat justícia al dit portal lo dia de senta Lúcia en lo vespre e en l'altra vespra següent per dues nits arahó de XVIII diners per nit, Tres sous. Item an G. Narbó qui ensemps ab lo dit Pericó Lobet guaytà de manament del dit honrat justícia al dit portal lo dit dia en lo vespre e la altra vespra següent de dues nits arahó de XVIII diners, Tres sous. Item an Jacme Sala per lo disapte l'endemà de senta Lúcia qui guaytà lo portal den Guardiola de dia, dehuyt diners.

Les quals dites quantitats pujen in universo a summa e quantitat de Quaranta Tres sous.

- 1410, enero, 12. LC.

Informe de mensajero.

En lo qual dit honrat consell lo honrat en Pasqual Ferrando lo qual ab sindicat del honorable consell a aquell fet e per misatger ere estat tramés a la ciutat de València per representarse denant lo molt noble n. Arnau Guillem de Bellera, governador e visrey del regne de València, per vigor de una letra per aquell noble governador e visrey als dits honrats justícia, jurats e altres directa per la rahó en la dita letra expressada, feu relació de llur misatgeria e portà translat de certs capitols los quals serien estats feyts per part de la Ciutat de València de ço que demanave lo dit noble Governador e visrey a tot lo regne de València, ço és, que fossen pagats al dit noble governador e visrey trenta hòmens de cavall los quals estiguessen continuadament ab ell e X que ell nich tendrie serien XI. de cavall e que ls pagàs tot lo Regne per ço que fos poderós en fer estar segurs los deles bandositats hoc e axí matex que aquesta vila e totes les altres viles e lochs reals del dit Regne fessen ajermandat ab la Ciutat de València segons forma e tenor dels dits capitols los quals ell havie aportats, en los quals dits capitols se continien los dos caps del quals lo dit noble Governador e visrey ab certes universitats e ab ell havien tractejat e demanat per bé del dit Regne los quals dits capitols foren per ell dit en Pasqual Ferrando lests en lo dit consell. E supplicà al dit consell que li manàs fer albarà de XIII dies que y havie estat en la dita Ciutat per rahon de la dita missatgeria arahó de VII sous e de VI sous que havia pagats al scrivà del síndich de València que li havie feyt translat dels dits capitols. E que y delliberàs bé que molt hic anava. Lo honrat consell hoyda e entessa la relació feta per lo dit en Pasqual Ferrando pr causa de llur misatgeria e hoyts los dit capitols en lo feyt dels trenta hòmens de cavall que demane lo dit Governador e visrey per assí a tot lo regne que li sien pagats, delliberà e acordà que sie respost per lo dit en pasqual Ferrando lo qual ha a tornar a la dita Ciutat per donar resposta al dit noble Governador que aquesta universitat no sich obligarie ne hic prometrie un diner que poch és que fos donat al dit noble Governador en ajuda e subvenció del dits XXX hòmens de cavall que demane, ne en altra manera. En laltre feyt toquant al feyt de la jermandat si la farie o no segons forma dels dits capitols ab la dita Ciutat com nols haguessen be entés e fessen be a veure e regonexer no y dellibera a present qual ne quinya resposta farie lo dit en Pasqual Ferrando al feyt de la jermandat salvu que provehi que fos feyt cridat consell disapte propvinent per al dia del dicmenje següent e que entre tant cascú hic haurie haud alcun sentiment dels misatgers de Morella e de altres. E lladonchs en lo dit consell serie acordat e delliberat si serie feyta la dita jermandat ab la Ciutat de València o no e quinya o qual resposta farie lo dit honrat en Pasqual Ferrando al dit noble Governador e visrey o a qui fer fe degué en lo feyt de la dita jermandat. E manà que li fos feyt albaràs dels dits XIII dies e dels dits sis sous que havie bestreys al síndich de València per lo dit translat que serien per tot noranta e set sous.

- 1410, enero, 22. LC, mà d'albarans

Pagos diversos.

Item an Pere Miquel, laurador, per moltes pedres que de aquell prengueren per a obs de fer los lindars dels portals den Pomar, de la fira e den Trulols com en... qui aquelles vos dices que valien quinze sous e plus, quinze sous. ...

Item an Lorenç Miquel, mercader, per dues posts que de aquell compràs a rahó de XVIII diners per post per cloure de part davall les portes del portal de sent Agostí, tres sous. Item an Johan Gerau qui en nom vostre havie logat per dos dies an Pere Talavera, an Jacme Albioll, an G^o Castell, an Miquel Atzuara ab sos rocins per portar terra per roblir los enfronts dels portals de la vila e los ponts com sich fes gran bassa de aygua a rahó de dos sous per hom fan setze sous. ...

Item an Jacme lo manyà per adobar la cadena que ere trencada e la anssa que entre en lo pany del portal de la fira hun sous VI diners.

- 1410, enero, 22. LC.

Mensajero a València por las bandositats

Item fon proposat per los honrats jurats que com lo honorable consell de la dita vila hagués acordat e delliberat sobre los puncts o caps principals dels quals per lo honrat en Pasqual Ferrando qui ere estat tramés per síndich e misatger de volentat del dit honrat consell a la ciutat de València al dit molt noble governador e vis rey per virtut de la dita letra ere stada feta en lo consell prop passat tengut e celebrat en lo dit palau, ço és, que.l dit noble demanave e demane als ciutats e universitats reals contengudes en los dits capítols que li facen subvenció, succors e ajuda de trenta hòmens de cavall que tingue en llur casa per ço que haje gran esforç contra les bandositats. Item que la Ciutat de València vol fer agermandat ab aquesta vila e ab daltres segons forma dels dits capítols quínya e qual resposta serà feta al dit noble governador del feyt dels XXX hòmens que demane un diner que poch és parlant ab llur honor. Item al altre punt o cap toquant al feyt de la agermandat que aquesta universitat no farie germandat ab la dita ciutat per nenguna manera. E que lo dit honrat en Pasqual Ferrando torn a la dita Ciutat per fer proposta als dits noble governador e visrey del feyt dels dits XXX hòmens de cavall que demane. E als de la Ciutat del feyt de la agermandat que vol fer ab aquesta universitat dien que aquesta universitat no prometrie ne darie neguna cosa al dit noble governador per lo fet dels XXX hòmens ne en altra manera ne vol fer la dita jermadat ab la dita Ciutat segons per lo dit honorable consell és estat dit, acordat e delliberat.

- 1410, febrero, 4. LC.

Informe de mensajero

Item fon feta relació en lo dit consell per lo dit en Pasqual Ferrando de la resposta que havie feta al molt noble Governador e visrey axí del feyt dels hòmens de cavall que demanave com del feyt dela jermadat que demanave València e dels altres feyts que li eren estats recomanats per los honrats juratscom los havia recomanats als nostres advocats e an Francesch Escolà, síndich de la vila, e aquella resposta havie feta si e segons que per lo honorable consell ere estat delliberat e acordat. E com ell hagués estat huyt jorns que li fos manat albarà. Lo consell entesa la dita relació manà ésser feyt albarà al dit síndich que pach al dit en Pasqual Ferrando lo salari de VIII jorns a rahó de VII sous per jorn.

- 1410, marzo, 2. LC.

Pagos por una salida de la hueste de la villa a la de Sant Mateu

Albarán. Com vos per rahó e causa de aquells doents e vint hòmens qui serviren en la ost la qual de manament del honorable en Berthomeu Miralles, lochtinent de governador, e del honrat en Pere de Begués, surrogat de aquell, anà a la vila de sent Matheu hajats bestretes e pagades a aquells de manament del honorable consell per certs dies que estigueren en servitut de la dita ost en la dita vila de Sent Matheu per enseguir lo manament del dit honorable lochtinent a diverses fors e salariis, ço és taxat per lo honorable consell a aquells et en la forma deiús escrita, ço és, a cascun hom balester dos sous VI diners pr cascun jorn. Item a cascun lancer dos sous per cascun jorn. Item a cascu hom de cavall armat cinch sous per cascun jorn. Item als officials e penoner caminant, cinch sous per cascun jorn. Item als hòmens cavalcants en mulla arahó de III sous per cascun jorn. Item al atzembles arahó de III sous per cascun jorn, e per la mesió de la bestia I sou per cascun jorn. Item an Jacme Matheu que serví de trompeta en la dita host per la mesió que feu ultra lo sou que preníe de balester, cinch sous. Item a IIII jutglars qui sonaren en la dita ost ab llurs esturments, ço és, en Jacme Ruvio, Anthoni Tàrrega, Miquel Segarra e an Berenguer Algorffa a tots quatre vint e dos sous, e altres mesions per vos fetes per rahó de la dita ost segons per menut és contengut e declarat lo nombre dels dits hòmens a aquells CCXX homens, e los dies que aquells han servit en la dita host e les pagues per vos a cascu dels dits axí del sou que prenien com de mesions fetes per los honrats aquells jurats en dos fulls de paper scrits de mà pròpia den Pasqual Bataller, notari e scrivà del dit honorable consell...

- 1410, marzo, 15. LC.

Sobre la ballesteria

En lo qual consell fon supplicat per part de alcunes persones quis clamaven del feyt de la ballesteria en escrits de les coses en la supplicació declarades la qual liuraren an Pasqual Bataller, notari, scrivà dels dits honorables consell e jurats. E fon lesta presents alcunes de les dites persones en la dita supplicació declarades en lo dit consell. E lesta aquella lo dit honorable consell, absents les dites persones, provehí que ls honrats justicia, jurats, síndich ensemps ab alguns bons hòmens de plaça vaien veure e regonexer lo feyt de què fan clamor les dites persones. E si la vila per fer la dita ballesteria ultra los X palms los quals per establiment són de la dita vila ha pres en e és plenida de pendre alcuna cosa de les dites persones o de alcuna de aquella, vol que ls sie saterfeyt e pagat. E que la vila face la tapiada per les dites persones demanada sobre aquella la qual ja a aquells per la dita vila ere estada feta. E que sie vista semblantment si la ciga de que.s clame en Sorio ere dins los límits de la dita vila que sie riblerta. E si per aventura la dita ciga ere dins los límits del dit en Sorio e serà riblerta, que la vila li.n face fer al dit en Sorio una altra a mesió de la vila, en altre loch.

- 1410, marzo, 15. LC.

Asuntos de la ballestería

En lo qual consell fon supplicat per part de alcunes persones quis clamaven del feyt de la ballesteria en escrits de les coses en la supplicació declarades la qual liuraren

an Pasqual Bataller, notari, scrivà dels dits honorables consell e jurats. E fon lesta presents alcunes de les dites persones en la dita supplicació

- 1410, abril, 9. LC. mà d albarans

Pago de la obra del abeurador

Donats e pagats an Johan Villarroja, menor, pare e fill, piquers vehins de la dita vila, per salari de fer un abeurador fora al portal den Trullols atinent de la cèquia de Coscollosa segons fon per aquells convengut et pacionat ab los honrats jurats e síndich e clavari de la dita vila. E per lo qual dit abeurador fahedor per lo dit salari e treballs per aquells sostenidors en fer aquell a aquells foren promeses per los dits honrats jurats, síndich e clavari donar e pagar acabat aquell abeurador segons se pertany Quatrecentos sexanta dos sous segons que en carta pública reebuda per en Pasqual Bataller, notari e escrivà dels honrats jurats VII^{ta} die januarii anni presentis és contengut, per tal lo dit honrat consell en lo dia deiús scrit tengut e celebrat ha manat a vos ésser feyt lo present albarà lo qual ab cautela ...

- 1410, abril, 9. LC.

Ocupación de propiedades privadas por el consejo para disponer la ballestería.

Sobre lo feyt de la balesteria lo honorable consell hoyda e entessa la relació feta per los honrats jurats com havien feyt alnar ço que la vila se havie pres de cascun corral de certes persones per a obs de la dita balesteria per en Jacme cascun corral provehi que los dits corrals sien closos per forma e manera que aquells de qui son non puxen reebre ne haber alcun dan. E que per los dits honrats jurats e síndich sien taxats a cascu de aquells segons llur bona e sana conexença los palms de ço que la vila se havie e ha pres dels corrals de cascu de aquells, e taxats que per aquells sie feta relació al primer consell.

- 1410, mayo, 10. LC.

Abrevadero del portal den Trullols

Item sie feyt albarà an Johan Villarroja, major, e an Johan Villarroja, menor, piquers, de CCCCLXII sous del abeurador del portal den Trullols.

- 1410, mayo, 10. LC.

Pago a los componentes de la host

Del consell de la vila de Castelló al honrat en Pere Colomer, notari síndich e clavari de la dita vila, saluts e honor. Com nos per rahó e causa de aquelles doents e vint hòmens qui serviren en la ost la qual de manament del honorable en Berthomeu Miralles, lochtinent de governador e del honrat en Pere de Begues surrogat de aquell ana a la vila de Sent Matheu hajats bestretes e pagades a aquells e a cascun de ells per certs dies que estigueren en servitut de la dita ost en la dita vila de Sent Matheu

per ensequir lo manament del dit honorable lochtinent prenants sou a diverses fors o salaris segons ço és taxat per lo honorable consell a aquells e és en la forma dius escrita, ço és a cascun hom balester dos sous VI diners per cascun jorn. Item a cascun lancer dos sous per cascun jorn. Item a cascun hom de cavall armat cinch sous per cascun jorn. Item als officials e penoner caminant cinch sous per cascun jorn. Item als hòmens cavalcants en mulla a rahòde III sous per cascun jorn. Item als atzembles a rahò de III sous per cascun jorn e per la mesio de la bestia I sou per cascun jorn. Item en Jaume Matheu qui servi de trompeta ultra lo sou que prenne de balester cinch sous. Item a IIII jutglars qui sonaren en la dita ost ab llurs estruments ço és en Jacme Ruvio, Anthoni Tarrega, Miquel Segarra e en Berenguer Algorffa a tots quatre vint e dos sous e altres mesions per vos fetes per de la dita ost segons per menut és contengut e declarat lo nombre dels dits CCXX hòmens e los dies que aquells han servit en la dita host e les pagues per nos a aquells e a cascu de aquells dels dits dies axi del sou que prenien com de les mesions fetes e per los honrats jurats en dos fulls de paper scrits de mà pròpria den Pasqual Bataller notari e escriba del dit honorable consell e de aquells és estat vist e regonegut als quals per lo dit honrat consell per regoneixer lo dit feyt ere e és estat comanat e per aquells dits honrats jurats en lo dit consell és estat feta relació ells haver vistes les dites coses ésser escrites de la mà del dit notari e escriba e per nos encara és estat mostrat al dit honrat consell los quals salaris dels dits doents e vint hòmens e messions per nos pagades a aquells en la forma desus dita per los dits honrats jurats és estat sumat ensemps ab nos pugen in universo a summa e quantitat de duo milia sis cents cinquanta dos sous per tal lo dit honrat consell en lo dia deius scrit e celebrat ha manat a nos per lo present albarà lo qual mostrant aquell ensemps ab los dits dos fulls de paper scrits de mà pròpria del dit notari les dites quantitats nos seran reebudes a la reddició de vostre compte

- 1410, diciembre, 30. LC.

Convocatoria del governador general del reino

En lo qual consell fon expossat per los honrats justícia e jurats que com a ells fos e sie estada presentada una letra del molt noble Dr. Arnau Guillem de Bellera, conseller del molt alt senyor Rey, visrey e governador de Regne de València, en la qual mana a ells e prohòmens e universitat de la dita vila sots certa pena que sien denant ell en la ciutat de València o que y trameten un síndich o procurador qui legitimament en nom de la dita universitat entrevinga ab lo dit noble governador per ésser als parlaments que lo dit noble entena affer ab sertes Ciutats e vila e ab nos per les rahons en la dita letra declarades de ací a dimarts propvinent per tot dia la qual letra de manament dels dits honrats justícia e jurats fon lesta en lo dit consell. E lesta aquella encontinent lo dit honorable consell provehí per no caure en la pena dels D florins dor en la dita letra expressat que atès que l termini és molt breu, que sie feyt sindicat ab poder limitat, ço és, que síndich li sie tramés com sie perill en la triga segons per lo dit noble Governador serie estat afermat en la dita sua letra e sie present als parlaments del dit noble e de altres, emperò que no cloe ne fine, atorch ne ferm alcuna cosa ab lo dit noble Govenador ne ab altra qualsevol persona per aquell sens licència,

sabuderia e volentat del dit honrat consell. E per expedició del dit feyt los dits honrats justícia, jurats e consellers en nom de la dita universitat e dels singulars de aquella sens revocació de tots los altres síndichs e procuradors daci atrás constituïts feu, constituïr e ordenà síndich, actor e procurador seu de la dita universitat e singulars de aquella, ço és, lo honrat e discret en Pasqual Ferrando present, ço és, de comparar devant lo dit noble Governador e a entrevenir en los parlaments que seran hauts per lo dit Governador ab certes Ciutats e vila e ab nos segons serie de la dita letra, la qual lo dit sindicat per mi Pasqual Bataller, notari, escrivà dels honorables consell e jurats en lo present dia fon reebut.

Presentis testimonis foren a les dites coses en Bernat Seguí, escrivent, e en Johan Robio, laurador, vehins de la dita vila.

- 1411, junio, 1. LC.

Apertura y cierre de los portales den Pomar y den Trullols

Item lo dit honrat consell provehint a una suplicació feta per alguns prohòmens de la parròquia de sent Nicholau que.ls plagués fer obrir lo portal appellat den Pomar que.ls fos pagada la mesió que feta havien en formar lo pont. E lo dit honrat consell provehí que fos ubert lo dit portal durant les meses e fos tanquat lo portal appellat den Trullols tant com al consell plaurà.

- 1411, junio, 21. LC

Guaytes hechas por viejos

Fon proposat per alguns prohòmens vells de la dita vila que plagués al honrat consell que.ls volgués deliurar de les guaytes de denit que la dita vila feya per ço com no podien anar ne star per lo mur per sa gran vellea, e axí matex que.ls plagués haver qualche esguart en la cédula de la ecclésia. Lo honrat consell dona càrrech als honrats jurats que veessen alguns vells si eren comportants en lo fet de les guaytes sino que.ls ne rellevasen axí matex del fet de la ecclésia e que per ells fos vist e regonegut e si ells entenien que.ls fos a tolre que.ls fos tolt a qui ells entendrien, e que si a alguns feya afegir que.ls fos afegit.

-1411, junio, 21. LC.

Apertura y cierre de portales.

Per honrat consell de la dita vila fon provehit e ordenat per més veus que lo portal appellat den Trullols stigués ubert e lo den Pomar stigués tancat ensemps ab los de Sent Agusti e lo portal appellat den Segura.

-1411, junio, 24. LC.

Compra de ballestas y corazas

Fon provehit per lo honrat consell que vingue un ballester aci a la dita vila e que port L ballestes, axí matex fon provehit e ordenat per lo dit consell que vingué un cuyracer que portàs L cuyraces per servitut les ballestes e cuyraces de la dita vila.

- 1411, junio, 29. LC.

Normas para hacer las guaytes

Fon provehit per lo honrat consell que tots aquells que hiran a guaytar de dia als portals que cascú sia tengut anar ab ses armes e se.n porte pa, vi e ço que haurà mester, e que negú no se.n gos partir del maytí tro al vespre e açò sots pena de V sous reals de València e de aquells no.n puxe fer gràcia ni mercé, pagadors la terça part a la corona real e les dues parts als cofrensde la vila. Item sots aquella mateixa pena que tots aquells qui hauranaguaytat de nit sien tenguts anar a ses guaytes ans del seny e que sien en lo mur, e açò sots la dita pena de V sous pagadora ut supra.

- 1411, julio, 16. LC.

Penó en el portal den Segura

Fon provehit per lo honrat consell de la dita vila a una suplicació feta per Nambert Moliner suplicant al dit honrat consell que li plagués fer pagar lo penó de stamenya qui de present és en lo portal appellat den Segura lo qual ell havia venut a la dita vila per LXVI sous, per tal lo honrat consell manà a aquell ésser fet albarà de la dita quantitat.

- 1411, agosto, 2. LC.

Pago por administrar las guaytes

Fon provehit per lo honrat consell de la dita vila a una suplicació feta per en Lorenc Bosch e per en Johan Rubio suplicant al dit honrat consell que com ells per veu del dit consell haguesen regir e administrat una mesada les guaytes de denit de la dita vila e per rahó del dit regiment lo dit honrat consell hagués promés dar a rahó de XV lliures lany a ells o a altres qui.u regissen, per tal lo dit honrat consell manà a aquells ésser los fet albarà de XXV sous com tant muntà la mesada a rahó de les dites XV lliures.

- 1411, agosto, 18. LC.

Torre del portal den Trullols

Fon manat per lo consell de la dita vila an Johan Tauhenga, síndich ad lites de la dita vila que continuament requerís e fes requesta que la torra del portal den Trullols se acabàs.

- 1411, septiembre, 28. LC.

Madera de la iglesia para la torre del portal den Trullols

Item fon acordat per lo honrat consell de la dita vila que fos presa tanta de la fusta de la ecclésia com serà mester per a obs de la torra nova del portal den Trullols per bé e profit de la dita vila.

- 1411, octubre, 5. LC

Nombramiento de obrer del mur

Item lo honrat consell de la vila de Castelló provehí e ordenà que Johan Mas fos assignat en obrer dels murs de la dita vila e que li fos donat per son salarii de tot Lany XXXIII... salarii de cascun jorn lo qual an acostumat donar e que regonegue lo mur e les torres e que adobe e face adobar ço que mester hic serà.

- 1411, octubre, 6. LC

Se ordena derribar edificios cercanos a la muralla por el exterior

Fon prohibit per lo consell que tots los corralis ni alberchs que sien prop lo mur fora la vila que sien tots aplanats.

- 1411, octubre, 18. LC.

Manteletes para varios portales.

Item lo honrat consell acordà que.l síndich faça fer mantellets als portals den Trullols, den Segura, de Sent Agosti e den Ramon de Pauls e que sien pintats a senyal real e que y sien posats de continent tots affers lexats.

- 1411, octubre, 19. LC.

Construcción de una barbacana

Item lo dit honrat consell provehí e ordenà que entre lo vall e revall fos feta barbaquana per deenes; emperò que la vila sia tenguda haver tapieres e pagar los maestres.

- 1411, octubre, 30. LC

Cierre del portal de Trullols

Item lo dit honrat consell provehí que passat lo dia de la crida que havia feta fer lo lochtinent de governador que dins sis dies tot hom ne metés les palles, passat lo dit termini que lo portal den Trullols fos tancat.

- 1411, octubre, 30. LC

Pago al maestro de las bombardas

Item lo dit honrat consell provehí que sie pagat an Riet (sic) ço que li és stat promés per la vila com a mestre de les bombardes e de asentar aquelles.

- 1411, octubre, 30. LC.

Torre dels capellans

Item fon proposat per en Pasqual Franch dient que com ell fos stat manobrer de la obra de la torra appellada dels capellans e hagués aquella acabada, per tal requeri lo dit honrat consell que li assignàs comptadors a hojr llur compte. Lo dit honrat consell assignà a aquell per hojr lo dit compte los honrats en Pere Miquel, mercader, en Bernat Moliner, en Bernat Cabeca e en Johan Barbarossa, menor.

- 1411, noviembre, 6. LC.

Se estudia derribar los puentes del foso

Item los honrats justícia e jurats exposaren en lo consell que per deffensió de la dita vila que lo consell proveís si derrocarien los ponts del revall e si farien fer farines e que si.s perdien que.l consell fos tengut guardar los ne de dan e que los paveses fossen partits per cases.

- 1411, noviembre, 17. LC

Ballesteros en Castellón durante el interregno

Item lo dit honrat consell acordà e provehí que los ballesters los quals eren stats trameses a la dita vila per lo noble Governador del regne e jurats dela Ciutat de València per ajudar a guardar e conservar aquella dita vila per a aquell a qui per justícia serà declarat ésser nostre Real senyor, los quals dits ballestes apparia que haguessen complit cert temps per lo qual eren stats asoldadats ameten (¿) en la dita vila per un mes continuament seguent après lo dit temps, e que si abans que lo termini de la paga del preu de les rendes reals de la dita vila del qual lo sou dels dits ballestes del dit mes per provisió del general parlament del dit Regne e del dit noble Governador hauria e deuria ésser pagat fos vengut hauria o deuria ésser feta pagadel sou dels sobre dits ballestes del dit mes que.l honrat síndich e clavari de la dita vila per lo ben avenir de la vila ja dita manlevàs la quantitat de peccunia que.y seria obs e de aquen ne atorgàs carta e cartes públiques de deute ab aquelles clàusules e cauteles que.y fossen necessàries e oportunes ab obligació dels bens de la dita universitat e singulars de aquella e que lo dit síndich e clavari vengut lo dit termini de la dita paga cobràs la dita quantitat del dit surrogat de Governador qui ha en càrrech de traure e haver e distribuir en sou del dits ballestes les quantitats del preu de les dites rendes e de les dites generalitats que.s cullen en la dita vila ab o per comissió del dit noble Governador.

- 1414, mayo, 28

Animales muertos en el Clot del Hospital

En lo qual consell fon proposat per Lonrat en Pere Mut, mustaçaf de la sobre dita vila, dient que com a audiència sua fos pervengut novellament que.ls vehins de la dita vila en la ora que.ls morí alguna bèstia aquella lançaven al clot appellat del spital en lo qual clot se ajustave e ajuste gran multitut de aygua en temps pluvial la qual aygua servi e servie axí a fer ruscades de lanar a obs e profit dels singulars de la dita vila, de què.s segueix per causa de les dites bèsties axí allí llançades gran dan e infecció, per ço notificave al dit honrat consell que.n volgués provehir axí com se merexie. Lo honorable (consell) provehí e acordà que fos seguida la ordenació per lo dit honorable consell feta sobre lo dit fet e que aquella lo dit honrat mustaçaf menàs a execusió contra los delinqüents.

- 1414, agosto, 7. LC

Moros en la costa

Item fon proposat en lo dit consell per Lonrat en Pasqual Ferrando, batle de la dita vila de Castelló, dient que com lo honorable consell fos cert dels moros que eren estats desbaratats en les mars de Orpesa per lo honorable mossén Bernat de Fòrcia e aquells fossen donats en terra e fossen enemichs del senyor Rey e fos necessari aquells cerquar e haver si fer se podie, per tal pregave lo dit honorable consell que li donàs e administràs gent ab la qual ell pogués anar com ja sobre lo dit feyt hi fos anat lo honorable en Francesch Desplugues, lochtinent de Governador de Riu Duxó ansús, offerint seappellat si a ell se convenie n.l.s pertanye donar e pagar de donar aquell sou bo e suficient, et axí mateix si a la dita vila se pertanye pagar que aquella que.n fos tenguda com ell al present dels emoluments e drets del senyor Rey se offeris appellat bestraure ço que.l salari dels hòmens pagarie. Lo honorable consell donat loch per lo dit honrat batle et aquell fora del dit consell acordà que li fossen donats aquells hòmens que volguen per mar a Orpesa o lla on fossen necessaris per fer encerqua e buscha dels dits moros, ell emperò pagant aquells com la vila ne singulars de aquella no sie tenguda en anar a sa pròpia missió a terme o termes de altri pero si aquella hi ere tenguda o no lo dit fet fos remés al honra micer Guillem Çaera, doctor en leys, assessor de la dita vila, e ço que aquell consellarie de fer ensequir e complir.

- 1414, agosto, 9

Moros piratas, apresados en la huerta

En lo qual consell fon explicat e proposat per en Johan Molinos et en Johan Darenys, vehins de la dita vila, axí per ells com per sos companyons Garcia Perez e sos companyons semblantment vehins de la desús nomenada vilea, dient que com los desús dits en Johan Molinos e en Johan Darenys ab sos companyons haguessen preses set moros en Lorta terme de la dita vila, ço és, a Canet, ço és, de aquells moros que eren donats e ferits en la terra de la galiota que mossen Bernat de Forcià havie presa en les mars de Orpesa, e axí mateix lo dit Garcia Perez ne hagués preses ab sos companyons dos dels dits moros cerquant aquells e açò ves lo castellet appellat den Nadal. Et fos estada feta una crida de part del honrat en Guillem Feliu, surrogat del honorable en Francesch Desplugues, lochtinent de governador de Riu Duxó an sus, que tot que hagués o pogués haver a ses mans e metre aquells en poder del dit honrat surrogat li serien donats per presa de moros deu florins, segons que en la crida contengut e lo dessús dit honorable lochtinent se.n volgués menar a la Ciutat de València los dits moros que eren en nombre los per ells preses IX et altres sens que alguna paga no.ls havie feta et apparie en no fer, lo que ere greu e crua cosa. Per tal supplicaren lo dit honorable consell que fes per manera ab lo dit honorable lochtinent que ans que.ls se.n menàs fossen pagats segons forma de la crida desús dita e açò tendrien a gran mercé. Lo honorable consell tot concordant, degü no discrepant, acordà que al desús dit honorable lochtinent e batle de la dita vila fos dit per los honrats jurats e altres prohòmens ab si preses que ells deguessen fer paga als desús dits exposants segons forma de la dita crida, ço és, de X florins per presa de moros

et açò ans que ls se'n menassen a la dita Ciutat. En altra manera si fer no u volien que fos fet a aquells encontinent de fet un protest molt largament ordenat sobre lo dit fet constant encara en aquell que si remissió de aquells se havie afer que aquella fessen al senyor Rey qui és prop e en Regne de València, ço és, a la vila de Morella e que aquells al dit senyor Rey remetessen volent lo dit honorable consell que en e sobre les dites coses letra fos feta al dit senyor Rey et que aquella porte correu continent e de fet.

- 1415, septiembre, 8

Aguas del escorredor de Raffalafenna.

Item a la proposició feta per alguns hòmens que fan clamor que en lo temps de les plujes la aygua queix del reval torne en lo vall e ab aquella que ya hic vé per altres parts los cuyde offegar los sembrats e derruix lo camí, supplicants que donassen loch per on la dita aygua del reval anàs. Lo honrat consell per evitar los dans donadors en les heretats de la dita partida provehí que sie clos lo cap del revall e que la aygua que vendrà per lo dit reval que vaie a la céquia de Coscollosa axí com antigament hic solie anar.

- 1415, septiembre, 11

Reconocimiento de muros y torres para su reparación.

Item lo honrat consell per ço que los murs de la dita vila e les torres ab temps sien ben be regonegudes e feyts aquells adops que fer sich mereixquen per ço que no venguen a menys, elegí per obrer a fer fer les coses que hic seran necessàries a obs de sustentació dels dits murs e torres, ço és, lo honrat en Pere Rodaner alias Capela qui present ere en lo dit consell, de la festa de sent Miquel del mes de setembre propinent a l any tunc seguent, al qual constituí de salari per fer los dits regoneiximents per lo dit any vint e dos sous. E per cascun dia que ell hic haie a treballar ab los maestre o maestros que faran la dita obra per fer enantar e espaxar aquella constituí de salari al dit en Pere dos sous.

-1415, septiembre, 11

Limpieza del escorredor

Item lo honrat consell dellibera e acordà per utilitat de la dita vila e singulars de aquella, que l escorredor de la vall sie feyt estallar de les romigueres e erbes que la aygua puxe passar e tenir sa via per lo dit scorredor.

-1416, enero, 28. LC.

Desescombros del foso de la muralla

Del consell de la vila de Castelló a l'onrat en Bernat Colomer, síndich e clavari de la dita vila, saluts e honor. Com vos útilment e profitosa per affers e negocis propriis

de la ja dita vila hajats fets diverses pagues (sic) e mesions segons mostras e foren lestes en consell a les persones dejús següents les quantitats de pecunia les quals són ut secuntur. Primo donàs e pagàs an Johan Periz e an Guillem Martí qui tragueren I ribaç qui ere caygut en lo scorredors del Vall pedres e broça, cascú de aquells X diners I sou VIII diners. Item donà an Berthomeu Cantavella e an Guitart qui anaren a veure lo Riu sech qui venie molt gran per veure quinya via tenie, a cascú de aquells V diners, X diners. ...

Item pagas a deu homes qui foren logats a I dia per escurar lo dit escorredor al for següent, ço és, lo fill den Palet, Francesch Merades, Guiamó Martí, Guiamó Pahoner, Nicholau d'Alòs, Guiamó Rochamartí, Pere Ferrer, Johan Lobet, Bernat Tallant e Nicholau Miró, a rahó de XX diners per cascú, denou sous I diner. Per l' corda rodona que compràs per traure la broça e pedres de l'escorredor, V diners. Item al discret en Pere manyes, notari, per ésser sobrestant en lo dit dia, dos sous.

- 1417, diciembre, 27. LC

Reparación de la torre del portal den Reus.

Fonch proposat per lo honrat en Pasqual Ferrando, batle, que plagués al honrat consell de provehir e ordenar que aquella torre que és cayguda del portal den Reus que se faça, la qual està a gran mínua e desonor de aquesta vila. Lo consell acordà e provehí que se faça e manà an Pere Miquel, síndich e clavari, que encontinent hic meta mà en fer la

- 1420-21 Albaranes fol 47 r.

Ocas como premio para el juego de la ballesta

Item per VI oques que foren donades lo dit dia de santa Maria de Agost, ço és, dues a luytar, una a ballar, altra a saltar e altra als rocins, altra a la ballesta a raó de II sous VIII diners la peça fan per tot XVI sous VI diners.

- 1420-1421 (LC., sin mes ni día)

Ordenación sobre armas

En nom de la Santa Trinitat amen, la ordenació deiús escrita és stada ordenada per lo honorable consell de la vila de Castelló ab exprees consentiments dels honrats en Pere Miquel, surrogat de general de riu de Uxó ansus e den Pasqual Ferrando, batle de la dita vila, per contrastar en cars que necessari sie al cas se sdevenie a les galeres e naus que.s dien ésser armades per los genoveses contra lo senyor rey e vassals d.aquell la qual ordenació és tot sequitur

(I) Et primerament per ço que.ls arneses axi com cuyraces, ballesters e altres puxen ésser adobats e meses en aquell apuntament que és necessari és stat ordenat com la vila fretur de un ballester e de un cuyracer que sien hauts com cuyracer e un ballester per la rahó dessús dita.

(II) Item com en la dita vila haie ja XVI paveses de peses grans e dells en haia de xichs o pochs LXX o LXXX fon concordat que ultra los sobredits paveses sien hauts X

paveses de pasta ab los quals entenen que deu mijançant si e en cas qu'el cas se sdevenie la dita universitat poch fer bona e bella deffenssio e offenssio e d'açò haie carrech lo síndich de comptar e haver los dits paveses.

(III) Item per ço que la gent puxe mills anar armada e endreçada fon ordenat qu'els governador, batle, justícia, e jurats sien tenguts anar e entregar tota la vila e les habitacions de cascú per veure e regonexer cascú quines o quantes armes ha. Et axi mateix que sie manat a aquells qui les dites armes tenen que aquells dies dia cert haien adobades e fetes adobar e endreçar, per ço que puxen servir a la dita deffenssió e offessió.

(IV) Item com en Larchiu de les armes de la dita vila haia diverses passadós ordenen los dessús dits que sien empenats e endreçats per tal que puxen servir al dit acte.

(V) Item axi mateix qu'els ballesters de lleva e de torn que son en la dita vila sien meses a punt ab tots sos arreus que en lo dit acte puxen servir ut supra.

(VI) Item axi mateix que les bombardes sien endreçades axi les grans com les xiques e que la polvora sie ben reffrescada e adobada e feta de nou si mester ni haurà.

(VII) Item per ço que mills sie vist quina gent ha en la dita vila a deffenssio e offenssio fon acordat e ordenat que tota la vila sie adehenada per caps de dehenes et adehenada sie feta crida publica per la dita vila sots pena del cos e des haver que tots los caps de dehenes ab ses dehenes e les dehenes sien ajustats en la plaça de la dita vila per seguir los dits honrats governador, batle, justícia e jurats e açò sots la dita pena.

(VIII) Item fon ordenat per ço que mills e pus prestament puxe ésser reconegut al grau de la mar que necessitat ho portàs que tots aquells qui han acostumat de tenir rocins sien amprats per los desús dits honrats oficials de la dita vila de part del senyor rey que ells se deien endreçar en ses cavalcadures e arneses per fer lo sen del dit senyor e sie vist e comprat quants son per ço que puxen ésser vists e demanats tota hora que necessari sie a fer la dita deffenssa e offensa.

(IX) Los hòmens de cavall son los qu'es següexen: ço és los honrats governador, batle, justícia e jurats e lo síndich e mustaçaf. Item mossen lo comanador de Fadrell Ponç de Montpalau, Pere Colomer, Johan Eximeno, Manuel Caxa, Bernat Moliner, Berenguer Serra, Pere de Reus, Berenguer Tomas, Bernat Sala, Andreu de Pons, Guillem Johan, Guillem...

- 1420, junio, 23. LC

Disposiciones para la defensa de la costa ante posibles ataques de genoveses

Item com lo dit honorable consell hagués comanat als honrats justícia, jurats e alguns prohòmens de la dita vila que vehessen e regoneguessen ab los honorables surrogat de governador e batle de la dita vila quinya e qual provisió ere necessària a contrastar si en cas que sie necessari el cas se sdevenie a les galeres e naus que.s dien ésser armades per los genoveses contra lo molt alt senyor Rey e per dampnificar los vassalls de aquell. Per ço los honrats en Pere Miquel, surrogat de governador de Riu de Uxó ançà per molt honorable en Francesch Desplugues, lochtinent de governador del dit Riu d. Uxó ançà, e Lonrat en Pasqual Ferrando, batle, e Lonrat en Pere Castell, justícia, e los honrats en Lorenç Miquel, Domingo Gaschó, Johan Gerau e en Nicholau Merí,

jurats de la dita vila, convocats alguns prohòmens de plaça de la dita vila, seguint la voluntat e ordenació del dit honrat consell enantaren a fer los capitols e ordenacions infra següents.

En nom de la Sancta Trinitat amen, la ordenació deïus escrita és stada ordenada per lo honorable consell de la vila de Castelló ab e exprés consentiment dels honrats en Pere Miquel, surrogat de governador de Riu d Uxó ansús, e den Pasqual Ferrando, batle de la dita vila, per contrastar en cars que necessari sie el cas se sdevenie a les galeres e naus que.s dien ésser armades per los genoveses contra lo senyor Rey e vassalls de aquell, la qual ordenació és ut sequitur.

Et primerament per ço que.ls arneses axí com són cuyraces, ballestes e altres puxen ésser adobats e meses en aquell apuntament que és necessari, és stat ordenat com la vila fretur de un ballester e de un cuyracer que sien hauts un cuyracer e un ballester per la rahó dessús dita.

Item com en la dita vila haie ja XVI paveses de posta grans e belles e ni haia de xichs o pochs LXX o LXXX fon concordat que ultra los sobredits paveses sien hauts X paveses de posta ab los quals entenen que Déu migañant si e en cas que.l cas se sdevenie la dita universitat poth fer bona e bella deffenssió e offenssió, e d.açò haie càrrech lo síndich de comprar e haver los dits paveses.

Item per ço que la gent puxe mills anar armada e endreçada fon ordenat que.ls Governador, batle, justícia e jurats sien tenguts anar e entregar tota la vila e les habitacions de cascú per veure e regonexer a aquells qui les dites armes tenen que aquells dins dia cert haïen adobades e fetes adobar e endreçar per ço que.s puxe servir a la dita deffenssió e offenssió.

Item com en larchiu de les armes de la dita vila haia diverses passadós ordenen los dessús dits que sien empnats e endreçat per tal que puxen servir al dit acte.

Item axí matex que les ballestes de lleva e de torn que són en la dita dita vila sien meses a punt ab tots sos arreus que en lo dit acte se.n puxen servir ut supra.

Item axí matex que les bombardes sien endreçades axí de grans com les xiques e que la pólvora sie ben refrescada e adobada e feta de nou si mester ni haurà.

Item per ço que mills sie vista quina gent ha en la dita vila a deffenssió e offenssió fon acordat e ordenat que tota la vila sie adehenada per caps de dehenes, et adehenada sie feta crida pública per la dita vila sots pena del cos e del haver que tots los caps de dehenes ab ses dehenes e.ls dehenés sien ajustats en la plaça de la dita vila per seguir los dits honrats governador, batle, justícia e jurats, e açò sots la dita pena.

Item fon ordenat per ço que mills e pus prestament puxe ésser recorregut al grau de la mar en cas que necessitat ho portàs, que tots aquells qui han acostumat de tenir rocins sien amprats per los dessús dits honrats oficials de la dita vila de part del senyor Rey que ells se deuen endreçar an ses cavalcadures e arneses per fer lo servi del dit senyor e sie vist e comptat quants són per ço que puxen ésser vists e demanats tota hora que necessari sie a fer la dita deffenssió e offenssió.

Los hòmens de cavall són los que.s següen, ço és, los honrats governador, batle, justícia e jurats e lo síndich e mustaçaí, item mossèn lo comanador de Fadrell Ponç de Montpalau, Pere Colomer, Johan Eximeno, Manuel Caxa, Bernat Moliner,

Berenguer Serra, Pere de Reus, Berenguer Tomàs, Bernat Sala, Andreu de Pous, Guillem Johan, Guillem Feliu, Pere Manyes, Pere de Begués, Pere de Monçó, micer Francesch Feliu, Godart de Thous, Guillem Palau, tender, Berthomeu Palacia, Anthoni Valentí, Johan Navarro, Guillem Sanç, Johan Barbarrossa, micer Jacme de Campos, Berenguer Fenoll, ferrer, Pere Mut, Johan Robio, Martí lo Roig, Berenguer Duch, Johan Roselló, Berenguer Colomer, Felip Merí, Johan Aragonés, Johan d.Arenys, Pasqual Godes, Johan Bordell, Guillemó Merí, Berenguer Moztao.

- 1420, julio, 28. LC

Revista de ballestas

Item lo dit honorable consell acordà que ls honrats jurats e síndich veien les ballestes del palau de la dita vila e que les facen adobar e fer ses cordes e ses cubertes, e ço que haïen mester en tal forma que siguen a punt si la vila les haurà de necessari.

- 1420, julio, 28. LC

Revista de corazas

Item més acordà que ls dits jurats vagen per la vila per veure les cuyraces dels vehins de la dita vila e que aquelles que staran e que no hauran mester de adobar que les facen metre en scriptura al scrivà del consell. Et que les que hauran mester de adobar que les facen portar al cuyracer que és de present en la dita vila que les adob.

- 1420, julio, 28. LC

Guayta en el campanario

Item lo dit honrat consell acordà que sien hauts per los honrats jurats e síndich dos hòmens que guayten al campanar e que sien pagats dels diners de la dita universitat.

-1420, septiembre, 29. LC.

Guayta en el campanario

En lo qual consell fon proposat per los dits honrats jurats com lo honorable en Pere Miquel, surrogat del molt honorable en Francesch Desplugues, lochtinent de governador de Riu Duxó anssús, havie manat als dits honrats jurats sots pena de Cinchcents florins que a messió pròpia de la vila haïen dues quaytes les quals stiguen en lo campanar per ço que veien les alimares que faran les guaytes que l general del Regne té en la ribera de la marítima, ço és, al cap de Benicàcim e a Borriana e al cap de Riu de Millars, les quals coses e manaments parien als dits honrats jurats que eren fort perjudicials a la dita vila, com les altres guaytes totes són a messió del general e que l dit honrat surrogat vulle constrenyer ab manaments a la vila de Castelló que a sa pròpia despesa tingue guaytes que... a les dites guaytes par que sie cosa fort perjudicial a la dita vila. Per què notificaven al dit honrat consell per ço que y provehís. Lo dit honrat consell provehí que sien ordenades rahons per part de la dita vila e sien proposades contra lo dit manament axí com a perjudicial a la dita vila, e que sien

proseguides tro que.l dit manament sie revocat e que sie ben deffés axí per via de misatgers com per totes aqueles maneres que als dits honrats jurats serà ben vist, lexant lo càrrech de la deffensió de les dites coses e de elegir misatger o misatgers si necessari serà als dits honrats jurats, car lo dit honrat consell havié per ferm, plasant e agradable tot ço e quant per los dits jurats serà fet en deffensió de les dites coses e prosecució de aquelles,

- 1420, diciembre, 22. LC.

Problemas por el pago de guayta

Item com fos proposat per los honrats jurats que.l honrat en Pasqual Ferrando, batle de la dita vila de Castelló, fes fer execució en los bens de la dita universitat en quantitat de VI sous que diu que haurie fets pagar a dos hòmens qui son lochtinent haurie logats per anar a guaytar, la qual cosa parie fort perjudicial, que.l batle fes pagar a la vila los hòmens que farie lo dit batle logar per a guaytar a la mar, per què los dits honrats jurats ho exposaven al dit honrat consell per ço quen provehís. Lo dit honrat consell acordà que.ls dits VI sous en alcuna manera no sien pagats per la dita vila, e sil batle fa fer execució de aquells a la dita vila, que li sie protestat per ço que en son temps e loch li puxen ésser demanats en puxe ésser... del prejuhí.

- 1420, diciembre, 22. LC.

Pago al coracero

Item lo dit honrat consell acordà que saterfeyt e pagat al cuyracer e a son companyon lo salari que.ls costarà de tornar les cuyraces de port a la ciutat de València. Et que.ls dits cuyracer tornen ço que tenen de la vila que.ls ha prestat la vila e que se.n vagen en nom de Déu.

-1420(21), diciembre, 26. LC

Ayuda naval para el rey

En lo qual consell fon proposat per los honrats jurats ells haver rebuda dels honrats jurats de la ciutat de València la letra següent.

Als molt honrats e cars amichs los justícia jurats de la vila de Castelló.

Molt honrats e cars amichs, despres ir rebem dues letres una de la senyora Reyna e altra den Luch de Bondia, nostre concitudà qui és scrivà de la galera real de aquesta ciutat, feta en Niça, les quals effectualment concorden com lo duch de Jénova ab gran cuyta armà nou naus grans per passar personalment a socorrer la vila de Boniffaci assetjada per lo senyor Rey entenent hi dichmenies e festes e cobrant tots los fora exits de Jénova qui no eren de sa affeció e ffahent franchs tota la ribera per VII anys de tots drets per ço que les dites naus se armen guaçosament. Et que havié vetar que ell se devie ab ab (sic) lo dit senyor, e que lo dit senyor lo se.n menarà en Catalunya, o ell al dit senyor en Jénova. Sobre açò lo consell de aquesta Ciutat ha deliberat de armar una gran nau de bona gent per socorrer al dit senyorper nostra fealtat, atés son cas e.y meteren mans de fer.Et ultra axò haven sollicitats e requests los diputats del general de aquest Regne que.n armen al menys dues naus afi que ab la nostra sia

lo dit senyor soccorregut segons nostra possibilitat per satesfer a vostra honor e fe. Majorment car segons la dita senyora Reyna nos scriu, Barcelona té tres naus armades e Perpenyà una, e Mallorques altra, les quals han comissió de anar e soccorrer al dit senyor. No ns seria donchs ben star que per aquesta Ciutat e Regne restas satesfet a son càrrech e honor. Et los dits diputats nos han respost que.s dupten llur poder basta a tant sens voler e consentiment de les viles Reals, on senyos molt honrats vostres savieses pregam affectuosament vullats consentir en fer ço que dit és dessús e scriure als dits diputats de vostra voluntat e oppinió en tal manera que entre tots saterfaçam a nostre deure e a la honor del dit senyor. Sobre açò havem scrit a tots los magnats e a les viles reals del dit Regne per correus volants. Et sia en vostra guarda lo Spirit Sant rescrivint a nosaltres de ço queus vinga en plaher. Scrita en València a XXIII de deembre.

Los jurats de València prests a vostres plahers e honor.

Et lesta la dita letra en plener consell en continent lo dit honrat consell provehi sobre aquella ésser respost als dits honrats jurats, la qual resposta entenien ésser provisió a la dita letra e és ut sequitur.

Als molt honrats e molt savis senyos los jurats de la Ciutat de València.

Molt honrats e molt savis senyors. Rebuda havem vostra letra per correuscrita en València a XXIII del present mes de deembre per la qual nos avisavets de dues letres que haviets rebudes la una de la molt excellent senyora Reyna, e altra den Luch de Bondia, scrivà de la galera real. Et com per subvenció del senyor Rey la Ciutat de València havie delliberat de armar una gran nau de bona gent, e que haviets sollicitats e requests los diputats del general de aquest Regne que armen almenys dues a fi que.l senyor Rey sie soccorregut prestament segons nostra possibilitat. Et com per los diputats vos serie stat respost que.s dupte llur poder basté atant sens voler e consentiment de les viles reals, e per ço nos scriviets que scrivissem als dits diputats de nostra voluntat e oppinió a la qual molt honrats senyos vos responem que som de intenció que del general del Regne concordes la Ciutat e les universitats reals e los altres braços del univers del dit Regne que.l dit soccorriment se deu fer. Et que som prests de consentir en tot ço e quant los dits braços se concordaran e fer en los dits fets la honor e servey del senyor Rey. Et sia tots temps la Santa Trinitat en vostra protecció amen. Scrita en Castelló a XXVI de deembre any M CCCC e XXI.

Los justícia jurats de la vila de Castelló prests a vostres servey e honor.

- 1421, agosto, 4. LA

Cubiertas de ballestas

Item an March Gisbert de València per VII cubertes de aluda que ha fetes ab ses aludes a les ballestes del palau, a raó de III sous la cuberta, XXI sous.

- 1421, agosto, 27. LC.

Reparación de ballestas

Llibre albarans. ...an Bernat Alaster, ballester per les cordes que feu noves a les ballestes de la vila e per ligar aquelles.

- 1422, julio, 22. LC

El escorredor estropea el camino de Rafalafena

En lo qual dit conseyll fon exposat per alguns heretes de Raffalafena que com llur camí fos devastat per causa del scorreor de la dita vila, que fos plasent al dit conseyll de dar a aquells camí covinent, per lo qual dit conseyll fon deliberat quels dits honrrats jurats vagen veure lo dit camí et que y facen relació al primer conseyll que sich celebre per ço que y sia provis.

- 1422, septiembre, 5. LC

Premios para el juego de ballesta

En lo qual dit honrrat conseyll fon proposat per en Johan Homdedeu, vehí de la dita vila, de ordenar que annualment fos donada una joya en la dita vila als volents jugar a la ballesta per ço que en la vila damunt dita hagués més ballesters e o jugadors de ballesta que no havia de present, per lo qual dit honrrat conseyll fon provis que fossen comprades dues ballesters (sic) una de preu de tres florins de ley d.Aragó per als mellors jugadors et altra per preu de setze sous sis diners per obs dels cominals jugadors et aquelles fossen donades a jugar per hun any ab capitols ordenadors per los honrrats jurats de la dita vila.

- 1422, septiembre, 5. LC

Limpieza del escorredor de la mar.

Item com fos proposat en lo dit honrrat conseyll que l scorredor de la mar de necessitat fahia a scurar, fon provis per lo dit honrrat conseyll que l síndich fes scurar aquell.

- 1423, julio, 25. LC.

Daños de los pájaros en las murallas

Item lo dit honrrat consell provehí e acordà que per los síndich fossen tancats tots los forats del mur e de les torres de dins e de fora en manera que aquests malaits de pardals no y puxen criar, los quals fan molt mal al terme. E que axí mateix cascú sots pena haja a tancar tots los forats de ses alberchs que pardals hi puxen criar.

- 1423, septiembre, 13. LC.

Carta del baile general incluyendo otra de la reina sobre defensa del Reino.

De acuerdo con lo anterior, el consell aprueba los siguientes capitols: Primo ordenaren que ls portals de la dita vila sien ben regoneguts e en après posats en tal stat que aquells o les portes de aquells puxen ésser leugerament tancades e ubertes a conexença dels dits honrrats governador, batle, justícia e jurats.

Item en après ordenaren que les scales del mur sien regonegudes e refetes per ço que si necessari era que la gent de la dita vila puxe muntar en lo dit mur per fer híc la deffensió o offensió que s mereix.

Item que ls andamis del mur e les torres de aquells sien regonegudes e adobades en manera que leugerament sen puxe fer bona deffensió.

Item que la torre del portall appellat den Passanant qu'està fora l'eig com no y haia sinó dues cerques sie alçada en manera que sie deffenent axi com los altres.

Item que guaytes o scoltes sien posades, ço és, tres guaytes al grau de la mar e tres al campanar, les quals se responen ab obra de almara o de caraho o fumada per ço que ab temps la dita vila, regidors e poble de aquella puxen ésser asabentats.

Item per delmar missions fonch ordenat que les dites guaytes sien trameses per parròquies, ço és, per deenes axi com van a la ecclésia per parròchia e almenys cascuna sent a son càrrech e axi se facen les dites guaytes tro les dites parròquies sien passades ab éntregue.

Item que crida fos feyta per la dita vila notificant a tot lo poble en general com és stada hauda letra de la senyora rehina e del honorable micer Johan Mercader, batle general, que les genoveses han feta gran armada contra lo senyor Rey, terres e senyoria de aquell e per offendre e dampnegar aquelles que tot hom en general vaga ab ses armes e endreç ses ballestes e totes aquelles arneses que han e tenen per sucórrer lla hon los dits honorables governador, batle, justícia e jurats seran en deffensió del senyor Rey, terres e senyoria de aquell e de la dita vila.

Item que com la vila haie bumbardes moltes e bones e axi mateix ballestes, paveses e passadors de algunes pòlvores de les dites bumbardes que tot sie regonegut en manera que ab aquelles dites bumbardes, ballestes e altres arneses puxe ésser feta aquella deffensa e offensa que pertany.

Item que les claus dels portals sien regonegudes les quals deuen ésser de rahó en poder del justícia en manera que quant los dits honorables governador, batle, justícia e jurats conexeran que degen ésser tancats puxen aquells tanquar.

Item que l justícia face bona guayta a prim so o miga nit e lo lochtinent la face en la matinada en manera que la dita vila tots temps stiga sobre guayta.

- 1424, diciembre, 26. LC

El baile apremia la reparación de muros y torres

Item fon proposat per Lonrat en Pasqual Ferrando, batle, que com losmurs e les torres de la vila stiguesen mal areades, ço és, les torres de canals e alguns cabirons que caen podrits, per ço de part del senyor Rey requeri lo dit consell que lo dit mur e torres fossen adobades. Lo consell acordà que l dit mur e torres de aquells fossen adobades, et açò acomanà als honrats jurats.

- 1429, julio, 17. LC.

Bandositats entre els Capcirs y Galceran de Reus ab en Pere Mut e sos gendres

Die dominica hora vespèrorum vel quasi qua computabatur XVII julii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XX VIII^o, lo honorable consell de la vila de Castelló ajustat en lo palau comú de la dita vila per pacificar e concordar les bandositats deiús escrites e per ben de pau, delliberà que ans de totes coses ere necessari que los honrats

batle, justícia e jurats ensemps ab lo discret Nantoni de Pegeroles notari qui ere conseller ... als Capcirs de una part et an Pere Mut e altres de la sua part de la part altra, et de cascuns dels Capcirs, ço és, den Domingo Capcir, Bonanat Capcir et Guillem Capcir, e den Pere Mut e de cascú de la part de aquell rebessen sagrament e homanetge que tendrien e servarien tot ço e qual que cosa que per lo dit honrat consell serie ordenat e manat tenir e servir a cascuna de les dites parts en lo feyt de la pau trassadora per lo dit honrat consell entre les parts deíus scrites. Et no.y nontravendrien per alcuna scusa, manera o rahó. Et açò sots pena de cent florins applicadors la meytat als cofres del senyor Rey e l'altrameytat a la part obedient, ultra les penes del dit sagrament e homenatge. Per què lo dit honrat consell pregà als dits honrats batle, justícia e jurats que ensemps ab lo dit Nantoni de Pegeroles avissen sobre lo dit sagrament e homenatge e les dites seguretats a roboració de la dita pau. Er los dits honrats batle, justícia e jurats seguint ço que per lo dit honrat consell ere stat deliberat sobre lo feyt del dit sagrament e homenatge fahedor e prestador per la una part e altra e altres seguretats dessús dites, primerament anaren als dits Capcirs e reberen sagrament e homenatge den Domingo Capcir, Bonanat Capcir, Guillem Capcir sots virtut del qual sagrament e homenatge e sots incorrimt de pena de Cent florins cascú daquells, prometeren tenir, complir e servir en lo fet de la dita pau, los quals dits Capcirs e cascú de aquells feren lo sagrament e prestaren homenatge de mans e bocha respondre del dit honrat justícia en presència dels dits honorables batle e jurats e del sobre dit Nanthoni de Pegeroles, notari, les dites coses rebent e testificant.

Item més los dits honrats batle, justícia e jurats ensemps ab lo dit notari e altres entrevinents en los dits fets anaren a cassa del dit en Pere Mut del qual ensemps ab en Pasqual Eximenó, ferrer, Jacme Gaschó, Antoni pelegrí e Francesch Agramunt reberen sagrament e homenatge de tenir, complir e servir tot ço que per lo honorable consell serie manat e ordenat tenir e servir e no.y contravendrien per altra manera sots les penes dessús dites. Lo qual dit sagrament e homenatge lo dit en Pere Mut e cascú de tots los altres dessús scrits e nomenats feren en presència e poder del dit honrat justícia e en presència dels sobre dits honrats batle, e justícia e del dit Nanthoni de Pegeroles, notari, les dites coses rebent e testificant, de les quals feu relació en plener consell e al notari e scrivà dels jurats per ço que continuàs axí com dessús és scrit e continuat. Et n.açò foren testimonis los honrats en Pere Florença, prevere, e en Johan Aragonés, vehins de la dita vila.

- 1429, octubre, 2. LC.

Mejoras en los fosos y murallas

En lo qual dit consell fon provehit tots concordantment que donat càrrech als jurats que donen obra ab acabament axí com pus prestament se porà fer que ls valls de la dita vila sien scurats e affondats e que sien feyts mantellets al mur e que sien pujades pedres al mur e que sie adehenada la vila e que sien acabats los andadors del mur. Et que de continent lo dit honrat consell donà e ajustà als dits honrats jurats per caps de parròquia e que ajuden als dits jurats, ço és, per la parròquia de santa Maria Pere

de la Spasa, sent Johan Pere Miró, sent Nicholau Johan Guerau, sent Pere Guillem Johan, sent Agosti Pere Miralles, sent Thomàs al maestre Nadal Renau.

- 1430, abril, 18. LC.

Abrevadero del Pla de Sant Antoni.

Item lo dit consell acordà que l'abeurador del pla de sent Antoni sie adobat

- 1430, mayo, 7. LC.

Salida de la hueste

Item lo dit honrat consell manà ésse fet albarà an Johan Gerau de XVIII ss. VI dnrs. que bestragué en trompetes com anà capità ab los ballesters que anaren a Biar.

- 1431, junio, 30. LC.

Obras en la torre del portal den Ramon de Pauls

Item an Joan Cruzado qui fou per nos logat ab lo seu asse per tirar arena e pedres per a obs de sospedrar la torre del portal de Ramón de Pauls per un jorn dos dous. Item pagàs an Samuel Albera Afit juheu per un cafiç de calç que de aquell compres per a obs de la dita torre III sous. Item. an Jacme Foreç per un jorn qui fonch per nos logat a sospedrar la dita torre III sous. Item compres per a obs de la dita torre dos cabaços de espart los quals costaren IIII diners. Item an Johan Mas per dos jornals qui fonch al sospedrar de la dita torre IIII sous.

- 1435, octubre, 18. LC.

Visita del governador del reino para pacificar la villa.

En lo qual dit consell vench lo noble mosen Eximeno Perez de Corella cavaller e conseller del senyor Rey e governador de regne de València, et dix e proposa com ell ere vengut a la dita vila per alcunes letres que li eren stades trameses e quasi ere stat pregat per alguns de la vila e encara per en Nicholau de Reus axi com a misatger de aquella dient li que la vila no stave pacifiqua e que farie a metre e a posar en alcun bon stat e per ço ell ere vengut per visitar la dita vila e per pacificarla e castigar aquells qui la metien en royo e en bregues e en mals E axi que si li volien dit res ni interferomarlo dels dits fets com se són fets ni passejats tro ací que ellegissen X o XII bons hòmens de la dita vila e que lo y donassen en scrit car deu ministrant ell provehirie en los dits fets e a bon stat e pacifich de la vila e que lexarie aquella en bon sosech Et feta la dita proposició per lo dit molt noble governador lo dit consell li feu moltes gracies de sa bona proferta suplicant lo que axi com ho dehie de paraula ho fes de fets Et elegiren los prohòmens següents los dits lochtinent de justícia e jurats e Guillem Agramunt, Pere Colomer, Lorenç Miquel, Pere Miró, Antoni Valenti, en Ponç de Monpalau, Pere Castell major, Domingo Capcir, Mestre Nadal Renau, Berenguer Thomas, Frances Serra, Pasqual Eximeno, los quals dits prohòmens desus eleits axi de paraula com per scriptura informassen al dit noble governador de la utilitat e profit de la dita vila e del bon e pacifich stat de aquella e parlassen e

rahonassen ab aquell per e en nom de tot lo consell donant lo dit consell tot son loch e veus als dits prohòmens en los dits fets axi com si tot justat hi ere Et los quals dits prohòmens en apres paralaren e li donaren certes coses scrites al dit noble governador e lo dit noble feu ço que deus li administra que serie ací llarch de scriure.

- 1436, febrero, 18. LC.

Designación de dos prohombres para concordar matrimonios y arreglar paces.

Item lo dit honorable consell asigna dos promens per a tractar e cloure matrimonis en la dita vila e per a treballar en concordar questions e fer paus ço és los honorables en Pere Miralles e en Berthomeu Agramunt vehis de la dita vila als quals pregua e dona carrech que be e deligentment se aguessen e treballasen en los dits afers.

- 1443, junio, 20. LC.

Prohibición de ensuciar el agua de la balsa de la villa y cavar tierra en sus orillas.

«Llibre del Mustaçaf», ed. F. Roca, pág. 104.

Que algú no gos amerar cercols en la bassa ni cavar terra en la hora de aquella.

A XX dies del mes de juny any M^o CCCC^o XLIII^o.

Lo honorable consell de la vila de Castelló stablí e hordenà, per profit e utilitat de la cosa pública, que no sie algun hom strany o privat que gos cavar ni fer cavar terra de la orera de la bassa de la dita vila per obs de terrar llurs terrats, ni per altre usos propis de algú com per lo dit derruhiment de la terra o tarquim de la dita bassa l'aument se poria seguir de la aygua qui és allí ajustada per abeurar les bèsties de cascú, sia a huus públiche per lo cavament de la dita terra o tarquim l'aygua de la dita bassa s'en poria trespessar e anar al vall, en tal manera que en la dita bassa no y romandria gens d'aygua si la hora de la dita bassa no era, com sia, tanqua de la dita aygua e closa per aquella dita orera de terra. Per tal lo dit honorable consell statuhex e ordena que si algú o alguns seran atrobats en cavar o aportar-s'en la dita terra o tarquim per a llur propi us o per altri, que aquell aytal sie encorreggut en pena de LX sous, pagadors en aquesta forma, ço és, lo terç al acusador e l'altre terç al mustaçaff e l'altre terç a la vila per a obs de mundar e escurar la dita bassa, e que lo terç del acusador non'n puxa ésser feta gràcia.

Item encara vol e hordena lo dit honorable consell que no sia algun hom strany o privat que gos amerar cercols ni vimens en la dita bassa, e qui contrafarà pach la desús dita pena, segons que dessús, partidora e dividora ut supra, e açò per tal com los dits cercols e vimens engendren gran enfecció en la dita aygua de la dita bassa. E les bèsties que beuen de aquella ne porien morir per causa del enfeccionament de la dita aygua.

Ferma den Pascual Ferrando, batle de la dita vila de Catselló, salvu dret del senyor.

- 1446, julio, 1. Valencia

Provisión del infante don Juan, rey de Navarra, sobre las huestes de las villas reales.- AMC, perg. Publ. LP Cast. 47

Privilegi ab lo qual lo senyor Rey de Navarra, lochtinent general del senyor Rey, atorgue a les universitats reals que no sien tengudes anar ab host encara que sien convocades contra alguna universitat real que sie alienada.

Nos Johannes Dei gracia Rex Navarre, infans et gubernator generalis Aragonum et Sicilie, Duxs (sic) Nemosensis, Montisalbi et Petre fidelis, Comes Ripagurcie ac dominus civitatis Balagurii, locumtenens generalis serenissimi domini Regis fratris nostri honorandissimi. Ingens experiència edocuit superioribus diebus qualiter universitates Reales sepius vocantur et vocare compellentur incidere cum hoste auxilium quod inpendere in execucione quavis fienda contra villam aliquam a Regio patrimonio alienatam unde dicte universitates ne sentiunt multipliciter tanti honoris gravatas volentes pro posse adorso earundem hanch sublevare sarcinam, nobis in fine curiarum generalium proxime Valencie celebratarum incolis dicti regni per braxium Regale perhumilis extitit exhibita supplicacio. Nos vero animadvertentes accepta servicia a dicto braxio in curiis eisdem nobis multimode inpena Regium atque nostrum servicium ac utilitatem rei publice totius Regni concernentes digne moti sumus subscripta ac etiam ampliora ex Regia munificència predicti braxii universitatibus concedere graciosius tenore igitur presentis carte Regie statuhimus ac ordinamus atque concedimus universitatibus omnibus quarumcumque civitatum, villarum, castrorum et locorum huiusmodi Regni que Regii patrimonii existunt quod quociens contingat dominum Regem aliquam ex predictis Regiis universitatibus alienare a Regio patrimonio et contra eam seu quamvis aliam jam alienatam execucio mandetur alienacionis pretexto eam ob rem non posint alie universitates predictae nec ipsarum quevis vocari nech compelli cum hoste in similibus aliquatenus sufragari nech auxilium aliquod inpendere. Et si vocantur tali vocacione minime petere nech obedire teneantur immo eis facultatem damus atque concedimus per hoc Regium atque nostrum privilegium contradicendi tali vocacioni potius quam petendi quod tamen durare volumus dum taxat usque ad primas curias generales huiusmodi Regni celebrandas et ipsis finitis et non amplius. Mandantes gerentivices nostri generalis gubernatoris, officii bajuleque generali Regni Valencie ceterisque universis et singulis Regiis officialibus et ipsorum ac cuiuslibet eorum locumtenentes et ipsorum cuilibet presentibus et futuris quatenus huiusmodi Regium atque nostrum privilegium et concessionem eisdem universitatibus et ipsarum cuilibet teneriter teneant et observent tenerique et observari faciant inviolabiliter per quoscumque et non contrafaciant nech permitant quem piam contraire aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus Regii sigillo inpendenti munitam. Data Valencie die prima iulii anno a Nativitate Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto regnique dicti domini Regis Sicilie citra Farum anno XII, aliorum vero Regnorum anno tricesimo primo.

Sig+num Johannis Dei gracia Regis Navarre infantisque et gubernatoris generalis Aragonum et Sicilie, Ducis Nemosensis, Montisalbi et Petre fidelis, comitis Ripagurcie ac domini civitatis Balagurii, locumtenentis generalis serenissimi domini Regis fratris nostri honorandissimi. El Rey Juan.

Testes sunt inclitus A., magister Calatrave, G. episcopus Ilerdensis, nobilis Petrus Maça de Liçana, Guillermus de Vich, magister rationalis curie, et Berengarius Mercader, bajulus generalis Regni Valencie, consiliarii dicti domini Regis.

Sig+num mei Andree Catala, scriptoris excellentissimi domini Regis, qui hoc mandato dicti domini Regis locumtenentis feci et clausi.

- 1448, marzo, 31. LC.

Plans den Reus y den Trullols

Item mes lo dit honorable consell provehi e delibera sobre la proposició fet del fet de la porquateria que aquella dita proquateria fos feta e acomana e dona carrech als honorables jurats que aquells cerquen si trobaran porquates e que ls hagen segons es acostumat e que s face en aquesta manera ço es que los qui tendran porchs o truges de la parròquia de senta Maria sent Johan e sent Thomas que sien tenguts de exir al pla den Reus e los de sent Nicholau sent Pere e sent Agost al pla den Trullols e que no puisque tenir cascu que tendra porchs en la dita porquateria mes de hun porch o de una truga e no pus avant

- 1450, octubre, 30. LC.

Aguas en el Pla del portal den Reus

Sobre la proposició feta en lo dit honorable consell sobre lo fet de les aygues que venen en lo pla del portal den Reus e per tota aquella partida la via de València, lo dit honorable consell deliberà e donà càrech als honorables jurats e mustaçaff que aquells hagen dos prohòmens de cascuna partida e que aquells donen haviament a les dites aygues al mens dan que poran ab inposició de totes aquelles penes que sien necessàries.

- 1451, enero, 6. LC.

Reparación de los muros

E ajustat lo damunt dit honorable consell fonch en aquell proposat per lo honorable micer Jaume Ferando, batle de la vila de Castelló que com lo mur de la dita vila sie enderoquat en algunes parts e aquell vinga totalment a royna e sia venguda nova que los moros han barejat dos lochs della a València e diu se que entren en lo Regne, que ell per son descàrech e per lo interés del senyor rey diya, notificava e exortava al dit honrat consell lo dit deroquament del dit mur dient aquell per part del dit senyor rey aquell lo dit consell provehís de fer lo adobar e refer a deenes en aquella manera que sia a la vila posible de fer. E lo dit honorable consell deliberà sobre la dita proposició que per ço com lo temps era indispost de obrar com nagra fes grans frets e pluges que de present bonament nos podia fer, emperò lo dit consell provehirie e darie orde de fer preparatori per a la dita obra e com fos lo temps convinent de obrar per ales gens que metrie sima en fer la dita obra.

- 1451, enero, 31. LC.

Reparación de los muros

E ajustat lo damunt dit honorable consell fonch en aquell proposat per lo honorable micer Pere Mirales, surogat de governador per absència del honorable en Nicholau de Reus, que com lo mur de la dita vila se fos enderoquat en algunes parts que ho intimava e notificava e manava al dit consell axí com aquell qui per lo honorable batle

general lli era stat recomanat per causa e rahó de la nova dels moros que aquell adobassen e refessen, en altra manera que per aquell hich seria provehit. E hoyda la dita proposició lo dit honorable consell deliberà e clogué que lo dit mur fos obrat e adobat e volent procehir e enantar en la dita bra per lo dit honorable consell foren elets dotze proohomens, ço és, dos de quiscuna parròquia de la dita vila, los quals hajan càrech ensemps ab los honorables jurats de fer ses tatxes per la dita vila per a obs de fer la dita obra, los quals dits prohòmens són segons segueixen.

De Senta Maria

Jacme Cerdà

Bernat Mas, çabater

De sent Johan

Jacme Gascó

Guillem Castell

De sent Nicholau

Pere Mas

Johan Vilaroig

De sent Pere

Guillem Reboster

Bernat Abat

De sent Agosti

Francesch Miquell

Jacme Alquecer

De sent Thomàs

En Berenguer Moliner

Pere Valero

- 1451, febrero, 7. LC.

Elección de manobrer

E ajustat lo damunt dit honorable consell fench proposat en aquell per los honorables jurats que com fos necessariii elegir e fer elecció de manobrer per a la obra del mur e altres obres de la dita vila e necessàries a aquella per ço ho notificaven al dit honorable consell que fes la dita elecció de manobrer, e lo dit honorable consell volent procehir a fer la dita elecció fench deliberat en lo dit consell que ans de fer la dita elecció fos constituyt salarii al dit manobrer elegidor per hun any comptador de huy avant, al que per lo dit consell fench deliberat ésser lli donat per salari per lo dit any cent sous reals de València. En après volent procehir a la dita elecció e servada orde e pràctica dels capítols del sach segons ordenació de aquells fench treta la caxa appellada del sach en plener consell e ben regoneguda

Aquella si era tanquada e trobat axí star en veritat aquesta fench uberta present tot lo consell per los quatre clavaris de la dita caxa sols per lo honorable surrogat de governador, batle, justícia e jurat segon per absència del jurat primer, e uberta aquella foren atrobats e comptats foren atrobats en nombre quatorze e tornats en lo dit sach per infant poch fench ne treyt hun redolí e fon mes en mans del dit justícia e

declòs aquell fonch atrobat en aquell lo nom den Bernat Rebol e com fos impedit per fermança fonch tornat a cloure e per lo dit infant fonch ne tret hun altre e descloès fonch trobat en aquell lo nom den Miquel Arufat e con fos impedit com fos stat síndich l'any passat fonch tornat a cloure e per lo dit infant fonch ne tret hun altre e ubert aquell fonch en aquell trobat lo nom den Gabriel Feliu e com fos impedit per comptes que ha de donar a la vila fonch tornat a cloure e per lo dit infant fonch ne tret hun altre e ubert fonch en aquell atrobat lo nom den Pere Colomer e com fos mort fonch tornat a cloure e per lo dit infant fonch ne tret hun altre e ubert fonch en aquell atrobat lo nom den Manuel Caxa e com fos clavarií fonch tornat a cloure e per lo dit infant fonch ne tret hun altre e ubert fonch en aquell trobat lo nom den Bernat Mut e com fos peyter fonch tornat a cloure e per lo dit infant fonch ne tret hun altre e ubert aquell fon vist en aquell lo nom den Johan Miquel e com fos justícia fonch tornat a cloure e fonch ne tret un altre per lo dit infant e ubert aquell fonch en aquell atrobat lo nom den Guillem Moliner lo qual fonch nomenat per lo dit honorable justícia per manobrer per al any sdevenidor comptador de huy avant e foren en après feta la dita elecció tots los dits redolins (tornats) en lo dit sac e fonch lo dit sach sagellat e clos e tornat en la dita caxa en presència del dit honorable consell públicament e per los dits jurats e clavaris de la deita caxa aquella fonch tanquada.

- 1451, febrero, 7. LC.

Revisión de armas que hay en la villa

E ajustat lo damunt dit honorable consell aquell dit consell provehí, deliberà e clogué sobre la proposició feta en lo dit consell per los honorables surrogat de governador e batle de la dita vila sobre la provessió dels moros ensemps ab alguna prohomenia en aquell ajustada tot concordantment donà càrech, facultat e poder als honorables governador, batle, justícia e jurats que aquells llesquen e puxen elegir dotze prohòmens bons e àbils a fer lo deiús scrit, ço és, qui ensemps ab los dits honorables governador, batle, justícia e jurats regoneguen per la vila quines armes per defessa de la dita vila per la dita rahó en tota aquella millor manera que poran per la conservació de aquella.

- 1451, febrero, 12. LC.

Provisión de trigo en tiempo de guerra

E ajustat lo damunt dit honorable consell per aquell fon provehit sobre la proposició feta en consell sobre la provessió dels forments fahedora per causa e rahó de la guerra que.s diu dels moros de Granada, que los honorables justícia e jurats cerquen ab diligència per la dita vila quin forment té quiscun singular de aquella e qui no.n té, e que de açò sia fet report del què per aquells serà atrobat en la dita vila al primer consell venidor, e ladonchs sera,y proveyt sobre lo dit fet en lo fahedor per lo dit consell, e en lo interin que romangue la inhibició feta dels forments e altres vituales per los jurats en sa plenera força de valor.

- 1451, febrero, 14. LC.

Ayudante del manobre

Item sobre la proposició feta en consell sobre lo fet de la manobreria si al manobre elet lo qual és en Guillem Moliner serà donat hun hom per sobre stant qui stiga en la obra del mur per ajudori del dit manobrer, lo dit honorable consell deliberà sobre la dita proposició e elegí de continent per sobre stant qui stiga en la dita obra e mane los obrers en tot lo necessari per a la dita obra lo honorable en Miquel Arufat al qual lo dit consell constituí per son salari de aquell per cascun jorn que obrarà en la dita obra del dit mur dos sous.

- 1451, abril, 4. LC.

Obra del muro

Item lo dit honorable consell deliberà e clogué sobre lo fet del sobre stant que lo honorable consell passat havia elegit a la obra del mur, ço és, lo honorable en Miquel Arufat per ço com aquell dit en Miquel Arufat dix en lo present consell qui ell no entenia a ésser sobre stant de la dita obra, dit honorable consell donà càrech als dits honorables jurats que hagen per sobre stant a la dita obra en Bonanat Adzebro al millor mercat que poran cascun jorn que obrarà en la dita obra. E axí mateix hagen càrech de parlar ab lo mestre que obre ab en Johan Miró, blanquer, e que.l hagen axí mateix al millor mercat que poran.

- 1453, febrero, 28. LC.

Premios para el juego de la ballesta

Item lo dit honorable consell deliberà que per lo síndich de la vila siem comprades miga dozena de culeres de argent que pessen tres onzes e aquelles sien donades al joch de la balesta e que's juguen tot l'any ço és, tres culeres a terer e tres a mostra.

- 1458, septiembre, 17. LC.

Clots del pla de Sant Antoni.

Encara provehí e ordenà lo dit consell per evitar los inconvenients que són seguits en los clots com si sien offegades algunes persones que lo que trahen terra e altres inmundicies a la part del pla de sant Anthoni que aquelles haien a lançar en los clots de aquella part e los de la part del pla den Reus les haien a lançar en los clots de aquella part, sots pena de x sous.

- 1459, abril, 16. LC.

Orden al manobre del mur para que se dedique al campanario

Et ajustat lo dit honorable consell tot concordantment provey e manà que la obra del mur per al present any cesse e que en Anthoni Valentí, obrer del mur, axí com havia de fer la obra del mur que façe la obra del campanar per aquell salari mateix e que

la collecta llançada per al mur e lo aparell axí com de calç e altres cosses pera aquell servescha per al dit campanar e que lo dit en Anthoni Valentí no haia càrrech de col·legir sino solament los diners de les collectes.

- 1459, julio, 5. Quart

Confirmación hecha por el rey Juan II de un acto de cortes de Alfonso V en que se provee que la parte de las penas correspondientes a la villa la reciba ésta de manos del baile. LP., doc. 139

Johannes Dei gracia Rex Aragonum, Navarre, Sicilie, Valencie, Majoricarum, Sardinie et Corsice, comes Barchinone, Dux Athenarum et Neopatrie ac etiam comes Rosilionis et Ceritanie. Fidelibus nostris bajulo et justicie ville Castellonis presentibus et futuris et locatenentibus eorumdem, salutem et gratiam. Oblata coram nobis petició pro parte consilii et universitatis ville eiusdem continebat quod pro foros et privilegia dicti Regni et novissime pro actum curie celebrate regnicolis Valencie pro bone memorie dominum Regem Alfonsum et predecesorem nostrum, ordinatum fuit super distribucione penarum in modum contentum in eodem actu curie culus tenor talis est.

Item, senyor, com segons furs e privilegis e encara statuts de les ciutats e viles reals de algunes penes en los dits furs, privilegis e statuts contengudes se pertangua certa part al comú de les dites ciutats e viles Reals, e lo vostre batle general haja preses e haudes dels justicies de la ciutat de València algunes de les dites penes e no vol donar la part pertanyent en aquelles a la dita ciutat. Per ço, senyor, sia mercé vostra provehir e ordenar que el dit batle torn e restituesqua tot o que pres ha de les parts pertanyents de les dites penes a la dita ciutat e que d.aquiavant les dites penes no prena, mas aquelles permeta ser liurades per los dits justicies al comú de la ciutat, vila e loch al qual les dites penes [308 v.] pertanyeran. Lo senyor Rey vol e mana ser servats los furs e privilegis disponents de les penes sobredites. Emperò la part de les penes comeses pertanyents a les universitats de les ciutats e viles sia rebuda de les mans del batle o del justicia e no en altra manera com axí s.deja fer de justicia e sia axí acostumat. Et nuper consilium et universitas ville eiusdem volens providere reparacione murorum ville predictae que in pluribus partibus minatur ruinam assignarunt partem ipsi universitati pertinentem in dictis penis fabrice et reparacioni dictorum murorum facta noticie justicie qui tunc erat quod non placebat eis predictam partem penarum amplius adquiri dictis justiciis quibus aliquod annis superioribus partem ipsam ad eorum beneplacitum assignaverunt et concesserunt. Cumque sicut in eadem suplicatione continebatur justicie ipsi post dictam intimacionem noluerint dictam partem restituere consilio dicte ville et necessitas dicte reparacionis multum minor cui propter alia gravia honora dicte universitatis non potest aliunde subveniri fuit pro parte ville eiusdem a nobis debite provisionis remedium implorari. Nos autem viso actu de super inserto compertum habemus partem illam penarum per dictam villam petitam ad eam omnino pertinere recipiendam tamen per manus vestri dictorum bajuli aut justicie. Et esmobrem (sic) vobis mandamus de nostra certa sciencia et expresse pro prima et secunda fusionibus sub pena mille florenorum auri habendorum de bobis cuiuslibet vestrum secus

agentis quod omni mora et consultacione cesantibus tradatis sindico seu procuratori dicte ville quascumque cantitates excata pro dictis penis quatenus concernunt partem dictam villam contingentem nulla super hoc mora aut molestiam ipsi universitati inferendo. Mandantes earundem tenore presentium sub dictis penis locumtenenti [309 r.] gubernatoris Regni Valencie ultra Rivum Uxonis quod ad omnem dicte ville requisicionem compellant vos et quoslibet preteritos aut futuros bajulos et justicias dicte ville apud quos aliquas pecunias ex dictis penis extare constiterit contra voluntatem et disposicionem ville predictæ rigidam et promptam execucionem in bonis debitorum huiusmodi faciendo donec dicte universitati fuerit debite satisfactum caventes utrique secus agere si nostram graciã habetis caram et dictas penas cupitis evitare. Datum in loco Quarti quinto die julii anno a Nativitate Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono.

- 1463, enero, 3. LC

Se busca un coracero

E ajustat lo honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre lo fet del cuyracer lo qual és vengut a la vila de Vilarral, si faran venir ací per adobar les cuyraces dels singulars de la vila ne si la vila ne comprará de aquell de noves, com en la dita vila haje molt poques cuyraces que no basten entre bones e destruides e aquelles defallint aquella no.s puxa ben defendre de aquells que vendran o s.esperen venir, los quals dits jurats ho han proposat al dit consell per son descàrech e per guardar la dita vila e conservar aquella per al senyor Rey per la fealtat que són tenguts al senyor Rey, lo dit consell colgué per... que vinga lo cuyracer e que s.ajen fins en cent cinquanta cuyraces noves e que sia contractat ab lo cuyracer al millor que.s porà fer remetent ho a justícia e jurats.

- 1463, enero, 3. LC

Los viejos colaboran en la confección de corazas

Item sobre la proposició feta per los dits honorables jurats que com algunes persones de la vila fosen pasades en senectud, per la qual rahó no són despostes en armes, emperó an tals facultats que poden fer una o dos cuyraces les quals poden servir a aquells que no.n tenen ne han tal facultat de poder ne haver, que lo dit consell provehís de aquelles tals compran les dites cuyraces en la forma dessús dita, e aquells que hauran tal facultat que.n poden pendre e no.n prenen que los facen pendre e pagar, e axí mateix la vila ne agués alguna quantitat per armar als pobres que an disposició a les armes e no les poden pagar, donant lo comport per a poder les pagar. Lo dit consell per més veus clogué tot lo dessús dit.

- 1463, enero, 3. LC

Abasto de trigo y harina

Item los honorables jurats noticaren al dit honorable consell que ells havien acomanat e donat càrech an Miquel Cerdà e an Gabriel Pascual de cupar (sic) del forment de la

botiga a cascun perdre les farines per a obs de vendre per causa de la guerra a aquells no tendran forment ne poran comprar, com lo dit consell agués acomanat als dits jurats e donat càrech de fer les dites coses. E lo dit honorable consell dix que lli plahie que aquells ho tinguessen en la manera que ab aquells havia concordat.

- 1463, enero, 3. LC

Pago de las corazas

Item sobre la proposició feta dels dinés per a obs de pagar les cuyraces e altres necessitats de la vila per causa del temps occorrent de la guerra, lo dit consell deliberà e clogué que dels dinés dels sisés e peytés sien preses tant com necessari serà per a obs de pagar les cent cinquanta cuyraces desús deliberades comprar noves del dit cuyracer e armes e altres necessitats de la vila.

- 1463, enero, 3. LC

Premios para el juego de ballesta

Item lo dit honorable consell per què los hòmens de la vila mils se disponguen e s' facen àbils en lo perarar (sic) e tirar de les ballestes, deliberà e clogué que sien donades al joc de la ballesta una dotzena de culeres de argent a tots los que y vullen jugar a mostres.

- 1463, enero, 3. LC

Reparación de los adarves de la muralla

Item lo dit consell donà càrech als honorables jurats de elegir dos hòmens que regoneguen lo andador del mur e vegem les scales si hi a bones bares o no, e los que no seran fets que hi meten les bares e que n' facen pagar als deenés. Açò remeteren als jurats.

- 1463, enero, 3. LC

Letra a los jurados de Segorbe

Als muy magníficos savios senyores los jurados de la ciutat de Sogorbe.
Muy magníficos e muy savos senyores, la razón de la presente és por quanto huy lunes a tres del infrascripto mes hemos recipido letras e havisos indubitados como ahier domingo entraron la via d. Albarazin seychentos rocines e trecentos peones castellanos con grandes artellerias por comabtir e danyar principalment lugares e fuerças de senyorias e que el primer afuento deliberan fazer en Exea, lugar de Johan Feràndez, pues les vene en camino, e que de aquí fazen la via de exi Regno en ajuda e valença de don Jayme d. Aragón. E per quanto si no teneis avís destos ditos fechos fácilment se poria seguir gran danyo a aqueixa ciutat e terra como nosotros tenemos seyendo preso a manos de don Johan d. Ixar el castillo de Aliaga del qual de cada día se fazen cavalcadas e robos, e per tanto por el servició del senyor Reyrecelándonos del bien e

honra de aqueixa ciutat emos deliberado encontinent e sin tarda alguna fazer vos la present de havís porque las dexas cosas podays contener e venir ad aquella e asin con mucha voluntat vos rogamos lo querays fazer por conservació de la amistat de aqueixa ciutat. E sia Nostre Senyor Dios en vostra guarda. De la Pobla de Valverde a III de jener any Mil CCCC LXIII.

Aparellados a la honra de vosotros los regidores de la Comunitat de Teroll.

- 1463, enero, 7. LC

Letra al justicia y jurados de Burriana

Als molt honorables e savis senyors los justicia e jurats de la vila de Burriana.

Molt honorables e molt savis senyors, a vostra saviesa va lo honorable en Andreu Martí, misatger de la universitat de la vila de Almagora, lo qual en lo present dia de huy és stat ací ensemps ab lo honorable e discret en Luis Gil, misatger de la universitat de la vila de Vila Real e per part del dit en Andreu Martí misatger dessús dit nos és stada feta certa proposició sobre lo castell de la dita universitat de Almagora per causa del temps occorrent de la guerra sobre la qual axí per part nostra com del ditmisatger de Vila Real a aquells sobre aquella és stat respost que per dimenge vinent se.n tendria sos consells e de la deliberació per aquells feta per al diluns vinent lli.n seria feta resposta ací en aquesta vila. Per què sobre aquestes coses vos plàcia al dit en Andreu Martí donar fe e crehença en tot lo que per part de aquesta vila e de la dita vila de Vila Real en e sobre la dita proposició per aquell explicat vos será. E ab tant lo beneyt Jhsus vos tinga en sa continua protecció e guarda. Scrita en Castelló a VII de jemer any M CCCC LXIII.

Per vostra honor prests e apparellats los jurats de la vila de Castelló.

- 1463, enero, 10. LC

Alianzas para la defensa común

Item sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre la custòdia e guarda de la present vila de Castelló continent en si tres caps o efectes, fonch clos e deliberat concordantment per lo dit honorable consell lo que dejús apar. E primerament quant a la fraternitat e subvenció de les viles per los dits honorables jurats proposada que es be aquesta universitat fer fraternitat e germania ab les altres universitats circumvehines, ço és, que en res qu havisar les pusquam e evitar dans que venir los poguessen que aquesta universitat ho faça fahent alló mateix les altres universitats per aquesta. Quant a la subvenció e sucós de gentz proposada que aquesta vila en cas de necessitat degué fer a les altres et a converso fonch clos per lo dit consell que attenent que aquestes viles són prop més de altres e la terra és plana e aquesta vila freturega e és spaquada de gentz e poria ésser que los enemichs donarien paraules de còrrer e donar lo combat a una vila e hirien contra altra .on se poria seguir inconvenient e dan ha aquesta universitat, per ço fon deliberat e clos que hon se vulla que los enemichs vagen a còrrer e donar combat que tota la gent de aquest poble stiga segura e no hisqua persona alguna per alguns tots stiguen prests e apparellats per

defendre aquesta universitat. Quant a la concòrdia proposada per los dits honorables jurats per aquesta universitat fahedora ablos cavallers e barons circumvehins, fon clos e deliberat per lo dit honorable consell no deure fer ne ésser útil ni spedient a aquesta universitat ni aquesta universitat no deure fer companya ni fraternitat sino ab les viles circumvehines en la manera deús dita e no ab cavallers ni barons aguns.

- 1463, enero, 10. LC

Guarda del castillo de Almazora

Quant a la proposició feta per los dits honorables jurats de la guarda e custòdia per los misatges de la vila de Almazora per el castell de la dita vila volent dir aquells misatgers que ells e la vila de Almazora no.s senten suficients guardar aquell, fon deliberat e clos per lo dit consell que fos fet misatger al consell real de la ciutat de València deduhint al dit consell real que com en les guerres de temps passats sia acostumat que los reys passats manaven e han manat al bisbe de Tortosa que de les rendes del Bisbat sostingués, guardàs e custodés lo dit castell de tal manera que los enemichs no haguessenr efrigeri en aquell. E axí és cosa consonant a rahó que puix lo senyor Rey ha pres a ses mans les terres, rendes e temporalitats del dit Bisbe en aquest Regne, que aquelles rendes serveixquen e.s convertixquen en guardar lo dit castell. En altra manera fins per lo dit consell real hi fos provehit e per ço que en sdevenidor no fos tret a ús ne consequència per lo dit honorable consell fon deliberat no donar custòdia ne guarda en lo dit castell de Almazora. Encara fon més deliberat per lo dit honorable consell que considerat que és cert e notori que en temps passats de guerra tals com cascun jorn s.esperen la ciutat de València com aquella que és mare del Regne acostuma e ha acostumat subvenir aquesta vila axí de gents com de altres coses a pròpies despeses de la dita ciutat de València que vengut lo cas de necessitat a aquesta vila de quines coses e gents aquesta universitat poria fer compte de la dita ciutat de València. E per tant fon clos per lo dit consell que axí per la custòdia del dit castell com per la propdita rahó fos fet misatger al dit Consell real.

- 1463, enero, 10. LC

Se prohibe sacar bienes de la villa

Encara fon més provehit per lo dit honorable consell que qualsevol persona o persones vehins de aquesta vila de qualsevol ley, stat o condició sien que se.n portaran bens de aquesta vila per portar en altra part durant lo temps de la guerra, que tots los bens de aquesta sien confischats a la present vila de Castelló e a mercé dels dits honorables jurats.

- 1463, enero, 14. LC

Contrato de un coracero

Item més lo dit honorable consell deliberà e cloqué sobre la proposició feta en aquell per los dits honorables jurats sobre lo fet del cuyracer que vingés a la present vila fer

e adobar les cuyraces que s trobarien en aquella, que l dit cuyracer vinga e que lo dit fet sia remès al dit en Johan Valentí puix ha de anar a la ciutat de València per altres fets de la dita vila e que aquell ne contracte ab lo dit cuyracer al millor mercat que porà a tot profit de la dita vila.

- 1463, enero, 14. LC

Custodia del castillo de Almazora

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats per causa de la custòdia e guarda del castell d'Almazora per lo temps occorrent de la guerra, del qual si no era custodit e guardat com se mereix ne poria venir molt gran dan axí a la dita vila de Castelló com a totes les altres viles de la Plana, deliberà e clogué que per lo dit fet vaga a la ciutat de València lo honorable en Johan Valentí, notari, al Consell Real resident en la dita ciutat suplicant e intimant lli les dites coses lli plàcia provehir en tot lo que mester serà en la custòdia e guarda del dit castell en forma e manera que a la dita vila de Castelló ne a les dites altres viles no n puixa venir dan negú, manant al dit en Johan Valentí ésser li fetes les letres necessàries e son memorial axí de crehença com altres.

- 1463, enero, 14. LC

Custodia del castillo de Almazora

Als molt spectables e molt magnífichs senyors del Consell Real de la Sacra Magestat del Senyor Rey resident en la Ciutat de València.

Molt spectables e molt magnífichs senyors, aquí trametem lo honorable e discret en Johan Valentí, notari, per art de aquesta universitat en e sobre la custòdia del castell de Almazora per causa del temps occorrent de la guerra. Plàcia us donar a aquell fe e crehença en tot ço e quant per aquell en e sobre lo dit fet per part de la dita universitat explicat vos serà. E ab tant lo beneyt vos tinga en sa continua protecció e guarda. Escrita en Castelló a XIII del mes de jener any M CCCC LXIII.

Per vostra honor preste e apparellats los justícia, jurats e consell de la vila de Castelló.

Memorial fet a l'honorable en Johan Valentí, notari, del que aquell ha de fer per quant a Déu plàcia sia en la ciutat de València per la universitat de la vila de Castelló, lo qual és prout sequitur.

Primo que quant serà en la dita Ciutat face notificació e intimació al Consell Real axí ab suplicació com ab intimació per scrits per la custòdia e guarda del castell de Almazora, ço és, que en aquell sien meses guardes per lo dit Consell Real per ço que a la dita universitat e a tota la Plana no puxe venir ne vinga dan negú per los enemichs, e açò faça a consell de l'avocat de la dita vila e que s'i faça tot lo que mester serà en la dita custòdia e guarda del dit castell, lexant ho a sa discreció e saviesa. Item més, quant serà en la dita ciutat faça en tota manera concòrdia ab un cuyracer que vingue ací e que fine ab aquell en lomenys nombre que porà de cuyraces concordar ab aquell si pot a trenta que no n hi meta quaranta e que on pus no y puxe fer

que no passe lo nombre més de cinquanta cuyraces, e aquelles al millor mercat que porà, e que les faça al prest tost que porà. E axí mateix en la bestreta que li farà que li bestrague lo menys que porà, e que de allò que li bestraurà que u faça bé en segur e manera que la vila no puxa ésser enganada, e dels adobs de les cuyraces que si fer se pot sia remés ací per ço que sobre les cuyraces ací se puixa fer lo preu e trobar si an de vint cuyraces en sus per guarnir.

Item que compre quatrecent passadors guarnits per a les balestes de torn al millor mercat que porà.

Item més que compre hun miller de passadors de matzem guarnits del visquahins, axí mateix al millor mercat que porà.

Item que sente de un fuster que stà a L'entrant del portal de Serranç a mandreta e dels altres de hun parell de banchs per a les balestes de torn per quant se poria haver e si conexerà que tal mercat se n puxa haver que ls faça fer.

Item que haje consell de micer Figuerolla que com lo surrogat de governador ab lo justícia haje fet acte que abdosos fessen lo procés dels crimosos sens prejuhi de la una jurisdicció e de l'altra e que arà mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador, ne vulle apartar lo dit justícia e vol fer lo procés per si mateix sens lo dit justícia si per lo dit acte entre aquells fet lo dit justícia ne pot ésser apartat del dit fet o no encara que la jurisdicció pertanga al dit governador.

- 1463, enero, 19. LC

Recuperación del castillo de Eslida

E ajustat lo dit honorable consell, fonch proposat en aquell per lo molt magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador del riu d'Uxó ansús, que com lo molt magnífich mossén Luís de Cabanyelles, lochtinent general de governador en regne de València, haja scrit que com lo castell de Slida fos pres per ladres enemichs del senyor Rey, que li manava convocàs les hosts de les viles reals per cobrar lo dit castell per al senyor Rey e per defensa de les dites viles de la Plana que no cobrant se aquell los poria venir gran dan, per què ho notificava al dit honorable consell que per la fífilitat que eren tenguts al senyor Rey lo dit consell que hi deliberàs e ells manava en virtut de la dita letra que sots pena de les persones e bens al menys per part de la dita vila se fessen e anasen huns setanta hòmens ab sa provessió cm ell era prest de anar ab aquells e ab los altres de les altres viles, e que per a divendres vinent fossen en punt per a partir a Vilareal. E lo dit honorable consell, hoyda la dita proposició deliberà e clogué que sia respost al dit magnífich lochtinent de governador que lo dit consell e la dita vila desija molt servir lo senyor Rey e posar ses persones e bens a tot peril per aquell servant tots temps la fidelitat del dit senyor Rey a la qual tots som tenguts e perçò com lo dit consell és informat certament que los castellans enhemichs del senyor Rey a molta altra gent de peu e de cavall de catalans mesclats ab ells corren lo Maestrat e són ja venguts a Alcalà de Xivert qui és a sis legües de la dita vila de Castelló e terra tota plana que en una nit porien plegar a la dita vila e ja algunes de la campanya són en lo terme com lo dit governador n'aje ja informació e assaen e concerten axí la dita vila com lo terme per fer dapnatge en aquell e pendre aquella, e

axí mateix la terra de don Jayme, ço és, Togua, sia a quatre legües de la dita vila e terra tota plana que en quatre o cinch ores la gent partint de allí porien ésser ací, e encara la dita vila sia frontera de la mar e se sàpia que al cap de Tortosa ha certes galeres de catalans armades e fàcilment concordant de les altres que son la terra enemichs del senyor Rey porien envadir o pendre la dita vila trobantse espoquada de la gent que li fallirie, com encara ab la que té no sia complent a guardar la muralla que té molt gran com ja de totes aquestes coses lo dit lochtinent de governador e Consell real ne sien stats certificats demanant la ajuda per què sia sulict, pregat e request lo dit lochtinent de governador que ell revoque lo dit manament o al menys sobrehesqua en aquell fins a tant que lo magnífich lochtinent geneal de governador e lo Consell Real de totes les dites necessitats sia stat certificat.

- 1463, enero, 20.LC

Recuperación del castillo de Eslida

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre los setanta hòmens demanats per lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador de riu d.Uxó ansús, a la dita vila ab letra e de manament del magnífich lochtinent de governador del regne de València a ell tramesa per anar a recobrar lo castell d. Eslida lo qual és pres per ladres enemichs del senyor Rey e com ell aquell se votàs sobre la dita proposició e no se poguessen concordar, lo dit consell no hils provehí res remetent ho a altre consell.

- 1463, enero, 21. LC

Recuperación del castillo de Eslida

Ala molt honorables de gran saviesa los jurats de la vila de Castelló.

Senyors molt honorables e molt savis, huy dia de sent Sebastià, essen en Guerau per sentir e haver cuyraces jenoveses e de hòmens de mar que ns lexen, per en Cardona rebí una letra vostra e après venguts en València ne reí altra per en Català, gendre den Penaroja, les quals lestes e enteses vos responch com jo aní a parlar ab micer Figuerola de nit que ixueren de consell en lo qual és stat deliberat que lo governador de ací vaja en persona ab hun o dos jurats de la ciutat e ab la més gent que poran de la dita ciutat demà fins a Morvedre e de aquí anant ab la gent que porn haver de Morvedre e de les altres villes convocant les hosts vaga e entenga en obstar que lo castell d.Eslida no puxa haver sucós e dapnegar a tots aquells que dar li.n vullena a fi que los enemichs del senyor Rey coneguen que y ha qui.u defen e de aquí avant entendre en la defensa de totes les villes e en castigar e dapnejar los enemichs del senyor Rey, e après sta nit mateixa he parlat ab micer Belluga e ab micer Amalrich me han dit alló mateix.

Item quant a la juradició del justícia e del governador, micer Belluga és de opinió ésser del justícia e per semblant micer Belluga funant se en la execució feta en València sens que lo Governador no li ha fet empaig algú, emperò per quant lo acte és stat fet que míxtament se face que allò deu star servat e que lo Governador no devia

metre en açò en lo temps que tenim mas enantar los sa justícia e no dar vexació per haver composició ni mal no miren. En les altre coses contengudes en les vostres lletres ab lo Consell Real o en la forma que serà mester se entendrà ab tota diligència havisan la gent que en cars lo Governador vaga aquí ne en altra manera no s' faça mostra de gent car serà dar causa de son dan e traure la gent de aquí. De València lo dia de sent Sebastià a du ores de nit.

Prest per vostra honor Johan Valentí, notari.

- 1463, enero, 24. LC

Morvedre pide colaboración

Als molt magnífichs e savis senyors los justícia e jurats d la vila de Castelló. Senyors molt magnífichs, per ço com en aquesta vila tenim certes bombardes desbaratdes e és nostra voluntat renovar ne una terna vos haurem a molta gràcia no licenciasets lo bombarder que teniu en aqueixa vila per deu o dotze jornoferint vos que per nosaltres serà ben contentat e serà cosa de la qual nos farets singular plaer attés lo temps occorrent. E si algunes coses vos plaurà per semblant de nosaltres, scrivits nos fiablement, certificant vos com tenim aci dos del senyors de jurats de València qui ab lo molt magnífich lochtinent general de governador del present regne qui eren exits ab cer exèrcit de gent d'armes per cobrar a mans del senyor Rey lo castell d'Eslida e sobrevenida nova que lo dit castell era stat cobrat són aturats per deliberar quina via faran o si se'n tornaran a la dita Ciutat, pregant vos que si novitats algunes sentireu dignes de report vos plàcia havisar nos ne ab coreu volant car semblant vos oferim fer vers vostres. E tinguia us la individua Trinitat en sa protecció e custòdia. De Murvedre a XXIII de jener any M CCC LXIII.

A tota vostra ordinació ben promptes los lochtinent de justícia e jurats de la vila de Murvedre.

- 1463, enero, 22. LC

Fuerzas de Castellón para recuperar el castillo de Eslida

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre lo feyt de la convocació de les hosts per recuperació del castell d'Eslida, e per defensa que gent més no y puxe entrar per socorer aquell, lo qual és pres per ladres enemichs del senyor Rey, la qual convocació se fa per lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador de la Plana per manament del molt magnífich mossén Luis de Cabanyelles, lochtinent de governador general del regne de València, lo qual demane a la dita vila setanta hòmens per al dit fet li sien donats ab ses armes e a punt com se mereix, e com aquell hagués hauda e rebuda en lo dia de hir una letra del dit governador dient lli que per a huy de matí fos ab sa gent a la vila de Vilareal per anar al dit castell com lo dit governador ab dos dels jurats de la ciutat de València seran allí ab la més gent que porà, la qual en lo dit consell fon lesta. Lo dit honorable consell sobre lo dit fet deliberà e clogué que per los dits jurats sia comunicat ab lo dit magnífich lochtinent de governador e li sien donats los menys hòmens que li

puxen ésser donats, concordant se'n ab aquell dient lli los perills en què la dita vila és posada dels enemichs del senyor Rey axí per la terra com per la mar a totes parts, e açò facen ab sos disseniments (sic) e protestacions e tot lo que mester serà e los dits jurats ab alguna prohomènia essent lo consell justat anaren a comunicar eb lo dit lochtinent de governador molt largament e feren relació, e tornats feren relació al dit honorable consell que no havien pogut fer res del dit fet ne ab aquell obtenir sinó que al menys que y anasen setanta hòmens , per què ho notificaven al dit honorable consell deliberàs en lo fahedor. Per què lo dit honorable consell, hoyda la dita relació, deliberà e clogué que puix lo cas és forçat de trametre y hòmens , que sien elets e s face apparell per part de la dita vila de quaranta hòmens ab ses armes e proveisió e que per aquesta rahó vagen per comunicar ab lo magnífich lochtinent general de governador a la vila de Vilareal hon aquell és o deu venir que lli plàcia se tinga per content dels dits quaranta hòmens , e foren elets per a la dita anada los honorables en Gabriel Feliu e en Francesch Berbegal, de la dita vila, manant ésser los feta letra de crehença.

- 1463, enero, 22. LC

Se niega la aportación de gente de Castellón

Item sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre la nòmina de la gent de la dita vila e armes demanada per lo dit magnífich lochtinent de governador, dient aquella ésser lli donada, lo dit honorable consell deliberà e clogué que la dita nòmina de gent no li sia donada.

- 1463, enero, 22. LC

Ayuda a la recuperación del castillo de Eslida

Item més lo dit honorable consell darrerament feu elecció e nominació per paròquies dels prohòmens infra mencionats, ço és, Berhomeu Forés, en Pere Mas, en Bernat Mut, en Jacme Gascó, en Miquel Pinel, en Guillem Morell, en Lorenc Alquecer, en Bernat Reboll, en Gaspar Eximeno, en Anthoni Lorenc, en Pere Valero, en Anthoni Valentí, als quals lo dit honorable consell donà poder e facultat de poder elegir los hòmens que seran disposats per al dit fet de la dita anada del dit castell d'Eslida e en provehir los de armes, provessió e de tot lo que mester serà e de elegir capità dels dits hòmens , e que sia feta crida que tot hom que vulla pendre sou que li serà donat per a la dita anada.

- 1463, enero, 24. LC

Murvedre pide bombardas a Castellón

Als molt magnífichs e savis senyors los justícia e jurats de la vila de Murvedre. Senyors molt magnífichs, una letra vostra havem rebuda per correu en lo present dia, la qual lesta e entesa vos responem que lo bombarder que en vostra letra per vosaltres nos és demanat per renovar una terna de bombardes vostres no és ací en la vila, que

de continent que les nostres bombardes foren fetes lo dit bombarder se'n tornà al loch de Cabanes d'on aquell és e som stats certificats que lo dit bombarder era anat al loch de les Coves per renovar certes bombardes e fetes aquelles, al exint del dit loch han lo pres los castellans e axí no.ns és posible trametre.l vos, be.ns és greu com no ho podem fer e contentar ne vostra voluntat. De nosaltres vos certificam com som possats en gran congoxa car havem nova carta que lo loch de Alqualà de Xivert s.és donat als castellans e Vilanova e les Coves stant en punt de dar se. Los castellans corren tot lo Maestrat fins al loch de Cabanes e se'n han portat gran colp de bestiàs e certes persones del dit loch les quals han trobat laurant en lo terme de Albalat dellà a Benicàcim entre les quals hi ha un jove que havia a fer bodes dumenge propassat e axí mateix havem sabut que Albocàcer s.és donat o stà en aquell punt. Tots jorns hi fan lo mal que poden. Oferint nos si negunes novitats més avant sentirem haver vos ne ab correu axí com confiam fareu consemblant havís a nosaltres del que sentireu en aqueixa part. E ab tant lo beneyt Jhsus vos tinga en sa continua protecció e guarda. De Castelló a XXIII de jener any M CCCC LXIII.

Per vostra honor prests e apparellats los justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, enero, 28. LC

Actuaciones en el Maestrazgo

E ajustat lo honorable consell, sobre la proposició feta en aquell per lo molt magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador del riu d.Uxó ansús, sobre lo fet del cent rocins que la ciutat de València fes a les viles de la Plana que cascuna de aquelles hi pagàs son tanto per anar a obstar al Maestrat als castellans no entren en la Plana e axí mateix lo Maestrat hi pagàs son tanto lo dit honorable consell deliberà e clogué que sobre lo dit sien convocades les viles e que sia fet lo que per totes aquelles e la dita vila de Castelló serà deliberat ab concòrdia de totes aquelles e que lo dit consell ho haurà per fet.

- 1463, enero, 28. LC

Préstamos para gastos de guerra

Item sobre la proposició feta per lo dit lochtinent de governador sobre lo haver dels dinés per la dita universitat que fossen manlevats a sensal e per qualsevol altra vis e manera per a obs e necessitat de la provessió de aquella per causa del temps occorrent de la guerra per ço que aquella fos defesa e conservada per al senyor Rey, lo dit honorable consell provehí, deliberà e clogué que si dinés se poran trobar que graciosament sien prestats a la dita vila sem interés negú, que.ls sia feta tota la seguretat que aquells voldran remetent les dites coses als honorables jurats e síndich donant los poder en per les dites coses.

- 1463, enero, 18. LC

Abastecimiento de la villa

Item més sobre la proposició feta per lo dit lochtinent de governador sobre que fos

feta elecció de certs hòmens los quals pessien totes aquelles provessons que per a la dita vila fossen necessàries per causa de la guerra per la defessa e conservació de la dita vila per al senyor Rey per ço que cascun jorn no se hagués a tenir consell per no congoxar la gent e molt pus prestament se pogués provehir en lo que mester serà d'ora en ora si la necessitat de la dita vila o portava, lo dit honorable consell deliberà e clogué que no sien elets hòmens neguns per als dits fets sinó que ho faça lo consell de la dita vila.

- 1463, enero, 28. LC

Custodia del castillo de Benicàsim

Item més sobre la proposició feta per lo dit magnífich lochtinent de governador sobre la provessió que és feta dels hòmens per la custòdia e guarda del castell de Benicàsim, ço és, de deu hòmens per ço que aquell no vingués dan algú a la dita vila, la qual dita provessió fos feta per los honorables jurats de manament del dit governador, lo dit honorable consell deliberà e clogué que si més hòmens seran necesaris a la guarda del dit castell fins en quinze hòmens que'l dit castell sia socorregut per la custòdia de aquell per tal mal ne dan no puxa venir a la dita vila.

- 1463, enero, 28. LC

Escuchas en las montañas

Item lo dit honorable consell provehi e deliberà que sien meses dos scoltes en les muntanyes lla hon los honorables jurats conexeran e aparran ésser meses per ço que aquelles puxen veure e scoltar si enemichs del senyor Rey en totes aquelles veuran e ab fumades o en aquella manera que mils se puixa fer la vila ne sia havisada per ço que no puixa rebre dan negú de aquells.

- 1463, enero, 28. LC

Custodia del castillo de Almazora

Item lo honorable en Johan Valentí, notari, feu relació en plener consell largament de tot lo que aquell en nom de la dita vila havia fet en la ciutat de València sobre lo fet de la custòdia e guarda del castell d. Almazora per causa de la guera e sobre la subvenció demanada per la dita vila a la ciutat e altres coses segons que per memorial lli és stat donat e com hagués vagat en la dita ciutat per los dits fets onze jorns fench manat ésser li fet albarà de cinquanta e cinch sous.

- 1463, febrero, 1. LC

Préstamos para gastos de guerra

Item més sobre la proposició feta per los dits honorables jurats sobre los préstechs de dinés que aquells troben que alguns singulars de la dita vila fan a aquella graciosament e sen sinterés engú per a obs de la necessitat de la vila per causa del

temps occorrent de la guerra demanant aquells prestadors ésser los fets contracts debitoris largament com fa mester e la seguretat que.s mereix, lo dit consell deliberà e clogué que sia fet sindicat a l'honorable en Andreu Jover, síndich de la dita vila, a poder manlevar totes aquelles quantitats de dinés que que porà haver en nom de la dita vila que tots aquells que les voldran prestar graciosament e sens interés negú per a obs de la proveisió e necessitat de la dita vila per causa de la dita guerra fahent a aquells totes aquelles cartes de deute sens interés que mester serà ab totes aquelles obligacions, stipulacions clàusules necessàries et cetera.

- 1463, febrero, 1. LC

Gastos de guerra

Item lo dit honorable consell tot concordantment feu sindicat al dit en Andreu Jover, síndich damunt dit, present e acceptant, a poder fer les dites manleutes de dinés per la dita rahó e per tot lo que dessús és deliberat e clos per lo dit consell largo modo et cetera, prometent et cetera, obligant los bens de la dita vila et cetera, segons apar ab sindicat rebuten lo dit dia per en Johan de Monçó, notari e scrivà del dit consell. Testimonis Guillem Morell, laurador, e Johan Arufat, texidor.

- 1463, febrero, 1. LC

Defensa de la villa

Item més lo dit honorable consell deliberà e clogué que los honorables justícia e jurats se prenguen prohòmens de fora consell los que aquells conexeran serà mester en les proveisions fahedores de la dita vila per defesa de aquella per causa del temps occorrent de la guerra, los quals juren en poder del dit honorable justícia que tota ora e quant hoyran cridar consell de la dita vila hiran al dit consell axí com hi són tenguts aver los conselles elets per lo consell de la dita vila e que daran bon consell juxta ses consciències en so que.ls serà proposat ensemps ab los dits conselles elets, la qual dita deliberació e conclusió de consell és stada feta per ço que pus saviament lo consell de la dita vila provehesqua en la deffesa, proveisió e necessitats de la dita vila en tot lo que mester serà.

- 1463, febrero, 4. LC

Reparación de los adarves y otras disposiciones de guerra

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre los andadors del mur los quals de present stan molt dolentament fets e molt strets dients aquells ésser refets e examplats en tal manera que los que staran e hiran per aquells fahent en aquell deffesa per la dita vila contra los enemichs del senyor Rey venints a combatre, lo dit honorable consell provehí, deliberà e clogué que los dits andadors sien refets, adobats e examplats en forma que la gent hi puxe ben anar e fer la defesa que.s mereix en aquell e que sia feta crida que per a demà cascuna dena refaça, exemple e terre son scal del dit andador, en altra manera que aquells sien adobats e refets a despeses de aquells qui contra faran.

Item més sobre la proposició feta per los dits honorables jurats sobre lo fet de les guardesqui són en lo castell de Benicàsim les quals prestament deuen haver complit si aquelles hi staran més avant o no, lo dit honorable consell deliberà e clogué que complida la miga mesada que les dites guardes se'n tornen del dit castell.

Item més sobre la proposició feta per los dits honorables jurats sobre lo gajuaytar de cascun vespre dient que serà bo ultres les guaytes ordenàries que són en los portals e torres del mur de la dita vila que y anassen uan cinquanta quascun vespre per ço que la dita vila mils fos guardada, lo dit honorable consell deliberà e clogué que y vage una cinquantaen dues nits sens les guardes que cascuna nit hi són, ço és, cascuna nit vint e cinch hòmens, los dotze fins a miga nit e los XIII de miga nit avant fins al dia.

Item sobre la propsició feta per los dits honorables jurats sobre lo fet de les farines més avant de les que ja són fetes per ls provessió de la dita vila per causa de la guerra, lo dit honorable consell deliberà e clogué que sien fetes més farines que ja són fetes fins en cent cinquanta caffços de forment ab les que són ja fetes e o tantes com los honorables jurats conexeran sien fahedores, e açò per causa de la provessió de la dita vila per raó de la guerra.

Item més lo dit honorable consell provehí e deliberà que sien meses scoltes per los honorables jurats ab alguns prohòmens la hon aquells conexeran sia fahedor, e açò per causa dels enemichs del senyor Rey per ço que la dita vila sia avisada per què no puxa ésser decebuda e mils aquella puxa ésser defessa e conservada per al senyor Rey.

Item més lo dit honorable consell provehí, deliberà e clogué que cascuna casa de la dita vila farà un mantellet per al mur de la dita vila per la defessa de aquella contra los enemichs del senyor Rey.

- 1463, febrero, 6. LC

Se habla de treguas

Als molt honorables e savis senyors los batle, justícia e jurats del loch de Cabanes. Molt honorables e savis senyors, informats som stats verídicament axí bé ab letres del sereníssimo Rey d'Aragó, senyor nostre, com encara ab letres del sereníssimo Rey de Castella aquells haver fetes treves e sobreshiment de guerra en lo present regne de València e en les illes, les quals treves e sobreshiment de guerra ha començat en aquest Regne lo primer dia del present mes de febrer.

De les quals treves e sobreshiments jatsia fossen havists per letra del molt magnífich lochtinent de governador de aquesta Plana segellada ab lo segell de la sua cord (sic), la qual és stada portada per en Johan Bruscha aquesta vila al magnífich capità del dit sereníssimo rey de Castella en aqueix loch o a la gent sua et jatsia aximateix fossen informats de les dites treves e sobreshiment per cert correu qui per aqueixes parts és passat ab letres axí del senyor Rey de Aragó com del illustríssimo rey de Castella mostrants les dites letres per aqueixos lochs, hoc encara per per moltes altres vies siats stats informats de les dites coses, però no obstant les dites treves havem sabut que hauriets apressonats ab la gent de Castella alguns vehins e habitants de aquesta vila

los quals creyem star en segur en fe de les dites treves notificades ab les dites letres de què som no poch admirats que en temps de treves a vosaltres e a nos notificades ab letres reals segons que dessus és dit vullats en companya de algunes gents fer novitats algunes e infringir o trenquar les dites treves e lo que és pus fort apresonar los vehins nostres qui creyen ésser segurs axí com ab veritat devien ésser segurs en fe de les dites treves, per què en virtut de les dites treves e letres reals vos requerim e de part nostra caramente pregam que soltets e relexets los dits vehins nostres ab totes ses cavalcadures e coses presso e pressas del primer dia de febrer ençà que començaren les dites treves en aquest Regne o si en facultat vostra no és relexar aquells almenys treballets e façats per obra ab tot efecte que aquells dits presos e coses sues sien relexats e remisos libertament sens dan algu de aquells com axí ho dicten justícia e rahó. E noresmenys vos plàcia informar nos si és vostra intenció o de aqueixos senyors de Castella servir les dites treves segons per les dites leals letres són manades o infringir aquelles car jatsia cregam servareu e servaran aquelles per obeir els manaments reals, però encara desigam expresament sentir la intenció vostra e de aqueixos senyors, per què us pregam ab responsiva vostra nos sia notificada. E per què mils sian moguts en fer observar les dites coses vos havisam com alguns bestiaris e persones de alguns lochs qui.s diu ésser donats a la senyoria del Rey de Castella són stats a mans e en poder de gent de aquesta vila, però ab veritat aquells són stats relexats liberament sens dan algu de aquells per servir les dites treves e manaments reals. E ab tant lo beneyt Jhsus vos tinga en sa continua protecció e guarda. Escrita en Castelló a VI del mes de febrer any M CCCC LXIII.

Per vostra honor prests e apparellats los justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, febero, 7. LC

Treguas no observadas

Als molt honorables e savis senyors justícia e jurats de la vila de Castelló.

Molt hinirables e savis senyors, a VII del present mes de febrer havem rebuda una vostra letra continent en efecte que haurieu rebut una letra de sobresehiment de guerra començant lo primer dia del present mes en regne de València e Aragó etcetera entre los serenissims reys de Castella e d. Arragó (sic) certificant nos que durant la dita treva se.n havien portatscerts hòmens e bens de aquí e aximateix vos certificassem de les treves. Perquè nosaltres som stats certificats per hòmens de Belloch de la dita treva a VI del present mes e lo senyor de capità no ha feta la dita crida tro huy qui.s compte set del dit mes, manant a totes persones sots pena de mort no fer dan ni dapnatge a negunes persones ni a llurs bens. Axí mateix havem pregat al dit senyor de voler soltar los hòmens que tenie presos e sos bens, lo quals nos ha respost que no sap que hòmens portant letre de treva sien passats per Cabanes ni nosaltres no.n sabiem res per què nos ha respost lo dit capità que no.ls enten a donar que de bona guerra los té, per què no.ns hich ha volgut res nostres prechs. E ab tant lo beneyt Jhsus sie ab tots. En Cabanes set del present dia de febrer any M CCCC LXIII.

Per vostre honor prests e apparellats justícia e jurats de Cabanes.

- 1463, febrero, 10. LC

Antoni de Thous y los castillos de Albalat y Miravet

Item més, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre la letra privada, closa e sagellada tramesa per lo molt magnífich mossén Luys Cabanyelles, lochtinent de governador general de regne de València, directa als honorables justícia, jurats e consell de la dita vila e presentada en la jornada de hair als dits honorables justícia e jurats closa e sagellada per lo discret en Johan Sanxer, notari de la ciutat de València, com a procurador del noble mossén Anthoni de Thous, la qual en lo dit consell fench lesta e publicada e la qual és del tenor següent e sobre la qual lo dit consell feu la proveisió en après de aquella següent.

Als amats lo justícia, jurats e consell de la vila de Castelló.

Lo lochtinent general de governador. Prohòmens, informats som stats que per alguns de vosaltres sien sien fetes no poques compres al noble mossén Anthoni de Thous procurant lli que los hòmens que té en los castells e Albalat e de Miravet per lo senyor Rey, los quals o part de aquells serien vehins de aqueixa vila e desemparen les dites forces leixant les desamparades e nadint e metent los duptes de no ésser pagats de llurs salariis, e encara dariesu empaig de no anar en llur subvenció alguns hòmens de la dita vila qui eren per aquell ja conduhits en major repar dels dits castells e més avant lli haurieu levats los vasalls christians que aquell té en lo loch de Borriol volent lo notar de coses que en aquell no són n. s poria en ell mostrar tacha mas tota fidelitat e tota bondat e virtut, de què si axí és tenim molta admiració que no solament no contents de levar lli vasalls e hòmens conduhits e conduhidors mas ab tanta desmesura e poqua prudència voler axí inesiminar. E per tant vos dehim per part de la prefata Real Magestat e manam en pena de la vida e de V milia florins en univers e de D florins per cascu que en alguna forma, via e manera no obreu, procureu, induexcau ne empacheu la guarda, custòdia e defensió dels dits castells per remoció dels hòmens de la dita vila ne altres qui són e assisten en aquells car de llur paga e intrega satisfacció nos los farem fer la rahó deguda sens congosa alguna e serà la solució pus ampla e pus decent e pertinent que la vostra ab simulació de la guarda del castell de Benicàcim que sens aquells teniu e s trobaran hòmens de la dita vila qui daran lo recapte que s mereix. E més avant fareu tornar al dit mossén Anthoni tots los vasalls cristians del dit loch de Borriol per la defensió e conservació de auell lo qual és palench e muralla vostra e si en vosaltres se mostràs altra pudència si axí és segons dit havem que vesseu e sbeseu alguna manera de varietat en la fidelitat del dit mossén Anthoni a nos ne devieu informar e no per paraules vulgars voler li fraudar la honor sua e deturpar la reputació e fama, quant més que nos tenim e havem aquell per fidelíssimo vasall a la Royal Magestat e com a fidelíssimo lli havemlli havem acomanat e aquell té e regeix per lo dit senyor los dits castells e encara és surrogat en nostre ofici en tota aquella partida. E axí guardau vos de fer lo contrari per què no hajau participi algu en culpa o desorde dels quals ne hajau a reportar pena en les persones e exacció per les penes adjectes en los bens. De València a V de febrer any mil CCCC LXIII. Loys Cabanyelles.

E lesta la damunt dita letra, lo dit honorable consell deliberà e clogué que sobre la dita letra sia fet per part de la dita vila tot aquell afronte e defensa que s. i puxa fer axí

davant lo dit magnífich lochtinent de governador de Regne de València com davant lo magnífich consell real per descàrech de la dita vila havent consell sobre lo dit fet de l'honorable advocat de la dita vila en València e de altres axí ab scriptures, protests com per totes aquelles vies e maneres que mester serà per lo descàrech de la dita vila e que sobre les dites coses vagen per part de la dita vila a la ciutat de València los honorables en Nicholau de Reus e en Gabriel Feliu manant ésser los fetes totes aquelles letres e memorial que mester serà sobre lo dit fet.

- 1463, febrero, 10. LC

Varias disposiciones sobre la guerra

Memorial fet als honorables en Nicholau de Reus e en Gabriel Feliu, misatgés, de ço que aquells han de fer per la universitat de la vila de Castelló quant a Deus plàcia sien en la ciutat de València, lo qual és prout sequitur.

Primo e sobre la letra tramesa als honorables justicia, jurats e consell de la dita vila closa e sagellada per lo magnífich mossén Luis Cabanyeles, lochtinent general de governador, a instància de mossén Anthoni de Thous la qual en sa forma se.n porten los dits misatgés, aquells hi faen tot aquell afronte e defensa que s.hi puixa per axí davant lo dit magnífich lochtinent de governador com davant lo magnífich Consell Real per descàrech de la dita vila havent consell de l'advocat de la dita vila en València de altres fahent ho axí ab scriptures protests com per totes aquelles vies e manera que mester serà per lo descàrech de la dita vila.

Item que donen orde e manera si.s porà fer facen venir hun cuyracer per adobar les cuyraces de la dita vila contractant ne ab aquell en la millor manera que poran a tot profit de la dita vila per causa del temps occorrent de la guerra.

Item que hajen consell sobre lo fet de les farines que los de Cabanes e Vilanova demanen a la dita vila per aquella ésser los donada lexència de fer aquelles en los molins de la dita vila durant lo temps de les treves si.s pot fer o no ni fent ho sí la dita vila vendrà contra la fealtat del senyor Rey o no.

Item que donen manera si posible serà facen venir en Johan Amorós, mestre de fer molins de sanch, per adobar e refer los molins de sanch de la dita vila per causa del temps occorrent de la guerra.

Item que graciosament parlen e comuniquen ab lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador de la Plana, lo qual és anat a València, que prestament torne a la dita vila e stigue ací per causa del temps occorrent, e si ho recusarà fer que aquells juxta lo privilegi hi facen tot lo que mester serà en manera que aquell vingue, servant en totes maneres l'orde del dit privilegi.

- 1463, febrero, 13. LC

Armamento de la villa

E ajustat lo dit consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre la venguda que.s diu ésser feta er lo fill de don Jacme d'Arragó ab certs rocins al loch de Cabanes, ajustant se allí ab los capitans del rey de Castella, notificant ho al dit

honorables consell hich provehís que en que mester serà en saber e sentir lo per què aquell és vengut en lo dit loch de Cabanes. Lo dit honorable consell deliberà e clogué que la dita vila de Castelló sie ben guardada ara més que may en tot lo que mester serà e sia necessarií a la dita vila per la custòdia e guarda de aquella axí per via de guardar com per tota aquella millor manera que.s puxa per conservació de la dita vila per al Rey.

- 1463, febrero, 13. LC

Forasteros que quieren moler trigo en Castellón

Item més sobre la proposició feta per los dits honorables jurats sobre lo fet de les farines que per part dels de Cabanes e Vila Nova se sia stat dit als dits honorables jurats los donasen licència e lexasen fer farines en los molins de la dita vila durant lo temps de les treves. Lo dit honorable consell deliberà e clogué que sia haud consell per los misatgers que han de anar a València per altres fets de la dita vila en lo fahedor sobre lo dit fet de les dites farines, e que en lo interim no.ls sia vedat de fer les dites farines les menys que.s puxen fer per no contravenir en les treves que són fetes.

- 1463, febrero, 21. LC

Asalto al molí de les quatre moles

Als molt magnífichs e molt savis senyors los jurats de la vila de Castelló.
Senyors molt magnífichs, segons havem sentit per lo moliner del molí de les quatre moles sta nit lli han levat lo que tenia homes stranys e pus fort que.s diu que gent s.és mesa en lo castell. Havisam ne vostres reverències per què mal ní dan no prengau.
Scrita ab congxa en Almazora a XXI de febrer.
Lo portador de la letra és de açò asats informat.
A vostra honor prests los jurats de Almazora.

- 1463, febrero, 21. LC

Robos en Almazora por rebeldes acogidos al castillo

Al molt illustre senyor lo senyor Virey e lochtinent general del senyor Rey.
Molt illustre senyor.

Ab gran congxa vos fem lo present havís certificants vostra senyoria contat vint e hu del mes corrent ora de tència havem haud letra de avis dels honorables jurats de la vila de Almazora com en la nit propassada hòmens stranys han levat del molí de la vila de Almazora tot ço que lo moliner tenia en aquell. Axí mateix nos fan havís com gent s.és mesa en lo castell de la predita vila de Almazora e legint la sobredita letra havem haudes grans clamors de moltes gents de aquesta vila de les obres fetes que en aquesta matinada los castellans han fet en aquest terme a gents nostres, entre les quals és lo que.s segucix. Ells són venguts al molí den Guillem Masquó, de aqueixa ciutat, e han se.n portat tot lo blat de les moltures que en aquell era lo qual diu lo

moliner que era quinze barcelles poch més o menys, e axí mateix se n.han portat del dit molí una balesta de hacer e hun moro appellat Bocayo vehí de aquesta vila lo qual era en lo dit molí, més se.n porten hun cristià asaunador. Encara són anats a hun camp de hun hom aximateix vehí de ací e mort acordada ab moltes lances als pits segons relació de aquell e han lli levat sis o set sous que tenia en la bosa; a molts altres hòmens de ací que fahien fahena en ses heretats són venguts per temptar de levar sos dinés e bèsties sinó que no.ls nehan trobats. Creem que ans que no serà lo vespre sentrem altres novitats. Axi mateix havisam Vostra Senyoria que's diu que Jaume d.Aragó és en lo dit castell d.Almaçora però açò no sentim certament. Es veritat que los rocins que són venguts són de vint e cinch a XXX rocins e aquestos són venguts al dit molí den Masquó, e aximateix som havisats que home de ací que.ls ha vist metre en lo dit castell de Almaçora dotze o XIII reses bovines e hun ramat de cabres. Per les quals coses aquest poble stà molt aremorat e havem fet molt en poder lo retenir que no hisqués aconselant los que negú no.s moguéis que de fet scriuriem a Vostra Senyoria de la qual promptament hauriem consell, favor e ajuda. Per què, senyor, vos suplicam sia de vostra mercé, vista la present, sens tota triga vullats provehir als enconvenients que stan preparats en aquests fets car ubertament al parer nostre no.s són trencades les treves e nos tenim speranza que puixam retenir lo poble que vegem que.ls apresonen germans, jents e amichs e los roben llurs bens e sustàncies. E jatsia, senyor, que tals coses procehesquen de justícia e de molta egualtat encara aquesta vila e nosaltres vos ho reputarem a singular gràcia e mercé. Scrita ab gran cuyta e congoxa en la vila de Castelló a XXI de febrer any M CCCC LXIII.

Senyor, plàcia.us manar que al correu de la present sia dat hun timbre car tant lli havem promés.

Los qui.s comanen en vostra gràcia e mercé los surrogat de governador, justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, febrero, 10. LC

Reparación de las murallas

Item lo dit honorable consell deliberà e clogué que en Bernat Mut e en Anthni Valentí hagen càrech de veure e regonexer los andadors del mur de la dita vila si aquells stan bé o dolentament, e los que starán dolentament que aquells ho notifiquen a l.honorable en Miquel Arufat, justícia de la dita vila, en manera que aquell face adobar e refer aquells que dolentament starán de continent e de fet a mesions e despeses de aquells.

- 1463, febrero, 10. LC

Fuerzas rebeldes en Cabanes

Item més lo dit honorable consell sobre la proposició den Johan Bruch, sastre, lo qual fonch tramés per lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador, de voluntat dels honorables jurats de la dita vila ab lletres al capità dels castellans a Cabanes per saber e sentir si aquell volia tenir la treva feta entre lo senyor rey d.Aragó

e lo rey de Castella, com aquell fos stat pres per lo dit capità alguns dies e hagués fetes per exir de aquell algunes despeses ue per los dits honorables jurats sia contractat e concordat ab aquell del dit fet en la millor manera que poran e que sia pagat manant lli fer albarà del que serà concordat donar lli.

Del consell de la vila de Castelló a l'honorable en Andreu Jover, síndich e clavari de la dita vila, saluts e honor. Donats e pagats an Johan Bruch, sastre, vehí de la dita vila, quaranta e cinch sous reals de València los quals per la dita vila són deguts a aquell per ço com fonch tramés per lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador, ab voluntat dels honorables jurats ab letres al capità dels castellans a Cabanes per saber e sentir si aquell volia tenir la treva que s'era feta entre lo senyor Rey e lo Rey de Castella, la qual era notificada ab letres reals, e com aquell fos pres per aquell e al dit en Bruch li convingués per exir de la presó trametre al capità major dels castellans a Tortosa a sa despesa e per los jornals que stech pres e altres despeses per aquell fetes, fonch per los dits honorables jurats concordat ab aquell havent poder del dit consell ésser lli donats per totes coses los dits quaranta e cinch sous, certificant vos que mostrant lo present albarà en la reddició de vostres comptes ab cautela de rebuda la dita quantitat vos serà en compte de paga admesa. Datum Castillione Xº die mensis febroarii anno a Nativitate Domini Mº CCCC LXIII.

- 1463, febrero, 10. LC

Capitán rebelde de Cabanes

Item lo dit honorable consell deliberà e clogué que sia pagat an Matheu Eres, de la dita vila, de la anada que ha fet per la dita vila a Cabanes ab letra de la dita vila per ésser certificada del capità de Cabanes de la treva, ço és, si la dita vila podia ésser en segur o no ne si la dita treva se havia a tenir o no que lo dit en Matheu Eres haja e li sia donat per la dita anada per dos jorns que stech en aquella sis sous.

- 1463, febrero, 10. LC

Se busca un coracero

Item més lo dit honorable consell deliberà e clogué que si los dits misatges los quals an anar a València poden fer venir ací en la dita vila hun cuyracer per adobar les cuyraces de la dita vila que lo y facen venir contractant ab aquell en la millor manera que poran a tot profit de la dita vila.

- 1463, febrero, 10. LC

Constructor de molinos de sangre

Item més lo dit honorable consell provehí e clogué que axí mateix si los dits misatges poden fer venir a la dita vila en Johan Amorós, de la ciutat de València, mestre de fer molins de sanch, que lo y facen venir per adobar e refer los molins de sanch de la dita vila per causa del temps occorrent de la guerra.

- 1463, febrero, 21. LC

Colaboración para asediar el castillo de Almazora

Lo Rey de Aragón, de Navarra, de Sicilia, de València etcetera.

E per Sa Magestat don Pedro d'Urrea, capità de guerra e lochtinent general. Prohòmens , per letres de havisos som informats que en aqueixa partida serien venguts quasi sexanta rocins e.s serien mesos dins lo castell de Almazora e haurien pres hun moliner dels molins farinés disposts e aparellats fer tot lo dapnatge que poran en aqueixa terra de què tenim admiració com per vosaltres de les viles de Castelló e de Vilareal per vostres letres no.n som stats havisats de tal succés. E per tant volent provehir hi degudament en tota subvenció e ajuda de vosaltres vos pregam, encarregam e manam si a la prefata Real Magestat desigau servir e complaure e si ab tota atenció voleu entendre en la defensió e conservació vostra, que sens mora alguna ab coreu prest e volant nos ne façau pel report e encara continuament de hora en hora de tot lo que occorrerà e succehirà de modo que ab continuat studi entengam en lo repar de vosaltres e en respondre als enemichs de la predicta Real Magestat segons per aquells és fet e obrat en la conservació de les treves indites reciprocament per la prefata Real Magestat ab lo Rey de Castella car consulació refaré vostre cobrat lo dit havis sens tarda alguna partrem ab ab la més gent que porem e de cavall e de peu esperant en Déu que mijançant la justícia que posehim los farem e.ils contractarem en tal manera que lo pendiment resta en ells per llur tirànica empresa. E axí pregam e manam vos iteradament no.u metau en dilació ans ho executeu segons que per non injungit vos. Dada en València sots sagell secret de nostre general lochtinència a XXI de febrer any M CCCC LXIIIº.

- 1463, febrero, 23. LC

Rebeldes en el castillo de Almazora

Al molt illustre senyor lo senyor governador general e virey de la Sacra Magestat del Senyor Rey.

Rebuda havem de Vostra senyoria una letra directa a les viles de Castelló, Borriana, Onda, Vilareal e Almazora ab la qual mostrau com no us havem havisat de la novitat feta per los castellans e altres rebelles de la Sacra Magestat del senyor Rey en lo castell de la vila de Almazora, a la qual letra, senyor, vos responem que lo diluns pasat ora per ora que fonch sentida la dita novitat e presó del castell nosaltres de continent per coreu volant e propri havisa, largament vostra senyoria, e açò fonch ora de tércia lo predit dia de diluns. En après lo dia mateix duptant nos que lo coreu no fos pres en lo camí deliberam per altre coreu e axí stants havem nova certa com los nostres misatges eren pregats ja a Nulles e sentint los dits fets tornaren se.n per comunicar ab Vostra Senyoria e provehir en lo necessari. Et per aquesta rahó cessà lo dit últim coreu. E axí que, senyor, hagats ne per sensats car los fets se són passegats en la forma dessús dita havisant aquella que ultra la voluntat que ja teniem e tenim de ora en ora per vos havis del que.s seguirà ara enseguit vostres manaments ho farem ab major voluntat. Item, senyor, huy dimercres contat a XXIII del present mes havem haud havis per home que és stat en lo dit castell ab los castellans que don Jayme

d.Aragó deu entrar huy en lo dit castell indubítadament. Item, senyor vos havisam com som certs que continuamemnt venen gent al dit castell, axí de caval com de a peu e són ja los congregats de cent fins en cent quaranta rocins, e axí se'n portaren XII caffiços de farina de hòmens de Vinalaroç e de Benicarló que la tenien al nostre Guerau per carregar aquella per mar, la qual havien feta en los molins de aquesta, e no cessen continuament e per aquest terme e altre robar indiferentment tot lo que troben e meten dins lo dit castell. Haurem vos a singular gràcia e mercé que axí com nos scrivits en vostra letra e axí sens triga alguna mets per execució la subvenció e ajuda que és necessària en aquesta Plana com sia molt necessària car tot los pobles són molt aremorats per la pocha cara e socós que fins ací havem hauda en lo Consell Real ni de aqueixa Ciutat e la subvenció sia presta e sens alguna dilació com haja perill en la triga. Soplicant vos, senyor, que sia de vostra mercé manar donar al careu portador de la present XII sous lo qual ab gran afany havem pogut haver per la ocürència del temps. E jàtsia, senyor, les dites coses sien servir del dit senyor Rey e proceheixqueu de justícia encara nosaltres ho reputarem a singular gràcia e mercé. Escrita en Castelló a XXIII de febrer any Mil CCCC LXIII.

Senyor, los qui.s comanen en vostra gràcia e mercé prest hobeyr vostres manaments lo surrogat de governador, batle, justícia e jurats de Castelló.

- 1463, febrero, 24. LC

Reconquista del castillo de Almazora

Als molt honorables e molt savis senyors los justícia e jurats de la vila de Castelló. Molt honorable e savis senyors. Per lo coreu vostre portador de la present som stats per vosaltres havisats per vostra letra del que se.s innovat aquí en aqueixa Plana per enemichs del senyor Rey del què vos ho regraciam molt del bon havís que.ns haveu fet jàtsia ne fossem informats per dos hòmens nostres que havien robat al pont de Vilareal, e havisam vos com hir a XXIII del present mes haguem hun coreu ab letra del Governadorab la qual convoca totes les hosts, e lo dit coreu nos ha dit que no és gosat pasar de Vilareal avant. Huy si plaurà a Déu deu partir per aquí don Johan de Gallano com a capità de Riu d.Uxó ansús ab certa gent de nosaltres per invadir e aterrar los dits enemichs del dit senyor Rey e per ço vos ne certificam que stigats en fiança de tot bé. E ab tant Deus sia ab tots. De Onda ab cuyta a XXIII de febrer any LXIII.

Prests a vostra honor los justícia e jurats de la vila de Onda.

- 1463, febrero, 24. LC

Colaboración para recuperar el castillo de Almazora

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre lo fet de les letres trameses per lo molt magnífich e egregi don Johan de Gallano, capità de les viles de la Plana, per lo senyor don Pedro d.Urrea, virey del present Regne, per causa de la presa del castell de Almazora feta per los castellans, lo dit capità demanant e manant a la dita vila per aquella ésser tramesa a la vila de

Almaçora la més gent que porà tar metre per recobrar lo dit castell, les letres dejús són insertes, lo dit honorable consell deliberà e clogué per més veus que sien trameses a la dita vila de Almaçora cinquanta hòmens de la dita vila de Castelló e elegí en capità de aquells per al dit fet lo honorable en Bernat Miquel lo qual regisque e administre aquells en tot lo que mester serà, e que aquell se prengue e elegesque en la dita vila los dits cinquanta hòmens aquells que a aquell serà ben vist e lli plaurà, e lo dit consell li dona poder de star ha obediència del capità general, e axí mateix puixe rebre sagrament e homenatge dels dits cinquanta hòmens que aquells staran a odediència e ordenació de aquell e de fer totes aquelles coses que a capità de guerra se pertanyen de fer e que los dits hòmens sien vint e cinch balestés e vint e cinch adargats.

Als molt honorables e singulars amichs lo batle, justícia e jurats de la vila de Castelló. Molt honorables e singulars amichs, vist la gran tacanyeria de aquests traydors rompedors de fe que han furtat lo castell d'Almaçora, lo senyor lochtinent general deliberà yo vingués capità d'armes d'aquesta partida de la Plana del Riu d'Uxó ançà, ab tant poder com la persona sua. E axí so vengut ab molta gent en Almaçora. Delibere ab la ajuda de Nostre Senyor e del senyor sent Jordi dar lo combat de nit e de dia e de ahí no partint fins haver cobrat lo castell. Per tant vos prech he us man, vista la present, sots pena de la fealtat del senyor Rey e perdre la vida e los bens ab la més gent que poreu utilli siau ací demà per lo mati e portau pichs, destralls e perpals los que poreu, e per què us sia manifest vos tramet trelat de la mis comissió tornant vos a pregar e manar e en tot açò no poseu dilació alguna rescrivint me ab molta confiança lo que volreu faça per la honor vostra. Dada en la vila de Almaçora a XXIII del mes de febrer any M CCCC LXIII.

A vostre honor Johan Roiz de Liori, capità.

Als molt honorables e cars frares lo justícia e jurats de la vila de Castelló. Molt honorables e molt amichs, oblidant se lo meu coreu lo trelat de la provessió he deliberat trametre.l vos. Axí mateix per ço com esta vila és pobra e poch provehida de vitules vos prech he us man, vista la present, façau venir per lo més que poreu lo qual vos serà ben pagat e en açò no haja falla per quant amau la fidelitat del senyor Rey. Axí mateix me trametreu dos dotzenes de cabirons los quals per lo semblant vos faré ben pagar. E sia Deusab vosaltres. De Almaçora a XXIII de febrer any M CCCC LXIII.

Johan Roiz de Liori, capità, a vostra honor.

- 1463, febrero, 25. LC

Situación apurada de la villa

Al molt noble, magnífich e famós capità don Johan Roiz de Liori en Almaçora. Molt noble, magnífich e famós capità. De vostra noblea universitat ara ha rebuda una letra demanant nos farina de ço que aquesta universitat ha hauda gran contristació e congoxa per tant com aquella per via denguna no lli és posible poder suplir a la

voluntat e necessitat vostra obstant hi la extrema necessitat nostra que per la sterilitat de la anyada passada forments ne altres grans en aquesta vila no són stats collits per a la mittat de l'any d'on aquella ab quatre manlevades no ha pogut suplir per a provessió de aquella, e encara fora de la vila que basten per la mitat de abril segons de açò, noble mossén, ab veritat podets ésser cert. Suplicant a vos quant se sguarda a les farines, vos plàcia donar lli paciència car la pus cruel guerra que aquesta vila porie reportar seria e'és toquar lli hun punt a res de la provessió per poch encara que fos com de part del mon no li fos posible poder se acórer d'on de neccssitat no.s poria seguir de aquella si no manifesta perdicció. En les altres coses a nosaltres posibles nos conexerets talment promptes que de tota fidelitat e voluntat bona serem comendados. E sia l'Esperit Sant la guarda vostra. De Castelló a XXV de febrer any M CCCC LXIII. Prests als manaments vostres los justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, febrero, 25. LC

Vituallas para los sitiadores del castillo de Almazora

Als molt honorables e savis senyors los justícia e jurats de la vila de Castelló. Molt honorables e savis senyors, pux de les vostres vituales no havem deliberat de socòre.m axí yo us prech e man que vista la present deliureu lo forment den Jacme Pintor, axí com los dos caffis que haveu rebut com encara los huyt us resten a rebre puixs no.l haveu pagat.. De Almazora a XXV de febrer any LXIII. Remeteu vostra resposta.

Johan Roiç de Liori, capità, a vostra honor.

- 1463, febrero, 25. LC

Vituallas para Almazora

Al molt noble, magnífich e famós capità don Johan Roiç de Liori en Almazora. Molt noble e magnífich e famós capità, de vostra noblea aquesta universitat ha rebuda una letra continent en efecte que puixs de les nostres vituales és deliberat no socórrer nos, que vista la present deliurarem lo forment an Jacme Pintor qui de aquell era en aquesta universitat segons que per la vostra letra se conté. Responent a aquella certificam vostra noblea com aquesta universitat no té forment algú del dit en Jacme Pintor, emperò stà en veritat que per a obs e necessitat que y és, la dita universitat se ha pres o comprà cert forment que lo dit en Jacme Pintor tenie procehit del terme e collita de la dita universitat, e axí com a cosa pròpria de aquell se.n ha distribuit certa part. Lo restant és en ésser e aquesta universitat és stada e és prompta e aparellada de pagar lli lo preu tota ora que aquell rebre lo agués volgut. E jatsia aquesta universitat tinga e haja tengut molta voluntat de fer e inseguir lo per vostra noblea scrit e manat, emperò la neccssitat e molta impossibilitat de la dita universitat no.u ha pogut ni u pot fer. Strenyent nos en voler fer quasi més del posible som contents, si lo dit en Jacme Pintor vendrà, liurar lli lo forment que en ésser és e pagarlli lo que fins ací és stat distribuit, pregant e suplicant vos que a vos plàcia donar al dit en Jacme Pintor los dines ya a vos tramesos e setanta e dos sous de dos dotzenes de cabirons

que us havem tramés com tant nos hajen costat de prima compra e lo salarii del port lo que us plàcia. E sia lo Spirit Sant en vostra guarda. De Castelló a XXV de febrer any LXIII.

A vostre manament prest los justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, febrero, 25. LC

Entrada de forasteros

Item més lo dit honorable consell provehí e ordenà que neguna gent stranya no sia receptada en la dita vila e açò per causa del temps occorrent de la guera, e que si lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador, vendrà a la dita vila que sia receptat ab la sua gent pròpia, e si venia ab altra gent stranya, que aquella gent stranya no sia receptada per neguna manera.

- 1463, febrero, 25. LC

Peticiones para el asedio del castillo de Almazora

Item més lo dit honorable consell provehí e cloqué que lo senyor don Pedro, lochtinent general del senyor Rey, sia suplicat per part de la dita vila per la gent e vituales que demana lo magnífich don Johan Roïç de Liori, capità de la dita vila, la qual cosa a la dita vila no és possible per les causes e rahons dessus dites en la deliberació e conclusió de consell feta en la primera proposició per los dits honorables jurats, suplicant aquell de les dites coses e de totes altres fahents per scusació de la dita vila e defensa e conservació de aquella per al senyor Rey. Manant ésser lli fetes totes aquelles letres axí de crehença com altres als dits fets necessàries.

- 1463, febrero, 25. LC

Refuerzos para asediar el castillo de Almazora

Als molt honorables e savis senyors los justícia e jurats de la vila de Castelló. Molt honorables e cars frares, de vosaltres jamés sperí als de ço que haveu respost que so molt content de vostra bona voluntat com vos mostrau fells al servi del senyor Rey e pensau que en lo menester yo me tinch per dit davant lo senyor Rey com mester sia dir de vosaltres lo bon servey qu fet haureu. Enaxí emperò que yo vos prech he us man que demà de matí siau ací ab la més gent que poreu. E per quant aquesta vila sia poch provehida me socoregau de vituales. Déu sia ab tots. De Almazora a XXIII de febrer any LXIII.

A vostra honor prest Johan Roïç de Liori, capità.

- 1463, febrero, 25. LC

Vituallas para los sitiadores del castillo de Almazora

Als molt honorables e singulars amichs los batle, justícia e jurats de la vila de Castelló. Molt honorables e singulars amichs, per ací tinch molta necessitat de vituales e tinch

molta gent; yo us prech e us man que vista la present me trametau les més vituales que poreu, ço és, pa e farina, e en açò no metau tarda alguna. E si lo contrari feu serà cosa que molt me enujareu e desservey a la Magestat del senyor Rey. De Almagora a XXV de febrer.

Johan Roïç de Liori, capità, a vostra honor.

- 1463, febrero, 25. LC

Negativa a enviar vituallas

Al molt illustre senyor don Pedro d. Urrea, governador e capità general de guerra per tot lo regne de València.

Molt illustre senyor, per lo magnífich don Johan de Liori, lochtinent de capità en aquesta partida, trobant se en la vila de Almagora són stats demanats forments e altres vituales a aquesta universitat. E jatsia aquesta universitat haja molta voluntat en complir lo que és demanat, però, senyor, ací tenim molta fretura de forments per la sterelitat de Lany propassat, enaxí que no poria éser treyt forment algú que no redundàs en gran dan e jactura de aquesta universitat com no tinguessen major guerra que fa entre los vehins. Ab tot que no obstant la nostra fretura havem socorregut de alguna part dels dits forments al dit magnífich lochtinent de capità e lli havem scrit que de ací avant no.ns és possible dexar ne traure de la dita vila. E per los dits sguarts suplicam vostra senyoria sie de sa mercé haver nos per excusats de no haver tramés al dit capità tot lo foment e provissió que.ns ha demanat, suplicant encara vostra senyoria que si deliberaba trametre a la present vila algunes gents de peu o de cavall, que aquelles remetats ab sa provisió al menys de forment car ab tot la voluntat nostra sia obehir e complir tot lo que Vostra Senyoria manarà, però en aquell cap no.ns sia ni és possible. E per quant per les presents no podem explicar tota la nostra fretyra per part de aquesta universitat és tramés a Vostra Senyoria lo honorable micer Matheu Mirales, vehí nostre. Sia de sa mercé dar a aquell fe e crehença en tot ço e quant sobre lo dit fet per aquell per part de la dita universitat vos serà explicat. E no més sino que.ns comanam en vostra gràcia e mercé. De Castelló a XXV de febrer any M CCCC LXIII.

Senyor, als manaments vostres ben aparellats los justícia e consell de la universitat de la vila de Castelló.

- 1463, febrero, 25. LC

Vituallas para los sitiadores del castillo de Almagora

E ajustat lo dit honorable consell fonch proposat per los honorables jurats que com lo molt noble e magnífich don Johan Roïç Liori, capità de guerra del Riu d.Uxó ansús, haja tramés una letra sua manant e demanant a la dita vila gent e vituales ésser lli trameses per a obs de la gent que tenia en la vila de Almagora e la gent per combatre lo castell de la dita vila de Almagora lo qual tenen enemichs del senyor Rey, e la dita letra fonch lesta en lo dit consell ensemps ab una altra que lo dit capità tramés tenint se lo dit consell, per què los dits honorables jurats ho notificaven al dit honorable

consell. Hoydà la dita proposició, deliberà e clogué primerament quant a les vituales per lo dit capità demanades, considerat que la vila no tinga per a los vehins de aquella ab abastament vituales a la qual és tenguda principalment per guardia e custòdia de aquella e per conservar la fidelitat (sic) del senyor Rey com no pogués haver pus fort guerra que fam. E quant a lanar del capità ab la gent eleta demanada anar a la dita vila de Almagora, considerat que aquesta vila stà en frontera de la guerra sens poder haver sucors algú e hagen haguda sabuderia com s'entenga en lo pendre de aquella puy no han pogut haver haver la dita vila de Almagora e per açò se faça gran aparell en lo Maestrat e poria ésser cas per la dita gent anar a la dita vila de Almagora e la dita vila romanint despoblada de gent se poria pendre, e açò seria total destrucció de tota la Plana, e com la dita vila per la fidelitat que és tenguda al senyor Rey e útil de aquella sia tenguda principalment defendre sí mateixa que tota altra, per tal provehí, deliberà e clogué ésser de les dites escrit largament al senyor don Pedro virey largament per scusació de la dita vila.

- 1463, febrero, 25. LC

Se cierran los portales y se prohíbe salir de la villa

Item més avant lo dit honorable consell provehí e ordenà sobre la proposició per los honorables jurats que los portals per dos o tres dies stiguen tanquats e que de la vila no hisque negú, e açò per causa de la guerra, e axí mateix que de cascuna cinquantena senyalades en la guarda del mur sia presa una deena cascuna nit e que cascun en son loch senyalat haja a guardar e star tota la nit e que cascun hich vaga personalment sots pena de dotze dinés pagadors per a la obra del mur e valls de la dita vila, e ultra la pena si home no y trametrà hich sia logat un home a despesa sua, la qual pena haja a executar lo cap de deena sots pena de la dobla, e donada a l'obrer del dit mur, e si lo cap de deena açò no farà, que cometa la dobla, e si nou farà que per lo cap de cinquantena sie executat, e si ll cap de cinquantena no u executarà, que per lo honorable justícia lli sia executada la doble segons dit és.

- 1463, febrero, 25. LC

Rondas nocturnas

Item mé lo dit honorable consell provehí e clogué que de les cinquantenes de recors sia presa una deena per a la nit per anar en sobre ronda e altra deena per a la custòdia e guarda dels portals e de la ecclésia, e que cascun hi haja anar personalment sots la dita pena executadora segons que desús.

- 1463, febrero, 25. LC

Vigilancia en las murallas

Item més provehí e clogué lo dit honorable consell que les dites cinquantenes axí de la guarda del mur com de recors e sotsvenció hagen a començar alí hon se són jaquits tenint l'orde dessús dit, e com seran pasades les dites cinquantenes tornen de cap novell e axí se'n seguixqua fins altrament per lo dit consell hich sia provehí.

- 1463, febrero, 25. LC

Guardias en las murallas

Item més lo dit honorable consell provehí e clogué que tots aquells que no han prestat los sacraments e homenatges axí de cap de cinquantenes com de deenes, com los contenguts en les deenes presten los dits sacraments e homenatges segons los altres han ja prestats, e que tota hora que sentran repiquar o los será manat los caps de cinquantena ab totes ses deenes de la guarda del mur hagen anar al dit mur e que de allí no.s partesquen per gran necessitat que vegen en altre loch, e que los caps de cinquantenes ab sos caps de deenes de recors hagen anar a la guarda dels dits portals e a sotsvenció de aquells que n.hauran mester.

- 1463, febrero, 26. LC

Vigilancia en los caminos

Als molt honorables e savis senyors los justícia e jurats de la vila de Castelló.

Molt honorables e cars frares, yo us prech per amor mia e per quant teniu quar (sic) lo servici del senyor Rey, la present vista trametau dues o tres scoltes per los camins, ço és, per lo Coll de la Garofera, la Pobla e Borioll e per lla hon millor vos paregua que sien hòmens experts e savis per tal mester, per los quals hajam haci en lo camp si entren enemichs ne altres gents en socors del castell o deservy del dit senyor Rey, e quant aqueixos sien hugats (sic) tremeteu n.i altres per manera fins lo castell sia pres hajam per via vostra havís, e de açò us prech per res no façau lo contrarisi desigau servir la magestat del dit Senyor e complaure a mi en lo siti del castell. De Almagora a XXVI de febrer.

Johan Roïç de Liori, capità, a vostra honor.

- 1463, febrero, 26. LC

Escuchas en las montañas

Al molt magnífich e famós capità don Johan Roïç de Liori en Almagora.

Molt noble, magnífich e capità famós, de vostra noblea ara havem rebuda una letra, e jatsia, mosén, aquesta universitat après de vostra benaventurada venguda aquí en Almagora entenent en la custòdia de vostra noble persona e de la vostra host fins aci tots temps havem tengudes scoltes en los lochs necessaris, e jatsia fins ara nosaltres açò ab gran solitud hajam tengut e servat encara de present vos manifestam e en segur vos metem que augmentant la dita vigilància ara de bel nou provehim en totes aquelles parts que.ns ocorre venir enemichs del senyor Rey de aquelles poder ho sentir e saber en la ora mateixa que havís algú haurem en aquella hora mateixa ne secrets certificat e no solament de açò mas de tot lo que útil sia a la vostra militar e viril empresa. E sia l.Esperit Sant e lo beneyt sent Jordi en la custòdia vostra. De Castelló a XXVI de febrer.

Als manaments vostres prests los justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, febrero, 26. LC

Auxilio a los sitiadores del castillo de Almazora

Als amats e fells del senyor Rey los justicia e jurats de la vila de Castelló de la Plana. Lo Rey de Aragó, de Navarra, de Sicília, de València etcetera.

E per Sa Magestat don Pedro d'Urrea, capità de guerra e lochtinent general. Be, amats e fells del dit senyor Rey, be crehem sou ja informats com nos som arribats en lo camp del castell de Almazora hon entenem fer nostra aturada e residència fins amb la ajuda de Déu hajam cobrat e pres a mans de la dita Magestat lo dit castell e los traydors que en aquell són. Diem e manam vos per ço que de continent ab suma diligència entengau en provehir lo dit camp de pa, vi, peixca salada e fresca e altres vituales no encarint ne muntant lo for de aquells hun sol diner que les haveu acostumat de vendre, ans de nostra venguda en manera que tots dies de aqueixa vila nos trametau tres o quatre càrregues de pa e altres tantes de vi e altres vituales per forma que no hajam a passar la fretura que fins aci, segons som certificats, han passat los que y han aturat, de què havem pres grandissim enug e desplaer, car que se vulla que us serà comprat vos serà pagat tant com valdrà e guardau de fer lo contrari per quant la gràcia e mercé del Senyor vos és cara e la sua irra (sic) e indignació desigueu no encorer. La execució de la qual vos serà prompta si los dits manaments nostres contravenir attemptareu. Dada en la vila de Vilareal a XXVI de febrer any MCCCCLXIII. Pedro de Urrea.

Post data. Per alguns sentiments que ns són donats que aquesta gent del castell speren algun sucors e per fortificar lo nostre camp en manera que venint lo cas del dit succés lli puixa ésser ben resestit vos encaregam e manam tant stretament com podem que de continent nos trametau cent hòmens al dit camp avitualats com és necessari e doneu compliment en les coses dessús mencionades, tota mora e defecultat apart posada, fahent venir axí mateix tota la gent de cavall que aquí se trobe en aqueixa vila. Data ut supra.

Petrus Camanyes.

Si per venura en aueixa vila teniu algunes bombardes grosses e un parell de carabatanes, feu que de continent les trametau ab hun carro, e per semblant nos trametau alguna poqua de pólvora. E si les ballestes grosses de Vilareal són acabades feu que de continent ho trametau tot ab hun carro.

- 1463, febrero, 27. LC

Refuerzos de Castellón para el sitio del castillo de Almazora

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre la gent que és deliberat anar de la dita vila per el combat del castell de Almazora, si lo honorable en Bernat Miquel ja és estat per lo consell anar ab la dita gent per capità de aquella hira o no, lo dit honorable consell deliberà e cloqué per més veus que lo dit en Bernat Miquel vaga per capità del cinquanta hòmens que la dita vila hich tramet, e si lo dit en Bernat Miquel anar no y voldrà, que aquell ne sia forçat e detret que vaga ab la dita gent, donant a aquell lo dit consell tot aquell poder que és permés al it consell donar a capitans de guera per aquells furs, privilegis, stills e pràtiques de guera lli és permés donar.

- 1463, febrero, 28. LC

Es pedida colaboración para el derribo del castillo de Almazora

Die lune XXVIII et ultima mensis febroarii anno M^o CCCC LXIII, en Johan Malbruscha, verguer dels honorables jurats e consell de la vila de Castelló, trompeta e crida públich de la dita vila, feu relació als honorables jurats de la dita vila que ell en lo present dia de huy de matí ans de dinar, de manament del molt magnífich mossén Luis de Cabanyeles, lochtinent general de governador del regne de València, trobant se en la dita vila per causa del combat del castell de Almazora en virtut de la letra dejús següent a aquella tramesa per lo molt spectable don Pedro d.Urrea, capità e lochtinent general del dit Regne, havia feta crida per la dita vila e lochs acostumats de aquella, que tot hom anàs ab ses exades e arreus per a obs de derroquar e metre a pla lo castell de la vila de Almazora e açò sots pena del cors e de l'haver.

Segueix se la letra tramesa per lo molt spectable don Pedro d.Urrea, capità e lochtinent general del regne de València, al molt magnífich mossén Luis de Cabanyeles, lochtinent general de governador del dit regne, la qual és prout ecce.

Als molt magnífichs e confreres mossén Luis de Cabanyelles, cavaller, conseller dl senyor Rey e lochtinent general de governador de regne de València, e en Bernat Català, donzell, surrogat de aquell.

Molt magnífichs e cars senyors, sols la present per que sé que ne haveu plaer vos faç per certificar vos com mercé a Déu havem hauda la força del castell de Almazora e pres en aquell trenta e huyt hòmens presonés e los principals, e pus Nostre Senyor nos ha feta mercé de la recuperació e que aquella per avant no sia fortificació o causa de major inconveient vos prech de matí abduys de vostra gent e ab cent peons siau aci ab mi dels vehins de aqueixa vila de Castelló per què ab aquells e ab los altres que de les altres universitats circumvehines haurem prestament pugam metre a pla la dita fortaleza de Almazora, et açò vos haurem a plaer singular. E coman me a vosaltres. De Vilareal a XXVII de febrer.

En què per vos com per frares Pedro d.Urrea, capità e lochtinent general de regne de València. Serena.

Aprés la data vos prech porteu de aquí lo boch o moro de vaques de aqueixa vila per exercir la execució dels què voldré despendre.

- 1463, marzo, 2. LC

Custodia del castillo de Benicàsim

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per lo molt magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador de Riu d.Uxó ansús, sobre la custòdia e guarda del castell de Benicàsim, dient e notificant ho al dit honorable consell de part del molt spectable senyor don Pedro d.Urrea, virrey del present regne, que en aquell fossen meses guardes per guardar aquell per ço que per enemichs del senyor Rey no pogués ésser pres ne de aquell pogués venir dan algun a la dita vila, lo dit consell deliberà e clogué per més veus votant hi justícia e jurats que en lo dit castell de Benicàsim sien mese sguardes.

- 1463, marzo, 2. LC

Cierre de portales a causa de la guerra

Item més sobre la proposició feta per lo dit magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador, sobre lo tanquar dels portals e guardes de aquells per causa de la guarda e custòdia de la dita vila, lo dit honorable consell deliberà e clogué que los portals de la dita vila stiguen de dia axí com de present stan, ço és, los tres portals uberts acostumats e que hi sien afegides fins en quatre guardes ab les que cascun dia hi són a cascun portal.

- 1463, marzo, 4. LC

Abastecimiento de harina

E encara lo dit honorable consell provehí e manà que fossen fetes farines de tot lo blat de la vila e que fos e sia feta crida que tot hom e cascu faça farines per a ses cases.

- 1463, marzo, 4. LC

Construcción de un molino de sangre

E axí mateix lo dit honorable consell provehí que sia fet hun molí de sanch per ço que en la necessitat del present temps la vila mils sia provehida.

- 1463, marzo, 4. LC

Entrada de forasteros por el portal de San Agustín

Item lo dit honorable consell provehí que tots los forastés que vinguen a la vila hajen a venir al portal de sent Agostí e que les guaytes dels altres portals no ls dexe n entrar per los altres portals ans los facen anar al dit portal de sent Agostí, e que lo de la clau dels portals prenga sagrament de les guardes que faran a servir ço que dessus.

- 1463, marzo, 16. LC

Venta de trigo y elaboración de harina

Item sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre lo fet del forment de la botiga de la vila dient que si donarien l'exència puixen vendre del dit forment a tots aquells singulars de la dita vila que n vullen comprar com lo consell de la dita vila agués provehit que de tot lo dit forment fossen fetes farines, lo dit honorable consell delliberà e clogué que no obstant les dites farines que del dit forment ne sia venut a tots aquells singulars de la dita vila que comprar ne voldran, e que aquells juren ab sagrament que no l volen pera negun foraster sino per a sa proveisió en poder del venedor del dit forment.

- 1463, marzo, 16. LC

Entrada de forasteros en la villa

Item lo dit honorable consell deliberà e clogués que cascuna vegada que vinguen los nobles e magnífichs en Pere de Tous e mossén Anthoni de Thous a la vila de Castelló

que ls lexen entrar en la dita vila, aquells emperò venint simplement e ab lo acostumat que.s fa generalment a tots los altres forastés que entren en la dita vila, ço és, interrogant los ab sagrament axí com es ja provehit e acostumat de fer per la custòdia e guarda de la dita vila per causa del temps occorrent de la guerra.

- 1463, marzo, 17. LC

Avisos a los miembros de las cinquantes

Item lo dit honorable consell clogué que los caps de cinquanta de la dita vila sien tenguts de dir, ço és, cascun cap de cinquanta a ses deenes que vagen a guaytar hun dia abans que no seran tenguts anar a guaytar.

- 1463, marzo, 17. LC

Se regula la entrada de forasteros en la villa

Item sobre la proposició feta sobre lo entrar dels forastés en la dita vila, si se inhibire generalment per causa de la guerra que negun foraster no puxa entrar en la dita vila o no, lo dit honorable consell provehi e clogué que per a present sia servat lo que ja de aci atrás és stat provehit sobre lo dit fet de la entrada dels dits forastés, ço és, que sien acollits e dexen entrar los forastés que són vasals del senyor Rey ab son jurament axí com és praticat, e los forastés que.s són donats al castellans que no sien acollits per neguna manera en la dita vila ne ls hich lexen entrar.

- 1463, marzo, 26. LC

Se ordena salir armados a hacer las faenas del campo

Ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per lo honorable micer Nicholau Batle, surrogat de governador, sobre lo fet del ordenar de la gent per ses cinquantes e deenes en lo que áquells an de fer e los lochs hon an a star per la custòdia e guarda de la dita vila, axí en lo mar com en qualsevol part de la dita vila, com en les exides e fer tot lo que mester serà qu aquella fos ben guardada e defesa per causa dels enemichs del senyor Rey com les treves fosen en punt de aspirar, lo dit honorable consell deliberà e clogué com ja en totes les sobredites coses sia stat provehit que negun hom quant sentran avalot negú dels enemichs ne sentran repiquar que no hsiquen de la vila, e açò sots certa pena, e que l honorable justícia ne faça fer crida per la dita vila, e axí mateix que per a present no sentint avalot dels enemichs cascun que hirà a fer s afahena vagen ab armes a punt com se mereix per ço que si mester serà huns puxen socorer als altres en ses partides hon faran fahena, e que axí mateix ne sia feta crida eb sa pena de cinch sous.

-1463, marzo, 20. LC

Reparación de andadores

Item sobre la proposició dels andadors que aquells fosen refets en los lochs hon stan dolentament, lo dit honorable consell clogué que aquells sien adobats e refets hon mester serà com ja de aci atrás sia stat provehit e designats a veure aquells e a fer

adobar aquells que no staran bé lo honorable en Bernat Mut e en Anthoni Valentí, havent poder de fer los fer a despesa de aquells que adobats no ls hauran, e que allò per aquells sia mes en execució ab efecte, e açò prestament com sia peril en la triga.

- 1463, marzo, 26. LC

Se ordena confeccionar manteletes para la muralla

Item sobre la proposició dels mantellets del mur, com n.i hajen en aquell fins ací en poch nombre, lo dit consell deliberà e clogué que lo honorable justícia face fer crida per la vila que tot hom qui no haja més mantellets al mur, que n hi meta, e açò prestament cascun en ses deenes ja senyalades en lo dit mur e que execute aquells qui no n.i metran, e que los dits mantellets sien meses en ses scales dels andadors.

- 1463, marzo, 26. LC

Se prohíbe a las mujeres salir de la villa

Item lo dit honorable consell deliberà e clogué que de ací avant neguna dona no hisqua dels murs de là anfora de la dita vila, e açò durant lo temps de la guera, sots certa pena, e que lo honorable justícia ne faça fer crida per la dita vila.

- 1463, abril, 12. LC

Derribo del castillo de Almazora

Item tres sous que pagà an Francesch Sala, notari, per continuar la suplicació e provissió feta per lo lochtinent general de governador per lo derocar del castell de Almazora.

- 1463, abril, 12. LC

Ayuda a la defensa del lugar de Borriol

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador del reu d. Uxó ansús, sobre la subvenció e ajutori de gent per aquell demanat a la dita vila en cas de necessitat per part de mossén Anthoni de Thous per defesa del loch de Boriol com aquell sia menaçat per lo capità dels castellans que stà en Cabanes de venir a combatre lo dit loch e donar lo a foch e a sanch, lo dit honorable consell deliberà e clogué per més veus que advenint lo cars de la dita necessitat e no en altra manera que la dita vila anirie e vaga al dit loch la gent que meste serà de la dita vila ab voluntat de aquells segons la necessitat ho portarà, e açò a despesa e missió de la dita vila e pus altre no ls sia donat sinó la dita despesa e mesió.

- 1463, abril, 12. LC

Defensa de la jurisdicción del justícia sobre prisioneros de guerra

Item sobre la proposició feta per lo honorable justícia sobre la sua juredicció de la qual

lo magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador, com a capità de guera se entramet, ço és, de certs presos los quals lo dit honorable justícia ha en la presó comuna de la dita vila per causa dels havisos que aquells han fet als castellans de Cabanes e de altres coses que s'entramet pertanyents a la jurisdicció del dit justícia, lo dit honorable consell deliberà e cloqué que ls honorables justícia e jurats ab alguns prohòmens comuniquen ab lo dit mossén Johan Tolsà que li plàcia graciosament no entrametre's de la jurisdicció del dit justícia en los dits fets ne altres pertanyents a la jurisdicció del dit justícia e lla hon no vulle cessar que li sia ofert metre los dits fets en conexença dels advocats de la vila e de aquells en València e hon aquestes coses recusarà fer que per part de la dita vila lli sia posat hun bon protest per la defensa de la dita jurisdicció del dit justícia, lexant ho a càrech hon de justícia se haurà a menejar.

- 1463, abril, 25. LC

Ayuda de la villa a la recuperaci3n del lugar de Cabanes

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposici3 feta per los honorables jurats sobre la gent demanada a la dita per lo magnífich mossén Johan Tlsà, lochtinent de governador e capità de guera, per causa de la recuperaci3 del loch de Cabanes per al senyor Rey, lo qual loch de present és en poder de castellans e aquell estiga en punt de poderse haver e recobrar lo com lo dit governador capità haja deliberat de anar hi ab la més gent que puixa per recobrar aquell, lo dit honorable consell deliberà e cloqué per més veus que vage la gent que aparà a l'honorable lochtinent de governador e capità e als altres oficials de la dita vila deure anar per la dita recuperaci3 del dit loch ab tot lo que mestrer serà per lo servey del senyor rey e honor de la dita vila.

- 1463, abril, 25. LC

Se pide ayuda a Onda para la recuperaci3n de Cabanes

Als molt honorables e savir senyors los justícia e jurats de la vila de Onda, Molt honorables e savis senyors, lo molt magnífich mossén Johan Tolsà, lochtinent de governador e capità de guera de aquesta vila ha deliberat anar al loch de Cabanes per recobrar e pendre aquell a mans del senyor Rey, lo qual va ab molta gent de aquesta vila axí de peu com de cavall segons que aquell vos ne scriu largament, per què us pregam que per a demà la més gent que puixu axí de peu com de cavall trametau ací a punt com se mereix per ço que tots ensemps anem en companya del dit governador e capità per recobrar lo dit loch e serà cosa que recobrat aquell ne farem serveyal dit senyor Rey e nosaltres ne obtindrem gran honor, e en açò us pregam no metau tarda ninguna. E se negunes coses podem fer per vostra honor e de aqueixa universitat som prests aquelles complir ab egecte. E ab tant lo beneyt Jhsus vos tinga en sa contínua protecci3 e guarda. Per vostr honor prests e aparellats los justícia e jurats de la vila de Castelló. Fiat similis litera justicie et juratis ville de Nulles.

- 1463, mayo, 3. LC

La villa se excusa de ir a la defensa de Borriol

E ajustat lo dit consell, sobre la proposició feta per lo honorable micer Nicholau Batle sobre la subvenció de gent demanada a la dita vila per part del noble mossén Anthoni de Thous per la defensa del loch de Borioll, com aquell sia havisat certament que los castellans e rebelles del senyor Rey dexeven venir per barejar aquell, lo dit honorable consell deliberà e clogué que com lo senyor Rey haje feta letra al magnífich lochtinent de governador de pau e en la fi mana a tots aquells que tenen acomanades les sues teres que aquelles sien ben guardades ara més que may per ço que no puxen ésser decebuts per los enemichs del senyor Rey, que no hisqua negú de la dita vila per anar en ninguna part, ans aquella sia ben custodida e guardada per al senyor Rey.

- 1463, mayo, 13. LC

Se disponen escuchas a caballo y a pie por el término

Fon proposat en lo dit consell com per la disposició del temps que cascun jorn s'esperava fer se cavalcada axí en bens com persones de la dita vila, d'on se seguiria destrucció a la vila si provehit no y ere axí en escoltes com en rocins per a descobrir e guardar lo terme. Lo dit honorable consell hi provehi axí que les scoltes en tota manera sien fetes tantes e en lochs necessaris a coneguda dels honorables jurats donant a les dites scoltes aquells salaris que ab ells mils se poran concordar. Semblantment que sien fets fins en sis rocins que guardegen e descobren lo terme ab quatre o cinch hòmens de peu, e que aquests rocins hajen salarie ordenat a ffi que la vila sia deffesa e guardada dextant la execució de totes les dites coses als honorables jurats.

- 1463, mayo, 18. LC

Amenazas del señor de Borriol

Item com fon stat proposat en consell que mossén Anthoni de Thous e compaynes sues scandalicen la gent e vehins de la dita vila axí fahent lo continent de dampnegar los en llurs persones com increpant la vila de trahició la vila haver feta al loch de Borriol, que de aquestes coses sia rebuda informació per lo justícia e que si axí stà en veritat que.s sia feta clamor al virey que en tota manera la vila ne sia en segur axí la vila cm los singulars.

- 1463, mayo, 18. LC

Contrato de caballerias para la defensa

Item lo dit consell donà càrech a L'honorable en Nicholau de Reus que faça son poder de haver prestament rocins per deffesa de les persones e bens e hon no que haje facultat del Virey de ço que la vila haurie de pagar que n puxa asoldadar XX rocins.

- 1463, mayo, 30. LC

Se prohíbe la entrada en la villa de circunvecinos rebeldes

Item sobre la proposició feta per los honorables jurats que los vehins dels lochs que se són donats als castellans lexaran entrar en la dita vila per comprar e traure algunes

vituales e no necessàries a la dita vila, exceptat lo forment, per ço que los vehins de aquella se puxen acorer en ses ecesitats

- 1463, junio, 30. LC

Problemas con las vituallas

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre la letra privada del senyor Virey, resposta feta a una letra per la dita vila a aquell tramesa sobre lo fet de les vituales e viures poder ésser trets de la dita vila per los rebelles del senyor Rey, la qual en lo dit consell fonch lesta, lo dit honorable consell vista e hoyda aquella deliberà e clogué que la dita letra sia tramesa, ço és, a Vilareal, Boriana e Almazora axí com per aquelles s.era concordat que la dita letra sia tramesa e mostrada a aquelles per en Johan Malbruscha e que en un full de paper cascuna vila face en aquell scriura sa presentació e sia feta una letra a de part per part de la vila que si dels dits fets volen comunicar que trameten a dir la jornada, ora e loch que n sia feta crida e publicada per los honorable justícia de la dita vila.

- 1463, mayo, 30. LC

Entrada de forasteros de pueblos rebeldes

Item sobre la proposició feta per los honorables jurats si los vehins dels lochs que se són donats als castellans lexaran entrar en la dita vila per comprar e traure algunes vituales no necessàries a la dita vila, exceptat forment, axí mateix per vendre algunes coses per ço que los vehins de la dita vila se puxen acòrer en ses necessitats per causa del recolir dels splets e altres necessitats, lo dit honorable consell deliberà e clogué per més veus sobre lo dit fet de la entrada de aquells si entraran per la dita rahó o no que del dit fet ne sia consultt lo senyor Virey ab letra de part de la dita vila e que aquella lli sia tramesa ab coreu.

- 1463, mayo, 30. LC

Vecinos de pueblos rebeldes que compran en Castellón

Al molt illustre senyor lo senyor Virrey e lochtinent general del senyor Rey.
Senyor molt illustre.

Aprés s.és seguida la treva entre la magestat del senyor Rey e lo Rey de Castella, per la gran necessitat que és en aquelles qui són stats rebelles a la dita Magestat han tramés a dir a nosaltres si ls voldriem permetre de venir a aquesta vila per poder comprar e traure algunes vituales e viures per a obs de la sustentació de llur vida, e encara los permetesen moldre en los molins de la dita vila, e nosaltres, senyor, per alguna via en la guera ni en la treva passada no s.és volgut permetre per los sguarts infra següents. Primerament per ço que donant lo ab sos dines viures ne permetre lls moldre fora donar causa de més dapnatge e aturar los enemichs en la terra. E axí mateix que comunicant los dits rebelles ab los de aquesta vila axí per lo parentiu qui entre huns e altres és e les voluntats enclinades més a mal que ha bé per la occurrència

del temps se poguera ésser enseguit e enseguir alguna gran destrucció o denis en aquesta vila o encara perdició de aquella en Lestalvi de la qual dita vila se ha haud molt a fer, e jatsia la dita vila stigue en gran necessitat e hauria mester de aquella hixquesen alguns viures e virtualles axí com són vi, oli, guarroffes e algunes altres virtualles a nosaltres no necessàries per ço qui los vehins de la dita vila se poguessen ajudar en ses necessitats e poder pagar los càrechs qui són tenguts pagar. Emperò axí per los esguards damunt dits com encara per ço com aprés la dita trva si no és cert si restarem en pau o en guerra los dits rebelles e enemichs de la dita Magestat durant la dita treva se porien talment provehir que si passada aquella restrem en guera nos poria moure grantment ha cessar de permetre lo dessus demanat fins e tro a tant Vostra Senyoria ne fos consultada fer que pogués toquar directament o indirecta contra la fidelitat del dit senyor ni fer cosa alguna qu'ns pogués ésser tret a hus ne a conseqüència, havem deliberat fer la present suplicant Vostra Senyoria que sia de sa mercé voler nos scriure del fahedor. E man a nosaltres Vostra Senyoria lo que sia de sa mercé. Feta en Castelló a XXX de maig any MCCCCXLIII.

Senyor

Los qui's comanen en vostra gràcia e mercé los justícia, jurats e consell de la vila de Castelló.

- 1463, junio, 2. LC

Se suprimen las escuchas por razón de la siega y trilla

Item sobre la proposició feta per los dits honorables jurats sobre lo fet de les scoltes si aquelles seran meses per a present lla hon mester serà durant lo temps del segar e batre, lo dit honorable consell deliberà e clogué per més veus que per a present les dites scoltes puix treva és que no sien meses.

- 1463, junio, 2. LC

Se prohíbe vender vituallas a pueblos rebeldes

Als amats e fells del senyor Rey los justícia, jurats e prohòmens de la vila de Castelló de la Plana.

Lo Rey d.Aragó, de Navarra, de Sicília, de València et cetera.

E per Sa Magestat don Pedro d.Urrea, lochtinent general. Prohòmens, vostra letra havem rebuda e aquella vista, vos regraciam tant com podem en nom de la prefata Magestat la bona voluntat que haveu mostrat e continuament mostrau al servici de aquella servant e colent vostra antigada fidelitat, e responent a la petició vostra en lo fahedor en sguart dels rebelles vasalls per la permissió de les vituales que demanen, restam admirats que aquells perseverant en obstinació en llur perversa fidelitat demanen als bons la sustentació de llur vida car los actes detestables de aquells no meriten sinó segons llur culpa correspondència de obres. E per ço que en conexença de sos defalliments vinga nonn solament la prohibició de les dies virtualles més la voluntat que tenim a llur infidelitat per tenor de aquesta en nom de la prefata Magestat vos dehim, pregam, encarregam e manam ab tan estudi e eficàcia com po-

dem per primera e segona jussions e sots la ira e indignació de la dita Magestat e en pena de V milia florins que en veus de nostra general presidència mijançant crida pública preconizadora e en aqueixa vila e en les viles de Vilareyal, Borriana e Almagora als quals volem comuniquen la present la qual tinguen e hagen per sua, e als quals fem los semblants manaments e injunció maneuen e manen a totes e qualsevol persones de qualque ley, stat e condició sien en pena de de la vida e de confiscació de tots llurs bens que no donen ni liuren, ne donar ne vendre permeten per qualsevol causa, via e manera virtualles algunes directament ni indirecta ne de dia ne de nit als rebelles e enemichs a fi que en los contrafahents, feta la inquisició deguda la qual vos manam sots les dites penes, ab tota cura e sollicitut procureu e entregau, e la qual feta e rebuda sens dilació nos remetau per què puixca ésser per nos provehit sens trobarem ahedor en càstich particular dels inobedients e en exemplar document en los sdevenidors. E açò per res no mudeu ne altereu per quant la ira e indignació del dit senyor e les dites penes desijau no encorer, com nos per la honor e servici que.n resulta a la prefata Magestat e en augment de la fidelitat dels bons e fells e en paga e atterrament dels infells e rebelles vasalls axí hajam delliberadament e consulta provehit e decernit se faça. Data en València a II de juny de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor Mil CCCC LXIII. Pedro d.Urrea.

- 1463, junio, 5. LC

Prohibición de vender a pueblos rebeldes

Als molt honorables e savis senyors los justícia e jurats de Vilareal, Borriana e Almagora.

Senyors molt honorables, per lo portador de la present vos trametem una letra del senyor Virey directa al justícia, jurats e prohòmens de aquesta universitat, la qual entre les altres coses nos mana aquella ésser vos comunicada, per què us plàcia veure aquella e les coses en aquella contengudes, les quals ací a vosaltres com a nosaltres ón manades fer. E si sobre aquelles deliberareu haver parlament ab nosaltres e comunicar de aquelles en lo fahedor, si plasent vos serà designar nos en lo loch, dia e ora on aquell puxa ésser fet, car aquesta universitat sens dupte negú hich trametrà son misatger. E plàcia us al peu de la present rescriturens de vostra intenció, e axí mateix cascun de vosaltre escriureu en un ful de paper lo qual lo dit coreu porte la presentació que.l dit portador vos farà de la dita letra del dit senyor Virey per ço que se puixe en lo sdevenidor mostrar aquella ésser vos stada presentada. E ab tant tinga us la Santa Trinitat en sa continua protecció e guarda. Scrita en Castelló a V del mes de juny any MCCCCLXIII.

Per vostra honor prests e aparellat los justícia, jurats e consell de la vila de Castelló.

- 1463, junio, 12. LC

Venta de vituallas a pueblos rebeldes

Item lo dit honorable consell provehí que en Berthomeu Gascó, notari, vage a València per consultar e comunicar lo senyor Virey e soplicar aquel, vista la necessitat de la

vila, li plàcia revocar la letra que ha tramesa a la vila sobre la prohibició de les vitualles, al qual manaren ésser feta la letra de crehença següent.

- 1463, junio, 12. LC

Escuchas en el término

Item sobre la proposició de les scoltes, lo dit consell se recomanà als honorable justícia e jurats hich provehesquen en la manera que conexeran serà mester per custòdia de la dita vila e terme.

- 1463, junio, 28. LC

Petición de sal a Peñíscola

Als molt honorables e savis senyors los justícia e jurats de la vila de Paníscola. Senyors molt honorables, aquesta universitat per causa del temps occorrent de la guera és posada de present en molt gran necessitat de sal com no obstant lo dit temps aquella no se sia poguda provehir de la ciutat de Tortosa d'on aquella se provehia continuament, e per ço com som certs que aqueixa universitat sia ben provehida de la sal de la dita ciutat, vos pregament (sic) molt afectuosament vos plàcia voler nos consentir dos cāffisos de la dita vostra sal o més si més poreu, a fi que puixam ésser socoreguts en nostra necessitat, e serà cosa que us haurem de gràcia molt singular. Lo senyor en Marimon, portador de la present va aquí al qual ne havem donat càrech se comunike ab vostres honorables savieses e us notifique la dita vostra necessitat de la dita sal, e si per vostres savieses delliberat trametre la.ns, pregam nos rescrivau quanta sal e lo preu de aquella, car per aquell que la.ns trametreu vos trametrem los dinés de aquella sens dubte negú. E si aqueixa universitat haurà necessari algunes coses de aquesta universitat, nos oferim prests e promptes e aparellats socòrer vos ne de bona voluntat. E ab tant lo beneyt Jhsus vos tinga en sa cotinua protecció e gaurda. Escrita en Castelló a XXVI de juny M CCCC LXIII.

Per vostra honor prests e apparellats, los justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, junio, 29. LC

Petición de ayuda para socorrer al lugar de Benlloch

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per lo magnífich micer Nicholau Batle, surrogat de governador, sobre certes letres que ha rebudes ab les quals ere aviat dels qui són venguts al loch de Benloch sots la capitania den Gaspar Gil, los quals havien pres a mans del senyor Rey lo dit loch, e que pres per aquells lo dit loch vingué certa gent de Cabanes per combatre lls, e que venint a la batala la dita gent de Cabanes fonch mort lo dit en Gaspar Gil, capità, de què tota la sua gent era restada en lo dit loch de Benloch per conservar aquell per al dit senyor Rey, e per ço com senten que ls enemichs e rebelles del senyor Rey axí de Cabanes com altres se meten en punt per venir a combatre lo dit loch, e aquells se temen de moltes parts, demanaven li ésser los fet sucors de gent per ço que aquells qui tenen lo dit loch per

lo senyor Rey no hajan dan ne lo dit loch no.ls puxa ésser levat, per tal lo dit magnífich surrogat de governador dix que ho notificava al dit honorable consell per lo interés del dit senyor Rey, a fi que lo dit consell hich delibere en lo fahedor. Sobre la qual dita proposició lo dit consell deliberà e clogué per més veus que lo dit fet sia comunicat ab les viles les quals per a huy han de ésser aci, e si aquelles en lo dit fet faran sucors que en tal cars la dita vila és presta fer hi lo sucors que a aquella serà posible de fer.

- 1463, julio, 11. LC

Paces e intercambio de prisioneros con Cabanes

Als molt honorables e savis senyors lo batle, justícia e jurats de Cabanes.

Molt honorables e savis senyors, rebuda havem vostra letra de deu del present mes de juliol per mans den Bernat Turlo, misatger vostre, la qual lesta e rominada havem volgut hoyr tot ço e quant de part vostra lo dit en Turlo ha volgut dir e replicar, e havem plaer de vostra reducció a bona fidelitat e la haurem molt major com serem certs com se pertany de aquella, e per ço en la darera letra que us havem tramés vos havem manifestat nostra intenció axí com de present fem e és auesta que tota vegada e quant notoriament sabrem vosaltres ésser vasalls de la Sacra Magestat del senyor Rey de Aragó farem vers aqueixa universitat e singulars de aquella ço que que bons vasals circumvehins han acostumat e deuen fer, e açò siau certs farem ab tanta amor com vosaltres haureu mester, e en aquest cap crehem que sou savis e farieu açò mateix. Avem agut enug molt gran de la presó feta del vostre home e dels dos que teniu nostres, e crehiem que per aquesta sola rahó lo dit vostre misatger venie, majorment que.n feyeu menció en vostra letra e en la crehença sua no.ns en ha explicat mot. Molts de nosaltres han haud opinió que açò és estat punt de honor que us haveu reservat, e si axí és no concordarie ab la manera del vostre scriura. Però qu.es vol sie nostra intenció és remetre us vostron home liberament e ab tot ço del seu vosaltres fent açò mateix dels nostres e per vostra bondat lo dit en Turlo per lo mati nos mene aquells e menar se.n ha lo vostre salvament e segura, e en açò no haja falla neguna, certificant vos com per alguns mots que són en la vostra letra carregosos dient que alguns oficials de aquesta vila havien dat permissió de ferla cavalcada del bestiar en vostra letra mencionat, tots los oficials e molta prohomenia juncts en una havem comunicat del dit negocii e tal cosa no.s troba en veritat e podeu creure que no y ha oficial de tots quant som que si fet ho hagués no.n donàs rahó, però han mostrar speriència car lo nostre capità trobant se en sta sepmana (sic) propassda en certa partida de aquest terme veu certes gents e bésties de aqueix loch e no.ls feu novitat neguna ell ni sa gent, ans los lexà anar liberalment. Lo vostre misatger ha volgut dir aci que una darga oarmes són stades trobades en poder de aqueixs persones que teniu, no.ns ha sabut dir de qui sinó que és dels majors de la vila. De açò no us deveu maravillar car les armes de aquells que.n han més tengut per ordenació de la vila són stades compartides entre aquells que no.n tenen, e ja pot ésser cars que armes de governador, capità, justícia, batle e de qualsevol d.ells poden ésser portades per aquells que les tenien acomanades sens que los dits oficials no y han culpa. Tot

açò largament vos havem volgut scriure per què conegau com vos desigam tractar pregant vos dels dits presoners segons dessús havem dit. Hon no vullau fer, lo que no crehem, plàcia us de continent scriure.ns, oferint nos prests per la honor vostra. Feta en Castelló a XI de juliol any M CCCC LXIII.

Prests a la honor vostra lo surrogat de governador, justícia e jurats de la vila de Castelló.

- 1463, julio, 30. LC

Demanda del virrey para actuar en el Maestrazgo

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la letra del senyor Virey tramesa en la jornada de hir e presenetada als honorables jurats sobre la novella proferta demanada pe lo dit senyor Virey de docents rocins per subvenir e ajudar al Maestrat contra los enemichs del senyor Rey dient que fos donat per la dita vila poder a l.honorable en Nicholau de Reus, misatger e síndich que és de la dita vila, lo qual és de present en València, de poder concordarse e avenir sobre lo contengut en la dita letra ab tots los staments, lo dit consell feu sindicat tot concordantment a l.honorable en Nicholau de Reus absent etcetera a poder concordar, cloure e avenir ab tots los dits staments ab totes ses clàusules necessàries etcetera prometent etcetera obligant los bens de la dita vila etcetera.

Testimonis Gabriel Igual e Johan Arufat.

- 1463, julio, 30. LC

Licencia para sacra trigo de la villa

Item sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre los deu caffisos de forment demanats per los jurats del loch de Vilafamés dient que fos donada lexència de poder comprar aquell en la dita vila e traure de aquella per portar se.n a Vilafames per sa provesió, lo dit honorable consell clogué que los sia donada la dita lexència dels dits X caffisos de forment a obs de llur provesió e no pus.

- 1463, septiembre, 3. LC

Se autoriza abrir los portales durante la vendimia

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per lo honorable micer Nicholau Batle sobre lo fet del portal appellat den Reus, dient aquell deure ésser ubert per causa del carejar de les veremes e altres fahenes de la dita vila per ço que pus prestament puxen recollirlos fruyts del terme de la dita vila, lo dit honorable consell deliberà e clogué que sien uberts tots los portals que tot hom puxa entrar e exir a son plaer.

- 1463, septiembre, 23. LC

Se niega la venta de trigo a Cabanes, a causa de la guerra

E ajustat lo dit honorable consell, sobre la proposició feta per los honorables jurats

sobre los cent caffisos de forment que certs hòmens del loch de Cabanes han comprat dels honorables en Francesch Miquel e en Pere de Reus a for de XXXX sous cafic, lo qual és de les rendes de la dita vila, e lo qual en la jornada de ahir certs gòmens del dit loch de Cabanes ab moltes bèsties se.n volien portar al dit loch, per què ho notificaven a descàrrech de aquells al dit honorable consell que per ço com la vila no és del tot provehida, ans fallen per la provessió de aquella setanta cafisos de forment e de aquí en sus, que lo dit honorable consell deliberàs si aquell la vila los deturarie al dit for per la dita propvesió (sic) o no, e que e que hich propvehisen en tal manera que la dita vila sia ben provehida, e açò per causa del temps ocorent de la guera, com no se sàpie encara a que daran los dits fets. A la qual dita proposició lo dit honorable consell provehí, deliberà e clogué tot concordantment que la dita vila se se reture lo dit forment dels dits en Francesch Miquel e en Pere de Reus per la propvesió de la dita vila, e que per la dita vila los sia pagat en aquesta manera, que.s hajan dinés de aquells que.ls deuen a la vila e que se hajan cinch o sis milla sous manlevats a rahó de censal o per tota quela (sic) manera que fer se puixa en manera que.s puixe pagar lo dit forment, e que dels dines que exiran del dit forment se quiten lo dit censal o censals, o si seran cartes deutes sien pagats e no servesquen a nengun altre fet de la vilasinó en tornar lo que serà manlevat, e que per les dites manleutes fahdores elegien en síndich als honorables en Pere Martí e en Gabriel Feliu, present et acceptant, al qual donà lo poder infrasegüent. ...

- 1463, septiembre, 8. LC

Aceitunas de la Pobra Tornesa guardadas en Castellón por causa de la guerra

Al molt honorable lo batle del loch de la Pobra Tornesa.

Molt honorable mossén, segons som stats informats per los honorables jurats predecessors nostres, en (blanco) Mofferer com a lochtinent de justícia de aqueix loch a pregàries de aquells donà e atorgà lexència an Jacme Lançola, vehí de aquesta vila e vassal del senyor Rey e olim vehí del dit loch, que les olives que aquella havia collides e plegades en aqueix terme de ses heretatsles sen portàs a la vila de Castelló e o en loch segur, e açò per causa de la guerra com aquell ne los altres vehins del dit loch no les poguessen allí tenir en segur com los enemichs del senyor Rey los coregüessen tota aquella partida, pagant emperò lo dret de aquelles al senyor del dit loch, lo qual dret lo dit en Lançola vos haja pagat. E segons havem sentit, en après lo dit en Lançola anant aquí per sos fets de ses terres e altres seria stada emparada una mulla o mull de aquell en poder del justícia de aqueix loch a instància vostra en nom del dit senyor vostre, e açò per causa de certa calònia que afermau aquell haver comesa per ço com se.n ha aportat les dites sues olives de la qual cosa som molt maravellats com axí ho havem fet car puix lo dit en Lançola a pagat a vos lo dret del senyor del dit loch no.ns par lli puixau executar calònia neguna, majorment que és vehí nostre e vasall del dit senyor rey que libertament les se.n podie portar ací o lla hon ben vist lli fos, e attenent encara lo dit temps de la guera que tot hombuydave los lochs que no.s podien sostenir per ço que no fossen robats e se.n anaven e.s venen en ales forces (sic), per què vos pregam attenent les dites coses e altres que.s porien

dir e per la amitat que aquesta universitat ha ab lo dit senyor vostre e a tots los del dit loch, que us plàcia vista la present cessar de la dita vostra instància contra lo dit en Lançola, vehí nostre, com no.ns sembla procehesqua de justícia e fer lli cancellar la dita empara e fermança e tots los actes, puix ell vos ha feta rahó del dret del dit senyor vostre. E serà cosa que nosaltres e aquesta universitat vos ho haurem a grat. En altre vos certificam que nosaltres nos convendrà defendre lo dit vehí nostre del dit fet a sa justícia per tota aquella via e manera que per justícia atrobarem ésser fahedora com a vehí nostre e vasall del dit senyor rey. E ab tant tinga en us la Trinitat Santa en sa custòdia. De Castelló a VIII de setembre any mil CCCC LXIII. Per vostra honor prests los jurats de la vila de Castelló.

- 1463, septiembre, 23. LC

Bandos en la villa

Item sobre la proposició feta per los honorables jurats sobre la diferència e bandositat que és entre en Johan Bernat, balester, de una part, e en Bernat Mars e son fill e lo fill de.n Aymar, de la part altra, dient que aquells e algunes altres notables persones eren entrevenguts entre aquells per relevar los la dita diferència e qüestió que cessasen de aquella e se concordasen e feren sa pau, que no han pogut obtenir, jatsia lo dit en Mas se metés en bona rahó lexant ho a conexença de aquells e del dit honorable consell, per què ho notificaven al dit honorable consell hich provehís en manera que aquells no se entrantolasen (sic) més que no hy són e no en burbulen (sic) la vila, lo dit honorable consell deliberà, provehí e clogué per concòrdia de aquells e pacífich stament de la dita vila que puix aquells ho lexen en conexença del dit consell, que los honorables jurats vagen a la presó hon és lo dit en Johan Bernat e graciosament ne parlen ab aquell que aquell aximateix ho leixe en conexença del dit consell e de fet, lo consell justat los dits jurats anaren a la dita presó e comunicaren ab aquell dels dits fets, lo qual respós que saturava acord ab son advocat si.n farà o no e de fet hich trameté son fill.

- 1470, julio, 8. LC.

Guarda de la costa

Se ponen guardias en el cap d'Orpesa a causa de los ataques que allí se producen, *axí de catalans com de moros.*

- 1470, julio, 25. LC.

Provisiones para los hombres de las barcas

... hun kafiç de forment e deu canters de vi que són stats donats a les quatre barques armades de Paníscola per guardar la costa.

- 1473, octubre, 3. LC.

Portales cerrados para evitar la salida de trigo.

Mes fonch proposat per los dits honorables jurats com lo forment per tota la terra és molt car e que segons relació de alguns en València val a setanta dos sous cafiç e ecarà

si deu no.y provehix se spera valer mes, E per ço com ells se dupten que per lo gran for que en València si pot haver del forment que alguns no obstant la inibició encara no vullen traure ab maneres excogitades del forment que és en la vila, per ço ho notificaven al honorable consell que.y provehís en la manera que millor fos. Lo honorable consell hoyda la dita proposició provehí que per ço que amagadaent lo dit forment no ixqua e no.l traguen de la vila que los portals sien tanquats solament de dia ne haje tres uberts ço és lo de sent Agosti e dos altres ço és lo del spital den Trullols e lo (blanco) e de nit que sols lo de sent agosti stigera ubert e que axi de dia com de nit que en los portals que staran uberts haje guardes los quals stiguen ab sagrament de no dexar exir forment e encar que si mestre és que les dites guardes puxen prendre jurament dels que trauran per a laor o a sembrar que no faran fran e axi matex de totes los que.ls paregua que faça o sia mestre donant de totes aquestes coses carrech als honorables jurats en manera que los dits honorables jurats en los dits afers facen tot lo necessari acomodant ho tot a ells.

- 1474

Limpiza de fosos y murallas según el Llibre del Mustaçaf

Aprés e més avant notiffiquà e manà lo dit honorable mustaçaf a tot hom strany o privat que no sia tan gosat de metre o soterrar.ne algun linatge de bestiatr gros o menut, porchs ni bèsties, ni gosen cavar terra ni fems dins los dits valls e revalls ni dins aquells lançar ni fer lançar fems, palla ni altre sutzures ni coses ni per lo semblant gosen lançar, metre ni fer metre entorn de la murada ni en los dits valls vinaçes ni altres coses, ni cremar les dites vinaçes, sots la pena de cinch sous. Encara manà lo dit honorable mustaçaf que no sia denguna persona que gos metre ni lançar ni posar algunes bèsties mortes ni carns ni porchs morts ni altres coses mortes sinó en los clots hon caven la terra appellat del Spital per no causar infecció, sots la dita pena partidora ut supra. Et que ultra la dita pena sien tenguts portar les dites coses als dits clots sinó que lo dit mustaçaf a despesa de aquells ho faça. E per semblant lo dit honorable mustaçaf manà que no sia denguna persona que gos llançar ni metre terra, manobra ni altres coses vedades e prohibides en los plans ni antuxans de la dita vila ni dins aquella en carreres ni altres parts de la dita vila, ans la dita terra e manobra haien a lançar e fer llançar dins los clots dels plans de Santa Bàrbera e a los clots qui va al fossar dels jueus e no fora aquells, sots la dita pena axí de aquells qui serà la dita manobra, terra o sutzura com encara los que la.y portaran. (Roca, *Mustaçaf*, p. 136-137)

- 1487, mayo, 23. LC

Guarda la costa en el cabo de Orpesa

Item sobre la proposició de la nova de les cinquanta fustes que armen los moros contra cristians es diu que volen venir en aquesta costa si serà comunicat ab les viles, ço és, si seran meses guardes al cap de Orpesa participant e pagant aquelles en los salariis dels dits guardes ensemps ab la dita vila o no. Lo dit honorable consell provehí, deliberà e clogué que sia comunicat ab les dites viles del dit fet e que aquelles paguen cascuna sa part que li pertany a pagar en les guardes de lany propassat, e

axí mateix paguen e contribuesquen cascuna en sa part que ls ne vendrà dels guardes que de aci avant serà deliberat ab aquelles ésser meses en lo dit cap de Orpesa.

- 1488, junio, 2.

Crida del mustaçaf sobre limpieza de fosos y murallas

En Anthoni Rodero, trompeta públich de la vila de Castelló, feu relació a mi Guillem Igual, notari, que ell huy de manament del honorable en Guillem Forés, mustaçaf de la vila de Castelló, havia feta crida pública per la dita vila e lochs a costumats de aquella a tothom qui tingués fems en los plans e antuxans de la dita vila e prop los murs de aquella que dins cinch dies los ne llevasen sots pena de cinch sous e perdre los fems que allí seran.

... E ayximateix manà lo dit honorable mustaçaf que no sia alguna persona que guos metre ni llançar ho posar algunes bèsties mortes, ni gans, ni porchs morts ni altres coses mortes sino en los clots apellats del Spital ho en los clots on caven la terra en aytal manera que no engendren enfecció...

... E per lo semblant, lo dit honorable mudaçaf mana que no sia alguna persona que guos hopresumesqua llançar ni metre terra, manobra ni altres coses vedades ho proybides en los plans ni en antoysans de la dita vila ni dins la dita vila en carreres ni en altres parts de la dita vila, ans la dita terra e manobra ajen a llançar e fer llançar e llancen e meten dins los clots del Pla de senta Barbera e dins los clots de la tora quantonera que està vers lo fosal dels gueus e no defora aquells, sots la dita pena...

...Notificà e manà més avant lo dit honorable mudaçaf a tots losd esús nomenats que no guosen llavar ne fer llavar en lo cequiol e abeurador ne céquia migana draps alguns ne llançar sutzures algunes ne en la séquia que va als horts dins la dita villa, e los que tenen orts dins la dita villa no guosen girar aygua desmoderadamente per a reguar llurs orts per ço que de aquella aygua nn jaygua en lo vall e reblescua aquell non sobresca en les carreres dins la dita villa ne sea cosa als murs e torres de aquella e quant auran reguat la tornen a céquia mare sots pena de deus sous partidors seguons desús. (*Llibre del Mustaçaf*, Roca, pág. 137)

- 1489, mayo, 31. LC.

Portales abiertos y cerrados

Quant als portals és delliberat que sien uberts dos portals, ço són, den Reus e del Spital den Truyols (sic) ab guarda de hun home a cascú, e que no.s permeta per aquells entrar negun foraster sinó per lo portal de Sent Augustí.

- 1490, enero, 10. LC.

Guardias en los portales por causa de la peste.

Com fos proposat que molta gent fogia de València per les morts que allí eren e alguns venien a la present vila per habitar, fonch clos e delliberat que no stiguessen oberts sinó quatre portals ço és lo de sent Augustí e de la fira e hun portal deves Bar-

celona e altre deves València e aquests stiguessen ab guardes de dia e no dexassen entrar nengú sinò per lo portal de sent Augusti al qual portal stiguessen dos hòmens de fayçó e tinguessen loch de justícia e bastó e no dexassen entrar algu que vingua de part on se moren e açò fos (ilegible) ab jurament e de nit stiguessen tots los portals tancats e sols hagués guardes en lo de sent Augusti, e axi mateix fonch ordenat que nengú no gossàs acollir persones de punt on se morissen per star a pena de cent sous sens remissió alguna.

- 1494, junio, 8. LC.

Guardias en los portales.

Quant al feyt dels portals que sien uberts los den Reus e den Albiol e sien guardats ab jurament e pena de C sous desús ordena e lo càrrech de guardar e haver la gent per guardar fonch acomanat lo portal den Reus an Pere Alquecer que discòrega senta Maria e sent Thomas e acabant ell vingua an Miquel Johan discorent sent Pere e sent Agosti E lo den Albiol fonch comanat an Johan Gener major ut suppra discorent sen Nicholau e après ho faca en Berthomeu Bonet present e discorera sent Johan exceptats de açò aquells que són en nòmina de guardar lo portal de sent Agosti E axi tots sien obligats a la dita pena, ço és cascu en son cars.

- 1499, mayo, 27. LC.

Premios para el juego de la ballesta

Axi mateix fonch proveyt e ordenat que per ço que la gent sia mils inclinada a jujar a ballesta que sien donades tres culleretes de argent que valua sis sous cascuna e que aquelles sien jugades cascuna cullereta tres messos les quals culleretes pague la vila.

- 1501, junio, 17. LC.

Precauciones contra la peste.

E ajustat consell fonch proposat per los magnífichs jurats que en lo principat de Catalunya moren de pestilència e en Gandia, Oliva, Denia e Xàtiva, per la qual rahó la ciutat de Valncia ha tancat los portals que no ha leixat sinò tres portals uberts e no acullen persones que vinguen de terra hon se moren, per ço que hi fos deliberat la present vila com se deu guardar e quins portals se deuen leixar uberts, fonch clos e deliberat per lo magnífich consell que los portals e boteres de la dita vila sien tancats e que sols hi sien uberts lo portal dels Miquels que és de sant Agosti e lo portal de la Fira, e que hi sien posades bones guardes, e que per lo portal de la Fira no y sia acollit nengun stranger e que negú hi puxa ésser acollit en la dita vila fins que haga passat quaranta dies complits que no sia stat en terra hon se muyren, e qui acollirà persona que vinga de terra hon se muyran cometa pena de vint e cinch lliures partidores ço és lo terç al senyor rey, lo terç al comú e lo terç al acusador, e que de la dita pena no puixa ésser feta gràcia alguna e que de les dites coses sia feta crida pública.

- 1502, abril, 10. LC.

Cierre de portales por el peligro de piratas.

Por el peligro de moros, el Consell «provehy e ordena que los portals sien cascuna nit tancats e que sien posades guardes axi a la platga de la mar e guerau de la present vila com al campanar e algun portal...»

- 1502, abril, 24. LC.

Reparación de puertas y muros.

Quant las murs que.s dien stant molt derruhyts e les portes dels portals molt guastades, lo magnífich consell provehy a aquells que sien adobats, ço és los murs sien adobats, ço és que en aquells sien fets andadors de arquets de rajola e permodols e que les portes dels portals sien refetes e adobades be e que les boteres sien tancades, lexant forats per a la aygua.

- 1502, junio, 7. LC.

Las aguas de los plans invaden los fosos.

Lo dit magnífich consell atés que les aygues dels plans totes venen als valls de hon segueixen dans a la vila e... que lo engolidor no cola tota la aygua, per ço comana an Pere Rubert que aquell com a manobrer faça que les dites aygues... anar per los lochs acostumats.

- 1502 agosto, 2. LC

Se ordena que nadie vaya sin armas

E per que anant la gent per Lorta ne va sens armes per moros de mar podien ésser cativats sens resistència alguna, lo magnífich consell provehy e ordenà que nengu no gosse ne presumesque anar fora la present vila sens armes algunes a pena de cinch sous partidors lo terç al senyor rey, lo terç al comú e, lo terç al acusador. E qui no tendrà, que dins deu dies ne haja e que de les dites coses sia feta crida pública.

- 1503, junio, 11. LC.

Premios para el juego de la ballesta

Quant a la proposició del jugar de la ballesta fonch provehit que los magnífichs jurats puixen donar sis culleretes de argent de la manera que.ls parrà deure's fer lexant ho a càrech de aquells.

- 1503, julio, 2. LC.

Capitulación de la ballestería

Quant a la capitulació de la ballesteria fonch loada e aprovada segons stà escrita de mà del honorable en Pere Aragonés, jurat, e foren elets en majorals en Pere Alquecer e en Pere Eximeno, vehins de la dita vila.

- 1504, marzo, 28. LC.

Cuidado de las armas de la villa.

E quant a les armes de carabanes e pavesos e altres armes de la vila fonch provehyt que hi fos posat un home per a que tinga aquelles en condret e que li sia donat salari en sta forma, que sien fets capítols e qui per menys ho faràa e guardará la persona li sia lliurada dextant ho tot a càrrech dels magnífichs jurats.

- 1504, junio, 17. LC.

Obras en los andadores del muro

.. que com los andadores del mur en lo any propassat fossen principiats de obrar e no sien acabats, per ço lo magnífich consell permete als magnífichs justícia e jurats que aquells fassen acabar ab tot efecte.

- 1504, junio, 17. LC.

Cierre de portales

Quant al tancar dels portals fonch delliberat que com a present no acòrega tal necessitat que aquells no sien tancats ab paret emperò que de nit sien tanquats ab clau e que en la vila hi haja guardes e que al portal dels Miquels sien posades de nit dos guardes. E com la torre nomenada del portal den Pons fos ja principiada de obrar en lo any propassat e no fos acabada e sia necessari d.obrar-se, per ço lo dit magnífich consell provehy que aquella sia ab tot efecte acabada...

- 1504, noviembre 7. LC.

Impuesto especial para reparación de las murallas.

E ajustat lo dit magnífich consell fonch proposat en aquell que los murs de la vila staven tots derocats seria be aquells fosen adobats e com la vila no tinga dines sta be imposar una tacha a ab lo que de aquella prehyra e ab jornals se poga molt fer e adobar en los murs. Lo dit magnífich consell provehy aquells dits murs e les torres fossen adobades imposant hun sou sis dines per casa per tacha per obs de pagar lo que sia menester comprar e axi jornals se fassa la dita obra...

- 1505, mayo, 25. LC.

Defensa de la marina

E quant a la donació que lo magnífich en Nicolau de Casalduch fa del alfondech de la mar a la dita vila per que aquella sta obrat per la vila per la deffensa de la mar que sia acceptada regrasiant al dit en Nicolau Casalduch sa bona certesa.

E per quant molts vehins de la vila anant de fora no porten armes algunes e cativant fustes de moros gent en terra no tenien armes per defendres e orfendre abs quits volien dampnificar, per ço lo dit magnífich consell provehy a oida que qualsevol persona que hixca fora la present vila haja de portar armes, ço es una lança e una

ballesta e qui contrafara encorega en pena de cinch solidos partidores lo terç al senyor rey, lo terç al comu e lo terç al acusador.

E per que y ha noves de fustes de moros e sia be posar en orde les tarabanes fench provehyt que lo magnifich consell que los magnifichs jurats haien una persona per a les çarabanes e que li donen lo menys salari que poran lexant ho a sa bona disresio...

... per lo semblant provehy que sia feta polvora per a fer tirar les çarabanes..."

- 1507, marzo, 7. LC.

Guardas en los portales por la peste.

E ajustat lo dit magnifich consell fench proposat en aquell que lo spectable Gobernador del present Regne e lochtinent general havia manat al magnifich mossén Nicolau Casalduch misatger de la dita vila en la ciutat de València que com se muyren en Barcelona e certs lochs de Catalunya e en Saragosa e certs lochs de Aragó e la insigne ciutat de València se garde de peste que seria be la present vila se guardàs, per ço lo dit magnifich consell tot concordantment delliberà que la present vila se garde e que tots los portals sien tanquats exceptat lo del carrer dels Miquels, segons se acostuma e que de dia sia guardat per los justícia, jurats e altres oficials de la vila e vehins de aquella e de nit per cases, segons se acostuma.

- 1507, marzo, 21. LC.

Guardas en lo portales por la peste.

E per que la present vila sia be guardada de pestes segons sap per lo consell passat fench provehit per ço lo magnifich consell provehi e ordena que la vila sia be guardada e que los qui havien a guardar de nit hagen ésser al portal tocant lo seny e haja a guardar fins a les batallades de mati.

- 1507, junio, 4.LC.

La morería es provista de portales.

Ante las noticias de que los piratas «moros» habían cautivado algunas personas, algunos vecinos deciden atacar la morería local, y el consejo «per apartar semblants inconvenients e que los moros sien guardats, provehy la moreria sia tancada faent hi tres portals que sien grans e bons e ab portes ab aquesta modificació e no en altra manera que aquells portals nos puxen tancar fins haver hi urgent necessitat e essent dins la moreria hun official de la vila, ço és lo balle o algun dels jurats de aquella e que daço fasen acte públich e necessari».

- 1515, octubre, 27 LC.

Obras en la Cofradía de la Sangre

Fench provehyt, clos y deliberat que la confraria de la Sanch de Jeshucrist prengue

tot lo racó de la murada que obra de la secrístia que fa dita confraria e fins al cantó del recolse de la murada per a ampliar lo loch per a les necessitats de dita confraria.

- 1518, junio, 6 LC.

Señales de humo por la presencia de naves turcas.

Fonch notificada al dit magnífich consell una letra dels magnífichs jurats de València continent que per indemnitat de la universitat de Castelló e villes marítimes foren fetes fumades en los lochs e forma acostumada per avis dels moros e turchs.

- 1519, julio, 17. LC.

Se tapien portales ante el peligro de piratas.

Fonch proposat per lo noble Governador de la Plana que com per lo sacre consell reyal de la ciutat de València en dies passats fos stat provehit e manat que ell vingues axí a la present com per totes les altres viles marítimes de la seua loctinensa de la Plana e en aquelles fer adobar los murs e muralles tapiar portals e altres cosses necessaries concernents la seguretat de cascuna de les viles per la defessa de la grossa armada dels moros enemichs de nostra santa fe catòlica. E com per ell sia stat ja manta a tots los officials e consell de la present vila que adobassen lo mur e muralla andador e altres cosses circa la custodia de la present vila les quals no són stades portades a excenció que per ço com a ell li sia stat altra vegada manat que vingues a la present vila miras sobre la custodia de aquella que per ço los exortava e manava de part del senyor rey e del sacre reyal consell de la insigne ciutat de València que sobre totes les dessus dites cosses e encara sobre lo morir de València provehixquen e facen la provesio deguda e necessària.

Primerament quant al tapiar dels portalls és stat provehit clos e determinat per lo magnífich consell que sien tapiats tots los portals excepto los dels Miquells e de la Fira e que sien passades guardes en lo dels Miquells per a examinar los que vindran que no vinguen de part hon muyren e que per lo de la Fira no puixa entrar ningu sinó los de la vila ab una guarda ab jurament.

Quant al cap de la guarda de la mar que sia tanquat lo pas del camí de la mar molt be que regolfe be l'aygua.

Quant al cap de la muralla és estat clos e determinat que sia adobat e tapiat lo mur e fets hon necessari sia.

Quant al cap del andador és estat clos e determinat per lo magnífich consell que sia feta comissio als magnífichs justícia jurats e a sis hòmens ço és hu per cascuna parròquia que són an Pere Aragones per senta Maria, micer Johan Sancho per sent Joan en Joan Marti per sent Nicolau en Anthoni Sisternes per sent Pere en Frances Amiguet per sent Agosti en Bernat Balaguer per sent Thomas los quals tots o la major part de aquells compten los murons de la muralla de la present vila e comptats que sien exceptats los murons del portal de la fira fins al portal den Albiol que resten per a la moreria elevats aquells que tindran bon andador tots los altres comptats que sien repartiran e donaran per casses segons mes o menys a cascú segons sa possibilitat

que dins lo temps per aquells prefigidor(?) faran lo andador aquella part que a cascu
serà tachada de listó e ragolla que si cars serà que en algun loch la muralla starà malla
que sia adobada a despesses de la vila e si no.u faran que a despesses de aquells ho
fassen fer e que executarà a cascu en aquella part o porció que li serà tachada.

Quant al cap de la guarda de la vila és stat provehit clos e deterimant per lo magnífich
consell què sia possada huna dehena cascuna nit a les torres cantoneres e portals e
que les sobrelles no vagen menys de sis hòmens de parents o amichs de aquells que
rondaran la villa

Quant als cap de les morts és stat clos e deterimant per lo magnífich consell que de
ací fins a dimecres primer vinent tots los parents dels fills de la vila que vindran sien
acollits examinats que sien que los altres forastes que no entren sinò que purgen per
quanrant dies axi mateix los parents dels fills de la vila que no vindran de aci fins a
dimecres haïen de purgar lo mateix temps

- 1520, junio, 3. LC.

Cierre de portales

... quins portals tanquaran lo portal de la fira e den Albiol e dels Gascons e den Ponç.

- 1526, junio, 17. LC.

Preparación para la defensa

E ajustat lo dit magnífich consell fonch per aquell provehit que tota la villa se orde-
ne stiga aparellada ab les armes en les mans.

- 1527, julio, 10. LC.

Se recibe carta del rey aconsejando que se pongan guardias en la costa del mar y que
se reparen las murallas, y que *s'acabe cumplidament de fer lo andador de la muralla.*

- 1527, julio, 14. LC

Compra de arcabuces, pólvora y armas

... provehiren albarà a mestre Miquel Fores de tres dies que ha vagat en anar a
València. y portar les armes que comprà lo (roto) en València, ço és, los arcabusos,
pólvora, piques e (roto).

- 1527, agosto, 4. LC

Conveniència de practicar la ballesta

No resmenys lo dit magnífich consell proveheix que per quant tingue necessitat
d'estar a punt en les armes y que la gent se exercise en tirar a balesta per què vengut
una necessitat tinga alguns bons puntes provehisca que per a temps de hun any sia
donades sis culleretes de argent per joya als tiradors de balesta

que dins lo temps per aquells prefigidor(?) faran lo andador aquella part que a cascu serà tachada de listó e ragolla que si cars serà que en algun loch la muralla starà malla que sia adobada a despesses de la vila e si no.u faran que a despesses de aquells ho fassen fer e que executarà a cascu en aquella part o porció que li serà tachada.

Quant al cap de la guarda de la vila és stat provehit clos e deterimant per lo magnífich consell que sia possada huna dehena cascuna nit a les torres cantoneres e portals e que les sobrelles no vagen menys de sis hòmens de parents o amichs de aquells que rondaran la villa

Quant als cap de les morts és stat clos e deterimant per lo magnífich consell que de aci fins a dimecres primer vinent tots los parents dels fills de la vila que vindran sien acollits examinats que sien que los altres forastes que no entren sinò que purgen per quanrant dies axi mateix los parents dels fills de la vila que no vindran de aci fins a dimecres haien de purgar lo mateix temps

- 1520, junio, 3. LC.

Cierre de portales

... quins portals tanquaran lo portal de la fira e den Albiol e dels Gascons e den Ponç.

- 1526, junio, 17. LC.

Preparación para la defensa

E ajustat lo dit magnífich consell fonch per aquell provehit que tota la villa se orde-ne stiga aparellada ab les armes en les mans.

- 1527, julio, 10. LC.

Se recibe carta del rey aconsejando que se pongan guardias en la costa del mar y que se reparen las murallas, y que *s'acabe cumplidament de fer lo andador de la muralla.*

- 1527, julio, 14. LC

Compra de arcabuces, pólvora y armas

... provehiren albarà a mestre Miquel Fores de tres dies que ha vagat en anar a València. y portar les armes que comprà lo (roto) en València, ço és, los arcabusos, pólvora, piques e (roto).

- 1527, agosto, 4. LC

Conveniencia de practicar la ballesta

No resmenys lo dit magnífich consell proveheix que per quant tingue necessitat d.estar a punt en les armes y que la gent se exercise en tirar a balesta per què vengut una necessitat tinga alguns bons puntes provehisca que per a temps de hun any sia donades sis culleretes de argent per joya als tiradors de balesta

- 1532, mayo, 18. LC.

Cucharitas de plata para premios de tiro con arcabuz

Del consell de la vila de Castelló al honorable en Pere Mas, síndich e clavari de la dita vila, danau e pagau a mestre Baltasar Boga argenter, cent quarant sous a ell deguts per dotze culleretes de argent ha fet de huy onses per a la joya del arcabusos.

- 1532, julio, 21. LC.

Cierre de portales

... que lo portal dels Miquells que sia tanquat e reste la portella uberta e los dos, ço és, lo del hom e del spital que resten uberts.

- 1536, octubre, 10. LC.

Obras en las murallas

Provehiren que per al present se dexen de acabar los bastions e que.s adobe lo mur e que.s fassa la garita al portal del spital.

- 1538, agosto, 4. LC.

Se cierra el portal dels Miquels

Provehiren que per bona custòdia de la vila se tanque lo portal dels Miquells lexant la portella uberta per a pendre aygua equ.e.s tàpie e los dos larguesque.s dixer uberts...

- 1539, julio, 23. LC.

Cierre del portal de la Fira y compra de armas

E ajustat lo dit consell fonch provehit que lo portal de la Firaque.s tapie equ.e.s tanque e que la murallaque.s adobe equ.e.s compren armes los qui non tenen compellint les a comprar aquelles e los qui no poran comprar que la vila ne compre per a ells.

- 1544, octubre, 8. LC.

Fortificaciones

Del consell de la vila de Castelló al honorable en Guillem Mut, síndich e clavari de dita vila donau e pagau al magnífich en Lorenç Gascó jurat en cap de dita vila, trenta sous a ell deguts per sis dies que ha vagat en la ciutat de València per solicitar e traure cinch cents ducats de aquells mil ducats que per la regia cort foren donats a la vila per a la fortificació de aquella. E reteniu vos etc. Datum en Castelló a VIII de octubre any Mil DXXXIII.

- 1552, agosto, 5. LC.

Preparación para la guerra

Provehiren que los justícia y jurats y tots los capitans tinguen càrrech de reffer los andados de la muralla yque.s fortifique la vila segons està provehit equ.e.s fassen mostres e regoneixement de les armes y per a tot lo que convingua de la guerra.

- 1562, agosto, 27. LC.

Visita de Antonelli

El Rey. Amados y fieles míos los jurados de la nuestra villa de Castellón de la Plana. Por relación de muchas personas y agora ultimamente por la de Juan Baptista Antonelli, maestro yngeniero tenemos entendido la mucha necessidad que toda la marina dese Reyno en general y en particular esa villa tienen de ser fortificada para obviar los daños y robos que (roto) corsarios enemigos de nuestra santa fee cathólica y nuestros podían hazer si viniesen a ella Vis(roto) lo qual por lo que deseamos vuestro bien y defensa y para que se haga mucho mejor y el dinero (roto) en ello se gastare se emplee con todo miramiento, havemos mandado servir al duque de Segorbe (roto) Visrrey y lugarteniente y capitán general en esse reyno que ordene al maestro racional (roto) Juan Baptista Antoneli que visiten essa villa y vean y traizen toda la fortificación (roto) les parecerá (roto) que (roto) y ser necesaria para que podais vivir y estar cont (roto) encargamos (roto) os que conforme a lo que el dicho duque os (roto) mestre racional(roto) su parte os dixere y a la traça y orden que el dicho yngeniero (roto) luego la (roto) en la fortificación desa villa y la acabéis con la mayor brevedad (roto) demás que en ello haréis lo que os cumple rresabiremos de Vos(roto) XXVII de agosto de Mil y quinientos y sesenta y dos años (roto)...

- 1563, marzo, 1. LC.

Visita de Antonelli

Carta del mestre racional a los jurados de Castellón informando que vendrá a la villa Juan Bautista Antonelli para ver «que se ha de fer a la part de levant per a la fortificació de les terres maritimes», por tal de que lo atiendan bien y le busquen lugar dónde acomodarse. (Documento muy roto).

- 1568, julio, 4. LC.

Reparación de arcabuces

També fonch provehit per dit magnífich consell que los archabuzos que estan en lo palau sens caxes que sadoben tot lo necessari en aquells y tambe Latra artelleria per lo mateix».

- 1569, enero, 31. LC. Mà d'Albarans

Reedificación de la torre del trapig

A XXXI de giner fonch provehit albarà a mestre Jaume Nazar, obrer de vila, de setanta tres sous per a daquell deguts de reedificar la torre del trapig que era cayguda.

- 1569, febrero.

Obras en el Hospital. AMC, Obras y fundaciones pías. Publ. Revest, *Hospitales y pobres...*, p. 80.

Item memòria sia com a (blanco) de febrer 1569 fonch fet y edificat en la esglèsia de dit Spital un campanar y en aquell fonch posada una campana gran y la campaneta que estava antigament en un campanaret de dit Spital; volgués fer contradicció; fonc llevat acte per los magnífichs mossén Pere Gascó y micer Miralles sobre la possessió en que dit Spital stava de tenir campana y fonc posada ferma de dret en la Governació de Castelló.

Fonch donat un stablet o stantia chica a la Confraria de la Sanc de Jesucrist ab que aquella a ses despeses obre lo stable del Spital que stà a les spalles de la casa. Lo que los magnífichs en Pere Gascó y micer Miralles han obrat és dalt en les stanties altes; han amiganat dites cambres de tal manera que hara hi ha quatre cambres; y tornaren un barandat que era caygut del ayre y feren uns altres remiendos. Costà la obra entre mans y algeps (blanco) lliures. hospital tullols

- 1569, marzo, 23. LC.

Obras en el portal de la Fira

A XXIII de Març MDLXVIII fonch provehit albarà a mestre Jaume Nasar de XXXV sous per haver tancat y tapat lo portal del balauart del portal de la fira.

- 1572, mayo, 4. LC.

Capillas en las torres cantoneras

Fonch no res menys provehit que per quant cascun any la present vila acostuma de fer dos professors, la una en lo dia e festa de Senta Creu de Maig e la altra en lo dia e festa del benaventurat Sent Pons per defora la vila, per a benehir lo terme de la present vila (...) y en los quals dies per rahóde dites professors algunes persones devotes acostumen fer quatre capelles, ço és una a cada torre cantonera en los quals llochs se acostuma beneir dit terme y malayr dita cuca dient li los evangelis. E vist que la devoció de fer dites capelles se va perdent y deixen ja de fer aquells, per ço provehiren per a que dita bona pràctica sia conservada per permanent y dites capelles se fasen cascun any en semblants dies per a dites professors sien donats cascun any perpetualment de huy en avant nou reals castellans per joya, als que dites capelles faran, aixi enten que al qui millor capella farà li sien donats sis reals castellans de joya y al segon tres reals castellans.

- 1572, noviembre, 23. LC.

Construcciones en el portal dels Gascons

Fonch també provehit que los magnífichs jurats y síndich tinguen facultat de poder stablir fora del portal dels Gascons deixant lo val, lo revall y lo camí per a construhir y edificar cases.

- 1573, julio, 19. LC.

Peticion del portal de l'Om

Quant al supplicat per part de Martin Eximenes se li stableixca lo baluart del portal

del Holm per a tenir los carros, fonch provehit que no li se stableixca sinò que pose sos carros a hon està provehit los tinga que és en lo pati que està ans de arribar al portal de la fira.

- 1573, agosto, 30. LC.

Peticion de piezas de artilleria a Valencia

Fonch proposat al dit magnífich Consell que essent en València lo magnífich Jurat en cap Pere Aragonés, notari, Jaume Miquel, Jaume Joan Miralles y March... per lo negosi e parlar ab lo señor Vis rey sobre lo fet dels ladres de les creus que tots foren de parer de part de la villa soplicar als reverents nobles y magnífichs deputats de la ciutat y regne de València per a que fosen servits donar algunes pessas de artilleria a la dita vila per quen te necessitat. Y axi fonch tornat de resposta per los dits magnífichs deputats que són molt contents de donarlos dos pessas de artilleria ab que lo magnífich consell los fasa acte que la dita vila les te en comanda de dita generalitat y que prometta la dita vila de restituyrles tot temps que als dits magnífichs deputats ben vist los será o pagar la justa valor de dites pessas de artilleria,

- 1574, septiembre, 5. LC.

Se acuerda hacer un callejón que separe las casas del muro

Fonch provehit per lo magnífich consell ningu discrepant que los magnífichs jurats tinguen ampla comissió per a fer fer un carreró per baix de la muralla comensant des del portal de la fira entrant per davall la scala en fins a la botera del cap del carrer nou a fi y efecte que ninguna cassa puxa star pegada ab lo mur per los perills e inconvenients se porien seguir.

- 1575, marzo, 23

El consejo a ruegos del padre Villegas acuerda comprar una casa para ensanche del Hospital.- LC. Publ. *Revest, Hospitales y pobres...*, p. 83.

- 1575, octubre, 9. LC.

Guarda del portal de l'Aigua

Tambe fonch provehyt que de huy avant nos guarde sinò ab tres hòmens al portal del aygua

- 1575, octubre, 27

Junta de prohombres para tratar de los locales del Hospital y de la Cofradía de la Sangre.- Publ. *Revest, Hospitales y pobres...*, p. 85

...fonch provehyt, clos y deliberat que la Confraria de la Sanch de Jhsu Xrist prengua tot lo racó de la navada que obra de la secrestia que fa dita Confraria en fins al cantó

del recolse de la murada per a ampliar lo loch per a les necessitats de dita Confraria. E axí matex fonch provehyt y determinat que a l Espital se li done huna navada de pati en lo racó de la plaseta de l Estudi prenent setze palms de amplaria per tota la largaria y enfront que te lo corral del dit Espital, desi del dit mur fins a la paret migera que està en lo corral del dit Espital y de n Antoni Codina, la qual dita navada se dona per a fer huna establia y palisa per al dit Espital a compte e fi que los demás corrals són molt necessaris estar descuberts per a estendre totes les coses necessaries dels pobres del dit Espital y per a que tinguen loch los pobres per a totes les necessitats humanes de aquells, donant comissió als majorals que huy són o per temps seran per a obrar y fer dites coses segons en lo dia de huy per los dits magnífichs Justícia, Jurats y proms són estades dispostes e ordenades.

- 1578, septiembre, 7. LC.

Pozo en el portal d'en Rubio

Item fonch provehit que per quant lo poble va de augment y al quarter de la vila que està al portal den Ruvio venen molt lony los pous comuns y tenen gran falta del servey de la aygua, que per ço la vila fassa hun pou comú conforme estan los altres al carrer del portal den Ruvio alli hon millor pareixerà als magnífichs jurats, y per a fer aquell nomenaren y elegiren per manobrer al jurat en Pere Bosch, donantli poder bastant per a fer dit pou.

- 1578, noviembre, 11. LC

Reparación de la torre del trapig

A XI de Nohembre fonch fet albara a Pere Gil sots sindich de LXXXVIII sous III per la gent ha treballat en adobar la torre eo corral del trapig y rajoles se han pres per a dita obra.

- 1587, diciembre, 22. LC.

Reparación de las piezas de artillería.

A XXII de dehembre fonch provehit albarà a mestre Pere Assensi, fuster, de XXXXII sous VI [diners] per aver adobat una roda de les peces de artelleria.

- 1598, noviembre, 15. LC.

Un patio en el arrabal del portal dels Gascons

Melchior Serra trobantse en dit consell dix que ell te un pati en lo arraval del portal dels Gascons stablit per lo síndich y ha molts anys quen paga la peyta a la vila y té fets fonaments y la vila no li ha dexat alsar les parets sobre aquells sob pretextu que faria impediment al camí que va al Alcora y també a les aygues que baixen per dit camí, y que per ço supplica o que li donen lisençia per a tancar de parets dit pati pera poderse aprofitar de aquell o proveir que la vila li restitueixca les peytes que per rahó

de aquell ha pagat a la vila fins a huy y tambe que li pague la vila les obres y gastos ha fet en dits fonaments y que se li descarregue de la peyta. Fonch proveyt clos y determinat que se li restitueixque al dit Melchior Serra les peytes que ha pagat a la present vila per rahó del dit pati fins a huy y se li leve dit pati de la peyta y tambe que se li paguen los dits fonaments y que en dit pati no si obre.

- 1616, diciembre, 10. LC.

Compra de ladrillos

A X de dchembre MDCXVI tenint comisió del consell de dita vila celebrat en XXVIII dies del mes de Maig proposat fonch provehit albarà a Pere Joan Marti, ciutada, syndich de dita vila, vers si se retindrà quaranta sis lliures setze sous un diner en esta forma, ço es, VIII lliures per dos millers de rajola grossa servi per a la llonja de la present vila y XVIII lliures per sis millers de rajola prima a rahó de III lliures miller servi per al portal nou y muralla de la present vila y XVIII lliures VI sous I per denou almodins tres cafiços de calç a rahó de X reals per almodí comprés lo port servi per al desús dit obs de la muralla, portal nou y llonga que les dites tres partides desprenen la dita suma de XXXVI lliures XVI sous I.

- 1681, febrero, 9. LC.

Portal del carrer de la Illeta

Fonch proposat per dit jurat que los vehins del carrer de la Hilleta supliquen que sels done facultat per a obrir portal enfront de dit carrer per mig del baluart, que tot lo gasto que se offerira fer lo administraran y pagaran aquells y o faran a ses costes». Se da permiso.

- 1681, noviembre, 26. LC.

Obras en el portal del Hospital

Fonch proposat per lo dit Pere Giner de Vilarroig que se necesiten de fer y remendar algunes obres en les cases de la present vila com són en la escola dels chics, en la del pes de la farina, en la caseta de la pólvora, en la del maser, junt al portal del spital, en les presons de la present vila y en les carniseries de esta, les quals serà be es donen a estall per averi obrer de vila com és Macià Saragosa que les farà en gran comunitat com y a...tenen tantejat y regatejat ab aquell com és en la casa de la escola dels chics lo cabiró o bigueta del mig, que carrega enmig de la finestra a de fer dins un caixo de la paret dos pilarets perque fara ferma la sala del cabiró que a destar penjat ab un bon clau perque no carrega damunt del bastiment de dita finestra y feu de enpedrar la escola a hon habiten los chics de pedra grossa y pahimentar los pedrisos y se an de mudar tres cabirons en la cuberta del menjador y dar lletades de la porta del corral asta la porta del carrer a tres navades. Y en la sas del pes de la farina se a de fer un mal vela(sic) que te de aver en ell dos pilars que tinguen cascú dells set pams de alt y en ells se a de fer un barandat doble que sia de dos rajoles, en la caseta de la pólvora una canal y letada, en la caseta del maser que és la del portal del espital se a

de posar una filada de teules per cada part de la bolta y dosenals y en los terrats de les presons y carniseries se an de donar letades totes les quals obres se a offert fer lo dit Saragosa en cantitat de dihuít lliures que així V.m.s. vegem sis faran aquelles y si se li donaran al dit Saragosa per fer aquelles dites dihuít lliures.

Fonch clos y determinat per tota la dita junta nemine discrepanteque.s facen dites obres a stall y que se li donen a fer al dit Saragosa.

- 1686, abril, 7. Castellón

Peticion de apertura del portal de la Fira

Carta que escrigué la Vila a su Exca. el Sr. Conde de Sifuentes Virrey y Capitán General de la ciutat y Regne de València demanant lisenia pera obrir lo portal de la fira en front del carrer, en lo baluart, en 7 de Abril de 1686

Exm. Señor. Señor. Por haver experimentado a villa el perjuicio que padecen sus vecinos de estar la puerta nombrada de la feria en un rincón de un baluarte del muro de suerte que las cavalgaduras tienen algun riesgo resolvió en dias pasados se serrase aquella de paret de cal y canto y se abriese otra en el mismo baluarte enfrente de la calle con lo qual se evitará lo susodicho y quedará muy hermozeada aquella parte del muro, correrán mas los ayres y se espera que a la parte de fuera se fabricarán algunas casas. Y como, Exm. Señor, no obstante que de abrirse la puerta enfrente de la calle en el mismo Baluarte y serrarse la otra del rincon ha de resultar gran beneficio a los vecinos no lo podamos ejecutar sin el permiso de V.E. Por tanto con todo nuestro rendimiento Suplicamos a V. Exa. sea servido favorecernos en dar permiso para poder ejecutar lo sobredicho como lo esperamos de la poderosa mano de V. EX. a cuya Exma. persona pde. el cielo los muchos años que deseamos y hemos menester Castellón de la Plana y abril 7 de 1686. Besan la mano de V. Exa.

Sus mayores servidores Dor. Christoval Vilar. Vicente Ferrer. Miguel Vilarroig. Jurados de la villa de Castellón de la Plana. Jayme Sales Secretario. Exmo. Sr. Conde de Sifuentes.

Gimeno Michavila, Vicente: *Del Castellón viejo*, Castellón: Armengot.1926. Reed. facsimil de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón, 1984

- 1686, abril, 10. Valencia

Peticion de apertura del portal de la Fira

Carta que escrigué su Ex^a el señor Conde de Sifuentes Virrey y Capitan general de la ciutat y Regne de València a D. Jaume Borrás Gobernador de la pren. vila enviant la carta antedent de la vila pera que donara lisenia pera obrir lo portal de la fira En este correo recibo la carta adjunta de essa villa en que por los motivos que en ella se espressan me suplican les conceda permiso y licencia para abrir una puerta de la villa tapiando de cal y canto la que llaman de la feria que está en el mismo Valuarte y con alguna incomodidad assí para el uso de ella como para la correspondencia de los ayres y me ha parecido remitir dicha carta a Vm. para que siendo cierto lo que refieren y no considerandose inconveniente reparable les conceda Vm. en mi nombre la gracia que suplican. Guarde Dios a Vm. ms. as. Real de València Abril 10 de 1686.

El Conde de Sifuentes.
Sr.D. Jayme Antonio Borrás.

En virtud de esta carta lo Gobernador Don Jaume Borrás dona llicència a la vila en nom de su Ex. para obrir dit portal de la fira en lo Baluart en front del carrer com consta ab acte rebut per Jaume Montón notari a XVI de Abril del any M. D. CL XXXVI. Gimeno Michavila, Vicente: *Del Castellón viejo*, Castellón: Armengot.1926. Reed. fac-símil de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón, 1984

- 1699, julio, 8. Valencia

Cambios en el portal de l'Om

Carta del señor Virrey Don Alonso Perez de Guzman, Gran Cruz y Baylio de Lora, pera poder obrir lo portal del Holm y tancar lo que hi havia.

En vista de lo que Vms me representan en su carta de 28 del pasado, de ser beneficoso a ese Público cerrar una puerta de los muros y en el mismo sitio abrir otra, por ser la primera de embarazo para salir y entrar en la Villa y impedir los ayres a una de las calles principales y la otra será de lucimiento y adorno, he convenido en dar a Vms. la licencia que me piden y así podran cerrar dha. puerta y abrir la otra en la conformidad expressada y aquanto sea de la mayor satisfacción y consuelo de Vm. concurriré con mucho gusto. Guarde Dios a Vms. muchos años.

Real de València a 8 de Julio de 1699.

D. Alonso de Guzman.

Sres. Jurados de la villa de Castellón de la Plana.

Gimeno Michavila, Vicente: *Del Castellón viejo*, Castellón: Armengot.1926. Reed. fac-símil de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón, 1984

- 1700, mayo, 22. LC

Apertura del portal del Hospital

Pere Vilallave recibe 25 libras por haber abierto el portal del Hospital «dret a ran del carrer Major».

- 1700, septiembre, 30. LC.

Obras en el portal de l'Om

El 30 de septiembre de 1700 se pagan a Agustí Martines, obrer de vila, cien sueldos por piedras aplicadas a la fábrica del portal de l'Om.

- 1706, febrero, 20. LC.

Necesidad de artillería

Fonch propossat per dit jurat en cap del bras real de esta villa, que reparantse les murades y baluarts de la present vila y haventse fet lo foso alrededor de dita vila per a el resguart y defensa de aquella, es necessita en gran manera de peces de artilleria,

que pus ab la que te la present vila per ser sis peces eo canons les que te no es poden guarnir ni fortificar los puestos y baluarts per ser poques y tenir noticia que a la placha de la mar de la vila de Alcanar.....».- (Judiciari 1704-08. Llibre de consell)

- 1707, junio, 19.

Demolición de los muros

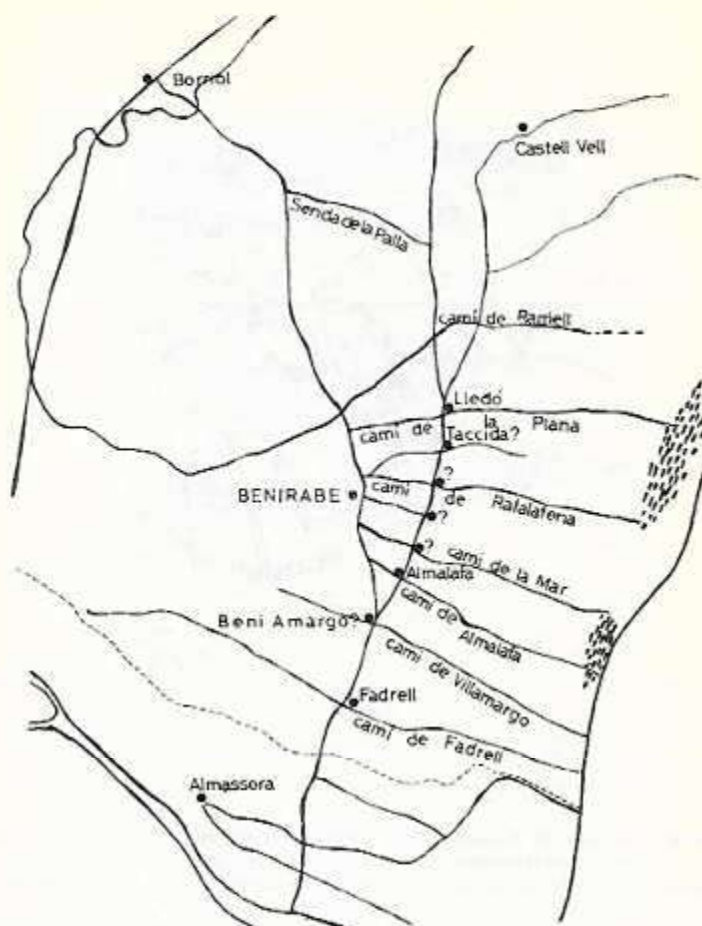
Item a 19 de junio 1707 dimos a Dn Antonio Bosquer capitan comandante de los cavallos han quitado de guarnicion en esta Villa de Castellon de la Plana, ciento y cinquenta libras que nos han hecho pagar para proseguir la demolicion de los muros de dicha villa, de la qual cantidad a echo recibo de su mano el qual ha enviado a la ciudad de Valencia para ver si se podian recobrar dicha cantidad... 150 llires. Dates fetes per los archivers de la iglesia parròquial de la present vila de Castello de la Plana en descàrrech de lo que ha rebut este llibre en lo any 1702.

- 1707, junio, 19. (Rebudes i descàrrecs 1696-1720)

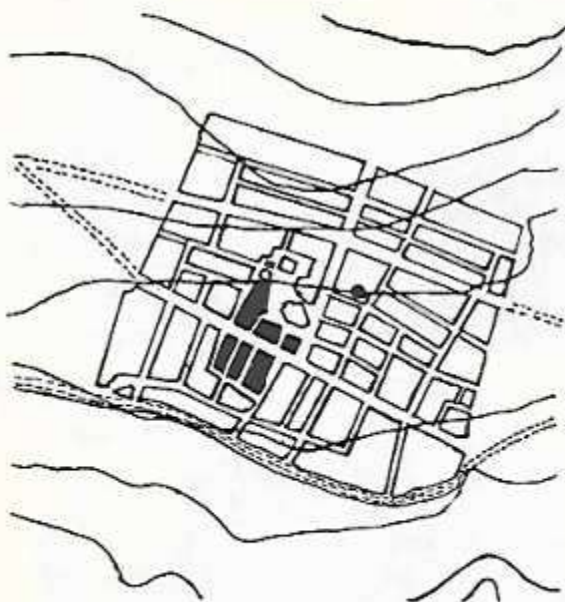
Gastos de la demolición de los muros

Item a 19 de junio de 1707 dimos a dn Antonio Bosquer capitan comandante de los cavallos han quitado de guarnicion en esta villa de Castellon de la Plana, ciento y cinquenta libras que nos ha hecho pagar para proseguir la demolicion de los muros de dicha villa, de la qual cantidad a echo resibo de su mano el qual se ha embiado a la ciudad de Valladolid para ver si se podran recobrar dicha cantidad 150 l.-

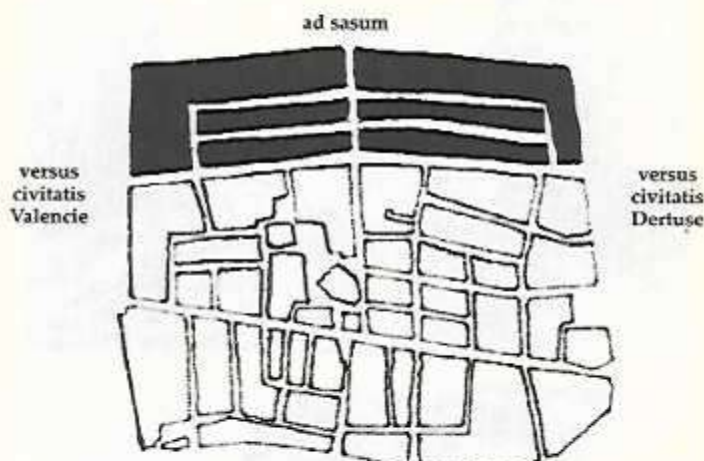
GRABADOS



Grabado 1: Según los datos que proporcionan la trama de los caminos rurales y la toponimia del término de Castellón, se señala en este croquis la posible situación de las alquerías musulmanas a lo largo del Caminàs y la probable situación de la de Benirabe sobre la que fue fundado el nuevo Castellón de la Plana en 1251.



Grabado 2: A falta, de momento, de pruebas documentales y testimonios arqueológicos, es sólo la interpretación de la trama urbana la que permite alguna conjetura acerca de la situación y entidad del primer núcleo urbano de la villa de Castellón en la Plana. Sobre una ancha plataforma llana, entre las curvas de nivel de los 29 y 30 metros, atravesada por un viejo camino que dio origen el eje urbano de la calle Mayor, aprovechando la ubicación de la preexistente alquería musulmana de Benirabe, parece que surgió la nueva villa cristiana con la disposición ortogonal de sus pocas manzanas en forma de bastida. A la salida de la puerta meridional del breve recinto amurallado, a la orilla del camino, en el espacio de la actual plaza de Santa Clara, fue levantada una ermita dedicada a San Sebastián, convertida en el primer hospital para pobres y enfermos que tuvo la villa medieval.



Grabado 3: En 17 de febrero de 1272, Jaime de Roca, procurador del monasterio de San Vicente de Valencia, concede la ampliación del recinto urbano de Castelló, en los siguientes términos: *Damus, tradimus et concedimus in perpetuum vobis universis et singulis populatōribus et habitatoribus presentibus at futuris arraphali de Castillione, quod est ad januam migānam de Sasso de Castillione*; es decir, a la parte de la villa que mira a la montaña. Y añade: *Damus eciam et concedimus vobis ad dictum arraphale III januas et portales, unam ad Sassum, alteram versus Civitatis Valencie, alteram versus Civitatis Dertuse, sicut vobis sunt assignate per dictum Robaldum de Voltorasch. Damus insuper et concedimus murum et vallum ad dictum arraphale ex omnibus partibus...* De la ampliación resultan tres nuevas puertas al recinto amurallado: hacia la montaña o secano, otra mirando hacia Valencia, y otra mirando hacia Tortosa. A la nueva ampliación se le concede muralla y foso.

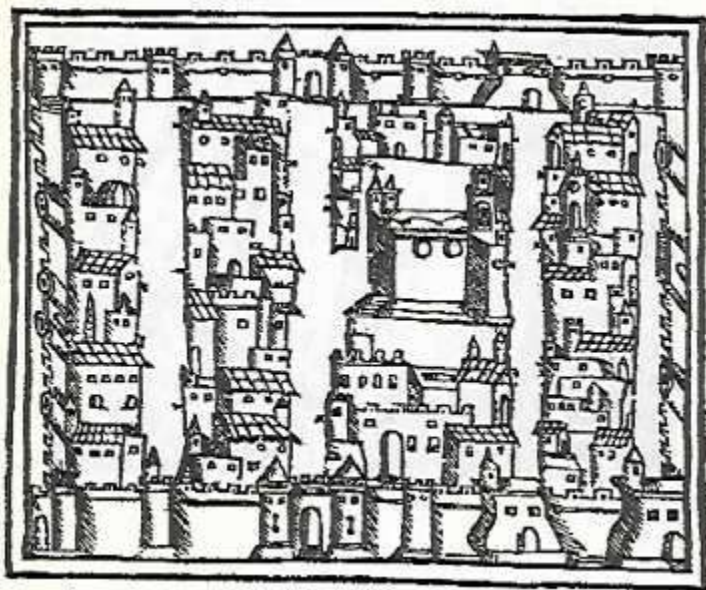
El carácter de ampliación trazada por agrimensor o arquitecto es delatado por la perfecta simetría que observa el arrabal respecto al eje central (actual calle de Colón). La anterior puerta *ad Sassum* (en el actual enclave de las Cuatro Esquinas) se traslada al nuevo portal de la Fira.



Grabados 4 y 5: En 17 de julio de 1743 el Ayuntamiento de Castellón autorizó la construcción de un trinquete aprovechando el foso de la muralla medieval, en la parte oriental de la villa donde más tarde se creará la calle del Gobernador Bermúdez de Castro. El trinquete aprovechaba la muralla como una de sus paredes laterales. Cuando en los años 70 se llevó a cabo la reforma urbana que dio lugar a la plaza de Cardona Vives, aquel lienzo de muralla fue demolido. Las fotos realizadas por J. Sánchez Adell permiten ver el sistema constructivo y los materiales de la muralla medieval de Castellón.



Grabado 6: Esta fotografía aérea permite contemplar en su conjunto toda la parte del viejo núcleo urbano correspondiente a la ampliación del arrabal de 1272, tomando como eje el amplio *carrer d'Amunt* (hoy calle Alloza).



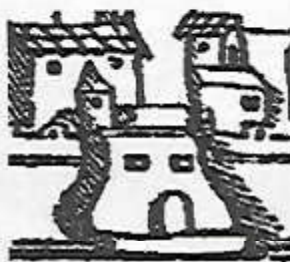
Grabado 7: Planta del recinto amurallado de la villa de Castellón de la Plana, según el grabado que publica Martín de Viciano en el tomo III de su «Crónica de la fiel y coronada ciudad de Valencia» (Valencia, 1963). La disposición de la muralla es la misma que se halla documentada a finales del siglo XIV.



Portal d'en Ruvio



Portal d'en Guardiola



Portal d'en Passanant

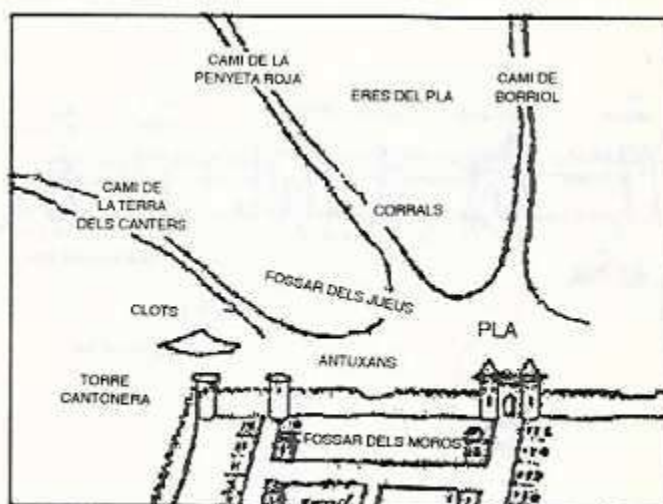


Portal del Hospital y
Torre de Sant Pere

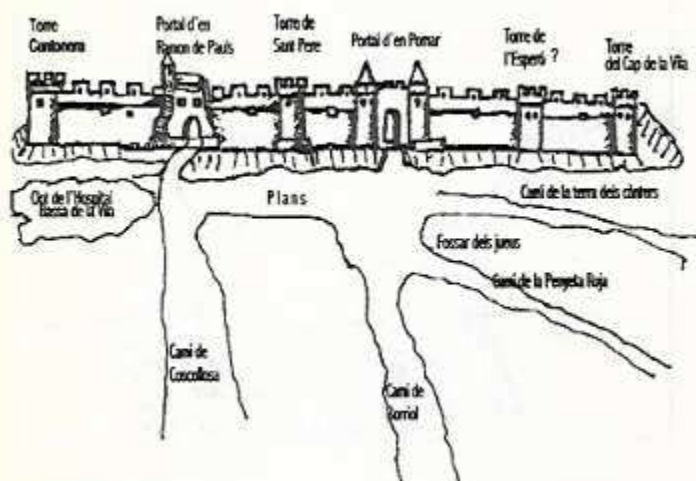
Grabados 8, 9, 10 y 11: Los portales del recinto amurallado. Según el grabado de Viciana.



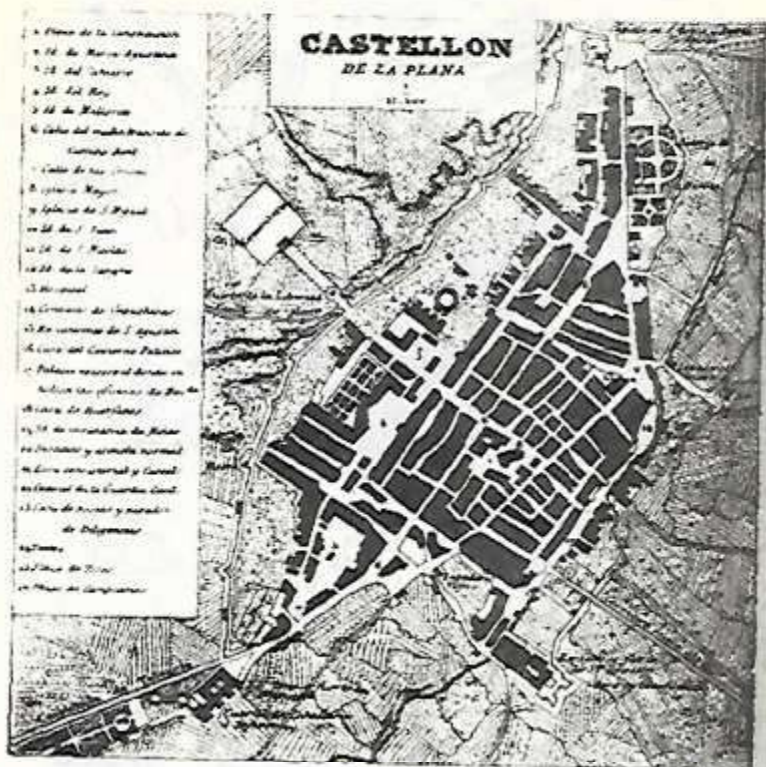
Grabado 12: La torre de Sant Pere, de la plaza de las Aulas, en una fase de su excavación.



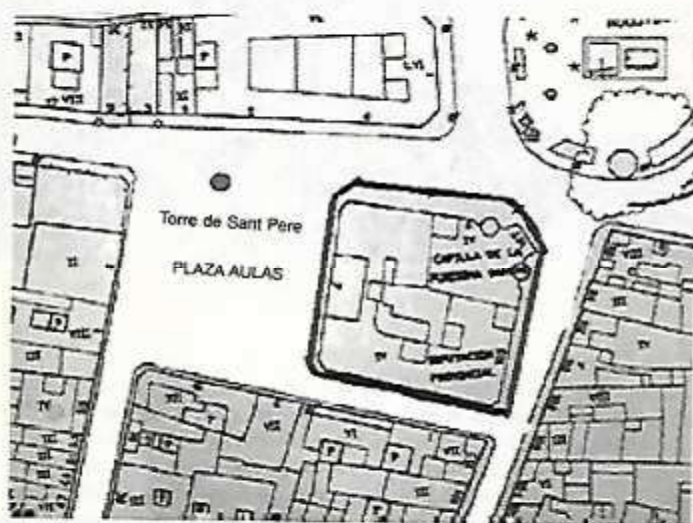
Grabado 13: Ángulo noroeste del recinto amurallado, en el que se ve cómo confluyen en el portal d'en Ruvio los caminos de Barcelona, de la Penyeta Roja y de la terra dels cànters. Se sitúan así mismo el Pla y los cementerios de los moros y de los judíos.



Grabado 14: Cara Norte de las murallas de Castellón.



Grabado 15: En el plano de Coello (1852) puede apreciarse, hacia el oeste del conjunto urbano, un cauce natural que encaminaba la escorrentía de las aguas de lluvia (y a veces las del desbordamiento del Riu Sec) hacia el foso de las murallas. Estas aguas eran encaminadas por el *tall* (foso) septentrional (actuales plaza de Clavé y calle de San Lufs), para ser recogidas finalmente en la que se llamó antiguamente *bassa de la vila*, y más tarde *El Toll*. La construcción de La Sequiota para desviar aquellas aguas hacia el cauce del riu Sec, liberará al núcleo urbano de aquellos molestos peligros de inundación.



Grabados 16 y 17: Sector de la Plaza de las Aulas en 1852 y en la actualidad.

ESTE LIBRO SE TERMINÓ
DE IMPRIMIR EN LA IMPRENTA GRAMON
EN CASTELLÓN DE LA PLANA, EL DÍA 10 DE JULIO
DE 2003, FESTIVIDAD DE SAN CRISTÓBAL
PATRÓN DE LA CIUDAD.

